

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXII, Nr. 5—6 - MAI—IUNIE 1973

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN
Mitropolitul Ungrovlăhiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. PETRE F. ALEXANDRU
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

ANIVERSĂRI

REDACȚIA, <i>Un sfert de veac de arhipăstorie</i>	445
CRONICAR, <i>Sărbătorirea celei de-a XXV-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	454
CRONICAR, <i>Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian răsplătește munca și vrednicia profească</i>	460

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILEȚICE

Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica Mironosițelor</i>	462
Pr. Conf. ȘTEFAN ALEXE, <i>La Duminica a V-a după Paști</i>	465
Prof. NICOLAE CHIȚESCU, <i>La Duminica a VII-a după Paști</i>	468
Arhim. Prof. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>La Cincizecime</i>	472
Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE, <i>La Sfânta Treime</i>	477
Pr. GABRIEL POPESCU, <i>Sfinții apostoli Petru și Pavel</i>	480

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (mai-iunie)</i>	484
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, Pr. AN. LEFTER, CEZAR VASILIU, <i>Știri ecumenice</i>	489

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

<i>Omilii catehetice</i> , Teodor de Mopsuestia, traducere ION V. PARASCHIV	498
Sfântul Ioan Gură de Aur, <i>Omilie la Duminica a XXIV-a după Rusali</i> , traducere Pr. Prof. DUMITRU FECIORU	514

MEDALIOANE BIBLICE

Pr. Prof. ATHANASE NEGOIȚA, <i>Biblia și Orientul antic</i>	519
Pr. ALEXANDRU N. CONSTANTINESCU, <i>Daniel</i>	527

ARTICOLE ȘI STUDII

AUGUSTIN Z. N. POP, <i>«Psaltirea în versuri» după trei veacuri</i>	531
Drd. NICOLAE FER, <i>Învățătura ortodoxă despre «Plinirea timpului»</i>	538

Arhim. Prof. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>Preacinstirea Maicii Domnului în Biserica</i>	556
Pr. Prof. ANATOLIE ZAREA, <i>Concepția ortodoxă despre lucrarea slinșitoare a preoției</i>	566
Drd. VASILE MUNTEANU, <i>Pictura religioasă bizantină în epoca Paleologilor</i>	577
EUGEN GH. POPESCU, <i>Icoanele catapedesmei de la biserică minăstirii Cotroceni — opera zugravului Părvu Mutu</i>	590
Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN, <i>Din relațiile românești cu Epirul în veacul al XIX-lea</i>	600

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

REDACȚIA, <i>Conferința de orientare a clerului din Arhiepiscopia Bucureștilor</i>	611
ASISTENT, <i>Inchekerea cursurilor la Seminarul teologic din București</i>	617
ASISTENT, <i>Biserica din Parohia Bălțești — județul Prahova</i>	618
ASISTENT, <i>Biserica din Parohia Puchenii-Moșneni — județul Prahova</i>	619

CHIPURI DE PREOȚI

† Preotul IOAN I. POPESCU-VULTUREȘTI	622
† Preotul VASILE POMERSKI	623
† Preotul IOAN GUGUIANU	623

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. MARIN M. NEGULESCU, <i>Preoțimea Episcopiei Buzăului omagiază personalitatea Păca Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	625
Pr. GABRIEL COCORA, <i>Știri din Eparhie</i>	627

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

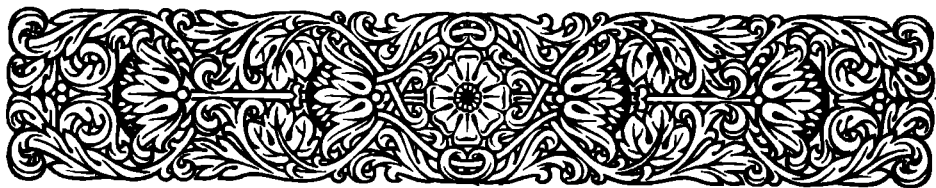
Pr. NICOLAE GROSU, <i>Știri din Eparhie</i>	630
---	-----

RECENZII

Hadrian Daicovicău, <i>Dacii</i> , ediție revăzută și completată, Editura enciclopedică română, București, 1972, 380 p., de IOAN F. STĂNCULESCU	632
Josef Nolte, <i>Dogma in Geschichte, Versuch einer Kritik des Dogmatismus in der Glaubensdarstellung</i> , Freiburg, 1971, 286 p., de VICTOR ILIESCU	636
Ed. Lipinski, <i>La royauté de Yahweh dans la poésie et le culte de l'ancien Israël</i> , Bruxelles, 1970, 560 p. de Pr. ATHANASE NEGOIȚA	637
E. W. Heaton, <i>The Hebrew Kingdoms</i> , vol. III, Oxford University Press, 1969, XX+437, p. de Pr. ATHANASE NEGOIȚA	639
Note Bibliografice de VICTOR ILIESCU și Pr. Conf. ȘTEFAN ALEXE	640

ANEXE

Prof. N. LUNGU, <i>Axioane</i>	I—XVI
--------------------------------	-------

ANIVERSĂRI

UN SFERT DE VEAC DE ARHIPĂSTORIRE

Gânduri prilejuite de aniversarea de la
6 iunie 1973.

Biserica Ortodoxă Română este astăzi în sărbătoare. Iar sărbătoarea este prilejuită de împlinirea a 25 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Este o sărbătoare a Prea Fericirii Sale? Este o sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române? Socotim că ziua de 6 iunie 1973 este în aceeași măsură o sărbătoare și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Bisericii Ortodoxe Române: a Prea Fericirii Sale, pentru că putem să dăm slavă lui Dumnezeu că i-a dat zile și sănătate și l-a învrednicit, să conducă Biserica Ortodoxă Română un număr de ani care însemnează ceva, față de timpul pe care El îngăduie, de obicei, aleșilor Săi să rămână la conducerea rosturilor pămîntești ale Bisericii Sale; sărbătoare a Bisericii noastre pentru că, fiind vorba de un răstimp care raportat la viața noastră omenească scurtă însemnează mult, ea are prilejul ca în mod sărbătoresc, în perspectiva acestor ani, să-și facă un bilanț și să se bucure de ceea ce a putut înfăptui sub arhipăstoria sărbătoritului de astăzi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Nu vom uita, că Biserica noastră n-ar fi reușit să realizeze ceea ce a realizat, dacă nu i s-ar fi creat ei și tuturor cultelor religioase din România, condiții noi pentru desfășurarea activității lor: libertatea de a lucra, și a se manifesta; autonomia deplină, punerea tuturor cultelor în stare de egalitate, nemaieexistînd culte favorizate ca pînă în 1948, — ne referim la Concordat, crearea unui climat de viață și muncă nouă, constructivă, în întreaga țară etc. În aceste condiții create, Biserica sprijină cauza mare a poporului: propășirea sa, și cauzele umanității; pacea și înfrățirea oamenilor de pretutindeni.

Ne găsim la început de vară, în anul 1948. Scaunul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române era vacant de trei luni. Marele Colegiu

Electoral Bisericesc, întrunit la 24. mai 1948, își îndreaptă privirea către Mitropolitul de atunci al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfinția Sa Justinian, pe care îl alege și îl proclamă Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Cuvîntarea Prea Fericirii Sale din ziua alegerii, ca și cea de la investitura și instalarea de la 6 iunie 1948, înfățișează Bisericii un stil de lucru nou. Ochii și atenția tuturor credincioșilor Bisericii se îndreaptă către noul Patriarh.

Care era scopul final al noului program de muncă formulat și anunțat de noul Patriarh? Ce dorea să facă, să realizeze? Nimic altceva și nimic mai mult, decît ca Biserica să se întoarcă și să rămîină la rosturile sale, să-și îplinească misiunea pentru care a fost creată de Fiul lui Dumnezeu. Nu scopul, idealul ultim a fost o noutate în activitatea noului Patriarh, ci nou era concepția asupra metodelor de lucru, ale Bisericii pentru ca ea să-și îplinească misiunea ei sfîntă pe pămînt, chemarea pe care o făcea preoșimii, patosul pe care-l punea în munca de inițiator și îndrumător al acestei activități, hotărîrea fermă de care da dovadă în toate acțiunile sale, pentru a împlini ceea ce a gîndit și și-a propus. Și în același timp, nou era duhul, dorința de strînsă colaborare, de împreună-chibzuire cu toți membrii Sfîntului Sinod și cu întreg clerul nostru pentru înfăptuirile ce urmau.

Principiile care au stat la baza muncii celei noi, momentele și realizările de seamă din viața Bisericii Ortodoxe Române, din iunie 1948 pînă astăzi? Ele sînt cunoscute tuturor slujitorilor Bisericii noastre. Vom încerca totuși să amintim pe scurt unele din ele.

Se știe că, în masa omogenă a credincioșilor Bisericii românești, exista o insulă creată artificial prin vitregia vremurilor trecute: așa-numita Biserică greco-catolică din Ardeal. Prea Fericirea Sa își propune, de la început, să porceadă la repararea acestei situații și nedreptăți istorice și astfel Biserica noastră trăiește, la 21 octombrie 1948, marea bucurie a reîntregirii sale. Începînd cu această dată, unitatea religioasă a credincioșilor noștri fiind înfăptuită, una din piedicile mari care stau în calea unificării depline a sufletului credincioșilor noștri era sfărîmată.

Ceea ce caracterizează îndeosebi matura gîndire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și programul de muncă formulat slujitorilor Bisericii noastre sînt principiile «apostolatului social». O înțelegere greșită a rostului Bisericii în lume făcuse să se uite că credinciosul — trup și suflet — trebuie să fie în atenția Bisericii. A te îngriji numai de suflet, de mîntuirea lui și a neglija nevoile vieții fizice, pămîntești a credinciosului, a-i vorbi acestuia numai de viața de dincolo, fără a te ocupa și de viața sa de aici, este a nu lucra cu succes nici pentru atingerea însuși a scopului final al rostului Bisericii: mîntuirea sufletului; viața veșnică, mîntuirea, se arvunesc aici, pe pămînt. Așa a lucrat Biserica patristică și o știm, că acesta este și comandamentul evanghelic. Înapoi deci la Sfînta Scriptură, spune noul Patriarh, și la Sfînta Tradiție care unea grija de sufletul credinciosului cu cea de viața sa pămîntească, apostolatul pur duhovnicesc cu apostolatul social.

De aici a ieșit și alt principiu, cel al sprijinului Bisericii acordat poporului în lupta pentru o viață mai bună.

Este cunoscută, în ceea ce privește acest capitol, dragostea și grija de totdeauna a Bisericii noastre de a sprijini năzuințele mari ale poporului român; este cunoscut și sprijinul său după 23 August 1944 la îndeplinirea acțiunilor de interes obștesc și patriotic de la noi, precum este cunoscut și sprijinul său la susținerea acțiunilor poporului pentru pace. Nimeni deci să nu se mire de această atitudine a Bisericii noastre. Biserica face astăzi ceea ce a făcut întotdeauna în istoria sa: să fie alături de poporul nostru.

Și tot acum este timpul să amintim că, de același gând fiind condusă, de a-și aduce aportul la unificarea spirituală a credincioșilor noștri, ea care, de altfel, n-a manifestat niciodată în istoria sa nici prozeletism și nici atitudine dominantă față de alte culte — din 1948 înainte a inițiat colaborări cu toate cultele religioase din țara noastră, pentru îndeplinirea acțiunilor de interes obștesc de la noi.

Ecumenismul local, casa bună, buna conviețuire a noastră cu toate celelalte culte de la noi face obiectul de studiu și de admirație pentru alte culte de peste hotare care știu că inițiativa acestei realizări în țara noastră este Biserica Ortodoxă Română, este Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

De ce mijloace s-a servit Prea Fericirea Sa pentru realizarea noilor principii de muncă?

Desigur, Biserica noastră începea o muncă nouă. Ea avea nevoie pentru aceasta de un cadru nou, legal, care să stabilească atribuțiile și răspunderile tuturor celor ce muncesc în sinul său. De aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a purces, potrivit Legii Cultelor, la crearea unei noi și bogate legislații bisericești, ale cărei principii fundamentale sînt cunoscute preoțimii noastre: principiul sinodalității, al autocefaliei, al autonomiei, al participării largi a credincioșilor la viața bisericească etc.

Avea, iarăși, nevoie Patriarhul nostru de oameni cu care să purceadă la muncă. De aceea, atenția și-a îndreptat-o Prea Fericirea Sa imediat și paralel cu elaborarea noii legislații bisericești, către clerul nostru.

Deși din punct de vedere teologic și intelectual el era bine pregătit, clerul avea nevoie de orientare în problemele pastorației ce-l sta în față. Pentru aceasta, ne amintim că începînd cu luna ianuarie 1949, el este chemat la Cursurile de îndrumare misionară, pastorală și socială și la Conferințele de orientare care, amîndouă, sînt admirabile mijloace pentru reîmprospătarea cunoștințelor teologice de care preotul are nevoie în pastorația sa spre a fi în pas cu cerințele vieții religioase și sociale din vremea noastră.

Iar pentru formarea viitorului personal bisericesc, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a purces imediat la reorganizarea învățămîntului teologic. Școlile de învățămînt teologic sînt aduse acum, așa cum era normal, sub ascultarea Bisericii. «Teologia în sinul Bisericii este un

fapt firesc și necesar, așa cum este laboratorul într-o facultate sau într-un institut de studii experimentale... Teologia este o funcție a Bisericii, pentru că ea interpretează învățătura acesteia și pune în circulație generală valorile ei spirituale» («Studii Teologice», nr. 5—6/1958, p. 276). De aceea era absolut normal și necesar ca ea și tot învățământul teologic, de toate gradele, să ființeze în cadrul Bisericii și nu în afara ei ca pînă în anul 1948.

Pusă în slujba Bisericii, teologia trebuia pusă și în slujba vieții. Revistele și publicațiile noastre bisericești, judicios organizate și editate conțin și studii asupra problemelor vieții sociale de pe poziția Bisericii. În această ordine de idei este bine să amintim că avem astăzi o presă bisericească bogată, care face cinste nu numai teologilor noștri ci și Bisericii noastre însăși.

Tot ceea ce Biserica a realizat și încearcă să realizeze de un sfert de veac, este pornit din grija sa pentru sufletul credinciosului; el îl dorește să fie cu adevărat creștin, să aibă o credință luminată. Ea încearcă să-i dea tot ce trebuie unui creștin dornic de cele sfinte. Tipărituri ca Biblia, Noul Testament, Mica Biblie, Învățătura de Credință, Cazania, Cartea de Rugăciuni, Calendare bisericești, icoane etc. — toate ieșite din teascurile și atelierele Bisericii — îi stau la dispoziție și-i hrănesc sufletul. Predica, cateheza, cîntarea în comun, cointeresarea sa la buna gospodărire a bisericii în care se roagă, au toate același rost, să-l atașeze pe credincios de Biserică și să-l educe spre a fi un bun fiu al său și al patriei.

Promovarea vieții bisericești, deci, a fost și este grija de căpetenie a conducerii Bisericii noastre de astăzi, menținerea spiritualității noastre, a acelei spiritualități recunoscută pentru adîncimea și frumusețea sa, care a dat atîția sfinți și martiri ce împodobesc calendarele noastre; menținerea acelei spiritualități care a zidit atîtea mîndstiri pe pămîntul țării noastre — vetre de duhovnicie și de cultură — mîndstiri care au fost de la început în atenția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, restaurîndu-le, reorganizînd și înnoind viața monahală, pentru ca monahii și monahiile de astăzi să fie nu numai modele de înaltă trăire creștină, dar să și slujească cu rugăciunea și munca lor, idealurilor Bisericii și lumii contemporane.

Este locul să amintim aici că în răstimpul ultimului sfert de secol, Biserica Ortodoxă Română a afirmat spiritualitatea noastră prin canonicizările din anul 1955 și prin generalizarea cultului atîtor sfinți ale căror sfinte moaște se găsesc pe pămîntul țării noastre și sînt venerate de credincioșii ortodocși români.

Dacă în ceea ce privește viața sa internă, în acest sfert de veac, Biserica noastră nu a neglijat nimic pentru a-și putea împlini rostul său de îndrumătoare a sufletului creștin ortodox român, — în ceea ce privește manifestările sale externe, de asemenea, ea nu a pierdut nici un prilej pentru a-și dovedi dorința de a realiza relații cu alte Biserici și Culte din afara țării noastre, în vederea atingerii țelului, desigur, încă

foarte îndepărtat, ca «toți să fie una». De aceea, ea nu s-a mărginit numai în a consolida relațiile sale cu toate celelalte Biserici Ortodoxe surori de peste hotare, cu care a stabilit dese și frățești contacte și cu care se găsește în raporturi foarte bune, — dar a fost gata să inițieze contacte, sau să răspundă la invitații de a lua legături cu alte Biserici de alte confesiuni de peste hotare. Se știe că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vizitat și a primit vizite ale conducătorilor acestora, cum a fost cazul cu Biserica Romano-Catolică din Austria, din R. F. Germania și din Belgia, cu Biserica Vechi-Catolică din R. F. Germania, cu Bisericile Vechi-Orientale din Armenia Sovietică, Etiopia, India, Egipt, cu Biserica Anglicană și cu unele Biserici Protestante.

Este cunoscut, de asemenea, că Biserica noastră este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței Bisericilor Europene și a Conferinței Creștine pentru Pace și că la toate ședințele acestora ea este prezentă prin delegații săi, aducând acolo un aport serios pentru ca ele să-și ajungă scopul: colaborarea Bisericilor creștine cu lumea veacului nostru, în vederea împlinirii marilor idealuri, pacea și înfrățirea tuturor popoarelor, pe de o parte, și pe de altă parte cunoașterea și apropierea tuturor Bisericilor în vederea urmării sublimului scop amintit mai înainte, unirea tuturor celor ce cred în Hristos Domnul.

Este bine să amintim și de grija pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian o are pentru românii ortodocși de peste hotare, aflați în legătură spirituală cu biserica mamă. Astfel, în Statele Unite ale Americii exista o Episcopie autonomă misionară, iar la Viena, la Baden-Baden, la Londra, în Suedia, și în Australia sînt constituite parohii cu personal clerical din cadrul Patriahiei.

Dacă pînă acum ne-am referit la activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca Întîlștătător al Bisericii Ortodoxe Române, la unele din problemele mari pe care le-a rezolvat pentru întreaga Biserică, este de datoria noastră să amintim, desigur, tot pe scurt, de activitatea Prea Fericirii Sale ca Arhiepiscop al Bucureștilor și Mitropolit al Ungrovlahiei.

Este pentru clerul și credincioșii Eparhiei și Mitropoliei noastre o deosebită cinste și sîntem mîndri că avem în fruntea noastră ca Arhiepiscop și Mitropolit pe însuși Prea Fericirea Sa.

Preoșimea Eparhiei noastre muncește cu drag privind la Păstorul său, care însuși trudește din zi și pînă în noapte și se dă pildă tuturor, prin viața și munca sa. Dacă preoșii noștri se întrec în a-și chivernisi bine bisericile și parohiile pe care le păstoresc, ei au pildă pe Ierarhul lor, care construiește, reconstruiește, restaurează, pictează biserici, gospodărește bine bunurile Bisericii.

Sînt bine cunoscute realizările gospodărești ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca Arhiepiscop al Bucureștilor. Aproape toate mîndștirile din cuprinsul Eparhiei noastre sînt rectitorite de Prea Fericirea Sa.

Cine vizitează mîndștirile Cernica, Pasărea, Țigănești, Ciorogîrla, Ghighiu, Zamfira, Suzana, Căldărușani, Sinaia, Cheia, Dealu, Vîforița

și Radu Vodă din București își dă seama că acolo este gândirea și strădania Prea Fericirii Sale. Nu a existat și nu există șantier al Arhiepiscopiei pe care Prea Fericirea Sa să nu-l fi vizitat și să nu-l viziteze de nenumărate ori, luând măsuri, îndrumând, urmărind lucrările, dând soluții noi etc.

Cine vizitează biserica Domnița Bălașa și biserica Sfintul Spiridon din Capitală poate afla că aceste două mari monumente au fost consolidate și restaurate de Prea Fericirea Sa, întrucât ele erau în pericol din cauza lipsei de fundații.

Cine vizitează Techirghiolul va găsi acolo un așezământ sanatorial, organizat de Prea Fericirea Sa.

Cine va merge la Bușteni va găsi o Casă de odihnă pentru familiile preoțești, datorită tot Prea Fericirii Sale.

Cine vizitează Dealu și Viforita va găsi două Așezăminte sociale, unice în Biserica noastră, pentru adăpostirea preoților și călugărilor bătrâni și fără familii la Dealu și a preteselor văduve, bătrâne și călugărițelor neputincioase la Viforita. Aceste două Așezăminte adăpostite în mîndstirile Eparhiei noastre — Dealu și Viforita — după ce ea le-a reconstruit, se știe că sînt în grija Casei de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române, care și aceasta însăși este una din creațiile Bisericii Ortodoxe Române din ultimii 25 de ani.

Cine va citi rapoartele generale anuale ale Arhiepiscopiei Bucureștilor va cunoaște sumele investite nu numai pentru restaurările amintite, dar și pentru ajutorarea parohiilor modeste din cuprinsul său care își construiesc, restaurează, repară și pictează bisericile, își construiesc case parohiale și își îngrădesc cimitirele.

Cine va cerceta aceste rapoarte generale va vedea că anual Arhiepiscopia Bucureștilor alocă fonduri pentru burse elevilor Seminarului din București și studenților de la Institutul teologic, aparținînd Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Cine se va interesa mai îndeaproape va cunoaște că nu există problemă de ordin cultural, administrativ-bisericesc sau economic-gospodăresc a Eparhiei, pe care Prea Fericirea Sa să n-o cunoască, să n-o rezolve cu răbdare, cu migală.

Cine va cunoaște agenda de lucru a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian va încerca emoție și uimire față de mulțimea și varietatea problemelor ce i se înfățișează zilnic ca să le rezolve, de multele primiri la diferite nivele în Cabinetul de lucru al Prea Fericirii Sale. Și cu toate acestea, Prea Fericirea Sa găsește timp să rezolve direct o bună parte din lucrările din Cancelaria Arhiepiscopiei privind parohiile din Eparhie.

Cine se interesează, mai îndeaproape, va cunoaște cît de mult iubește Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian preoțimea noastră, de care s-a interesat de la venirea în fruntea Bisericii, cerîndu-i să muncească, dar îngrijindu-se de viața și nevoile sale, creîndu-i o salarizare corespunzătoare pregătirii și răspunderii sale, creîndu-i posibilități pentru împlinirea acestei salarizări, creîndu-i așezăminte sociale pentru îngrijirea sănătății: case sanatoriale sau de odihnă și cămine pen-

tru bătrâni, asigurându-i și bătrânețele prin înființarea Casei de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române.

Este greu de înfățișat întreaga activitate de un sfert de veac a Patriarhului nostru, în câteva pagini ale unui editorial, ori cât de sumar ai vrea să faci acest lucru. Am dori însă, ca din tot ceea ce am spus până acum, să se rețină că tot ce s-a făcut, toate acțiunile Bisericii au izvorât dintr-o gândire matură și îndrăzneată și că ele s-au împlinit după un plan bine chibzuit.

Dorim să mai amintim că în condițiile vremii de astăzi — când orice eveniment de pe glob, poate fi cunoscut imediat în întreaga lume, de către oricine, — ceea ce s-a realizat în Biserica noastră românească este cunoscut pretutindeni. Prin delegațiile bisericești de peste hotare, la diferite nivele, care ne vizitează, prin turiștii străini care vin și care, constată realitățile din Țara și Biserica noastră, prin toate mijloacele de informație, Biserica noastră este astăzi cunoscută, în tot ceea ce gândește și înfăptuiește. Și avem bucuria să spunem că cei care cunosc realitățile din Biserica Ortodoxă Română au cuvinte de apreciere și că prestigiul de care ea se bucură astăzi peste hotare este mare. Personalități străine de seamă, nu numai din lumea bisericească, fac aprecieri pozitive la adresa Bisericii noastre și a Conducătorului său, aprecieri care ne umplu sufletele de legitimă mândrie.

Dar bucuria noastră este și mai mare, când știm că însăși Conducerea noastră de Stat are aprecieri frumoase, pentru modul cum Biserica noastră înțelege să sprijine construirea vieții celei noi din Patria noastră.

Bucuria, mândria și prestigiul sînt ale întregii Biserici Ortodoxe Române. Dar, cum am spus la început, noi toți o știm și cu noi toți cei ce se interesează de Biserica noastră, că cel care a cugetat, a formulat gândirea, i-a dat viață, realizînd ce a gândit, cel care s-a bucurat cînd și-a văzut gândurile împlinite, sau s-a consolat cînd ele n-au prins îndată aripile înfăptuirilor, cel care a așteptat, s-a rugat lui Dumnezeu, a revenit pînă ce, pe cele mai multe, le-a văzut împlinite, este marele nostru sărbătorit de astăzi, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian.

Conducătorul Bisericii noastre are însă meritul, așa precum am mai spus, ca să împartă atît paternitatea noului cu întreg Sfîntul Sinod, cu care chibzuiește și ia măsurile definitive în problemele mari ale Bisericii, cît și bucuria realizărilor cu toți colaboratorii săi apropiați și cu întreg clerul nostru. De cîte ori Prea Fericirea Sa n-a afirmat, că dacă s-a realizat ceva în Biserică, aceasta se datorește împreună lucrării a Sfîntului Sinod cu întregul cler bisericesc !

Personalitate multilaterală, înzestrată de Dumnezeu cu atît de multe și mari daruri ce se cer unui conducător spiritual, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian este, de asemenea, înzestrat cu darul bunătății, al omeniei, care dă personalității Prea Fericirii Sale un nimb și mai strălucitor.

Cine a avut prilejul, cel puțin o dată, să vorbească, să-i ceară sfatul, să lucreze cu Prea Fericirea Sa, și-a dat seama că în acest mare om, bate o inimă caldă, plină de bunătate, de adevărat părinte.

Dar să lăsdăm viitorului, istoriei Bisericii noastre să vorbească la vreme, pe larg, de această atât de aleasă, mare și complexă personalitate a Ortodoxiei românești.

La împlinirea celor 25 de ani de rodnică activitate a Prea Fericirii Sale ca Întâistătător al Bisericii noastre, ne rămîne nouă, tuturor preoților, fii sufletești și colaboratori ai Prea Fericirii Sale, să luăm hotărîrea fermă, ca așa precum pînă acum i-am urmat sfaturile și îndemnul de a munci fără preget în vederea împlinirii rosturilor Bisericii noastre, tot așa și de acum înainte să ne continuăm activitatea noastră luminată și conștientă, pentru ca Biserica noastră și Patria noastră pe care o slujim în aceeași măsură prin apostolatul nostru social, să progresească, amîndouă, neîncetat. Facem corp comun cu Biserica ai cărei slujitori sîntem și cu Patria ai cărei fii sîntem. Idealurile lor sînt și ale fiecăruia dintre noi. Atunci vom fi cu adevărat nu năimiți, ci păstori, cînd consecvenți cu conștiința și convingerea noastră vom lucra ca atare.

Este astăzi sărbătoarea Bisericii Ortodoxe române.

Este sărbătoarea Întîiului slujitor al său, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Patriarhul apostolatului social, Patriarh al ecumenismului, dăruit slujitor al păcii și înfrățirii tuturor oamenilor, Patriarhul care a făcut ca Biserica noastră să fie și să rămîină în actualitate, — nedeslipită de realitățile vremii noastre — dar păstrîndu-și neștirbită zestre sa istorică, evanghelică și patristică, păstrînd-o și străduindu-se să îplinească mesajul ei.

Douăzeci și cinci de ani de muncă la conducerea Bisericii!

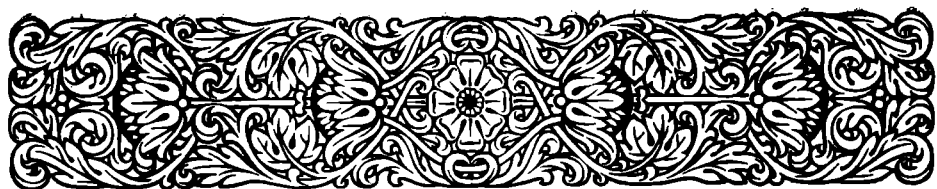
Să mulțumim lui Dumnezeu Care ni l-a trimis și Care ni l-a ținut sănătos, mereu cu mintea ageră și cu hotărîrea cu care El l-a înzestrat.

Iar pentru viitor, pentru binele Bisericii noastre sfinte și al slujitorilor săi, să rostim toți ca o caldă rugăciune, cuvintele poetului :

La ceas de sărbătoare, Cerescului Părinte
Din inimi rugăciune îi înălțăm fierbinte :
Să îi sporească viața și slava an de an,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN.

REDACTIA

SĂRBĂTORIREA CELEI DE A 25-A ANIVERSĂRI A ÎNTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

Anul acesta, la 6 iunie, s-au împlinit 25 de ani de la investitura și întronizarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

În fiecare an ziua de 6 iunie a fost sărbătorită de clerul și credincioșii ortodocși români, ea amintind de data când Biserica noastră a început o epocă nouă de muncă, datorită celui care la 6 iunie 1948 a luat în mâinile sale harnice conducerea Bisericii Ortodoxe Române. La împlinirea unui sfert de veac de vrednică și rodnică activitate a Prea Fericii Sale, cu atât mai mult Biserica Ortodoxă Română era îndreptățită să transforme sărbătoarea anuală obișnuită de la 6 iunie, într-o aniversare, solemnă, pe măsura importanței numărului de ani ce au trecut de la acea memorabilă zi de 6 iunie 1948.

În fiecare biserică și în fiecare minăstire de pe întinsul Bisericii Ortodoxe Române, cu o duminică înainte de data acestei aniversări, la 3 iunie 1973, evenimentul a fost sărbătorit prin oficierea unui Te-Deum de mulțumire la sfârșitul Sfintei Liturghii și printr-un cuvânt festiv rostit de preoții noștri, prin care s-au înfățișat credincioșilor prezenți personalitatea Înaltului sărbătorit, viața sa de muncă intensă pusă în serviciul Bisericii și Patriei noastre și roadele bogate ale acestei munci stăruitoare. În toate bisericile și minăstirile ortodoxe din țara noastră, credincioșii prezenți la acea sfântă slujbă și-au îndreptat gândul către Dumnezeu Care a dat Înaltului lor Păstor zile îndelungate și puteri de muncă, mulțumindu-I pentru aceasta și rugându-L și de aci înainte să-i dăruiască «zile bune și îndelungate, viață pașnică, sănătate, mîntuire și bun spor întru conducerea turmei celei cuvîntătoare pe calea mîntuirii»; și toți, din toată inima, și-au unit vocile vibrînd de emoție în cîntarea românească și creștinească: «Mulți ani trăiască» și «Pre Stăpînul și Patriarhul nostru, Doamne îl păzește întru mulți ani», pe care, ca pe un mesaj al dragostei lor filiale, l-au trimis pe undele sufletești Iubitului lor Părinte duhovnicesc. De asemenea, mulți preoți și credincioși, prin cuvintele atîtor telegrame, au încredințat în acea zi pe Înaltul sărbătorit de iubirea, prețuirea, stima și devotamentul lor.

Dacă parohiile au sărbătorit duminică 3 iunie 1973 cei 25 de ani de patriarhat ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în chipul acesta, la Sfânta Patriarhie festivitatea s-a desfășurat în ziua de 5 iunie, marți, într-un cadru, care a impresionat prin sobrietatea programului sărbătoririi. La dorința sărbătoritului, festivitatea aniversării s-a desfășurat în întregime numai în biserică, ea constând numai din oficierea Sfintei Liturghii și a unui Te-Deum de mulțumire.

În biserica Sfântul Spiridon din Capitală, Paraclis Patriarhal, rectitorită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian între anii 1965—1968, — acolo unde în aceeași zi cu un sfert de veac în urmă Prea Fericea Sa primea toiaagul arhipăstoresc și era întronizat ca Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române, — în ziua de 5 iunie 1973 a avut loc desfășurarea festivității celei de a 25-a aniversări a momentului de la 6 iunie 1948.

Au luat parte la această solemnitate toți Înalții Ierarhi, membrii ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, Vadului și Feleacului, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Ortodoxe Misionare din America, P. S. Episcop Germain de Săint Denis, al Episcopiei Ortodoxe Franceze, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, Vicarul Mitropoliei Ardealului, P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul, Vicarul Episcopiei Dunării de Jos și P. S. Arhiereu Eftimie Birlădeanul, Vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor.

De asemenea, au participat dintre conducătorii cultelor din țara noastră: Excelența Sa Márton Aron, Episcop romano-catolic de Alba Iulia, Mgr. Iakub Antal, Episcop auxiliar romano-catolic de Alba Iulia, Mgr. Francisc Augustin, Ordinar substituit al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București; Excelența Sa Papp Laszlo, Episcopul Eparhiei Reformate din Oradea; Excelența Sa Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu; P. S. Dirayr Mardichian, Episcopul Eparhiei Armeano-Gregoriene din București; Excelența Sa Dr. Kovacs Lajos, Episcopul Bisericii Unitariene; Eminența Sa Dr. Moses Rosen, Șef Rabinul Cultului Mozaic din România; P. C. Pr. Gheorghe Hranisavlievici, Conducătorul Vicariatului Ortodox Sîrb din Timișoara; P. C. Pr. Nicolae Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București; Rev. Hugh Wybrev, superiorul capelei anglicane din București.

Dintre oaspeții ortodocși de peste hotare și oaspeții unor alte confesiuni și organizații intercreștine de peste hotare, am remarcat pe: I. P. S. Mitropolit Iakobos de Mitilene; I. P. S. Mitropolit Serafim de Ianina; I. P. S. Mitropolit Timotei de Maroneea; P. S. Episcop Marc de Levka, Conducătorul Bisericii Ortodoxe Albaneze din America; P. S. Episcop Robert Runcie de St. Alban — Anglia; Rev. Michael Moore, Capelan al Arhiepiscopului de Canterbury pentru Relațiile Ex-

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian binecuvîntînd pe credincioși în timpul sfintei liturghii.

Oaspeți de peste hotare, conducători ai cultelor religioase din țară și participanți la festivitățile celei de a 25-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian,

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și soborul ierarhilor, în timpul sfintei liturghii.

I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, P. S. Episcop Vasile al Oradiei și P.S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, slujind Te-Deum-ul de mulțumire.

terne Bisericești ; Rev. Johan Backus, Capelan anglican la Istanbul și reprezentant pe lângă Patriarhia Ecumenică ; Rev. Ulrich Fick, Secretar General al Federației Mondiale a Societăților Biblice Unite ; Rev. Swerre Smaadahl, Secretar pentru Europa al Federației Mondiale a Societăților Biblice Unite.

De asemenea, au luat parte la festivitate și unii reprezentanți ai comunităților ortodoxe române de peste hotare, din care amintim pe : P. C. Pr. Dumitru Găină, Conducătorul parohiei ortodoxe române din Melbourne ; Dl. Ilie Mihai, Președintele comitetului parohial al parohiei ortodoxe române din Melbourne ; Dl. Aurel Repciuc, Președintele comitetului parohial al parohiei ortodoxe române din Adelaide ; P. C. Pr. Aurel Uroș, Vicarul Vicariatului Ortodox român din R.S.F. Iugoslavia ; P. C. Pr. Iuliu Sgîrcea, delegat al acestui vicariat ; P. C. Pr. Mircea Panciuk și P. C. Pr. D. Bodale, din cadrul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America ; Dl. Ing. Ștefan Cantacuzino, Președintele comitetului de inițiativă al parohiei ortodoxe române din Suedia.

Remarcăm, de asemenea, prezența în biserică Sfântul Spiridon a membrilor Consiliului Național Bisericesc și delegaților Eparhiilor din țară : P. C. Vicar Traian Belășcu ; P. C. Pr. Inspector Bodnar Teodor ; Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu ; Dl. Acad. Prof. Dr. Gheorghe Olănescu ; Dl. Aurel Vasilescu ; Dl. Victor Florescu ; Dl. Dr. Aurel Botiș ; P. Cuv. Arhim. Vicar Timotei Seviciu ; P. C. Pr. Ion Iordache ; P. C. Prot. Vasile Văcăreanu ; P. C. Vicar Nicolae Toderici ; P. Cuv. Arhim. Vicar Ieronim Motoc ; P. C. Pr. Vicar Vasile Costin.

Desigur, n-au lipsit de la această festivitate reprezentanții Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor : P. C. Director Ion Găgiu ; P. C. Director Traian Ghica ; P. C. Pr. Nițșor Cazacu ; P. C. Consilieri : Constantin Pirvu ; P. C. Sabin Verzan ; P. C. Teodor Cazan ; P. C. Nicolae Diaconu ; P. C. Ilie Georgescu ; P. C. Inspector General Ion Ionescu ; — toți de la Administrația Patriarhală, precum și : P. C. Consilieri : Petre F. Alexandru ; P. C. Leonida Mateescu ; P. C. Ion Popa ; P. Cuv. Arhim. Vicar Timotei Seviciu ; P. C. Pr. Ion Iordache ; P. C. Inspector Eparhial Vasile Diaconescu, toți de la Arhiepiscopia Bucureștilor.

Iar învățămîntul nostru teologic a fost reprezentat prin P. C. Prof. Isidor Todoran, Rectorul Institutului teologic din Sibiu, P. C. Prof. Mircea Chialda, Prorectorul Institutului teologic din București, P. C. Prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Prof. Ioan G. Coman, P. C. Prof. Vasile Bria, Directorul Seminarului teologic din București.

Au fost de față membrii Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor : P. C. Prof. Diac. N. Nicolaescu, Dl. Prof. Dr. Dumitru Timuș, Dl. Prof. Nicolae Chițescu, Dl. Prof. Gh. Popescu, Dl. Prof. Gh. Nițescu, Dl. Av. Vasile Stan, precum și Protoiereii Capitalei, P. C. Pr. Dinu Proviau, P. C. Pr. Iuliu Man, P. C. Pr. Constantin Ștefănescu.

De asemenea au luat parte și P. C. Pr. Gh. Didicescu, Președintele Consistoriului central bisericesc și P. C. Pr. Constantin Nichita, Președintele Consistoriului eparhial București.

La ora 9,30, după ce toți oaspeții de peste hotare, invitații și membrii Sfântului Sinod își luaseră locurile în biserică, sosește Prea Feri-

citul Părinte Patriarh Justinian, întâmpinat cu Imnul Patriarhal de către corurile unite ale studenților Institutului teologic și Seminarului teologic din București, așezate în balconul din dreapta, studenții și respectiv din stînga, elevii seminariști.

La ora 10,00 începe Sfînta Liturghie oficiată de un sobor de Înalți Ierarhi în frunte cu Prea Fericirea Sa, format din : I. P. S. Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, Vadului și Feleacului, P. S. Episcop Germain de Saint Denis și P. S. Episcop Vicar Visarion Rășinăreanu. Din sobor au mai făcut parte și : Arhim. Benedict Ghiuș, Arhim. Ambrozie Filiuță, Arhim. Roman Stanciu, Arhim. Grigorie Băbuș, Arhidiaconii : Evgheniê Dascălu, Fănică Mazăre, Petre Zamfira, Constantin Dumitrescu și Diaconii Miron Mihuț, Mihai Colibă, Petre Coman și Constantin Diaconescu.

Răspunsurile au fost date, alternativ, omofonic, pînă la Sfînta Evanghelie, de către studenții Institutului teologic și elevii Seminarului teologic din București. De la Sfînta Evanghelie și pînă la sfîrșitul Sfîntei Liturghii răspunsurile au fost date de către Coralele unite ale Catedralei Patriarhale și bisericii Sfîntul Spiridon Nou, sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu. Drept chironic, în timp ce soborul se împărtașește în Sfîntul Altar, cele două Corale unite cîntă concertul «Urare», dedicat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, compoziție a maestrului Nicolae Lungu.

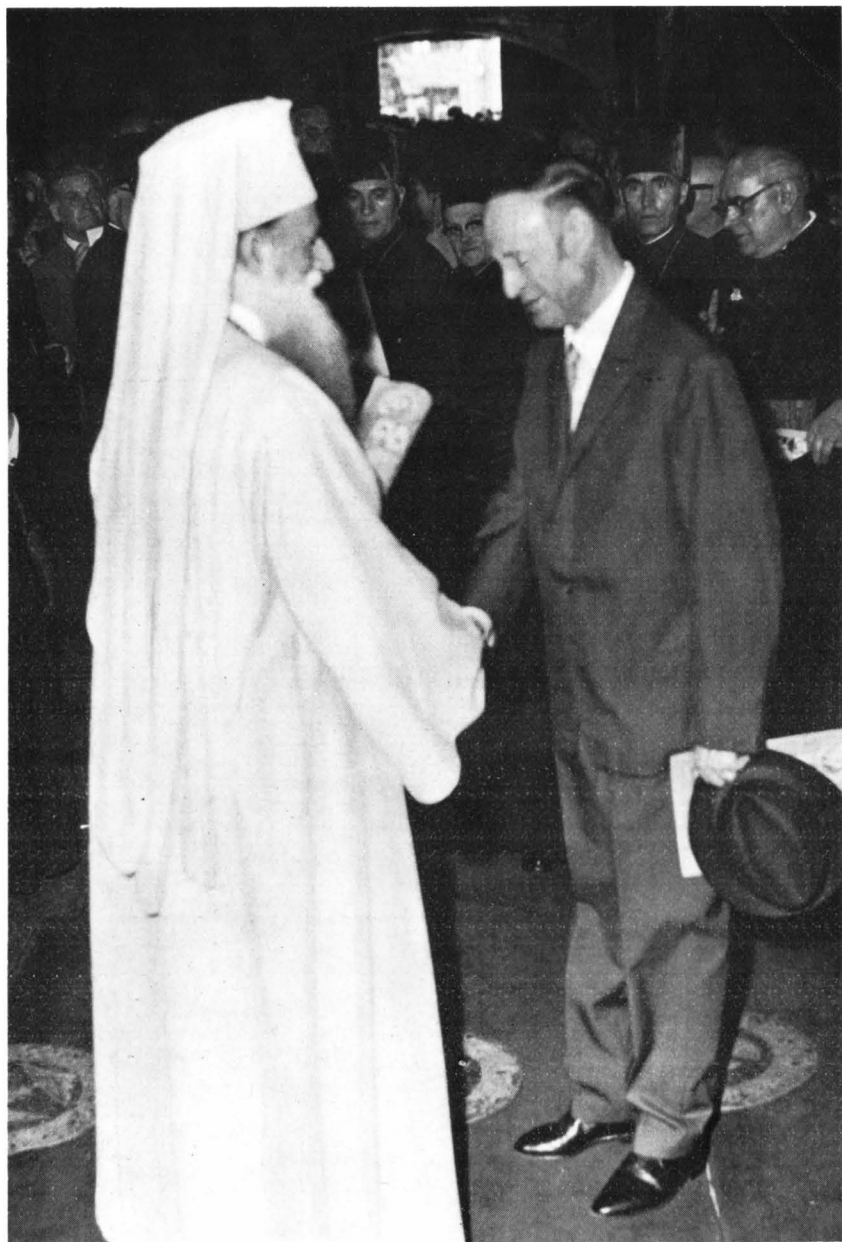
În acest răstimp sosesc, pentru a lua parte la această solemnă festivitate, Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor și Domnul Gheorghe Nenciu, Vicepreședinte al Departamentului Cultelor.

După ce soborul se împărtașește, Înălții Ierarhi care au oficiat Sfînta Liturghie își ocupă locurile dinainte stabilite, pe solee. Iar după otpust, în fața ușilor împărătești, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal și Secretar al Sfîntului Sinod, avînd în dreapta și în stînga pe P. C. Director Ioan Gagiu și P. C. Nițîșor Cazacu, Secretarul Cabinetului patriarhal, dă citire următorului

ACT SINODAL DE ANIVERSARE LA ÎMPLINIREA A 25 ANI DE ACTIVITATE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prin vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu plinirea Sfîntului și de viață făcătorului Duh, săvîrșitu-s-a astăzi, 5 iunie 1973, după cuviință, prăznuirea unui sfert de veac de la înălțarea Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN în Scaunul de Întîistătător al Sfîntei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Rînduit-a Pronia divină ca, după furtuna celui de-al doilea război mondial, cînd harnicul nostru popor și-a luat soarta în propriile sale mîini și a început să-și făurească cu hotărîre și avînt o viață liberă, prosperă și plină de demnitate națională, să avem un înțelept cîrmuitor

Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, felicitînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu ocazia celei de a 25-a aniversări a întronizării sale.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, la ieșirea din biserica «Sfintul Spiridon-Now» în timpul festivităților celei de a 25-a aniversări a întronizării sale.

bisericesc, care, cu viziune clară și cuprinzătoare și însuflețit de fierbinte rivnă, să îndrumeze clerul Bisericii noastre strămoșești pe calea adevăratei și nedesmințitei lui misiuni, de a sluji lui Dumnezeu și de a sluji pe oameni în năzuințele lor cele mai înalte și cele mai firești.

În împlinirea acestei sfinte misiuni, Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIĂN a aflat, dintru început, la membrii Sfântului Sinod, o largă înțelegere și o însuflețită colaborare. A găsit în teologii Bisericii noastre, harnici și iscușiți tâlcuitori ai gândurilor sale pentru slujirea vieții, a păcii și a înfrățirii dintre oameni și popoare. A trezit în inimile preoților spiritul de jertfelnicie și a aprins conștiința chemării lor pastorale în vremea noastră. A găsit în sufletele credincioșilor de la orașe și de la sate rivnă caldă pentru sfintele locașuri, precum și dorința de a fi uniți în jurul păstorilor lor duhovnicești.

Ne este dat astăzi să privim, cu nespusă bucurie, la numeroasele împliniri bisericesti înmănunchate de Prea Fericitul Părinte JUSTINIĂN de-a lungul celor 25 de ani de arhipăstorie.

A fost voia lui Dumnezeu ca, încă de la începutul arhipăstoririi Prea Fericirii Sale, să fie înfăptuit actul istoric al reîntoarcerii la sânul Bisericii-Mame a unei părți a credincioșilor români din Transilvania, înstrăinați de la Ortodoxie cu 250 ani mai înainte, aducându-se prin acest act o contribuție la unitatea sufletească a poporului nostru.

Învățămîntul nostru teologic de toate gradele a fost așezat sub oblăduirea Bisericii și reorganizat potrivit cu nevoile ei de păstorie a credincioșilor.

Au luat ființă cursurile de îndrumare misionară, pastorală și socială, precum și conferințele de orientare a clerului, mijloace folosite pentru reîmprospătarea cunoștințelor teologice și pentru înțelegerea problemelor actuale ale omenirii.

Revistele bisericesti, lucrările teologice și cărțile de cult au sporit an de an zestrea teologiei ortodoxe române.

Monumentele istorice și de artă bisericască, mărturiile ale culturii și spiritualității românești, au îmbrăcat și continuă să îmbrace, unul după altul, veșmînt de sărbătoare. S-au reparat și împodobit numeroase biserici și s-au clădit altele noi. La aceste înnoiri, pe lângă dania credincioșilor, s-a simțit larg sprijinul material al autorităților de stat.

Sfântul Sinod al Bisericii noastre, răspunzînd evlaviei credincioșilor, a purces la canonizarea unor sfinți zămisliți din tulpina neamului românesc și a rînduit cinstirea pe tot cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române a altor sfinți care se bucurau de cult local.

În duhul învățăturii patristice și pătruns de misiunea slujitoare a Bisericii, Prea Fericirea Sa a așezat la temelie lucrării ei «APOSTOLATUL SOCIAL», îndrumînd prin viu grai și prin scris pe slujitorii ei, să sprijine inițiativele și acțiunile obștești menite progresului și înfloririi Patriei noastre.

S-au stabilit relații de stimă reciprocă și de colaborare cu celelalte culte religioase din țară, pornind de la ideea că în marile probleme ale vieții, religiile nu despart, ci unesc pe oameni.

Biserica noastră a dezvoltat colaborarea cu Bisericile Ortodoxe surori pentru susținerea intereselor comune Ortodoxiei. De asemenea, și-a lărgit relațiile și contactele sale cu celelalte Biserici și cu organizațiile internaționale creștine, contribuind la promovarea ecumenismului creștin și la sporirea cooperării pentru rezolvarea marilor probleme actuale ale omenirii.

În curgerea acestui pătrar de veac, credincioșii ortodocși români de peste hotare au simțit îndeaproape grija părintească a Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN și a Bisericii-Mame din țară. S-au organizat noi parohii românești, iar sfintele locașuri au fost împodobite cu cele trebuitoare cultului! Preoții trimiși de Patriarhia Română împlinesc cu rivnă cerințele religioase și cultivă în inimile credincioșilor români din diaspora păstrarea credinței strămoșești, datinile și obiceiurile românești, dragostea și respectul pentru poporul din care au odrăslit.

Acestea, și altele pe care nu le-am putut cuprinde aici, s-au înfăptuit de Prea Fericirea Sa în acest sfert de veac, cu împreună-lucrarea membrilor Sfântului Sinod, spre bucuria clerului și a credincioșilor Bisericii noastre.

Cu prilejul acestei aniversări, clerul și credincioșii din toate parohiile Patriarhiei Române au îndălțat rugăciuni către cel Atotputernic pentru darurile revărsate asupra Bisericii Ortodoxe Române și pentru sănătatea deplină și îndelunga înziliră a Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN.

Cu sentimente de deosebită prețuire și de aleasă dragoste pentru Întăistătorul sfintei noastre Biserici, membrii Sfântului Sinod, împreună cu reprezentanții forurilor centrale bisericești, cu delegații eparhiilor și numeroși clerici și credincioși din Capitală, și-au unit astăzi cugetele în rugăciuni de mulțumire către Dumnezeu în catedrala «Sfântul Spiridon-Nou» din București, unde acum 25 de ani, la 6 iunie 1948, a avut loc festivitatea întronizării Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN.

Apoi s-a citit și s-a semnat ACTUL SINODAL DE ANIVERSARE, pentru a se evoca rodnică arhipăstorire a Prea Fericirii Sale, de față fiind reprezentanți ai celorlalte culte religioase și alți invitați.

La solemnitate, au participat Domnul Profesor DUMITRU DOGARU, Președintele Departamentului Cultelor, și Domnul Vicepreședinte GHEORGHE NENCIU.

Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul prezintă apoi Actul Sinodal, Înaltului sărbătorit.

Incepe apoi Te-Deum-ul de mulțumire, oficiat de către I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, P. S. Episcop Vasile al Oradiei și P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America.

Răspunsurile la Te-Deum-ul, Corala Preoților din Capitală. La sfîrșitul Te-Deum-ului, Corala Preoților din Capitală, formată din 80 de persoane și care are vîrsta de pînă astăzi a patriarhatului Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, execută în primă audiție: «Mare ești Doamne!», de Pr. Iulian Cîrstoiu, concert dirijat de compozitor și Concertul, tot în primă audiție: «Un sfert de veac» muzica de Pr. I.

Popescu-Runcu, pe versuri de Pr. D. Soare, de asemenea, dirijat de compozitor. Amândoi acești compozitori sînt dirijorii Coralei Preoților din Capitală.

După Te-Deum, Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor și Domnul Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului Cultelor felicită pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Înalții oaspeți și invitații merg apoi la Palatul Patriarhal unde la ora 13,30, Sfîntul Sinod a dat o agapă în cinstea Prea Fericitului Sale.

În timpul mesei s-a împărțit celor prezenți Medalia Jubiliară pentru 25 de ani de patriarhat, bătută pentru această zi festivă și volumul 11 din «Apostolatul Social» al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de curînd ieșit de sub teacurile tiparului.

Atmosfera a fost sărbătorească ; s-a respirat sărbătoarea și în biserică, unde s-au adus mulțumiri lui Dumnezeu pentru că a hărăzit Bisericii noastre pe bunul, înțeleptul, și vrednicul Arhiepiscop, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și la masă, unde toți au înconjurat cu dragoste și inimă bună pe Înalțul sărbătorit.

La ora 15,30 festivitatea celei de a 25-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a luat sfîrșit.

CRONICAR

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN RĂSPLĂTEȘTE MUNCA ȘI VREDNICIA PREOȚEASCĂ

În ziua de 5 iunie 1973 slujitorii și credincioșii Bisericii noastre au sărbătorit 25 de ani de patriarhat ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Cu acest prilej, Prea Fericirea Sa a acordat distincția de Iconom stavrofor și «Crucea Patriarhală» unui însemnat număr de preoți din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor. «Ascultînd de sfatul slăvitului Apostol Pavel care, în Epistola întâia către Timotei spune: *«preoții care-și îndeplinesc bine dregătoria să se învrednicească de îndoită cinste, mai ales cei care se ostenesc cu cuvîntul și cu învățătura»* — așa cum se spune în gramata ce se dă celor cărora li se acordă rangul de Iconom stavrofor, și avînd convingerea pe care a mărturisit-o de atîtea ori că dacă în Biserica Ortodoxă Română se obțin realizări frumoase pe tărîm pastoral și social, se datorește în bună parte preoțimii noastre, — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înțeles întotdeauna să răsplătească munca și vrednicia preoțimii noastre. De cîte ori un preot a terminat o lucrare de restaurare importantă a bisericii sale, Prea Fericirea Sa i-a acordat rangul ce i se cuvenea: *sachelar, iconom sau iconom stavrofor*, potrivit vechimii sale în cler, valorii lucrărilor executate și ținînd seama și de alte realizări gospodărești, misionare și pastorale, de pregătirea intelectuală a acestuia etc.

De cîte ori, în fața credincioșilor lor, astfel de preoți n-au avut bucuria să primească de la delegații chiriarhali care săvîrșeau slujba de redeschidere a bisericilor respective, Crucea Patriarhală, sau să primească vestea că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian răsplătea munca acestor preoți cu un rang bisericesc! Cît de mult sporea solemnitatea în acele momente și cît de mult credincioșii rămîneau mulțumiți cînd vedeau că preoții lor sînt apreciați de autoritatea bisericească!

La diferite zile aniversare: zece sau douăzeci de ani de patriarhat, de asemenea, Prea Fericirea Sa a acordat ranguri bisericești și «Crucea Patriarhală» la mai mulți preoți.

La acest însemnat popas aniversar, — un sfert de veac de la înscăunarea ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, potrivit convingerilor Prea Fericirii Sale, nu putea să nu se gîndească la cei care, pe întinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, cu toată cumințenia și discreția s-au identificat cu misiunea lor de adevărați păstori ai credincioșilor noștri ortodocși.

Eu sînt păstorul cel bun și cunosc pe ale Mele și ale Mele mă cunosc pe Mine (Ioan X, 14). Prea Fericirea Sa cunoaște că unii din preoții evidențiați sînt buni gospodari, *bine chivernisind Casa lui Dumnezeu*,

alții sînt buni predicatori, unii sînt plini de energie folosită pentru sporul sufletesc al parohiilor lor, alții sînt plini de talente de slujitori desăvîrșiți, unii sînt cărturari, alții dornici de a se cultiva mereu, unii sînt modele de viață desăvîrșit creștinească, alții personalități în lumea preotească, cunoscuți și respectați pentru prestigiul lor moral și intelectual.

Din fericire, Eparhia noastră are foarte mulți preoți buni, care merită să fie evidențiați și răsplătiți pentru munca lor. Mulți din ei au și fost răsplătiți pe parcursul celor 25 de ani de patriarhat, cu prilejurile amintite. De data aceasta, cu ocazia serbărilor de 25 de ani de patriarhat, 168 preoți din Eparhia noastră au fost ridicați la rangul de iconom stavrofor și li s-a acordat «Crucea Patriarhală».

Solemnitatea hirotesirii acestora în iconom stavrofor și acordarea «Crucii Patriarhale» s-a făcut într-un cadru solemn în ziua de 14 iunie a.c.

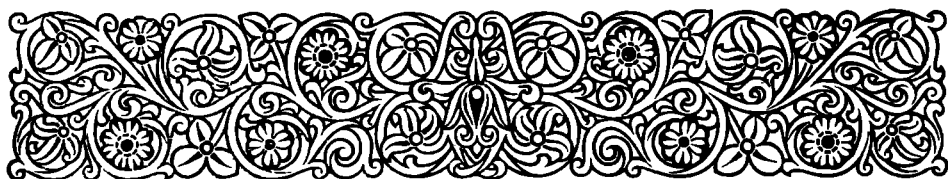
La ora 10,30, cei 168 preoți erau prezenți în Catedrala Patriarhală. Prea. Fericitul Părinte Patriarh Justinian intră în biserică, înconjurat de toți Consilierii Administrativi ai Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor. Corala Preoților din Capitală primește pe înaltul lor Părinte și Păstor, cu Imnul Patriarhal.

Începe Te-Deum-ul de mulțumire oficiat de Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul — Vicar patriarhal, înconjurat de clerul Catedralei. Răspunsurile sînt date de aceeași Corală. La sfîrșitul Te-Deumului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian intră în Sfîntul altar unde este înveșmîntat. Apoi, pe solee, Prea Fericirea Sa rostește rugăciunile de hirotesie în iconom stavrofor, după care, fiecare preot vine în fața Prea Fericirii Sale. Rostind formula solemnă consacrată: «Vrednic este» Prea Fericirea Sa pune pe pieptul celor chemați înalta distincție, înmîîndu-le totodată și gramata de iconom stavrofor.

Sînt clipe emoționante.

Mulțumirea tuturor era înscrisă pe fețele lor, iar omagiul pe care cei distinși voiau să-l aducă Păstorului lor care «sufletul și-l pune pentru oile sale» a fost exprimat prin acordurile, din inimă pornite, ale Imnului Patriarhal: «Pre Stăpînul și Patriarhul nostru, Doamne îl păzește întru mulți ani!».

CRONICAR

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA DUMINICA MIRONOSIȚELOR

*«Și ziceau între ele : Cine ne va prăvăli
nouă piatra de pe ușa mormîntului ?»
(Marcu XVI, 3).*

Sfînta Evanghelie de astăzi ne poartă cu gîndul în strălucita noapte a învierii cînd purtătoarele de mir — Maria Magdalena, Maria Mama lui Iacov, Ioana lui Huza și Salomia —, acoperite în vălurile lor îndoliate, ca niște umbre îndurerate, se îndreptau spre grădina mormîntului ca să ungă Trupul minunatului lor Învățător, ce fusese așezat de Iosif cel din Arimateia «într-un mormînt care era săpat în stîncă și peste care prăvăliseră o piatră». Cu pașii lor ușori, alergau mai repede ca să nu le prindă zorii. Aveau de îndeplinit o sfîntă și tradițională îndatorire. Iisus Hristos fusese înmormîntat în grabă. Fusese ajunul Praznicului celui mare, și, din această cauză toți se grăbiseră să meargă și să serbeze Paștele. Hristos — Paștele cele noi și sfînte — însă zăcuse în mormînt. Nu mai fusese vreme să fie uns cu miresme, după cuviință. Rănile erau prea mari, pielea fusese sfîșiată de biciuiri, iar din coasta Sa cea împunsă cursese sînge și apă. Fruntea Sa ce purtase cununa de spini, mai avea încă vîrfuri de mărăcini într-însa, iar în părul său, asemenea griului, sîngele se amestecase cu lacrimile lor.

Se grăbeau, și fiecare se gîndea cu sfială la împlinirea acestui ritual. Dar «cine le va ridica lor piatra de pe ușa mormîntului ?» Într-o încleștare a inimii, unite ca într-o stîncă a conștiinței și a iubirii lor pentru Învățătorul, dorința lor ce părea ancestrală, sfida ura prigonitorilor, a dușmanilor și a ucigașilor, sfida sulitele și săbiile străjerilor ce păzeau mormîntul și cu o putere ce depășea totul, poate cu primejdia vieții, mergeau împinse ca de un eroism al sufletului lor și o îndatorire prea înaltă, să îndeplinească, nu atît un ritual, cît să aducă un omagiu Marelui Învățător.

Și acolo, apropiindu-se de mormîntul care a izvorît viața, de mormîntul ce ținuse un timp pe Dumnezeuul vieții sînt întîmpinate de cea mai mare bucurie pe care poate să o conceapă cineva. Acolo ele află — primele — că Iisus Hristos a biruit moartea și a înviat. Această mare bucurie s-a revărsat mai întii asupra lor, constituind, în același timp și o răsplată a dragostei și a lacrimilor lor din săptămîna patimilor. Pe cînd apostolii — în frunte cu Petru — se lepădaseră de Mîntuitorul, ele l-au urmat pînă la mormînt, iar acum veniseră să termine misiunea lor de a unge cu mir Trupul Domnului, într-un prețios și sfînt omagiu.

Atunci, în vinerea răstignirii și suferinței nespuse, cînd chiar Fiul lui Dumnezeu se oferea «răscumpărare pentru mulți» vîrsîndu-și singele pe cruce, ele au plîns pentru noi toți. Au pus în lacrimile lor dîrerea întregii creații, pentru toată lumea, la picioarele crucii. Prin ele întreaga creștinătate, primește bucuria și vestea fericită a învierii și mîntuirii. În locul pietrei de la ușa mormîntului și în locul străjerilor, le întîmpină doi îngeri în haine strălucitoare, care cu glasul lor, le-au spus: «Ce căutați pe cel viu cu cei morți? Nu este aici, ci s-a sculat; aduceți-vă aminte cum a zis vouă, încă fiind în Galileea...».

Cu bucurie și cu frică părăsire locul mormîntului, alergînd să vestească și ucenicilor, și, printr-înșii tuturor, învierea, mîntuirea. Deodată Maria Magdalena se oprește. Un gînd se naște în sufletul ei: dacă cumva s-a înșelat?, dacă a fost o nălucire? Simte nevoia să se mai uite o dată în mormînt, să se asigure de adevăr. Și, plîngînd se întoarce. Deodată vede în grădină un om. Nu-l cunoaște nici chiar atunci cînd îi vorbește întrebîndu-o: «Femeie, de ce plîngi? Ea, crezînd că este grădinarul lui Iosif îi răspunde: «Plîng că L-au luat pe Domnul meu și nu știu unde L-au pus. Dacă L-ai luat tu, spune unde L-ai pus și eu îl voi lua».

Atunci Maria Magdalena se învrednicește de o nouă bucurie căci aude un singur cuvînt: Marie! Iar ea, ca trezită dintr-o lume, recunoaște glasul Mîntuitorului și, căzînd la picioarele Sale, rosteste un singur cuvînt: Învățătorule! I-a atins picioarele, I-a văzut rănile încă sîngerînde și s-a încredințat că Hristos a înviat. Ce fericire coplesitoare a coborît peste ființa sa!

Nu te atinge de Mine «căci nu M-am suit încă la Tatăl Meu; mergi și găsește pe frații Mei și le spune: Mă sui la Tatăl Meu și Tatăl vostru, la Dumnezeuul Meu și Dumnezeuul vostru».

Acesta este înaltul și divinul mesaj prin care Mîntuitorul anunță, printr-o femeie, pe aceia pe care îi răscumpărare cu sfînt sîngele Său, că de acum s-a terminat și s-a șters blestemul Evei celei de demult, că s-a distrus capul șarpelui și, că de acum nu vor mai avea alt tată decît pe al Său și că ei îl vor urma pînă în ceruri.

Îndeplinindu-și misiunea încredințată de Mîntuitorul Iisus Hristos, Maria Magdalena și celelalte femei mironosițe, ca prime vestitoare ale învierii, își înscriu numele cu litere de aur în istoria mîntuirii noastre.

În schimbul mirului celui de preț, cu care doreau să ungă trupul lui Iisus, ele primeau acum bucuria învierii și fericirea. De aceea Biserica noastră le cinstește și le aduce azi prinos de laudă și de mulțumire. Maria Magdalena — din care Mântuitorul scosese șapte draci — a devenit una dintre cele mai rivnițoare adoratoare ale Mântuitorului Iisus Hristos. Despre dînsa tradiția ne spune că ar fi fost la Roma, unde a vindecat pe împăratul Tiberiu de o boală de ochi, după care, drept mulțumire a fost trimisă înapoi în țara sfîntă, cu ordin către autoritățile romane ca să pedepsească pe Pilat și pe arhieriei care L-au condamnat pe Iisus. Se spune că ar fi fost și în Franța și acolo a întemeiat o colonie creștină în regiunea Provence. Moare la Efes, în cetatea de scaun a Sfîntului Evanghelist Ioan, care o înmormîntează acolo.

Salomia, cea de a doua mironosiță, era fiica bătrînelui Iosif, logodnicul Pururea Fecioarei, și soția lui Zevedei, mama Sfîntilor apostoli Iacob și Ioan Evanghelistul.

Ioana, soția lui Huza, administratorul Palatului lui Irod, a fost împreună cu ele. Maria și Marta, surorile lui Lazăr cel înviat din morți de Mîntuitorul, despre care Iisus are cuvinte de apreciere în casa lui din Betania, împreună cu Maria soția lui Cleopa și Suzana, slujeau pe Hristos și au fost supuse apostolilor.

De rîvna și de dragostea lor se leagă unele din cele mai memorabile zile legate de acțiunea mîntuirii noastre, ele devenind un simbol de dăruire și de jertfă pentru posteritate. Cu slăbiciunea lor firească, cu candoarea lor sufletească cu care s-au dăruit evangheliei lui Hristos și faptelor mărețe, ele au ocupat un loc plin de puritate și de nostalgie cerească în patrimoniul spiritual al concepției noastre creștine.

Mironosițe ale harului și ale iubirii evanghelice și, în același timp misionare și propovăduitoare ale învierii lui Hristos. Prin această încredințare și apreciere pe care le-a dat-o Mîntuitorul Iisus Hristos, ele au devenit elemente active ale propovăduirii evanghelice în lumea iudaică, greacă și romană a vremii.

Urmate și imitate de o întreagă pleiadă de sfînte mucenice și măr-turisitoare, de o întreagă pleiadă de monahii din minăstirile creștine, de sutele și miile de mame sfînte ale Bisericii noastre, femeile mironosițe au trasat cu viața și cu rîvna lor pentru Hristos calea vieții creștine, păstrînd nestinsă candela vieții noastre sufletești.

Ducînd mai departe porunca iubirii de aproapele și de reflectarea ei în viața familiară și socială și operînd cu virtuțile creștine, mironosițele onorează viața Bisericii noastre și zidesc neîncetat la fericirea ei.

Pr. DAVID POPESCU

LA DUMINICA A V-A DUPĂ PAȘTI

Întîlnirea Domnului nostru Iisus Hristos cu femeia samarineancă, la fîntîna lui Iacov, descrisă așa de frumos în Sfînta Evangheligie (Ioan IV, 5—42), deschide calea de înțelegere a tainei mîntuirii noastre. Din tîlcuirea pe care am ascultat-o, am putut reține că cei ce cred cu adevărat în Dumnezeu și își petrec viața spirituală potrivit învățaturii Mîntuitorului Iisus Hristos au parte de apa cea vie, adică de harul mîntuitor, de care se vor bucura în vecii vecilor. Desigur că ne-a mișcat atitudinea femeii din Samaria care era dornică de a cunoaște adevărul în legătură cu mîntuirea sufletului său, ca și nedumerirea sa că Mîntuitorul Hristos, deși aparținea unui popor cu care samarinenii nu erau în relații prietenești, a stat de vorbă cu ea, precum și marea ei bucurie că a descoperit pe Mesia cel așteptat în persoana Domnului Iisus Hristos.

Dar faptul pe care am dori să-l scoatem în relief este legat de întrebarea dacă locul de închinare este muntele Garizim sau Ierusalimul, precum și de răspunsul Mîntuitorului. De aceea, în cele ce urmează, vom încerca să tîlcuim sensul spuselor Mîntuitorului.

Samarinenii socoteau că Dumnezeu nu este pretutindeni desăvîrșit, ci era legat de muntele Garizim unde Avraam zidise un jertfelnic. Tot așa, iudeii afirmau că Ierusalimul este locul de închinare și acolo se adunau ei din cînd în cînd, de pretutindeni, ca să preamărească pe Dumnezeu. Răspunsul Mîntuitorului cu privire la locul de închinare este surprinzător pentru femeia samarineancă, crescută într-un anumit fel de a gîndi și de a crede. Mîntuitorul Iisus Hristos îi spune: «Voi vă închinați căruia nu știți, noi ne închinăm Căruia știm, pentru că mîntuirea din Iudei este. Dar vine ceasul și acum este, cînd adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și în adevăr, că și Tatăl astfel îi dorește pe cei ce I se închină Lui. Duh este Dumnezeu și cei ce I se închină trebuie să I se închine în duh și în adevăr.» (Ioan IV, 22—24).

A spune că numai într-un singur loc se poate aduce închinare lui Dumnezeu, înseamnă că Dumnezeu este numai în acel loc, deci este mărginit. Domnul nostru Iisus Hristos precizează însă că Dumnezeu este Duh, deci este netrăpesc și nu poate fi închis în anumite hotare, sau legat de un loc oarecare, ci este pretutindeni și în orice loc I se poate aduce închinare. De asemenea, afirmația că adevărații închinători cinstesc pe Tatăl cel ceresc în duh și adevăr, dărîma o anumită concepție, și anume că adorarea lui Dumnezeu s-ar face numai prin aducerea unor jertfe materiale, adică cel ce se închină lui Dumnezeu nu-și dădea ființa sa lui Dumnezeu, ci aducea ca jertfă bunuri materiale spre a primi bunuri duhovnicești. Dumnezeu însă voințește ca credinciosul să-I dea în dar sufletul său, adică să se apropie de Duh cu duhul. Închinarea noastră trebuie să fie în primul rînd, în duh și în adevăr. Ce înseamnă lucrul acesta nu este ușor de spus.

Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan spune că Cuvîntul lui Dumnezeu — adică Iisus Hristos — este plin de har și de adevăr (Ioan I, 14), iar Mîntuitorul încredințează că pururea a spus adevărul (Ioan

VIII, 14, 40, 45, 46), că El este «calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6) și că atunci când va veni Duhul Adevărului, va învăța tot adevărul (Ioan XVI, 13), iar în rugăciunea arhierescă, roagă pe Părintele ceresc astfel : «Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău, cuvîntul Tău este adevărul» (Ioan XVII, 17).

Sfîntul Apostol Pavel mărturisește înaintea lui Festus că el grăiește «cuvintele adevărului și ale înțelepciunii» (Fapte XXVI, 25). Iar în altă parte vorbește despre «adevărul în Hristos» (Romani IX, 1), despre «adevărul lui Dumnezeu» (Romani V, 8) și despre «credința adevărului» (II Tes. II, 13) făcînd o strînsă legătură între mîntuire și «adevăr și dragoste» (I Cor. XIII, 6 ; II Ioan I, 3), între «cunoștința adevărului» (I Tim. II, 4 ; II Tim. III, 7) și între «adevăr și cucernicie» (Tit I, 1). Lui Timotei îi dă sfatul că trebuie să petreacă «în casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu, stîlp și temelie a adevărului» (I Tim. III, 15), iar pe efeseni îi încredințează că învățătura Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pe care au primit-o, este «adevărul întru Iisus» (Efes. IV, 21).

Așadar, adevărul în care ne închinăm lui Dumnezeu ne este dat nouă de Domnul nostru Iisus Hristos și el se află în Biserica Sa care îl încredințează fiilor ei, celor ce cred cu adevărat în Dumnezeu. Biserica aceasta, păstrătoare a învățăturii de credință nu se află nici în vârful unui munte oarecare, nici în stăpînirea vreunui neam. Ea este pretutindeni unde credincioșii se închină lui Dumnezeu, Care este Duh, în duh și adevăr. Biserica Ortodoxă învață drept cuvîntul adevărului. Cuvîntul «ortodoxie» înseamnă «dreaptă mărire», adică credință curată și adevărată închinare adusă lui Dumnezeu cel Unul în ființa Sa și întreit în Persoane.

Mîntuitorul Iisus Hristos ne învață ca să ne rugăm «în adevăr» sau «cu adevărat». Acest lucru înseamnă că trebuie să știm cum să ne rugăm și ce să cerem în rugăciune, adică cum să ne închinăm lui Dumnezeu. În această privință, creștinii au ca dreptar pe Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, care s-a rugat pentru Sine, pentru Ucenicii Săi, și pentru Biserica Sa și ne-a lăsat un model de rugăciune ; au dreptar pe Sfinții Apostoli și pe Sfinții Părinți, pe mucenici, mărturisitori și cuvioși, care au păstrat nestrîicat adevărul credinței, adică învățătura Mîntuitorului și au fost adevărați închinători.

Domnul nostru Iisus Hristos ne învață să ne rugăm, adică să ne închinăm lui Dumnezeu «în duh». În care Duh ? Desigur că în Duhul Tatălui și în Duhul Fiului, în Duhul Adevărului, în Sfîntul Duh, «Domnul de viață Făcătorul, Care din Tatăl porcede, Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, Care a grăit prin prooroci». Sfîntul Apostol Pavel scrie în *Epistola către Romani* : «Dar acum ne-am desfăcut de lege ... care ne ținea în silnicie, așa încît noi slujim lui Dumnezeu întru înnoirea duhului», ..., «căci legea duhului vieții lui Iisus Hristos m-a eliberat de legea păcatului și a morții». Acum «nu umblăm potrivit trupului, ci potrivit Duhului. Căci cei ce sînt după trup cugetă cele trupesti, iar cei ce sînt după Duh, cele ale Duhului» (Rom. VII, 6 ; VIII, 2, 4—5).

Duhul ne descoperă bunătatea și iubirea lui Dumnezeu (I Cor. II, 10—11), «lămurind lucruri duhovnicești oamenilor duhovnicești» (II Cor. 13—14). Roadele Duhului sînt: «dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credincioșia, blîndețea, înfrînarea» (Gal. III, 22—23). Sfîntul Apostol Pavel face o deosebire valorică între cei care săvîrșesc «faptele păcătoase ale trupului» și cei ce «seamnă în Duhul» și care vor secera viața cea veșnică (Gal. VI, 8), îndemnînd la o continuă prîmenire în duhul cugetului, spre a fi puternic întăriți prin Duhul Sfînt, în omul dinăuntru și spre a nu întrista Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu (Efes. III, 23, 30).

Credinciosul cu sufletul întărit prin Duhul Sfînt poate să înalțe rugăciune curată lui Dumnezeu, căci duhul lui este încălzit de Duhul lui Dumnezeu, el simte dragostea lui Dumnezeu revărsată asupra sa și dragostea sa de fiu se înalță către Dumnezeu, ca o tîmție binemiroitoare, strigînd «Părinte!» (Rom. VIII, 28).

A trăi în duh și adevăr, înseamnă așadar, a trăi în dragostea lui Dumnezeu, adică a merge pe drumul de îmbunătățire și desăvîrșire neîncetată, împlinind toate cele cîte ne învață sfînta noastră Biserică Ortodoxă că sînt necesare pentru mîntuirea noastră, pentru a deveni vrednici de împărăția veșnică a iubirii dumnezeiești. Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan îndeamnă așa: «Fiii mei, să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci și cu fapta și cu adevărul. Într-aceasta vom cunoaște că sîntem din adevăr și în fața lui Dumnezeu vom da odihnă inimilor noastre (I Ioan III, 18—19).

Să ne rugăm, așadar, Bunului Dumnezeu ca să reverse în inimile noastre puterea de a săvîrși binele spre folosul tuturor, de a întrebuița darurile cu care am fost înzestrați, nu în interese egoiste, ci pentru toți frații noștri «căci darurile sînt felurite, dar Duhul este același» (I Cor. XII, 4).

Să ne silim să păstrăm «unitatea Duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 3), adică să depășim barierele pe care le ridică pornirile noastre de mînie, invidie și ură împotriva semenilor noștri și să sporim iubirea noastră față de oameni, într-o comuniune de dragoste, pace și întrajutorare. «Să ne curățim simțirile», căci numai atunci cînd închinarea noastră va porni din inimi curate, va fi făcută în duh și în adevăr și va fi primită de Duhul lui Dumnezeu. Făcînd așa ne vom bucura și noi de binecuvîntarea Sfîntului Apostol Ioan, care zice: «Pentru adevărul ce rămîne între noi și va fi cu noi în veac: Har, milă, pace fie cu voi, de la Dumnezeu-Tatăl și de la Iisus Hristos, Fiul Tatălui, întru adevăr și întru dragoste» (II Ioan I, 1). Amin.

Conf. Pr. ȘTEFAN C. ALEXE

LA DUMINICA A VII-A DUPĂ PAȘTI

Sfânta noastră Biserică prăznuiește pe cei 318 episcopi ai Sfintului Sinod I Ecumenic, ținut în anul 325 la Niceea, în Asia Mică. La acest slăvit sinod ecumenic s-a restabilit învățătura dogmatică adevărată despre dumnezeirea Fiului și s-au luat unele hotărâri privind cultul și organizarea Bisericii de pretutindeni ca: Rînduială pentru data sărbătoririi Paștelui, unele reguli pentru reprimirea celor căzuți de la credința adevărată și pentru căsătorirea celor ce doreau să se hirotonească —, proclamîndu-se astfel 20 de canoane.

În cap. XVII, 1—13 din Evanghelia de la Ioan și anume în cuvintele duioase de despărțire de Apostolii Săi, rostite înainte de primirea Crucii, — Mîntuitorul arată că «aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis» (v. 3). Anticipînd viitorul apropiat Mîntuitorul se roagă pentru Sfinții Apostoli și cei ce vor crede în El prin propovăduirea lor: «Și Eu nu mai sînt în lume, iar ei în lume sînt și Eu vin la Tine. Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat, ca să fie una precum sîntem și noi» (v. 11).

Iar din «Apostolul» citit astăzi s-au vădit cu putere două idei conducătoare pentru Biserica creștină de totdeauna și de pretutindeni: Mai întii grija de a păstra neatinsă învățătura descoperită (Fapte XX, 28—29 ș.u.); apoi aceea de a păstra unitatea de credință în legătura dragostei (*ibid.*, v. 16—18 etc.).

Am putea spune că sărbătoarea de astăzi este a tuturor Bisericilor creștine, nu numai fiindcă toate au în mare cinste primele Sinoade ecumenice, ci fiindcă aceste sinoade sînt mijlocul ales de Biserica ecumenică a primului mileniu pentru a asigura unitatea de doctrină și apoi și de cult și organizare.

Contactele omenești de azi, rezultat al mijloacelor de comunicații moderne, ușurința călătoriilor obligă Biserica creștină să sprijine eforturile ce se fac pentru rezolvarea problemelor vitale, actuale, ale omenirii de azi, iar pe de altă parte de a da ascultare Revelației divine.

Unitatea Bisericilor atît de necesară astăzi, nu este cu puțință, însă, decît în cadrul diversității de filcuire a Revelației comune și a tradițiilor particulare, în care s-a dezvoltat fiecare dintre ele.

Despre această *unitate în diversitate* vom vorbi în cele ce urmează:

Este lucru cunoscut faptul că în urma celor două războaie mondiale Bisericile creștine au inițiat diferite acțiuni, care să sprijine lupta statelor pentru rezolvarea problemelor vitale ale omenirii; ba încă la această lucrare s-au asociat și reprezentanții celorlalte religii — toți credincioșii fiind interesați la salvarea creației lui Dumnezeu pe pămînt.

Această acțiune care a cuprins creștinătatea a aprins focul sacru al unității ei. De aproape o jumătate de veac peste 250 de culte religioase

s-au înșcris rînd pe rînd în Mișcarea ecumenică și activează în Consiliul Ecumenic al Bisericilor pentru mai buna cunoaștere reciprocă, colaborarea și unitatea finală, pe care a prezis-o Mîntuitorul (Ioan XVII).

Dacă ne referim numai la principalele trei ramuri ale Creștinătății, romano-catolicismul s-a dezvoltat separat de Ortodoxie, într-o tradiție proprie de mai bine de un mileniu, iar Protestantismul de mai bine de o jumătate de mileniu; ce să mai zicem de sutele de secte și culte neoprotestante, care s-au depărtat mai mult de Biserica primului mileniu ecumenic din toate punctele de vedere.

Și totuși, ne adunăm în cadrul Consiliului ecumenic, discutăm și luăm hotărîri împreună ca răspuns la problemele majore ale omenirii de azi. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a inițiat un ecumenism înăuntrul țării noastre între toate cultele din țara noastră. Iar Institutetele teologice din țara noastră adună, cel puțin de trei ori pe an, profesorii la sediile lor, în conferințe interteologice, pentru a discuta împreună problemele principale care ne interesează în viziunea actuală de colaborare și apropiere.

Cum este însă cu putință o lucrare de apropiere spre colaborare și o năzuință spre unitate, știut fiind că timpul a depărtat, din ce în ce mai mult, cele trei ramuri principale ale creștinătății și cînd știm că Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă «să păzim adevărul în iubire» (Efeseni IV, 15) ?

Tîlcuind aceste cuvinte apostolicești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a amintit printre altele cu prilejul vizitei în Republica Federală Germania, din 1970 că «în Liturghia ortodoxă preotul îndeamnă pe credincioși zicînd: «Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim...». Iar mărturisirea într-un gînd răsare imediat din iubirea laolaltă.

Pentru a ajunge la mărturisirea într-un gînd «trebuie să începem de la iubire și să stăruim mult în ea...» («Biserica Ortodoxă Română» 1970/9—10, p. 913). Dar este vorba despre iubire pe temeiul adevărului. Am amintit că există sute de culte dintre care fiecare crede că tradiția proprie de interpretare a Bibliei asigură acest adevăr.

Care este poziția Ortodoxiei în acest ansamblu de credințe ?

Ea are o poziție pe care teologii ortodocși o amintesc totdeauna: Este continuatoarea Bisericii primului mileniu, este Biserica celor șapte Sinoade ecumenice.

Dar adevăratul creștin știe că chiar dacă ar avea darul proorociei și ar cunoaște toate tainele cerului și pămîntului și de ar avea credință încît să mute și munții, iar dragoste n-ar avea, nimic nu ar folosi (I Corinteni XIII). Această dragoste îl face să recunoască cu sinceritate și devotament lucrările creștine ale creștinilor neortodocși, mai ales cînd aceștia sînt gata să caute și să urmărească cu ardoarea sufletului lor adevărul și unitatea, pe temeiul lui, în Iisus Hristos.

Iată de ce conștiința creștină a obligat pe ortodocși să nu fie indiferenți față de lucrările creștine ale creștinilor neortodocși și să nu refuze dialogul cu ei, mai ales în cadrul ecumenismului de azi care caută și pregătește întâlniri, contacte, discuții, colaborare, jertfelnicie împreună pentru sprijinirea cauzei păcii și a progresului din toate punctele de vedere.

Ferindu-ne astfel de prejudecăți, cunoscându-ne reciproc în spirit de dragoste, în slujirea adevărului și în slujba lumii, ținem seama și de faptul că Biserica locală e locul prim în care și unde creștinul își manifestă sentimentele sale religioase.

Există o deschidere spre celelalte Biserici și există și o plinătate a adevărului pe care trebuie s-o descoperim împreună cu creștinii de altă credință. Este ca și cum mînați de focul sacru al unității am urca mereu tot mai sus, cu toate greutatele întîmpinate, spre priporul adevărului de pe toate părțile unui munte, pentru ca să ne întîlnim acolo la vîrf, unde ne așteaptă bucuria nespūsă prezisă de Domnul.

Ni se pare că e nevoie să accentuăm încă o dată că această căutare a unității în diversitate este cerută de dragostea, care «nu se laudă, nu se trufește, ... nu caută ale sale ...», nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr ..., toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă... Pentru că în parte cunoaștem și în parte proorocim; dar cînd va veni ceea ce este desăvîrșit atunci ceea ce este în parte se va desființa» (I Cor. XIII, 4—10). Dar această insuficiență a căutării noastre a adevărului, această neputință a noastră de a cuprinde adevărul aici, pe pămînt va conțeni cînd vom vedea toate «față către față» (*Ibidem* v. 12).

Pînă atunci sfînta noastră Biserică, Trupul Tainic al Domnului — Cel ce este Calea, Adevărul și Viața (Ioan XIV, 6) —, ne asigură că credința noastră este întemeiată pe o stîncă, Iisus Hristos și că noi trebuie să credem și să trăim după acest adevăr, care este chiar El (Efes. IV, 21).

Acum ni se pare limpede de ce nu putem fi de partea celor care, siguri pe credința lor ca și noi, refuză să ducă un dialog cu cei de altă credință: Aceasta ar însemna să tăgăduim caracterul misionar al Bisericii noastre și să ne retragem într-un fel de ghetou.

În Evanghelia de astăzi Mîntuitorul a arătat că există o singură «credință adevărată», aceea descoperită de El și propovăduită de Biserica primelor veacuri, pe care o continuă Biserica noastră.

Am văzut, de asemenea că în toate împrejurările este vorba despre o căutare în comun a adevărului — pe care, dacă nu l-am fi găsit, nu l-am căuta pentru toți! — și pretutindeni creștinismul se manifestă printr-o acțiune lucrătoare.

Acesta este chipul în care se făurește astăzi lucrarea pentru refacerea unității creștine pentru care Mîntuitorul s-a rugat cu lacrimi Tatălui Ceresc, dîndu-ne astfel pildă cît de mult s-o dorim și să ne străduim și noi pentru realizarea ei.

Fără îndoială însă că această metodă a unității în diversitate (pe care a recomandat-o, de asemenea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian) reprezintă o etapă, care în viitor va fi depășită. Am văzut că Mîntuitorul și Sfinții Apostoli vorbesc despre unitatea Bisericii ca despre un lucru sfînt. În cuvinte de foc, Sfinții Părinți și marii teologi ai epocii ecumenice a primului mileniu au arătat că rugăciunea Domnului «ca toți să fie una după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine» (Ioan XVII, 21), trebuie să se împlinească și prin lucrarea noastră, ca adevărați «colaboratori ai lui Dumnezeu» (I Cor. III, 9).

În acest sens ne tilcuiește marele Origen, trăitor în veacul al III-lea, cuvîntul Domnului după care Mîntuitorul nu va mai bea din rodul viței pînă va veni iarăși în Împărăția Sa : «Să vedem acum, zice el, de ce nu mai bea vin Mîntuitorul nostru pînă ce va bea cu Sfinții vinul nou în Împărăția lui Dumnezeu».

Și acum Mîntuitorul meu se întristează pentru păcatele mele ; Mîntuitorul meu nu poate fi plin de bucurie cîtă vreme eu zac în fărădelege... Căci cum ar putea să bea vinul bucuriei Cel ce este mijlocitor pentru păcatele mele cîtă vreme eu îl întristez păcătuiind ? Cum ar putea fi dar în bucurie, El care se apropie de altar ca jertfă pentru mine păcătosul, și în inima Căruia fierbe mereu întristarea pentru greșelile mele. «Voi bea acest vin cu voi, zice El, în Împărăția Tatălui Meu». Cîtă vreme nu lucrăm așa ca să intrăm în Împărăția Sa, El nu poate bea singur acest vin, pe care ne-a făgăduit că-l va bea cu noi. El rămîne deci plin de întristare, cît persistăm în rătăcirea noastră.

La ce năzuiesc aceste cuvinte ? — Ca să ne facă să înțelegem ceea ce am văzut mai sus, cum nu bea El vinul, sau cum îl bea. El îl bea înainte de a pătrunde în tabernacol, înainte de a intra la altar ; dar nu-l bea acum, pentru că stă la altar, unde plînge păcatele noastre. Și El îl va bea iarăși mai tîrziu, cînd toate lucrurile îi vor fi supuse și cînd toți fiind mîntuiți și moartea păcatului fiind distrusă, nu va mai fi nevoie de a aduce jertfe pentru păcat. Căci atunci va fi bucurie și veselie și se vor bucura oasele cele zdrobite și atunci se va împlini ceea ce s-a scris : «Durerea și întristarea și plîngerea s-au dus...».

«... Dacă pentru tine, care nu ești decît un membru al Său, nu e desăvîrșită bucuria, cîtă vreme lipsește un alt membru, cu cît mai mult Domnul și Mîntuitorul, care este Capul și Făcătorul întregului Trup nu va socoti că bucuria Lui nu e desăvîrșită cîtă vreme vede că mai lipsește din Trupul Său unele membre» (*Omilia VII asupra Leviticului*, nr. 2, ed. Baehrens, p. 374—78).

La sărbătoarea de azi a Sfinților Părinți de la întîiul Sinod Ecumenic să ne rugăm dar cu toți pentru unitatea Bisericii împreună cu Mijlocitorul și Mîntuitorul întregii lumi pentru împlinirea voii Sale dumnezeiești : «Ca toți să fie una».

Prof. N. CHIȚESCU

LA CINCIZECIME

*«...Eu voi ruga pe Tatăl și alt' Mîngîietor
vă va trimite, ca să fie cu voi în veac,
Duhul Adevărului...; Ca toți să fie una,
după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu în-
tru Tine, așa și aceștia în noi să fie una,
ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis»
(Ioan XIV, 16 ; XVII, 21).*

Fiecare eveniment din istoria mîntuirii noastre și a vieții Bisericii creștine trezește în ființa noastră un sentiment viu de credință, de nădejde și de dragoste față de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și față de Biserica Sa cea sfîntă.

În chip deosebit însă, la Sărbătoarea Cincizecimii, Sărbătoarea Pogorîrii Sfîntului Duh și a întemeierii Bisericii creștine, ființa noastră, și a fiecărui creștin evlavios, este cuprinsă de o nestăpînită bucurie, de o nespūsă pace și mulțumire sufletească, gîndindu-ne la desăvîrșirea și la sfințirea vieții noastre, care s-a făcut și se face prin pogorîrea Sfîntului Duh, Mîngîietorul și sfințitorul tuturor făpturilor.

Din Revelația Divină și din învățătura Sfintei Biserici, noi știm că strînsa legătură dintre Dumnezeu și oameni, pe care o rupsesse păcatul, a putut fi restabilită numai prin jertfa cea sfîntă a Mîntuitorului Iisus Hristos, iar de atunci și pînă astăzi noi continuăm să fim în legătură cu El prin lucrarea Sfîntului Duh, care este în Biserică și ne călăuzește pe toți pe calea mîntuirii.

Același Duh Sfînt, care s-a pogorît peste Sfinții Apostoli, care i-a sfințit și i-a făcut «lumina lumii și sarea pămîntului» (Matei V, 13—14), același Duh Sfînt, care a luminat lumea cu lumina cunoștinței de Dumnezeu, care a lucrat și lucrează și astăzi în Biserică la sfințirea credincioșilor prin Sfintele Taine și prin ierarhia bisericească — îl simțim că lucrează și în sufletele noastre, prin darurile Sale cele dumnezeiești și sfințitoare.

Dragostea creștină față de Dumnezeu și față de semenii noștri, bucuria, pacea, bunătatea și toate celelalte virtuți de care este stăpînită ființa noastră și după care vrem să ne orientăm în viața noastră spiritală, sînt daruri ale Sfîntului Duh, și numai prin ele ne putem înnobila ca oameni și desăvîrși mîntuirea noastră. Toate aceste daruri s-au revărsat în Biserică și în lume prin pogorîrea Sfîntului Duh, care plînește toate, adevărindu-se astfel profețiile privitoare la modul de răs-cumpărare a lumii. Iată de ce la această sărbătoare fiecare creștin ar trebui să fie stăpînit de aceeași bucurie sfîntă și pătruns de aceeași înțelegere profundă, pe care le-au trăit Sfinții Apostoli cînd au primit pe Duhul cel Preasfînt în chip de limbi de foc.

În Duminica celor dintîi Rusalii, pe cînd ucenicii, adunați la un loc de frica iudeilor, stăteau cu un gînd și cu o inimă în cucernice așteptări, iată «s-a făcut fără veste sunet din cer ca de o suflare de vifor ce vine repede, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Și s-au arătat din cer limbi împărțite ca de foc și au șezut peste fiecare din ei. Și s-au

umplut toți de Duhul Sfânt și au început a vorbi într-alte limbi, precum le da lor Duhul a grăi», încît mulțimea cea de diferite neamuri, ce se strînsese acolo, se mira auzind fiecare în limba sa vestea cea nouă a Evangheliei (Fapte II, 1—12). Așa ne istorisește Sfînta Scriptură minunea aceluia botez cu foc din cer, a cărui amintire o sărbătorim astăzi. Foc dumnezeiesc, flacăra curățitoare, văpaia credinței și a dragostei a turnat-o Duhul Sfânt în sufletele ucenicilor Domnului, ca luminați, încălziți și înnoiți să-i trimită la propovăduirea Evangheliei în toată lumea (Luca XXIV, 47—49; Marcu XVI, 15—20).

Pogorirea Sfîntului Duh produce asupra Apostolilor o transformare totală. Prin luminarea pe care le-o dă Duhul, ei încep să înțeleagă scripturile, iar mărturisirea lui Petru, ca și a celorlalți ucenici: «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei XVI, 17) abia acum capătă înțeles deplin în sufletele lor. Și atunci, acea «casă de sus» pe scîndurile căreia mai străluceau încă stropii de apă risipiți la spălarea picioarelor, în preajma patimilor; acel foișor care răsuna încă de accentele duioaselor rugăciuni și cuvîntări ale Învățătorului; acel cenaclu a cărui masă a fost altarul pe care mai întii s-a frînt, prin înșeși mîinile Domnului, sfînta cuminecătură; acel loc sfințit prin aduceri aminte — au văzut ridicîndu-și fruntea înseninată de razele Duhului Sfînt făpturile noi cu glas de arhanghel: Apostolii lui Hristos. Din această clipă, din focul inimii lor o căldură înviorătoare de primăvară se răspîndește pe întinsul pămîntului, sufletele amorțite se trezesc la o nouă conștiință și din răsadul Sfîntului Duh crește de două mii de ani frumoasa grădină a lumii creștine — *Biserica lui Hristos*.

Îndată ce au primit «puterea de sus», Sfinții Apostoli au ieșit în fața mulțimilor cărora le-au vorbit în puterea Duhului Sfînt, despre viața cea nouă dăruită oamenilor credincioși de Hristos cel înviat. Cei ce au crezut (și de fapt numai în această zi au «primit cuvîntul ca la trei mii de suflete»), au luat prin Sfîntul Botez viața cea nouă, iar prin punerea mîinilor Apostolilor au primit și puterea Sfîntului Duh, de a crește și de a trăi în această viață în Hristos (Fapte II, 40—41).

Cu acest eveniment fundamental petrecut în ziua Cincizecimii, Apostolii Domnului încep zidirea trupului Bisericii pe temelia pusă înainte de Hristos Mîntuitorul (I Corinteni III, 11), pe care au fost așezați ei mai întii, primind Duhul și puterea lui Hristos. Trimis mai întii Sfinților Apostoli în chipul limbilor de foc, Duhul Sfînt coboară nevăzut peste toți cei botezați în Hristos, prin taina ungerii cu Sfîntul Mir, care continuă punerea mîinilor Apostolilor, prin Ierarhia bisericească, de atunci și pînă astăzi.

Duhul Sfînt este cel care i-a luminat pe Sfinții Apostoli să vestească adevărul mîntuirii și să nu greșească cu nimic în predicarea cuvîntului Evangheliei (Ioan XVII, 17, 19).

Duhul Sfînt este cel care, revărsîndu-se peste Sfinții Apostoli și peste prima comunitate de frați creștini din Ierusalim — întemeind Biserica Creștină —, unește la un loc pe toți credincioșii ca membri ai unui singur trup, avînd cap pe Hristos Mîntuitorul și îi conduce, prin Hristos, către Tatăl ceresc (Efeseni II, 18).

Duhul Sfânt este cel care luminează și călăuzește și astăzi pe păstorii Bisericii, și pe toți fiii duhovnicești ai acesteia, pentru ca înțelegând cine a fost Învățătorul lor și fiind conștienți de rolul și de misiunea lor, să orienteze spre limanul mântuirii această Biserică, spre lauda Domnului și spre binele credincioșilor săi.

Duhul Sfânt este cel care face ca fiecare om credincios, botezat și îmbrăcat în Hristos, să devină părtaș al Trupului Domnului, care este Biserica.

Duhul Sfânt este cel care inspiră și însufletește astăzi pe păstorii suflatești ai tuturor Bisericilor creștine din lume să iasă din înstrăinare, să se apropie, să colaboreze, să se iubească unii pe alții și să se unească în Biserica cea una și sfântă a lui Hristos.

Duhul Sfânt este cel care revarsă asupra credincioșilor diferitele daruri ale harului dumnezeiesc, îi sfințește prin Taine, îi întărește în suferințe și încercări, le ajută în eforturile lor spre desăvârșirea morală și în organizarea vieții lor după voia Domnului.

Același Duh Sfânt a inspirat și ajutat pe strămoșii și părinții noștri să ridice cu credință și dragoste, altare de închinare în numele Domnului, minăstiri, iubiri și catedrale, care sînt în același timp mărturie de laudă ale culturii noastre de secole și dovezi istorice ale dăinuirii poporului român de două mii de ani în această patrie străbună.

Iată cum, toate drumurile desăvârșite din ziua Cincizecimii, și de totdeauna, care sînt puteri necreate ale lui Dumnezeu, sînt îndreptate continuu spre lume și spre noi, pentru ca prin mijlocirea lor să putem ajunge la conștiința înaltei noastre chemări, de a colabora cu Dumnezeu și cu semenii noștri, pentru a întemeia în lume împărăția dreptății și a păcii. Iubirea, bucuria, pacea, îndelungă răbdarea, cumpătarea (Galateni V, 22), colaborarea pașnică dintre oameni și toate celelalte fapte bune către care aspiră omenirea, sînt roade ale Duhului Sfânt, care se revarsă în lume prin Biserica Dumnezeului celui viu, căci Biserica este «stîlpul și temelie adevărului» (I Timotei III, 15).

Duhul Sfânt cu toate darurile Sale este tezaurul cel nesecat al Bisericii din care se împărtășesc credincioșilor toate binecuvîntările și sfințenia vieții lor, prin Sfintele Taine. Această împărtășire comună și individuală a tuturor cu Duhul este legată de momentul coborîrii Sfîntului Duh peste Sfinții Apostoli, la Rusalii (V. Ignătescu, *Duhul Sfînt în viața Bisericii, față de învățătura neoprotestanților*, «Ortodoxia», I (1957), p. 71).

Prin această prezență a Sa permanentă în viața Bisericii, Sfîntul Duh continuă lucrarea Mîntuitorului Iisus Hristos îndreptată spre Biserică, spre noi toți, ca loc spre care stă deschisă acea «ușă» prin care «de va intra cineva se va mîntui» (Ioan X, 9).

Un mare părinte al Bisericii noastre, Sfîntul Irineu al Lyonului († 202) vorbind despre prezența și lucrarea Sfîntului Duh în Biserică, spunea că Bisericii i-a fost dată puterea și înțelepciunea de la Dumnezeu, pentru ca toate mădularele ei să trăiască în cunoștință, în pace și dragoste. În Biserică ne este dată împărtășirea cu Mîntuitorul Hristos, căci în ea sălășluiește Duhul Sfînt, puterea nesticăciunii, întărirea cre-

dinței și scara urcării noastre la cer. Căci unde este Biserica acolo este și Duhul lui Dumnezeu, și unde este Duhul Lui, acolo sînt și toate darurile. Iar Duhul este Adevărul (Sf. Irineu, *Adversus haereses* III, cap. XVII, P. G. VII, col. 996—997).

De aceea, Sfînta noastră Biserică, fiind întărită, sfințită și călăuzită pe calea mîntuirii de Duhul Adevărului, Îl laudă în numele tuturor, zicînd: «Împărate ceresc, Mîngîietorul, Duhul adevărului, Care pretutindenea ești și toate le plinești; Vistierul bunătăților și Dătătorule de viață, vino și Te sălășluiește întru noi și ne curățește pe noi de toată întinăriunea și mîntuiește, Bunule, sufletele noastre».

Încercînd să pătrundem mai mult înțelesul duhovnicesc al pogrîrii Sfîntului Duh în lume ne dăm seama că Biserica Mîntuitorului Iisus Hristos, întemeiată pe jertfa Sa și pe lucrarea Sfîntului Duh, care-i dă viață, nu se definește numai după aspectul ei exterior, material, sensibil; Biserica nu înseamnă numai viața organizată a credincioșilor pe plan religios-social. Biserica este în primul rînd o legătură duhovnicească a credincioșilor cu Dumnezeu, o lucrare dumnezeiască și omenească (teandrică), cu scopul de a sfinți pe toți cei care fac parte din ea, prin lucrarea Sfîntului Duh. Cel care intră în comuniune cu Biserica este în același timp în comuniune cu Mîntuitorul Hristos, care este Capul ei. Iisus Hristos ne-a asigurat că acolo unde sînt doi sau trei în numele Lui, este și El prezent (Matei XVIII, 20) și ne-a făgăduit că va fi cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei XXVIII, 20). De aceea, prezența Domnului Iisus Hristos în ea este elementul cel mai important al Sfîntei Biserici, iar comunitatea credincioșilor reprezintă partea văzută materială indispensabilă a acestei Biserici, care este legată de Hristos prin Duhul Sfînt.

Unii dintre marii Învățători și Dascăli ai Bisericii creștine, printre care se numără și Sfîntul Ioan Gură de Aur, ne învață spunînd că Biserica, într-un înțeles mai larg, exista chiar înainte de întemeierea lumii. În acest înțeles, Biserica este legătura cu Dumnezeu și cu împărăția Sa, și ea cuprinde cetele îngerilor, ale netrupeștilor puteri și pe credincioșii tuturor veacurilor. Este vorba de Biserica duhovnicească a Cetății celor întii născuți, pe care ne-a pregătit-o nouă Dumnezeu de la crearea lumii, după cum a zis: «Veniți binecuvîntații Părintelui Meu, moșteniți Împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii» (Matei XXV, 34). Dumnezeu a vrut să ne țină de la început în comuniune duhovnicească cu El, dar noi am ieșit din această comuniune prin neascultare.

Biserica întemeiată de Mîntuitorul Iisus Hristos prin jertfa Sa și prin lucrarea Sfîntului Duh este mijlocul de reintrare în comuniune cu Sfînta Treime. Această Biserică este prezența lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh în viața noastră. Această Biserică este instrumentul prin care Dumnezeu se smerește și se pogară pînă la oameni, pentru ca oamenii credincioși, cu harul Sfîntului Duh, să se ridice pînă la Dumnezeu și să rămînă în comuniune cu El, îndeplinindu-se astfel planul lui Dumnezeu față de oamenii tuturor veacurilor (Sfîntul Atanasie cel Mare, *Discurs contra arienilor*, 54, P. G., XXV, col. 192 B). Această strînsă legătură între cer și pămînt, care se face prin iubirea lui Dumnezeu față

de noi și prin credință, nădejdea și dragostea noastră față de Dumnezeu, se menține și se întărește în Biserică prin lucrarea Sfântului Duh care dă viață acestei Biserici și o călăuzește la tot adevărul, la Dumnezeu.

Biserica este *una*, pentru că unul este Capul ei — Hristos (Efes. IV) ; este *sfântă*, pentru că a fost răscumpărată și sfințită prin patimile, moartea și învierea lui Hristos și prin Duhul Sfânt ; este *universală* (sobornicească), pentru că are destinația să cuprindă pe toți credincioșii și pentru că în chip virtual, potențial, duhovnicesc, ea cuprinde de fapt întreaga făptură recapitulată în Hristos ; este *apostolică*, pentru că moștenește tot adevărul descoperit de Mântuitorul, care i-a fost transmis direct de Sfinții Apostoli.

Această Biserică deține adevărul religios despre Dumnezeu și despre mîntuire. Ea lucrează cu harul Sfântului Duh și are puterea de a lega și dezlega păcatele credincioșilor, prin ierarhia care o deține de la Sfinții Apostoli, împreună cu poporul drept credincios. Numai această Biserică lucrează efectiv asupra fiilor ei duhovnicești prin Sfintele Taine și prin Duhul Sfânt, sfințindu-le viața duhovnicească și arătându-le calea care duce la adevărul religios. Numai în legătură cu această Biserică se mîntuiește cineva și poate să ajungă la Hristos și la viața veșnică, căci Biserica este trupul lui Hristos și primește viața de la El.

Această strînsă legătură duhovnicească dintre credincioși și Biserică se poate menține numai prin iubire și ea devine activă și rodnică prin încadrarea noastră liberă și conștientă în Biserică. «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim...» ne îndeamnă Biserica la Sfînta Liturghie.

Această legătură permanentă a noastră cu Dumnezeu, această stăruință de toată viața spre desăvîrșire și sfințenie, această rămînire continuă în Biserica cea Sfîntă, ca mădulare vii și lucrătoare ale trupului duhovnicesc al lui Hristos, pot fi menținute și duse la desăvîrșire printr-o credință conștientă și sănătoasă și prin jertfa Domnului Iisus Hristos care ne unește pe toți.

Sfînta Euharistie, Trupul și Sângele Mîntuitorului Iisus Hristos, pe care preotul-slujitor o aduce pe altarul bisericii, ne unește pe toți, prin unirea noastră cu această jertfă adusă Tatălui, de Mîntuitorul, pentru toți și pentru toate. De aceea, prin Sfînta Euharistie se desăvîrșește și se susține unitatea Bisericii și a fiecărui credincios care face parte din ea, în calitate de trup duhovnicesc al Domnului.

Lucrarea mîntuirii noastre, pe care o săvîrșește Mîntuitorul Iisus Hristos prin Taina Sfîntei Euharistii pînă la sfîrșitul lumii, constă tocmai în această unire a noastră, a tuturor, în El. El vrea să ne țină și să ne desăvîrșească în unirea cu Sine, pe toți cei ce credem în El și să atragă și pe alții la Sine (Matei XI, 29).

Această lucrare tainică, de unire cu Sine, Mîntuitorul o face de fiecare dată cînd are loc Sfînta Liturghie, și El vrea să ne facă asemenea Lui de jertfă, pentru ca să avem intrare la Tatăl și să rămînem în comuniunea Bisericii Sale, desăvîrșiți prin Duhul Sfînt care călăuzește viața tuturor credincioșilor spre Dumnezeu, de la care a pornit și spre care

persoane ; informații ; cooperarea și schimbul în domeniul culturii și învățămîntului.

Astfel, creîndu-se premisele necesare ce vor putea asigura reușita conferinței, ca preoți și cetățeni ai patriei noastre și participanți activi la mișcarea mondială pentru pace, ne bucurăm pentru această mare biruință a forțelor păcii și urăm conferinței care se va deschide pentru prima fază la Helsinki, cel mai mare succes.

VIZITA PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE STAT NICOLAE CEAUȘESCU ȘI A SOȚIEI SALE ELENA CEAUȘESCU ÎN ITALIA, SAN MARINO ȘI ÎNTREVEDEREA DE LA VATICAN CU PAPA PAUL AL VI-LEA. — Între 20 și 25 mai a.c., Președintele Consiliului de Stat Domnul Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția, au făcut o vizită oficială în Italia, San Marino și a avut o întrevedere cu Papa Paul al VI-lea la Vatican. Vizita a fost considerată ca un eveniment de importanță istorică pentru întărirea prieteniei și colaborării între popoare, precum și de promovare a unor noi relații între statele europene, constituind o nouă verigă de apropiere între popoare și o nouă contribuție pentru securitatea și cooperarea internațională. Înscriind o nouă pagină în cronică legăturilor milenare dintre poporul român și poporul italian — avînd ambele aceeași origine latină și aceleași apropieri de limbă și de cultură, această vizită a deschis o nouă perspectivă între popoarele noastre. Căldura și cordialitatea cu care au fost întîmpinați înalții oaspeți români, amabilitatea și prețuirea acordată, atît de personalitățile de vază din Italia, cît și de întreaga opinie publică italiană, au constituit o mărturie și o dovadă de înaltul prestigiu de care se bucură țara noastră și conducătorii ei peste hotare și prețuirea atitudinii pe care ea o are față de problemele actualității, în direcția instaurării unei păci și înțelegeri în lume, o colaborare și o cooperare sinceră pentru realizarea marilor idealuri ale omenirii contemporane.

În declarația solemnă se proclamă voința comună de a pune la baza relațiilor reciproce dreptul fiecărui stat la independență, libertate și suveranitate națională, egalitatea în drepturi a tuturor statelor, dreptul popoarelor de a dispune liber de soarta lor, de a-și dezvolta liber sistemul lor politic, economic sau social, fără de nici un amestec, presiune sau constrîngere externă, renunțarea la forță sau la amenințarea cu forța.

România și Italia au apreciat în mod pozitiv rezultatul convorbirilor de la Helsinki, pronunțîndu-se pentru convocarea, în cel mai scurt timp, a conferinței general-europene.

VIZITA LA SAN MARINO. — Cu aceleași sentimente prietenești, cu respect și adîncă considerație delegația română a fost înconjurată în vizita din San Marino — cea mai veche și cea mai mică republică din lume. Cu acest prilej, Președintele Consiliului de Stat Nicolae Ceaușescu declara :

Dorim ca această vizită să fie o expresie a bunelor noastre relații. Ele să demonstreze lumii că putem și trebuie să acționăm în strînsă unitate cu toate popoarele pentru pace și colaborare, pentru progresele științei și culturii, pentru fericirea tuturor națiunilor.

ÎNTREVEDEREA DE LA VATICAN. — La 26 mai a.c., Președintele Consiliului de Stat Domnul Nicolae Ceaușescu a avut o întrevedere la Vatican cu Papa Paul al VI-lea.

În convorbirile avute s-a subliniat necesitatea eforturilor pentru instaurarea și dezvoltarea între toate statele, a unor relații bazate pe colaborare și încredere reciprocă, pentru consolidarea păcii și securității în lume.

Apreciindu-se rolul important pe care îl poate avea convocarea Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, au fost evidențiate principiile coexistenței și soluționării conflictelor existente pe cale pașnică, cu respectarea intereselor legitime ale fiecărui popor, care să dispună liber de soarta sa și a cooperării și colaborării sprijinind țările în curs de dezvoltare.

Cu această ocazie, Papa Paul al VI-lea s-a interesat de diversele aspecte ale Bisericilor din România, și, în mod deosebit, despre Biserica Romano-Catolică.

În amintirea acestei vizite, Papa Paul al VI-lea a oferit Președintelui Nicolae Ceaușescu un bust de marmoră al Împăratului Traian, realizat în jurul anului 120, descoperit în urma săpăturilor arheologice de la Ostia Antica — port roman la Marea Tireniană.

VIZITA ÎN R. S. ROMÂNIA A M. S. IMPERIALE MOHAMMAD REZA PAHLAVI ARYAMEHR ȘAHINȘAHUL IRANULUI. — În cadrul legăturilor de prietenie și colaborare dintre state, între 2—5 iunie a.c., țara noastră a fost vizitată de șahinșahul Iranului Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr.

În comunicatul comun s-a consemnat, cu mulțumire, dezvoltarea continuă a relațiilor bilaterale pentru apărarea cauzei păcii și colaborarea dintre cele două state din punct de vedere economic, cultural și tehnico-științific. Convorbirile care au avut loc au constituit un pas înaintea pentru consolidarea relațiilor de prietenie dintre state și pentru întărirea păcii între popoare.

VIZITA ÎN ȚARA NOASTRĂ A PREȘEDINTELUI VOLTEI SUPERIOARE GENERALUL SANGOULÉ LAMIZANA. — Între 1 și 15 iunie a.c., ne-a vizitat țara noastră Generalul Sangoulé Lamizana, președintele Voltei Superioare. Aceasta se înscrie în cadrul acțiunilor de solidaritate și de sprijinire și cooperare cu toate țările ce au luptat și luptă pentru eliberare și independență națională împotriva colonialismului și neocolonialismului. Cu privire la aceasta Președintele Consiliului de Stat al R. S. România declară: *Știm din proprie experiență că tăurirea unei vieți noi nu este posibilă fără eforturi și sacrificii, că în această operă complexă pot apărea și unele dificultăți, însă acestea pot fi înlăturate prin unirea forțelor înaintate, progresiste ale țării.*

Această vizită a constituit un bun prilej pentru a cunoaște viața și preocupările poporului român, realitățile și realizările noastre.

Prin semnarea declarației comune și a documentelor respective s-a extins colaborarea economică, tehnico-științifică și cunoașterea dintre cele două state.

În același timp a constituit un moment important în dezvoltarea relațiilor româno-volteze și o nouă mărturie a sprijinului pe care țara noastră îi acordă tinerelor state independente din Africa.

NICOLAE CEAUȘESCU — ȘTIINȚA CONDUCERII PENTRU O ROMÂNIE MODERNĂ. — De curînd a apărut cu acest titlu la Viena o nouă carte închinată Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România — Domnul Nicolae Ceaușescu. În cele peste 300 de pagini ale sale, cartea cuprinde, pe lângă biografia înaltei personalități politice și de stat a Președintelui, contribuția sa deosebită la propășirea patriei noastre și la ridicarea prestigiului ei pe cele mai înalte trepte ale arenei internaționale, pentru ridicarea materială, culturală și economică a poporului nostru pentru pacea și prosperitatea tuturor.

În carte se subliniază, în mod deosebit, activitatea depusă pentru dezvoltarea, organizarea și conducerea societății, pentru continuarea tradițiilor înaintate ale trecutului poporului nostru și consolidarea valorilor etice, culturale și sociale. De asemenea menționează munca neobosită depusă de Președintele Consiliului de Stat pentru instaurarea bunelor relații între state, promovarea păcii și colaborarea dintre popoare.

LUCRĂRILE COMITETULUI INTERNAȚIONAL PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE INTERNAȚIONALĂ. — Între 25 și 28 mai a.c., a avut loc la Bruxelles reuniunea Comitetului internațional pentru securitate și cooperare europeană, — structura organizatorică specifică, definită de Adunarea reprezentanților opiniei publice europene în anul 1972.

La aceste lucrări au participat delegați din 24 de țări europene. La sfîrșitul lor, Comitetul internațional a chemat opinia publică din Europa să nu-și slăbească vigilența și atenția și să facă totul pentru ca Conferința general-europeană pentru securitate și cooperare să pună bazele solide ale păcii și securității, ale încrederii și cooperării în Europa.

DECERNAREA PREMIILOR INTERNAȚIONALE «LENIN» PENTRU ÎNTĂRIREA PACII ÎNTRE POPOARE. — În fiecare an noi personalități ale vieții politice, sociale sau economice sînt premiate pentru activitatea lor de Comitetul de atribuire a Premiului internațional «Lenin» pentru întărirea păcii între popoare.

Astfel, pentru anul 1972, acest premiu a fost decernat următoarelor personalități: Leonid Brejnev — Secretar General al P.C. al U.R.S.S.; Salvador Allende, Președintele Republicii Chile; Enrique Pastorino, Președintele Federației Sindicale Mondiale și James Aldrige, scriitor și activist pe tărîm obștesc din Anglia.

125 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE LA 1848. — Poporul nostru, a sărbătorit, în mod cu totul deosebit, 125 de ani de la revoluția de la 1848. Cu acest prilej, conștiința noastră a tuturor a analizat încă o dată momentele principale ale acestui important eveniment istoric de valoare majoră pentru dezvoltarea socială și politică a patriei noastre. Îmbinînd în ambele părți ale Carpaților lupta împotriva orînduirii vechi

feudale cu lupta împotriva asupririlor străine, Revoluționarii de la 1848 și-au dat mâna și au zdruncinat starea de lucruri existentă, afirmându-și dorința de libertate, de propășire și de dreptate.

Pe linia frământărilor și luptelor lor, ce au legat trecutul poporului nostru cu idealurile lor mărețe, ei au trasat în viața și istoria poporului nostru punctele principale ale luptelor sociale și au marcat bastioanele, pe care trebuie să le cucerească anii veacului nostru în frământările sale. Sărbătorirea acestei aniversări s-a desfășurat în patru puncte ale țării: Iași, Blaj, Izlaz și București — localitățile care au rămas în istoria anului 1848.

Onorată cu prezența conducătorilor de partid și de stat, aniversarea a fost încununată cu discursurile Președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, prin care s-a subliniat lupta marilor noștri înaintași pentru libertate, unitate, independență și dreptate socială, citind și brodind în cuvântări cuvintele unora dintre aceștia.

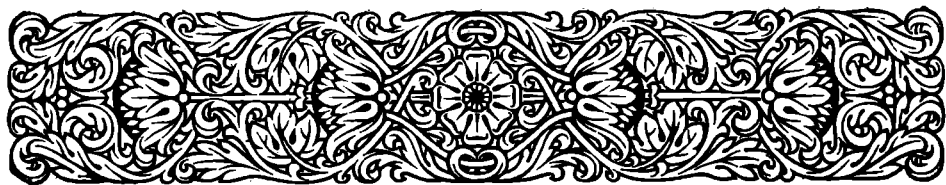
Președintele Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu, a ilustrat concepția, lupta și idealurile luptătorilor revoluționari de la 1848, citind din frământările neobositului Nicolae Bălcescu cuvinte ca acestea :

«Cauza revoluției române se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt 18 veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși. Ea a fost o fază, o evoluție istorică naturală, neapărată, prevăzută, a acelei mișcări care tirăște națiunea română, împreună cu toată omenirea, pe calea nemărginită a unei dezvoltări progresive, regulate. Forța noastră, socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unitate — mai întîi în idei și simțăminte, care să aducă, cu vremea, și unitatea politică».

La Iași, Blaj, Izlaz și București poporul nostru, făuritor al vremurilor noi pe care le-au văzut printre idealuri marii luptători de la 1848, a adus un omagiu acestor mari înaintași, vizionari și eroi, evocînd marile lor fapte și contribuția adusă istoriei patriei noastre. Revoluția de la 1848 desfășurată simultan în Moldova, Muntenia și Transilvania, a avut un caracter de unitate, fiind expresia aceluiași cerințe obiective ale dezvoltării societății românești, ale idealurilor care înaripau pe toți fiii aceluiași popor.

Ca exponent al întregii dorințe a poporului român, Președintele Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu, lansa un apel pornit din toată ființa ancestrală a neamului nostru spunînd : *«Să facem totul ca urmașii noștri și urmașii urmașilor noștri să poată spune că în momentele hotărîtoare pentru destinul României, am făcut ceva pentru dezvoltarea și întărirea țării, că ne-am făcut datoria».* Această chemare, plină de hotărîre, constituie o dovadă a maturității întregului nostru popor, care, conștient, își închină toată ființa sa și toate eforturile pentru ridicarea patriei noastre pe culmile cele mai înalte ale vieții sociale, economice, culturale și politice, pentru, progresul, pacea și civilizația veacului nostru.

REFACȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

— *Învierea* este denumită «revista de teologie și cultură editată de Reprezentanța Patriarhiei Române în Ierusalim». Redactor este Arhimandritul Lucian Florea, superiorul bisericii ortodoxe române din Ierusalim. Este prima publicație bisericească românească apărută pe pământul Țării Sfinte. «Revista are menirea — scrie redactorul în articolul intitulat «*Făgaș Nou*», — să prezinte cititorilor viața spirituală, culturală, teologică, biblică, arheologică și ecumenică, ce se desfășoară la bisericile ortodoxe române de aici și din țară..., să se cunoască lucrarea obștii românești din Ierusalim, relațiile cu Patriarhia Ortodoxă din Ierusalim, cu celelalte confesiuni aflate pe pământul biblic și sprijinirea pelerinajelor la Locurile Sfinte». Mai notăm din cuprinsul primului număr: Mitropolit Nicolae al Banatului: *Slujba Învierii la Ierusalim în secolul IV*; Episcop Antonie: *Am văzut pământul*; Pr. Prof. I. Coman: *Hristos a înviat și Profilul ecumenic al pelerinului daco-roman Ioan Casian în Țara Sfântă*, P. C. Pr. Asist. Dumitru Abrudan: *Mărturia din Emaus*; Monahia Eufrosia Sirbu: *Femeile mironosițe în slujba Mîntuitorului*. Se mai semnaleză descoperirea a trei papirusuri (52, 66, 75) aparținînd Evangheliei Sfîntului Ioan. Papirusul 52 este socotit cel mai vechi manuscris al Noului Testament, cunoscut pînă acum. Datează din jurul anului 130. Dorim revistei conținut bogat și roade bune.

Altarul, Buletin ortodox român, editat de Consiliul și Comitetul parohiei ortodoxe române din Londra, sub conducerea P. C. Pr. Lucian Gafton, servește spre «informare, cultură și teologie românească».

— *Luceafărul Nou*, Revista Coloniei române din Austria, Redactor Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena. Apare trimestrial cu un bogat și selectat conținut. Indicăm cîteva din titluri, din an. I, nr. 3—4/1972: *Cultura românească peste hotare* (O. Livezeanu); *Componența etimologică a vocabularului românesc* (Prof. Dr. V. Șerban); *Bibliotecile românești din Viena de-a lungul anilor* (Dr. Irina Moisescu) și diferite știri, date, comemorări ș. a. — cuprins dens, care să se mențină și să sporească de-a lungul anilor.

— Parohia Ortodoxă Română din Melbourne a organizat o școală duminicală pentru copiii români de acolo. Profesoara: doamna Steliana Găină, soția parohului.

— Într-un interviu acordat revistei *Orthodox Observer*, publicată de Exarhatul Patriarhiei Ecumenice din America, Patriarhul ecumenic Demetrios I a declarat că va conlucra cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, dar ortodocșii nu-și pot însuși toate tendințele Consiliului Ecumenic, îndeosebi cele care au o orientare orizontală. «*Considerăm că problema principală a Consiliului Ecumenic trebuia să fie orientarea verticală sau teologică, al cărei scop este pregătirea unității creștine*». Desigur, nu

trebuie neglijate nici problemele societății moderne, dar Consiliul Ecumenic nu trebuie să se abată de la calea sa primordială.

— Din cuprinsul Anuarului Academiei de Teologie «Sfântul Clement de Ohrida» din Sofia, 1971, menționăm: Prof. D. J. Markowski, *Psalmii* (cercetare exegetică); Prof. D. J. Panatschowski, *Dragostea creștină față de Dumnezeu* (discutată în alt număr al revistei noastre); Prof. Dr. T. Todorov, *Predica morală a Sfântului Vasile cel Mare*; Prof. B. Tșiflianov, *Liturghia romană înainte și după Vatican II*; Prof. V. Pandurski, *Gravuri din Muzeul bisericesc din Sofia*; (Opere prețioase din timpul renașterii artei bulgare, deodată cu renașterea națională); Prof. Dr. V. Pandurski, *Mișcarea pentru independența națională oglindită în arta plastică bulgară* și Prof. Pr. Popodorow, *Credința Creștină Ortodoxă și Biserica națională bulgară*.

— Patriarhul Ilie IV al Antiohiei a reînființat Mitropoliile Ortodoxe din Diarbekir, Erzerum și Adona, din Turcia răsăriteană, care erau văduvite din timpul primului război mondial.

— Ca simbol al unei legături mai strânse între Biserica Ortodoxă din peninsula Sinai și Ortodoxia Greacă, Arhiepiscopul de Sinai, Grigorie II, a transmis Mitropolitului Nicodim din Alica și Megaris, o parte din moaștele Sfintei Ecaterina, aflate în mânăstirea cu același nume din Sinai. Acestea sunt așezate acum în nou-zidita Catedrală din suburbia ateniană Nea Liosia.

— «Carte nouă de învățătură» este titlul unei lucrări elaborate de 18 teologi romano-catolici și 18 teologi evanghelici, cuprinzând «credința creștină neîmpărțită». Publicația, apărută la Zürich, voințe să probeze că «așa numitele deosebiri de credință, sint subordonate adevărilor de credință creștină fundamentale». E o lucrare inspirată de mișcarea ecumenică.

— Experți de la Institutul politehnic din Leningrad lucrează la consolidarea catedralei gotice din Londshut (R. F. Germana) în primejdie de a se prăbuși în urma unor infiltrații de ape. Tot ei au fost acei care au lucrat și la consolidarea catedralei «Sf. Isaac» din Leningrad» (*Kath. K.*, 30. 26/73).

— După cercetările Academiei de Științe din Oslo (Norvegia), de la anul 3600 (i.e.n.) — 1960 (e.n.) au fost pe pământ 14.513 războaie, căzându-le jertfă peste 3 miliarde de oameni.

Episcopul (romano-catolic) de Regensburg, Rudolf Graber, a publicat o broșură despre Sfântul Atanasie cel Mare, episcopul de Alexandria, care combătuse arianismul. Ceea ce în unele teologii — scrie autorul — apare ca progres, nu-i decât reactualizarea unor vechi erezi. E vorba de încercarea luciferică de a transforma teologia în «hominologie».

— Săpături arheologice, făcute la biserica San Ștefano Rotondo de pe colina Celio din Roma, au dat la iveală ziduri cu fresce multicolore și două statui ale zeului Mithras. Una este din marmură și-l prezintă pe «Mithras Petrogenitos» (născut din piatră) cu pumnal și faclă în mână, a doua statuie, din ștuc, îl prezintă pe «Mithras Tauroktonos» (cel care ucide taurul). În primul veac (e.n.) se afla pe locul bisericii menționate o mare cazarmă romană, «Castro Peregrina». Faptul că s-au aflat și plăci comemorative și mici sculpturi cu nume de soldați, duce la presupunerea că una din încăperile cazarmei servea pentru cultul zeului Mithras, foarte răspândit în Roma antică (*Kult.*, 120, 123/73).

— La invitația Episcop, Vicar Patriarhal, Dr. Antonie Ploieșteanul, rectorul Institutului teologic universitar din București, au conferențiat în aula acestuia : P. S. Episcop de Cherson (Exarhatul Occidental al Patriarhiei Ortodoxe Ruse) și Pierre l'Huillier, profesor la Institutul superior ecumenic din Paris, despre : *Problema iconomiei în teologia sacramentală* ; Pater M. J. Le Guillou, directorul Institutului superior ecumenic din Paris despre *Experiențe spirituale* (trăirea în Dubul Sfânt) în Răsărit și Apus, și anume : *Tradiția răsăriteană* ; *Spiritualitatea apuseană pînă la Toma d'Aquino* ; *Sfântul Ioan al Crucii, perspective ecumenice*. Toate conferințele, foarte instructive, au fost urmate de ample discuții lămuritoare. Conferințele, la care au participat profesorii și studenții Institutului teologic, au fost prezidate de rectorul institutului.

Însoțiți de Episcop, Vicar Patriarhal, Antonie, oaspeții au vizitat așezămintele noastre bisericești centrale și mănăstirile din jurul Capitalei.

Aceleași conferințe au fost ținute și la Institutul teologic universitar din Sibiu.

— Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei, l-a vizitat pe Patriarhul Ecumenic Demetrios I, discutînd «probleme de interes ortodox și ecumenic».

— Patriarhul Benedict al Ierusalimului s-a adresat Bisericilor Ortodoxe din Grecia, Creta și Dodekanes cu rugămintea de a-i trimite monahi tineri pentru «Frăția Sfântului Mormînt din Ierusalim».

— «Academia Duhovnicească» din Sofia, a introdus limba latină ca obiect de studiu obligatoriu pentru toți studenții în «interesul unui studiu direct al părinților bisericești apuseni și al teologiei scolastice». — În Institutele și Seminarile teologice de la noi, limba latină a fost predată totdeauna.

— Facultatea teologică «Ioan Damaschinul» din Mănăstirea Balamand (Libia), aparținînd Patriarhiei din Antiohia, a introdus cursuri pastorale speciale pentru cateheții mireni.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor își sărbătorește jubileul de 25 ani de existență. Deși începuturile sale datează dintr-un timp anterior celui de al doilea război mondial, «actul de înființare» a fost semnal însă, abia în vara anului 1948, la Adunarea de la Amsterdam.

Organizația Internațională a Tineretului Ortodox, «SYNDESMOS», organizează anul acesta congrese în Finlanda, Kenia, S. U. A. și în «Centrul Interortodox» de la Atena. Tema : *Probleme de educație*.

Statul grec a declarat «monument istoric» insula Patmos, unde evanghelistul Ioan a scris cartea biblică «Apocalipsa».

Colaborarea în spirit ecumenic se resimte și în zidirea de biserici. Astfel, în mai multe parohii din R. F. Germania credincioșii au ridicat clădiri, în care se află «două biserici sub același acoperiș», despărțite numai printr-un perete. O parte servește pentru serviciile divine romano-catolice, iar cealaltă parte pentru serviciile divine evanghelice.

Deci, mereu pe drum spre unitatea creștinătății (K. W. K., 12—14/1973).

— Papa Paul al VI-lea s-a exprimat din nou asupra modului de alegere a unui Papă de către așa-numitul conclav. Problema este dificilă, a afirmat Papa, fiindcă are «foarte delicate aspecte istorice și juridice». Papa pare a voi ca la alegere să participe și membrii Consiliului Sinodului Episcopal, pentru a se pune în concordanță cu «istoricul colegiului cardinalilor și cu dorințele exprimate la ultimul concili». În felul acesta,

ar participa la alegerea unui Papă și reprezentanții sinodului episcopal și totodată, implicit, reprezentanții unei grupe care se înnoiește mereu. Papa vrea ca și secretarul general al sinodului episcopal, care nu-i membru al Consiliului Sinodului, să facă parte din conclav. Asemenea, să participe la alegere și Patriarhii Bisericilor Orientale unite cu Roma (*Vat.*, 72/73).

Centrul Ecumenic de odihnă «Casa Locarno» din Locarno (Elveția) și-a prăznuit jubileul de 25 de ani de când oferă loc de recreere fizică și psihică credincioșilor Bisericilor — membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Și preoți ortodocși români s-au odihnit și recreat la «Casa Locarno», privită drept «realizare practică a telurilor Consiliului Ecumenic și o contribuție mai însemnată pentru înțelegerea internațională și deci și pentru pace, decât multe conferințe bisericești. «Casa Locarno» este susținută de Consiliul Ecumenic și Biserica Luterană — elvețiană.

«Dialog despre mintuirea cu reprezentanți ai religiilor din timpul nostru», este titlul unui curs de 5 luni, ținut la Institutul teologic ecumenic din Bossey (Geneva). Ținerea acestui curs a fost determinat de faptul că azi creștinii vin tot mai mult în legătură cu membrii altor religii, și deci, este util să se cunoască conținutul doctrinar al acestora. Cursurile de la Bossey sînt audiate de credincioși din toate continentele. După confesiuni, sînt în anul de studii 1972/73: patru ortodocși, cinci romano-catolici, opt metodisti, șapte luterani, șase reformați, cinci anglicani, șase membri ai «Bisericilor Unite», doi baptiști, un congregaționalist și cite unul ținînd de «Ucenicia lui Hristos», «Biserica lui Dumnezeu», «Biserica Japoneză» și «Comunitatea intendențională».

— «Biroul pentru probleme de familie» de pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, organizează o conferință internațională privind rolul familiei în realizarea dreptății sociale și înțelegerea între popoare (*Opd.*, 9/73).

— «Comisiunea textului biblic» a fixat pentru meditația biblică anuală textul de la Romani II, 4: *Nu știi că bunătatea lui Dumnezeu te îndeamnă la pocăință?* — Da, este necesară pocăința, dar sinceră și nu lipsită de cutremurarea interioară.

În multe țări apusene s-a dat alarma că se pierd «monumente istorice», îndeosebi în stil bizantin, gotic, carolingean etc și deci, e nevoie o restaurare.

În țara noastră, de ani de zile se lucrează la restaurarea «monumentelor istorice» în urma dispozițiilor date și a mijloacelor financiare oferite de Stat.

— Șase comunități bisericești din Africa de Sud: Biserica Anglicană, Biserica Congregațională Unită, Biserica Metodistă, Biserica Presbiteriană, Biserica Presbiteriană-Bantul și Biserica Presbiteriană-Togo, — și-au exprimat intenția de a se uni. Realizîndu-se aceasta, ar apare în Africa de Sud o nouă confesiune creștină.

Prof. O. BUCEVSCI

— Conferința Creștină pentru Pace a adresat o telegramă tuturor asociațiilor religioase, Confesiunilor și Bisericilor din lume prin care le cere acestora să-și depună toate stăruințele lor, mobilizîndu-și toate forțele pentru salvarea deținuților din Vietnamul de Sud. În telegramă se spune că, în vreme ce focul războiului din Vietnam a fost stins, guvernul de la Saigon mai stăpînește mii de deținuți politici, care, datorită terorii și regimului sever sînt sortiți exterminării. Telegrama cere să se intervină energic pentru a se pune capăt acestui gen de crime împotriva umanității.

— La 18 martie a.c., în toate bisericile catolice din Anglia și Wales s-au făcut rugăciuni pentru împăciuirea confesiunilor din Irlanda de Nord, unde se mai varsă sînge nevinovat. Cardinalul Heenan a adresat o pastorală specială catolicilor și protestanților din cele două părți ale Marii Britanii, în care condamnă acțiunile silnice săvîrșite acolo și-i îndeamnă pe preoți și pe credincioși să participe mai activ pentru restabilirea păcii în întreaga Irlandă.

— Un număr de 200 catolici și protestanți din Portugalia au publicat un «Manifest» într-un ziar central din Lisabona prin care cer cu hotărîre unele reforme privind libertatea presei, a religiei, drepturi cetățenești mai democratice, o reformă substanțială a învățămîntului superior. Manifestul se opune privilegiilor ce se acordă politicienilor, bogătașilor și cere drepturi în ce privește progresul material, asistența medicală, educația și cultura. În final, manifestul cere întreruperea acțiunilor militare în «provinciile portugheze de peste mări» și aplanarea tuturor conflictelor.

— Cu prilejul «Săptămîinii pentru unitatea creștină», în toate diocesele Austriei s-au organizat servicii religioase solemne. Slujba centrală a fost rînduită de Consiliul Ecumenic al Bisericilor în biserica luterană din Viena și la ea au participat reprezentanți ai tuturor religiilor, inclusiv un delegat romano-catolic, deși Biserica Romano-Catolică nu face parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

— În orașul Spata (la 20 de km, de Atena) a fost pusă piatra fundamentală pentru construirea viitorului Centru ortodox de cercetări biblice. Centrul va fi un așezămînt unic de acest fel în lume și se va ocupa de: tipărirea Sfintei Scripturi, organizarea de conferințe interortodoxe și intercreștine; va poseda biblioteci, săli de lectură, săli pentru ședințe și lectii, un baptisteriu în stilul vechi creștin și un paraclis pentru serviciile divine.

— Ca urmaș în scaunul de Primat al Bisericii Evanghelice-Luterane din Elveția, în locul răposatului Ruben Djosefsohn, a fost ales recent Arhiepiscopul Oloff Sandby de Upsala. Noul ales este doctor în teologie preot și profesor de etică și filozofia religiei la Universitatea de stat din Lund.

— Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Alexandria a numit — pentru prima oară în milenara sa istorie — episcopi de culoare. Aceștia sînt Episcopii: Filip, în Uganda, Artur, în Kenia și Teodor, în Tanzania. Ultimii doi și-au făcut studiile superioare teologice la Atena.

— Noul Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Philipp Potter, a făcut o vizită la Constantinopol Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Dimitrie I cu care a dezbătut diferite probleme ce privesc colaborarea dintre Bisericile locale și Consiliul Ecumenic. O vizită asemănătoare, cu același scop, d-sa a făcut și Patriarhiei Ortodoxe din Moscova, unde a conferit cu Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen.

— Conform unei înțelegeri la care s-a ajuns între Ministerele de Externe și cel al Culturii din Grecia, seminarul teologic existent la Atos va fi transformat în Academie teologică, condusă de autoritățile laice și bisericești locale. Noua Academie, care înlocuiește Academia teologică de la Halki, desființată în 1971, va funcționa avînd două secții, medie și superioară și va școlariza tineret — laici și călugări —, satisfăcînd astfel nevoile religioase ale populației ortodoxe din țările din jurul Sfîntului Munte.

— Una din principalele teme dezbătute la ședința Conferinței episcopale, care s-a ținut la Pretoria (Africa de Sud) a fost și aceea a formării candidaților la preoție. Printre rezoluțiile de însemnătate figurează «eliminarea, cu timpul, a oricăror forme de separație raseală între seminariști».

— Toate Bisericile creștine din Polonia, alături de celelalte așezăminte laice, au cinstit, în februarie a. c., împlinirea a 500 ani de la nașterea genialului astronom și umanist Nicolae Kopernic, fiu ilustru al poporului polonez.

— Școala superioară teologică din Liban (Patriarhia Antiohiei) are un nou rector în persoana Arhimandritului Panteleimon Rodopulos, profesor la Facultatea de teologie din Tesalonic. Numirea acestuia a fost privită ca un gest de frățietate între Bisericile greacă și antiohiană care conlucrează pentru binele Sfintei Ortodoxii.

— Cel mai vechi locaș de închinare din lume, construit, după tradiție, chiar de Sfântul Apostol Petru în vechea Antiohie, a fost complet restaurat și va fi pus la dispoziția turiștilor veniți în Turcia din întreaga lume. Nu se vor săvârși aici slujbe religioase, biserica fiind rânduită exclusiv pentru vizite, având caracter de muzeu.

— În catastrofa aeriană de lângă Praga și-a pierdut viața și Protoiereul rus Pavel Socolovski, binecunoscut pentru activitatea sa ecumenistă. Membru în Secretariatul internațional al Conferinței creștine pentru Pace.

Pr. AN. LEFTER

— Cu binecuvîntarea Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, în luna iunie a. c., monahiile anglicane Eileen Mary și Angela Beryl au făcut o vizită în Biserica Ortodoxă Română oprindu-se mai mult la Mănăstirea Țigănești și apoi la Mănăstirea Dintr-un Lemn din eparhia Rîmnicului și Argeșului. Au vizitat, de asemenea, și alte mănăstiri și centre bisericești din țară, făcînd un util schimb de experiență monahală.

— Între 4—9 martie a. c., Conferința Bisericilor Europene a organizat la Götzis—Austria un colochiu cu tema: «*Isus Hristos în actualitatea istoriei. Mărturia și slujirea Bisericilor din Europa*».

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Dl. Doctorand Ioan F. Stănculescu, care-și continuă studiile la Universitatea din Viena.

— Între 24—29 aprilie a. c. a avut loc la New York o întrunire a subcomitetului Națiunilor Unite al Conferinței Creștine pentru Pace care s-a ocupat de contribuția mai eficientă la munca O.N.U. a Conferinței Creștine pentru Pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat, ca observator doctorandul Aurel Jivi care studiază în prezent la «McCormick Theological Seminary» din Chicago — S.U.A.

— Între 24—29 mai a. c. a avut loc la Zagorsk — Moscova sesiunea Comitetului de continuare a lucrărilor Conferinței Creștine pentru Pace cu tema: «*Solidaritatea umană, o sarcină a creștinilor în lupta împotriva mizeriei și pentru pacea lumii*».

Din România au participat P. C. Pr. Ilie Georgescu, membru al Secretariatului internațional și Prof. H. Binder, Vicar al Episcopiei Evanghelice C. A., membru al Comitetului de continuare.

A DOUA CONFERINȚA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ

La 8 mai 1973 a avut loc la București, în aula Institutului teologic, cea de a doua Conferință teologică interconfesională la care au luat parte reprezentanții Institutelor teologice ortodoxe din București și Sibiu, a Institutului teologic protestant unic din Cluj și ramura Sibiu, a Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia, ai Bisericii Evanghelice Luterane, ai Bisericii Reformate, ai Administrației Patriarhale, directorii Seminarilor teologice ortodoxe.

Prezidiul Conferinței a fost următorul: I. P. S. Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului, P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, Episcopul Albert Klein al Bisericii Evanghelico-Luterane, Episcopul Laszlo Papp al Episcopiei Reformate din Oradea, Pr. Rector Isidor Todoran, — Sibiu, Dr. Nemesec Josef, Rector — Alba Iulia; Dr. Karoly Rapp, locțiitor rector Cluj; Dr. Hermann Binder, prorector — Sibiu; Pr. M. Chialda, prorector — București.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, Vicar patriarhal, rectorul Institutului teologic din București care a salutat pe distinși oaspeți și a precizat că aceste Conferințe interteologice se înscriu pe linia tradiției ecumenice, inițiată în România, linie pe care teologii diferitelor confesiuni de la noi se întâlnesc în discuții comune pe teme care interesează toate Bisericile.

P. S. Sa a urât ca «discuțiile legate de referate să fie pentru noi toți fructuoase și să descoperim acele puncte comune pe linia ecumenismului practic pe care, de altfel, teologii diferitelor confesiuni din țara noastră le-au găsit».

Referatul principal intitulat: «Bisericile creștine în slujba păcii și securității în lume» a fost susținut de Prof. Karoly Rapp de la Institutul teologic protestant din Cluj.

Referatul a arătat că pacea este țelul tuturor oamenilor și a făcut apoi o prezentare generală a organizațiilor ecumenice și a mișcărilor interconfesionale în care-și desfășoară activitatea Bisericile creștine care s-au ocupat de problema păcii și securității în lume: a) Consiliul Ecumenic al Bisericilor care a tratat problema păcii la Adunările de la Amsterdam (1948), Evanston (1954) New-Delhi (1961) și Upsala (1968); b) Conferința Bisericilor Europene care prin Nyborg VI, secția IV: pacea și securitatea — s-a pronunțat pentru ținerea unei conferințe pentru pace și securitate la care să participe toate statele Europei, plus S.U.A. și Canada; c) Conferința creștină pentru pace care la ultima Adunare generală (Praga 1971) a luat o poziție fermă în scopul întăririi păcii și securității în Europa.

Referatul s-a ocupat apoi de angajarea Bisericii Româno-Catolice în sprijinirea luptei pentru pace prin: a) Enciclice papale — *Pacem in terris* (1963); *Gaudium et spes* și *Populorum progressio* ca și documentul *Communio et progressio*, din 1971; b) participare, prin observatori, în organizațiile internaționale bisericesti; c) dialogurile cu celelalte Biserici creștine.

După ce a arătat motăvarea teologică a slujirii păcii, a spus că Bisericile au datoria de a lupta în mod pașnic, împotriva războaielor deja declanșate sau latente și de a lua parte, prin mijloacele și posibilitățile personale, la făurirea și asigurarea păcii în Europa și în toată lumea.

Bisericile exercită o slujire personală, în spiritul Evangheliei și o slujire profetică obștească. Ele trebuie să depună o muncă teologică în domeniul autocontrolului

permanent al vieții lor. Dar Biserica nu poate să aibă o linie proprie în ceea ce privește slujirea păcii ci se atașează stăruințelor multilaterale ale omenirii; prin munca sa de educare morală, ea sprijină pe credincioși în lupta pentru o pace universală.

Primul coreferat a fost acela intitulat «*Coresponsabilitatea Bisericilor creștine în fața problemelor contemporane*» al Pr. Prof. Petru Rezuș de la Institutul teologic din București.

Pr. Prof. Rezuș a arătat corelația dintre «a calma și a răspunde» dintre aspectul individual și colectiv al responsabilității. Astfel, responsabilitatea devine coresponsabilitate cu toate implicațiile individuale și colective care privesc problemele actuale ale României. Dialogul credincioșilor cu Dumnezeu arată imperativul coresponsabilității față de toți și față de unul.

Există o coresponsabilitate pe plan local al Bisericilor creștine și una pe plan general ecumenic. În Biserica Ortodoxă Română, încă din 1949, la inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a instaurat colaborarea dintre cultele din țara noastră. Coresponsabilitatea și-a aflat expresia în «Apostolatul social». Ea a devenit o problemă creștină actuală. Credincioșii trebuie să fie conștienți că au de răspuns în fața lui Dumnezeu și a oamenilor de îndeplinirea datoriilor religioase și cetățenești. Coresponsabilitatea sporită față de lume devine un teren nou de întâlnire între Bisericile creștine.

Coresponsabilitatea se manifestă și în colaborarea Bisericilor Ortodoxe și protestante în rezolvarea problemei unității creștine și o unor probleme practice: apărarea păcii, sprijinirea țărilor subdezvoltate, stigmatizarea asupririi omului de către om. Coresponsabilitatea devine sporită și în Biserica Romano-Catolică, care, prin Vatican II, se declară pentru un dialog cu lumea.

Temeiunile teologice pentru doctrina coresponsabilității sînt aproape identice în cele trei mari confesiuni creștine.

Al doilea coreferat intitulat: «*Credința creștină și realitățile vieții sociale din țara noastră*», a fost prezentat de P. C. Pr. Prof. Dr. Grigore Marcu, de la Institutul teologic din Sibiu.

După ce a vorbit despre transformările radicale ale vieții poporului român din ultimul timp, Pr. Prof. Marcu a analizat atitudinea Bisericilor creștine față de realitățile vieții sociale din România, caracterizate prin consimțire conștientă la tot ceea ce se realizează și prin adeziune practică la strădanile poporului pentru mai bine.

Motivarea teologică a participării integrale creștine la eforturile poporului nostru pentru o viață mai bună constă în însăși funcționalitatea credinței creștine care este viață, nu abstracte.

Ecumenismul local dintre cultele din România a realizat terapeutică spirituală a noilor relații de conlucrare și înfrățire dintre culte. Apostolatul social, preconizat de Prea Fericitul Patriarh Justinian reprezintă datoria Bisericii de a contribui la bunăstarea credincioșilor noștri.

Biserica trebuie să slujească întrucît slujirea — așa cum a demonstrat P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul în teza de doctorat: *Biserica slujitoare*, București, 1972, — este cuprinsă, ca adevăr fundamental în revelație biblică și reprezintă o realitate în care se concentrează întreaga misiune a Bisericii.

Biserica Ortodoxă Română s-a încadrat în realitățile contemporane ale României de astăzi ca Biserica slujitoare.

În continuare, Pr. Prof. Marcu a prezentat garantarea libertății religioase de către Constituția țării și condițiile materiale asigurate de Stat pentru desfășurarea vieții cultelor.

Biserica Ortodoxă Română a fost totdeauna alături de popor, cu interesele cărui s-a identificat: a ajutat la înlăturarea unnelor războiului și la stărpirea analfabetismului etc.

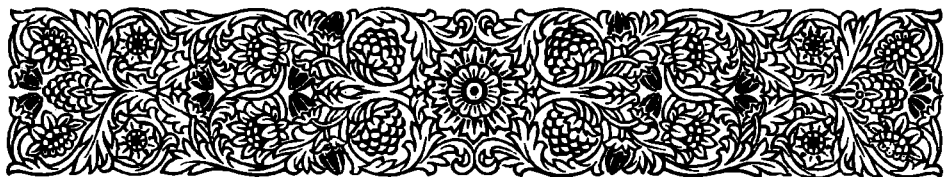
Preoții pot sprijini efortul colectiv național de dezvoltare multilaterală a societății românești arătând credincioșilor lor însemnătatea vieții obștești și a iubirii de patrie.

Cele trei referate au fost dezbătute pe larg în discuțiile care au urmat în după-amiaza aceleiași zile. Între acestea remarcăm intervenția I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu, care a insistat asupra realității, concretului, a atitudinii față de problemele de azi în funcție de realitatea contemporană. De asemenea, I. P. S. Sa a propus o mai strinsă colaborare a tuturor cultelor din România prin realizarea unui Consiliu Ecumenic Național.

În încheierea lucrărilor, a luat cuvântul P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanu, vicar patriarhal, care a tras concluziile adunării: necesitatea ca Bisericile să treacă de la poziția «de putere» pe aceea de slujire; necesitatea ca ele să slujească omului, lumii, societății; necesitatea ca să îndemne pe credincioși să se integreze în efortul general al societății. Concluzia generală a P. S. Sale a fost că Bisericile reprezentate la această Conferință interteologică, vorbitorii, membrii diferitelor Biserici din România sînt pentru pace, colaborare și securitate în Europa.

CEZAR VASILIU

PAGINI DIN SFINȚII PĂRINȚI

OMILIILE CATEHETICE ALE LUI TEODOR DE MOPSUESTIA *

EXPLICAREA SIMBOLULUI DE CREDINȚĂ

OMILIA A NOUA

1. Din ceea ce vi s-a înfățișat pînă acum, ați înțeles ce ne-au învățat, în conformitate cu tradiția Cărilor Sfinte, Fericiții noștri Părinți despre Tatăl și despre Fiul, fără a neglija iconomia omenității Domnului nostru. Să venim de acum la continuarea a ceea ce s-a spus deja : Fericiții noștri Părinți, adunați din toate părțile în orașul Niceea, în acel minunat sinod (σύνδος), au redactat articolul despre Sfîntul Duh în chip simplu : credem «Și întru Duhul Sfînt», fără a adînci învățătura cuprinsă în el. Ei au socotit că aceasta era de ajuns pentru creștinii (care ascultau acest articol) din vremea aceea ; însă urmașilor lor ne-au transmis o învățătură completă despre Sfîntul Duh.

Mai întîi, episcopii (ἐπίσκοποι) apusenji s-au reunit într-un sinod (σύνδος) aparte, întrucît ei nu puteau veni în Răsărit din pricina persecuției exercitate de arieni în latura apuseană a Imperiului ; iar mai tîrziu, «cînd mulțumită lui Dumnezeu a încetat persecuția, episcopii orientali au acceptat cu bucurie și învățătura transmisă de sinodul din Apus, pe care au pus-o de acord cu felul lor de a vedea și prin subscrierea ei au demonstrat unitatea lor de vedere. Iar în ceea ce privește completarea care a fost adăugată în continuare la învățătura lor (apusenilor) despre Sfîntul Duh, dacă se ia seama cu grijă, se va afla că pricina acestora a fost produsă de Fericiții Părinți adunați din toată lumea la primul Sinod din orașul Niceea.

2. Rațiunea pentru care Fericiții Părinți au redactat la Niceea simplu și ne-complet învățătura despre Sfîntul Duh, care a fost mai tîrziu expusă pe larg, constă în mod sigur și evident în faptul că, în vremea Sinodului de la Niceea, nelegiuitul Arie născocise blasfemia împotriva Fiului lui Dumnezeu și a avut nelegiuirea să afirme că Fiul unic al lui Dumnezeu a fost creat și făcut din nimic, și (Arie și cei ce urmau lui) învățau așa. Din această pricină, Fericiții noștri Părinți s-au adunat pe bună dreptate împreună la acest minunat sinod, avînd în vedere că aveau libertatea (ναρρησία) de a se întruni, și că fericitul împărat Constantin, cel bineplăcut lui Dum-

* Urmare din «Glasul Bisericii», XXXII (1973), nr. 3-4, p. 737-751.

nezeu, fi îndemna să nămicească nelegiuirea ereticilor (*αἰρεσιώτης*) și să vegheze asupra dreptei credințe a Bisericii.

De aceea, pentru a combate nelegiuirea lui Arie și pentru a restabili credința cea dreaptă a Bisericii lui Dumnezeu, Fericiții Părinți de la Niceea au folosit în învățătura lor despre Fiul formule precise și dezvoltate. Însă în legătură cu Duhul Sfânt nu au făcut așa ceva, pentru că pînă în vremea aceea nu fusese semnalată nici o învățătură eretică (*αἰρεσιώτης*) în legătură cu credința Bisericii despre Sfințul Duh și ca atare ei au socotit că pentru mărturisirea desăvîrșită a credinței celei drepte este de ajuns ca, în conformitate cu tradiția Domnului nostru, să se așeze numele Sfințului Duh în învățătura de credință redactată de ei, pentru ca să învețe pe toți că împreună cu Tatăl și cu Fiul trebuie numit și Duhul Sfânt în Simbolul de credință. Deoarece nu este cu putință ca cineva să fie cu adevărat credincios dacă, odată cu Tatăl și Fiul, nu numește și nu mărturisește și pe Duhul Sfânt, și dacă nu crede în El. Acesta este adevărul pe care-l învață formula: «Și întru Duhul Sfânt».

3. În adevăr Fericiții noștri Părinți, care voiau să afirme că nu cred în nici un fel de creatură, nu ar fi avut grijă să precizeze în Simbolul lor de credință mărturisirea lor de credință și în Duhul Sfânt alături de Tatăl și de Fiul, dacă nu ar fi urmarit ca în această mărturisire de credință să deosebească Ființele ca fire necreată de toate celelalte creaturi.

Și era de la sine înțeles ca împreună cu Tatăl și cu Fiul să fie numit și mărturisit Duhul Sfânt, întrucît El este din aceeași fire necreată, care există din toată veșnicia și este cauza tuturor lucrurilor și este singura căreia toate creaturile îi datorează adorare.

Ce spune însă mărturisirea noastră de credință despre aceasta? În adevăr se cade să mărturisim credința noastră nu într-o fire creată, ci în firea dumnezeiască necreată. Iar în legătură cu aceasta, Fericiții noștri Părinți nu au spus și nu au scris nimic de la ei înșiși, ci în chip evident s-au alăturat tradiției pe care Domnul nostru a transmis-o ucenicilor Săi, zicînd: «Mergeți, învățați toate neamurile și botezați-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfințului Duh» (Matei XXVIII, 19). Este deci cu totul evident că El a făcut din ucenicii Săi dascălii întregii lumi și le-a poruncit să întoarcă pe toți oamenii de la rătăcirea politeismului, de care enau atașați din vechime, atribuind creaturilor numele de Dumnezeu și dînd făpturilor o cinstire care nu li se cuvenea; Apostolii trebuiau să învețe pe oameni să aducă adorarea lor în adevăr firii dumnezeiești, care există din toată veșnicia și este necreată și care singura este cauza tuturor lucrurilor.

Așadar Domnul nostru nu a poruncit Apostolilor să îndepărteze toate neamurile de la rătăcirea de a adora pe cei care prin fire nu erau Dumnezeu, și să-i facă ucenici ai cuiva care de asemenea prin fire nu era Dumnezeu. Ci le-a poruncit să învețe că — în locul celor ce în chip mîncinos erau numiți dumnezei — există Dumnezeu din fire necreată, care există din toată veșnicia și care singură este cauza tuturor lucrurilor; acestei firi necreate pe drept cuvînt îi revine numele de Domn și Dumnezeu, pentru că în chip firesc ea este Domn și Dumnezeu. În această credință constă cunoașterea religioasă (*θεοσέβεια*); ea este cauza a toate și în numele ei noi am fost botezați și așteptăm, prin Botez, participarea la bunurile dumnezeiești de negrăit. Căci de fapt la Botez noi nu invocăm ceva care să nu fie cauza bunurilor pe care trebuie să le primim; însă noi numim pe Duhul Sfânt întrucît stătem convinși că El este în stare să ne procure bunurile cerești cele netrecătoare în speranța cărora noi primim darul Botezului.

4. De fapt, așa cum cînd Tatăl zice: «În numele lui Iisus din Nazaret, ridică-te și mergi» (Fapte III, 6), se arată că Hristos este 'cauza vindecării paralizicului, tot așa din faptul că Iisus poruncește: «Botezați-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» devine evident că aceste nume pronunțate la Botez sînt cauza tuturor bunurilor pe care noi nădăjduim să le primim. Pentru că noi nu spunem simplu: «În numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt», ci noi afirmăm că prin Ei noi așteptăm bucuria bunurilor viitoare. Tot așa cuvîntul profetului: «Nu cunoaștem-alt Domn afară de Tine, numele Tău noi chemăm» (Isaia, XXVIII, 13) arată că ei nu recunoșteau alt Domn și nu numeau așa pe nimeni altul care nu era în adevăr Domnul; și încă: «Cu numele Tău vom călca în picioare pe toți cei care ne urăsc» (Ps. XLIII, 7) și «În numele Tău, s-a îndreptat puterea noastră» (Ps. LXXXVIII, 25), pentru a arăta că numai numindu-l ei au dobîndit putere împotriva tuturor dușmanilor; iar în altă parte se spune: «Numele Tău voi chema» (Ps. CXV, 8), adică cred că Domnul este pentru mine și pentru mine El este cauza tuturor bunurilor.

5. El a zis de asemenea: «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» pentru ca Apostolii să înțeleagă din aceasta că toate neamurile așteptau această invocare, cauză a tuturor bunurilor lor, întrucît Domnul este în adevăr firea (necreată) care primește numele de Tată și de Fiu și de Duh Sfînt, nume prin care noi primim botezul, nume care este în stare să ne procure bunurile cerești pe care le așteptăm, în nădejdea că noi ne apropiem de harul Botezului. Și așa cum ne-a poruncit să chemăm în catehismul nostru și la Botez pe Tatăl — pentru că este firea dumnezeiască ce există din toată veșnicia și este cauza a toate, și care poate să ne acorde bunurile făgăduite la Botez, — tot așa ne-a poruncit să chemăm și pe Fiul, pentru că El este de aceeași fire și ne poate acorda aceleași bunuri. Și este evident că chemăm și pe Duhul Sfînt odată cu Tatăl și cu Fiul, pentru că El este din aceeași fire, ce există din toată veșnicia și este cauza a toate și căreia singure în adevăr îi convine numele de Domn și Dumnezeu.

6. Desigur că dacă în această mărturisire de credință s-ar fi urmărit să ne transmită cunoașterea firii create și necreate, noi trebuie să admitem că au fost omise miriade fără număr de creaturi, adică totul. Însă nimeni care are o minte sănătoasă și bine organizată (*κατασκευασμένος*) nu va gîndi așa ceva. Este adevărat că învățătura cunoașterii lui Dumnezeu, pe care ne-a transmis-o Domnul nostru, și numele din mărturisirea de credință dată de El sînt numele care convin firii dumnezeiești în care ne-a poruncit să fim botezați și care ne pot acorda bunurile viitoare. În acest fel noi am primit porunca de a nu aștepta ca un alt nume să fie cauza bunurilor viitoare, dacă acesta nu este numele firii dumnezeiești, care există din toată veșnicia și este cauza a toate. De la sine înțeles că El nu ar fi numit pe Duhul Sfînt împreună cu Tatăl și cu Fiul, dacă Ei nu erau toți dintr-o singură fire, firea dumnezeiască ce există din toată veșnicia și este cauza a toate și singura căreia convine numele de Domn și Dumnezeu, și prin care de asemenea noi avem parte de bunurile viitoare.

Așa au înțeles aceasta Fericiții noștri Părinți; și pentru aceea au zis «Și întru Duhul Sfînt», ca prin aceasta să se înțeleagă că ei urmau tradiția Domnului nostru, și ei au învățat pe toți — așa cum pe ei i-a învățat Domnul nostru — să numească împreună cu Tatăl și cu Fiul și pe Sfîntul Duh, Care este din aceeași fire dumnezeiască din care este Tatăl, din care este și Fiul, fire în care noi trebuie să credem și s-o adorăm, pentru că este cauza bunurilor viitoare.

7. Însă Fericiții Părinți au lăsat cuvîntul în simplitatea lui, fără a-l aprofunda, întrucît pînă în vremea aceea nu fusese încă ridicată nici o obiecție din partea ereticilor în legătură cu Duhul Sfînt.

Ei au socotit că adăugarea termenului «Sfînt» la numele «Duh» este suficientă — în conformitate cu tradiția Domnului nostru — pentru instruirea desăvîrșită a celor care au cultul adevărului. Așadar, pentru cei de bunăvoință este de ajuns ceea ce au spus Fericiții noștri Părinți, după învățătura Domnului nostru. În adevăr dacă ei, dascălii credinței, care au învățat cum trebuie să înțelegem firea dumnezeiască — lucru pe care l-au învățat lîmpede despre Fiul lui Dumnezeu, pe Care ne-au învățat să-L numim de o ființă (*ὁμοούσιος*) cu Tatăl — ar fi fost convinși că cineva nu crede că Duhul Sfînt este de aceeași fire dumnezeiască cu Dumnezeu Tatăl, ar fi adăugat la Simbolurile lor de credință și despre Sfîntul Duh aceeași învățătură ca despre Fiul.

8. Însă este de ajuns pentru a demonstra firea Duhului Sfînt să fie așezat numele Lui separat, cum ne învață Sfînta Scriptură; căci acest nume separat «Și întru Duhul Sfînt» nu i-ar fi fost atribuit dacă El nu era de aceeași fire divină.

Sfînta Scriptură desemnează sub numele de duhuri (*πνεῦμα*), multe spirite. Și îngerii de fapt sînt numiți: «Din duh El face pe îngerii Săi» (Ps. CIII, 4); și despre sufletul nostru zice: «Duhul lui va ieși și se va întoarce în pămîntul său» (Ps. CXLIV, 4); de asemenea și despre aer (*ἀήρ*) se spune: «Va slobozi duhurile și apele vor curge» (Ps. CXLVII, 7). În acest fel noi numim duh tot ceea ce are o natură subtilă în comparație cu ceea ce se vede, cele despre care nu avem o percepere exactă prin simțuri și cele despre care nu se poate ști sub ce formă (*σχημα*) pot fi definite.

9. Cu toate că există multe ființe care, în limbajul comun sînt numite duhuri, totuși după învățătura Sfîntei Scripturi, numele de «Duh» luat în chip separat desemnează firea dumnezeiască, necorporală și absolut nemărginită; numai despre Acesta Sfînta Scriptură aduce mărturie că este în adevăr «Duh» și că El poartă acest nume. Pentru aceea Mîntuitorul spune samarinecilor — care credea că există un singur loc determinat în care trebuie adorat Dumnezeu, loc despre care se discuta cu iudeii dacă locul potrivit pentru această adorare este Muntele Garizim sau Ierusalimul —: «Dumnezeu este Duh și cei ce-L adoră trebuie să-L adore în duh și în adevăr» (Ioan IV 24). Ceea ce vrea să spună că desigur toți se înșelau în credința pe care o aveau că Dumnezeu ar fi mai favorabil într-un loc decît în altul, întrucît Dumnezeu este necorporal, El este nemărginit și nu poate fi circumscris într-un loc, căci El este Același în orice loc.

Și în continuare arată cum trebuie să fie adorarea demnă și adevărată: Dumnezeu să fie adorat crezînd că El este necorporal și că este nemărginit; și toți să fie cu conștiința curată că adorîndu-L în credință El nu este circumscris într-un loc și îngrădit de limite.

10. Așa cum există un mare număr de ființe care poartă numele de «ființă» (în adevăr ca atunci cînd Fericitul Moise a întreat pe Dumnezeu care era numele Său, Dumnezeu răspunzînd: «Eu sînt cel ce sînt; și acesta este numele Meu în veci, și acesta este aducerea aminte de Mine în vecii vecilor» (Ieș. III, 14—15), a vrut să spună nu că nu mai «există» nimic altceva, ci a vrut să spună că numai Lui singur I se potrivește exact numele de «El este», pentru că nu a existat un moment cînd El nu a fost și alt moment cînd El a fost, ci din toată veșnicia și în tot timpul El este și va fi) — tot așa multe ființe sînt numite «duhuri», dar numai firii dumnezeiești se potrivește exact numele de «Duh», pentru că ea este în adevăr necorporală și nemărginită.

11. Omitând însă că Sfânta Scriptură, zicând «Duhul Sfânt», dă acest nume după limbajul comun, auditorii sînt introduși în perplexitate: cînd aud că este numit «Duh Sfânt» ei nu pot înțelege ce vrea să spună Scriptura, întrucît numele de «duh» este egal pentru toate ființele care-l poartă; iar dacă aud că zice «Cel ce este» noi sîntem în încurcătură despre cine vorbește Scriptura căci sînt mulți «cei ce sînt» și nu știm dacă vorbește de un om ori de altceva. De aceea această numire are nevoie de un adăos pentru a se putea ști precis pe cine numește astfel. Însă Dumnezeu nu este așa cum îl înțelegem noi, nici cînd zicem că «El este», nici cînd îl numim «Duh». Sîntem în adevăr convingși (μαθηω) că dacă noi îl numim «El este» noi înțelegem prin aceasta că numai El singur «este» cu adevărat; iar dacă îl numim «Duh» noi înțelegem că numai El singur este cu adevărat «Duh».

12. În legătură cu Duhul Sfânt trebuie să ne întrebăm de asemenea: cînd se spune «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh», de care «Duh» se vorbește? Însă nu există nimeni atît de nebun pînă la a crede că acest cuvînt impune o cercetare, întrucît este sigur că numai «Duhul Sfânt» este cel pe Care Sfînta Scriptură îl numește în chip exclusiv cu acest nume împreună cu Tatăl și cu Fiul, așa cum și în tradiția baptismală tot pe El îl numește «Duhul Sfânt».

În timp ce toate duhurile primesc un singur nume comun, din cauza limbajului comun — pentru că eu o natură subtilă în comparație cu ceea ce se vede și pentru că nu sînt percepute în nici un fel (σχημα) prin simțuri — acest nume «Duh» este pe drept cuvînt dat firii dumnezeiești, întrucît ea, în adevăr, este necorporală și nemărginită. Și așa cum de fapt am învățat ce este firea dumnezeiască, tot așa învățăm și despre acest unic nume cu care este numit și mărturisit Duhul Sfânt împreună cu Tatăl și cu Fiul, întrucît Duhul Sfânt este de aceeași fire cu El.

Noi, auzind zicîndu-se «Tatăl», cu toate că există un mare număr de tați, înțelegem numai pe singurul Dumnezeu cel mai presus de toate, Care există în adevăr din toată veșnicia; și cu toate că există mulți care sînt numiți fii, noi totuși mărturisim că unul singur este «Fiul», Cel care nu a devenit și nu este «Fiu» printr-o dezvoltare asemănătoare cu a «fiilor» dintre noi care devin «fii» și poartă acest nume prin dezvoltarea sămîntei din pîntecele mamei, ci «Fiul» acesta este Fiul unic născut din Tatăl care există din toată veșnicia, iar «Fiul» de asemenea din toată veșnicia este din Tatăl și este cu Tatăl. În același fel cînd auzim că se spune «Duhul Sfânt» noi nu gîndim la una din ființele numite duhuri, ci numai la Cel care singur poartă cu adevărat numele de «Duh Sfânt» și este necorporal și nemărginit, despre Care noi mărturisim că este de o singură fire cu Tatăl și cu Fiul.

13. Iar adăosul «sfînt» are aceeași semnificație ca și numele «Duh». Căci mulți sînt numiți sfinți, după cuvîntul: «Cînd El va veni în slava Tatălui Său și a sfinților Săi îngeri» (Luca IX, 26) și «Sfînt este cortul Celui preamărit» (Ps. XLV, 5); și tot așa multe ființe poartă numele de sfințenie, dar sînt numiți sfinți într-un mod comun de gîndire, întrucît eu primit sfințenia de la Dumnezeu. Însă cu adevărat sfință este firea dumnezeiască: «Sfînt ești Tu și înfricoșător este numele Tău» (Ps. CX, 9). Și serafimii de asemenea, aducînd lauda care se cuvine numai firii dumnezeiești, spun: «Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul cel atotputernic; cerul și pămîntul sînt pline de laudele Sale» (Isaia VI, 3).

În adevăr deci sfînt este Cel ce prin firea Sa nici nu se schimbă nici nu se transformă și Care nu a primit sfințenia de la nimeni altul, ci El însuși poate acorda sfințenia cui vrea. Astfel Sfînta Scriptură numește Duh Sfânt pe Cel care singurul este numit împreună cu Tatăl și cu Fiul în mărturisirea de credință, în instruirea cate-

hetică și la botez, pentru că acest nume de «Duh Sfânt» este numele care convine în adevăr firii dumnezeiești. De asemenea când noi auzim numele «Duhul Sfânt» nu ne întrebăm : cui este dat acest nume, ci simțim convinși (περισσῶ) că este acordat numai Aceluia care este Duh Sfânt prin firea Sa și Care, așa cum se cuvine firii Sale, este numit împreună cu Tatăl și cu Fiul.

14. În adevăr, firea Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt este unică. Prin aceasta se vine în ajutor celor care au bunăvoință să înțeleagă că Fericiții noștri Părinți au învățat cu destulă limpezime firea Duhului Sfânt, prezentându-L împreună cu Tatăl și cu Fiul, după tradiția transmisă de Domnul nostru ucenicilor Săi când El a dat Duhului Sfânt o numire care convine firii dumnezeiești. Pentru Părinții noștri a fost de ajuns să așeze acest nume în Simbolul de credință redactat de ei, pentru ca această numire să fie ea însăși suficientă pentru a indica firea Celui căruia fusese dat numele Duh Sfânt.

Astfel stînd lucrurile și cum cei înclinați spre rău introduseseră înșelăciunea lor —unii numeau pe Duhul Sfânt servitor și creatură, iar alții, reținîndu-se de la acest nume (Duh Sfânt), nu se puteau decide să-L declare Dumnezeu — a devenit necesar ca dascălii Bisericii, întruniți din toată lumea și moștenitori fiind ai celor dinții Fericiți Părinți, să descopere limpede și precis întreaga intenție a Părinților lor și să demonstreze printr-o cercetare atentă ceea ce era adevărat în credința lor, explicitînd totodată și înțelesul gândirii Părinților lor. Ei ne-au lăsat în scris cuvinte care pun în gardă pe credincioși și anulează rătăcirea ereticilor (απειρώτης). Și așa cum făcuseră Părinții lor pentru mărturisirea de credință în Fiul, combătînd nelegiuirea lui Arie, tot așa au făcut și aceștia în legătură cu Duhul Sfânt, combătînd pe cei care-L blasfemau.

15. În adevăr, ei au calificat ca nebunie deplină numirea creatură și servitor a Celui despre Care noi credem că invocarea numelui Lui la Botez ne liberează de păcat și de stricăciune, și ne reînnoiește, după tradiția Domnului nostru, întrucît este cu neputință ca un servitor să acorde libertatea, iar o creatură să acorde reînnoirea.

Fericiților Părinți li s-a părut a fi lipsă de inteligență ezitarea onora de a numi Dumnezeu pe Cel care este Dumnezeu ; căci Cel care nu este nici creatură nici servitor este desigur Dumnezeu. Căci dacă este creatură este și servitor ; dar nefiind nici creatură nici servitor, El este Dumnezeu adevărat.

Cînd noi îl invocăm, noi credem că prin numele Duhului Sfânt (împreună cu al Tatălui și al Fiului) dobîndim liberarea și reînnoirea, dar în numele cui așteptăm liberarea și reînnoirea dacă socotim pe Duhul Sfânt creatură și servitor — ceea ce constituie un lucru foarte înfricoșător și o gravă blasfemie.

De aceea pentru noi este o datorie strictă să-L numim Dumnezeu, căci nici o altă fire nu poate să creeze, să reînnoiască și să elibereze, decît numai dacă aceasta este fire dumnezeiască, necreată nici făcută, ci care există, este cauză a toate și poate reînnoi făpturile Sale cum voiește, și este în stare să ne acorde libertatea după bunăvoia Sa.

16. Din pricina acestei rațiuni și pentru această considerație, a fost așadar bine că Fericiții noștri Părinți au proclamat în Simbolul de credință că Duhul Sfânt este, împreună cu Tatăl și cu Fiul, de aceeași fire dumnezeiască ; iar adăugarea acestor puține cuvinte (la Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol) a confirmat învățătura adevărată a Bisericii (care trebuie explicată celor ce se pregătesc pentru primirea Sfîntului Botez) și care zice : «Și întru unul singur Duh Sfânt». De fapt nu există nici o diferență de sens între ceea ce puseseră Părinții noștri la Sinodul de la Niceea

(«Și întru Duhul Sfânt») și ceea ce au adăugat Părinții noștri la Sinodul de la Constantinopol («Și întru unul singur Duh Sfânt»). Pentru că Părinții de la Niceea au așezat formula «Și întru Duhul Sfânt» fiind convingși că unic este Duhul Sfânt, Care poartă acest nume, după cum învățăm și din Sfânta Scriptură; iar Părinții de la Constantinopol ne-au explicat limpede sensul prin acest: «Și întru unul singur Duh Sfânt», conformându-se în aceasta regulilor (*νόμος*) Scripturilor. De îndată ce Sfintele Scripturi zic că unic este Tatăl și că unic este Fiul, ei ne-au transmis că de asemenea unic este și Duhul Sfânt.

Pentru aceasta Fericitul Pavel zice: «Noi toți am fost botezați într-un singur Duh pentru ca să formăm un singur trup» (I Cor. XII, 13); iar în altă parte: «Nu există decît un Domn, o singură credință, un singur Botez, un singur trup; un singur Duh și un singur Dumnezeu, Tatăl, Care este mai presus de toate și în toate și în noi toți» (Efes. IV, 5, 4, 6); și încă: «Căci există diferențe de daruri, dar unic este Domnul; nu există diferențe de puteri, ci unic este Dumnezeu, Care lucrează totul în toți» (I Cor. XII, 4—6).

Desigur, el indică în aceste locuri cu limpezime că: așa cum unic este Domnul, pentru că El este Domnul și nu există un altul în afară de El; și așa cum El este Dumnezeu, pentru că unic este Dumnezeu și nu există nici un Dumnezeu în afară de El; tot așa El este Duhul și nu există nici un alt Duh în afară de El. În adevăr există multe ființe create și diferind după fire; dar unică este doar firea neschimbătoare (dumnezeiască) și ea este cauza a toate și nu există nimic din cele ce au fost create care să fie cauza altor ființe create în afara aceleiași naturi. Iar cine este din această fire (neschimbătoare) este în adevăr necreat și cauză a toate.

De asemenea unic, este Tatăl, Care singur este cu adevărat Tată și este firea dumnezeiască; și unic este Fiul Care în adevăr este Fiu din aceeași fire dumnezeiască care este Dumnezeu; și unic este Duhul Sfânt, Care este «singurul Duh Sfânt», despre care Sfintele Scripturi ne-au învățat că El este numit, astfel pentru că El este din aceeași fire unică ce există din toată veșnicia, Care este Dumnezeu, și, necreată fiind, este cauza a toate. Fire care singură este în adevăr Dumnezeu și Domn pentru că ea face totul și are putere peste toate. În sens propriu, El este și poartă numele de «Duh» pentru că este, în adevăr, necorporal și nemărginit; și Lui îi revine în chip propriu numirea de sfințenie, pentru că El singur este în chip natural Sfânt și neschimbător și pentru că El acordă cui vrea sfințenia și liberează de înclinarea la rău. În timp ce nici o creatură nu este în adevăr sfântă. În chip firesc, ci ea poate primi sfințenia de la Cel care a fost cauza venirii lor la existență.

17. Pe drept cuvînt Fericitul Pavel, recomandînd eșenilor în legătură cu armonia dintre ei să devină (*γινέσθαι*) o singură inimă, menționa această fire dumnezeiască ce îi obliga să aibă o singură voință, căci zice: «Străduiți-vă să păziți unitatea duhului în legăturile păcii» (Efes. IV, 3); și, de asemenea, pentru că voi ați fost născuți dintr-un singur Duh ca să fiți una prin nașterea voastră, așa se cade să fiți legați și uniți unul cu altul; și continuînd pe aceeași temă, zice: «Voi sînteți un singur trup și un singur duh, așa cum ați fost chemați la o singură nădejde a chemării voastre» (Efes. IV, 4).

Pentru că, întrucît ați fost născuți dintr-un singur Duh, voi ați devenit trupul unic al lui Hristos, căci El este Capul omului așumat, prin care noi avem familiaritate cu această fire dumnezeiască, noi care așteptăm ca în lumea viitoare să dobîndim asocierea cu ea, deoarece noi credem că «trupul se va preschimba din smerenia noastră și că va deveni după asemănarea Slavei Sale» (Filip. III, 21). Noi am fost

chemați la speranța acestor bunuri și am fost născuți prin Botez prin puterea Duhului Sfânt, în așa fel că am primit ca în chip și ca arvună a celor viitoare pîrga (darurilor) Duhului Sfânt, ceea ce ne-a acordat a doua naștere și harul prin care am dobîndit capacitatea de a deveni singurul Trup al lui Hristos.

16. Dezvoltînd în continuare cuvîntul său, Fericitul Pavel adaugă: «Unic este Domnul și unică este credința și unic este Botezul și unic este trupul și unic este Duhul și unic este Dumnezeu Tatăl, Care este mai presus de toate și în toate și în noi toți» (Efes. IV, 5). El spune că unic este Duhul din Care voi v-ați născut, așa cum credem că unic este Domnul și unic este Dumnezeu Care este Domnul și creatorul nostru și că harul Botezului ne-a făcut vrednici de a-L numi Tată.

Or, unică este credința și unic este Botezul: căci cu toate că spunem Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh, totuși noi numim unică firea Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, în care noi am fost instruiți să credem și pe care la Botez noi am obținut dreptul de a o invoca. Este însă evident că el nu ar fi numit «unică» credința, dacă nu era convins că firea acestor nume: Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh este unică, — ceea ce constituie obiectul catehezei noastre. Și el nici n-ar fi spus că unic este Botezul, dacă el nu știa că acestor nume invocate la Botez le este unică puterea, voința și lucrarea prin care s-a deșăvîrșit harul celei de a doua nașteri.

Așadar, adaosul «unui singur» este suficient ca să ne învețe limpede firea dumnezeiască a Duhului Sfânt, căci El este unic, cum unic este Tatăl și cum unic este Fiul, despre Care noi credem că fiecare dintre ei este unic pentru că unică este firea necreată și care există din toată veșnicia și este cauza a toate. Toate ființele create sînt, de fapt, numeroase, și, ceea ce se știe în chip evident, sînt variate și diferite în firea lor, întrucît ele au devenit existente așa cum a bineplăcut Creatorului lor; și ele sînt obligate să aibă neîntrerupt așintită privirea lor asupra acestei firi necreate care este cauza a toate.

Socotim că ceea ce am spus pînă acum este de ajuns, și să lăsăm restul pentru altă zi. Și, punînd sfîrșit cuvîntului nostru, să dăm slavă lui Dumnezeu Tatăl și Fiului unic și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

OMILIA A ZECEA

1. Sînt convins că țineți minte ceea ce v-am vorbit despre Duhul Sfânt, cînd am demonstrat măreția demnității din faptul că Duhul Sfânt este mărturisit împreună cu Tatăl și cu Fiul în cateheză. Am adus încă o dovadă, cu nimic mai mică, în faptul că El singur este numit în chip exclusiv «Duh Sfânt» — nume care în învățătura Sfintei Scripturi nu se acordă firii dumnezeiești; precum și din faptul că El este numit «un singur Duh», așa cum Tatăl este numit «un singur Tată», iar Fiul «un singur Fiu și un Dumnezeu și un singur Domn».

Pentru cei care acceptă religia creștină cu bunăvoință, este suficient ceea ce se spune în Sfînta Scriptură, lucru care a fost de altfel înfățișat și în tradiția Fericitilor noștri Părinți. Însă cum nu există cuvînt care să poată convinge (πειθω) cu ușurință o conștiință rău-voințare, a fost nevoie să se completeze ceea ce știau ei cu învățătura care să pună în gardă pe credincioși și să desființeze nelegiuirea ereticilor (αἰρεσιώτης). În cuvîntul lor cu privire la Sfîntul Duh, Părinții au așezat cuvinte asemănătoare cu cele pe care le spusese ră despre Fiul.

În adevăr, vorbind despre Fiul, a fost de ajuns să precizeze, pentru cei care doresc să se supună credinței, că El a fost numit «Fiul unic» pentru a demonstra că în adevăr El este de aceeași fire cu Tatăl Său. Însă din pricina celor care se așază de-a curmezișul, Fericirii Părinții au adăugat: «din Cine este El născut înainte de toți vecii, că El nu este făcut, că este Dumnezeu din Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl»; Părinții au demonstrat de asemenea înaintea tuturor înțelesul numelui de «Unul-Născut», pentru a întări pe credincioși și pentru a combate pe dușmanii adevărului.

2. În același fel (σχημα) Părinții au așezat, în legătură cu Duhul Sfânt, un nume care ne face să înțelegem exactitatea numelui Lui, nume care ne-a fost transmis prin Sfintele Scripturi și care în cateheză și la Botez este mărturisit cu Tatăl și cu Fiul.

Pentru cei care dovedesc bunăvoință în legătură cu religia creștină, este de ajuns să se indice că Duhul Sfânt este de aceeași fire dumnezeiască cu Dumnezeu Tatăl; însă pentru cei a căror intenție este în întregime îndreptată spre neleguire și care, după expunerea acestei învățături atât de vrednice de crezare, înțeleg să continue în neleguirea și blasfemia lor, Fericirii noștri Părinți au socotit necesar ca pentru toți acești oameni și de altfel și pentru voi, care vă pregăliți pentru primirea darului Duhului Sfânt (prin Botez), să întărească învățătura pietății prin acel adaos scurt: «Și întru unul Duhul Sfânt».

3. Părinții noștri nu au inventat ei aceste cuvinte, ci le-au împrumutat din învățătura Domnului nostru, Care, înainte de Pașta Sa, vorbind cu ucenicii Săi și voind să-i învețe ce este învierea din morți, pe care El avea s-o dăruiească oamenilor, le-a spus că le acordă harul Sfântului Duh prin care ei se vor bucura de toate bunurile viitoare — bunuri minunate și care vor fi veșnice pentru cei care vor merita să le primească.

În chip necesar, așadar, Mântuitorul ne-a înfățișat în învățătura Sa slava și demnitatea Duhului Sfânt, făcându-ne cunoscută măreția harului care va fi acordat celor credincioși. Și noi credem că aceste minunate bunuri ne vor fi date prin El și nu ne vor fi luate niciodată. Căci iată ce zice: «Dacă Mă iubiți, păziți poruncile Mele și Eu voi cere de la Tatăl Meu și El vă va trimite alt Mângietor, Care va fi cu voi în veac» (Ioan XIV, 15—16). Și iată ce voia să spună prin acest cuvânt: Voi aveți datoria de a stăruî în poruncile Mele și de a nu vă îndepărta de ele în nici un fel (σχημα). De fapt nu este un lucru obișnuit cel pe care-l veți primi, întrucât voi veți fi obiectul unei sollicitudini deosebite: veți primi harul Duhului Sfânt, care va fi tot timpul cu cu voi și vă va procura darurile cerești, iar pentru a confirma importanța celor spuse, a adăugat demnitatea Duhului Sfânt, numindu-l *Duhul adevărului*; căci aceasta este firea Duhului, fire care este neschimbătoare și acordă în adevăr toate. Și întrucât El este din toată veșnicia și că nu se schimbă în firea Sa și nici nu se transformă, Duhul Sfânt este în stare să acorde altora și bucuria darurilor cerești care nu trec și nu se schimbă.

4. De altfel, numele care ar fi dat unui lucru care se risipește și nu durează ar constitui o «minciună»; pe cînd numele dat unui lucru care nu se risipește și durează, este «adevăr», tot așa cel ce spune ceea ce nu este, acela spune minciuni, pe cînd cel ce spune ceea ce este, acela spune adevărul; de aceea se dă numele de mincinos lucrului care nu durează pentru că el devine ceva care nu există, și se dă numele de adevăr lucrului care există totdeauna. Pentru aceasta Fericitul David zice: «Eu am zis în uimirea mea: orice om este mincinos» (Ps CXV, 2), adică, în timp ce eu mă măndream și-mi făceam mari idei despre mine, dintr-odată am căzut în rele crude și

am fost supus spaimei de care nu știam nimic și aș fi pierit cu totul dacă nu m-ai fi ajutat tu în chip minunat. Eu mă minunam de mulțimea relexor care mă cuprinseseră și am înțeles că eu în zadar îmi făceam mari planuri despre mine, căci am descoperit prin experiență că lucrurile omenești nu sînt nimic, ci că în chip vădit toate sînt mincinoase. Toată bogăția, împărăția și puterea și toate lucrurile care sînt socotite mari și admirabile de către oameni, toate la un loc, chiar faptul că noi existăm, sînt în chip vădit o mînciună, făcută parcă pentru a dezamăgi pe cei care văd felul la care a ajuns existența noastră. În sfîrșit, moartea ne convinge că noi nu sîntem nimic și că toate aceste mari bunuri pe care presupunem că le avem definitiv, toate ne părăsesc la sfîrșitul vieții noastre.

5. Așa cum deci ceea ce nu durează este numit mînciună, tot așa ceea ce durează și nu trece este numit adevăr, după cuvîntul că: «Harul și adevărul se întîlnesc» (Ps. LXXXIV, 10), care ne arată că ceea ce este adevărat ne acordă har. Pentru aceasta Dumnezeu însuși zice: «Dumnezeu adevărat», întrucît poate să dea adevărul, «căci Tu ne-ai mîntuit, Doamne, Dumnezeul adevărului» (Ps. XXX, 5), adică: Tu ne-ai salvat de unele rele de neînălăturat de către noi, pentru că numai Tu ești în stare să acorzi celor cărora Tu voiești din bunurile care durează și nu sînt trecătoare. Iată dar ce vrea să spună Fericitul David despre Dumnezeu, cînd îl numește «Dumnezeul adevărului»: că El poate să dăruiască în adevăr.

6. Aceasta spunea și Domnul nostru despre Duhul Sfînt pentru a dovedi adevărul bunurilor care trebuie să ne fie dăruite prin Duhul Sfînt în lumea ce va veni. În acest fel Duhul Sfînt, Cel de la Care voi aveți să primiți darul harului, acordă bunurile cerești, care nu trec, tuturor celor cărora El voiește, întrucît El există din toată veșnicia în firea Sa, și nici nu se schimbă, nici nu se transformă. Din pricina aceasta ceea ce Duhul Sfînt dăruiește veșnic și nici nu se schimbă și nici nu trece. Or, a dăruii ceea ce nu se schimbă și nici nu trece nu este cu puțință decît Celui care El însuși există din toată veșnicia și este schimbător prin firea Sa, care este firea dumnezeiască ce există din toată veșnicia.

Dintre lucrurile create nu există, de fapt, nici un singur lucru care prin sine însuși să fie în stare să dureze. În adevăr, ceea ce are cauza în altul care l-a făcut să devină existent, cum ar putea în adevăr să lucreze prin sine însuși, dacă nu i-a dăruit aceasta Creatorul său? Însă Cel care există din toată veșnicia, pentru că prin firea Sa este neschimbător, poate după bunul Său plac să dăruiască altora bunuri care nu trec niciodată.

Prin urmare, în această declarație scurtă *Duhul adevărului*, Domnul nostru Hristos ne-a dat o mărturisire importantă despre firea Duhului Sfînt. Însă pentru că acest cuvînt nu convine nicidecum creaturilor care sînt departe de a dăruii altora ceva care să dureze — căci ele înșele au de asemenea nevoie de creatorul lor pentru a putea dura în această fire în care au fost odată create — Domnul nostru a adăugat: «Pe Care lumea nu poate să-L primească, pentru că nu L-a văzut și nici nu L-a cunoscut» (Ioan XIV, 17). Și nu este de mirat că se spune că Duhul Sfînt este așa în firea și puterea Sa; întrucît El fiind mai presus decît întreaga creație prin firea Sa, El nu poate fi prin nimic nici văzut, nici primit și nici înțeles de creaturi, dacă El însuși din propria Sa voință nu revelează oamenilor cunoașterea despre ceea ce El este. Este adăugat însă: «Dar voi, voi îl cunoașteți pentru că El este la voi și rămîne în voi» (Ioan XIV, 17), adică în adevăr voi îl cunoașteți, pentru că de la El ați primit darul harului, care durează în voi totdeauna, pentru a vă asigura bunurile viitoare, vouă celor care veți deveni nemuritori și neschimbători,

7. Tot așa au spus și Fericiții noștri Părinți despre Sfântul Duh, cum au primit de la Domnul nostru; ei au adăugat încă: «Cel care porcede de la Tatăl». Și acest lucru fusese spus în învățătura Domnului către ucenicii Săi: «Când va veni Acela, Duhul Mîngietorul, pe Care vi-L voi trimite, Duhul adevărului, Care de la Tatăl porcede, Acela va mărturisi despre Mine» (Ioan XV, 26). În acest loc Mîntuitorul indica, de fapt, de mai înainte darul harului Duhului Sfînt, har care urma să fie acordat tuturor ucenicilor după înălțarea Sa la cer.

În adevăr, cuvîntul «Când va veni Mîngietorul, pe Care Eu vi-L voi trimite», desemnează în chip sigur harul Duhului, pe care acesta trebuie să-l dăruiască. Pentru că El nu trebuie să trimită firea dumnezeiască a Duhului, fire care se află în tot locul; ci El vorbește de darul harului care se revărsă asupra lor și acesta este numit *Mîngietorul*, adică «consolatorul», întrucît el poate și este în stare să-i învețe ceea ce trebuie pentru a-i consola în încercările nenumărate din lumea aceasta.

8. Iar după ce a vorbit despre darul harului Duhului Sfînt, Domnul nostru a început să le vorbească despre firea și despre măreția demnității Duhului Sfînt, pentru a le demonstra ce har aveau să primească. Astfel El spune «*Duhul adevărului*», ceea ce arată măreția firii Sale și faptul că El poate să dăruiască tuturor celor cărora bineplăc Lui darurile care nu trec. Abia atunci El adaugă «Cel care porcede de la Tatăl», adică Duhul Sfînt a fost totdeauna cu Tatăl și nu a fost niciodată separat de El.

Tot așa spune și Fericitul Pavel: «Căci cine cunoaște ceea ce se află în om dacă nu duhul omului, care se află în el? De asemenea nimeni nu cunoaște ceea ce este în om, decît Duhul care (porcede) de la Dumnezeu» (I Cor. II, 11). Iată însă ceea ce vrea să spună: Așa cum duhul omului nu este separat de acesta cîtă vreme locuiește în om, tot așa nu este separat de Dumnezeu Tatăl Duhului Sfînt, Care, porcîzînd din El, este de aceeași fire cu a Sa și este cunoscut și mărturisit totdeauna împreună cu El.

~~F~~ 9. Zicînd «Cel care porcede de la Tatăl», Domnul nostru a indicat aceasta în chip tainic; dar constituie în adevăr o dovadă că Duhul Sfînt există în Dumnezeu în tot timpul și că din toată veșnicia n-a fost separat de Dumnezeu. Căci nu se spune că ar fi fost creat după un timp oarecare, ci din toată veșnicia El există în Dumnezeu și din firea lui Dumnezeu și că există din toată veșnicia; și El este asemenea cursului unui fluviu neseecat care împarte darurile sale cui vrea. De fapt Domnul a mai spus aceasta și în altă parte: «Cel ce crede în Mine, cum au zis Scripturile, rîuri de apă viă vor curge din pîntecele lui», și explicînd aceste cuvinte, Fericitul Evanghelist zice: «Dar El a zis aceasta despre Duhul pe care trebuiau să-L primească cei ce aveau să creadă în El; căci Duhul încă nu era trimis (dat), deoarece Iisus încă nu fusese slăvit» (Ioan VII, 38—39).

În chip evident Evanghelistul arată că el vorbește aci despre darul Duhului. Adică nu despre ipostasul (ὐπόστασις) sau despre firea Duhului Sfînt, despre care spune lîmpede că El nu era încă trimis (dat), deoarece Iisus nu fusese încă slăvit; dar este din toată veșnicia, înainte de creație. Însă vorbea despre darul Duhului Sfînt, dar care, după înălțarea Domnului nostru la cer, a fost revărsat și văzut asupra Fericiților Apostoli și asupra celor care se aflau cu ei. Evanghelistul spune deci că darul Sfîntului Duh se va revărsa în chip bogat, ca și cursul unui fluviu neseecat, asupra acelor care vor crede în El, întrucît Duhul va fi dăruit de către Dumnezeu; ~~orip aceasta se indică lucrarea ce va avea loc: că va da celor ce cred în El o viață care nu va trece.~~

10. Cel care spune că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl arată că Duhul Sfânt este din toată veșnicia cu Dumnezeu Tatăl și că nu este separat de Acesta pentru că Duhul Sfânt este în tot timpul, din toată veșnicia în El. Căci dacă darurile purced din Duhul Sfânt ca dintr-un fluviu — și izvorul lor este nepieritor pentru că este firea Duhului Sfânt (și aceasta este neseacă), iar Duhul Sfânt însuși purcede din Dumnezeu Tatăl — este evident că Duhul Sfânt este din toată veșnicia cu Tatăl și că nu a existat un timp la sfârșitul căruia El să devină existent.

Așa cum Sfânta Scriptură, citind zice că: «Un riu ieșea din Eden pentru a uda paradisul și de acolo se împărțea în patru brațe» (Fac. II, 9), ne face să înțelegem că izvorul acestor ruri le făcea să curgă în afara Edenului fără a-l părăsi, pentru că ele totdeauna de acolo ieșeau, tot așa Mântuitorul, când zice despre Sfântul Duh că purcede de la Tatăl, ne face să înțelegem că Duhul Sfânt nu este separat, ci El este din toată veșnicia din Tatăl, în Tatăl și cu Tatăl. Și prin asemănarea cu fluviul neseacă, Duhul Sfânt distribuie darurile Sale întregii creații, după măsura credinței pe care o au cei ce primesc darurile. La fel spune și Fericitul Pavel: «Există daruri diferite, dar Duhul este unic», și încă: «Fiecăruia arătarea lui Dumnezeu se dă după aceea ce îi este de folos» (I Cor. XII, 4, 7).

Fericirii noștri Părinți, explicând acest cuvânt al Domnului nostru, au spus: «Care purcede din firea Tatălui» și că din toată veșnicia purcede din El și din toată veșnicia a fost în Tatăl, și că nu a existat un timp după care El a devenit existent. Însă Cel care este din toată veșnicia cu Tatăl și cu El purcede în chip sigur din firea Lui, căci este cu neputință ca un alt lucru să fie cu Dumnezeu fără ca acest lucru să fie prin firea sa din El.

11. După aceasta, Părinții noștri au adăugat în învățătura lor: «Duhul de viață făcător», cuvânt suficient pentru a dovedi că Duhul Sfânt este Dumnezeu, așa cum s-a zis mai înainte. În adevăr Domnul nostru, zicând: «Așa pe care i-o voi da Eu se va face în el în izvor de apă curgătoare de viață veșnică» (Ioan IV, 14), indică prin cuvântul Său darul Duhului Sfânt, care va dăruia viața veșnică celor ce o vor merita. Iar în altă parte zice: «Cel ce crede în Mine, după cum spun Scripturile, ruri de ape vii vor curge din pîntecele lor» (Ioan VII, 38). Ceea ce Mântuitorul numește «ape vii», sînt darul Duhului Sfânt, întrucît El poate procura viața veșnică.

De asemenea Apostolul zice: «Litera omorîă, dar Duhul face viu» (II Cor. III, 6), făcîndu-ne să înțelegem că ne va face nemuritori. Și încă: «Adam, omul cel dintîi a devenit cu suflet viu, iar al doilea Adam (a devenit) cu duh de viață făcător» (I Cor. XV, 45) și ne indică astfel prin cuvîntul său că Hristos Domnul nostru a avut, prin faptul învierii Sale din morți, trupul preschimbît și nemuritor prin puterea Duhului Sfânt. Așa cum de altfel zice în alt loc: «El a fost recunoscut ca Fiu al lui Dumnezeu întru putere și în Duhul Sfânt, întrucît Iisus Hristos, Domnul nostru, a înviat din morți» (Rom. I, 4). «Și dacă Duhul Care a înviat pe Domnul nostru Iisus Hristos din morți locuiește în voi, Cel care a înviat pe Iisus Hristos din morți va face vii corpurile voastre moarte, din cauza duhului care locuiește în voi» (Rom. VII, 11).

12. În același fel instruindu-ne Domnul nostru în legătură cu trupul Său, zice: «Duhul este Cel ce dă viață, trupul nu folosește la nimic» (Ioan VI, 63), pentru a ne arăta că El însuși are nemurirea prin Duhul Sfânt și că Acesta îl dă altora exemplu. Or, acest lucru aparține firii care există din toată veșnicia și este cauza a toate; întrucît Celui ce are puterea să facă ceva din nimic, are și puterea de a da viață, adică de a ne face nemuritori pentru ca să fim pururea nemuritori. Căci chiar între toate

creaturile cele mai desăvârșite sînt cele care au fire nemuritoare. Deci devine evident și sigur că cine poate face aceea, poate face și restul. Or, Dumnezeu demonstrează că stă în puterea firii dumnezeiești să facă aceasta, cînd zice: «Să știți deci că Eu sînt cel ce sînt și că nu există alt Dumnezeu afară de Mine; Eu sînt Cel ce aduc moartea și Eu sînt cel ce dau viața; Eu sînt cel ce rănesc și eu sînt cel ce vindec» (Deut. XXXII, 39). Arată deci că are prin Sine însuși puterea de a învia din morți și de a elibera de pedeapsă pe cei ce au fost supuși la bătăi.

13. În acești termeni, Fericirii noștri Părinți ne-au pus în gardă împotriva ereticilor, învățîndu-ne cum trebuie să credem că Duhul Sfînt este din firea dumnezeiască a Tatălui; și pentru aceasta El este numit la un loc cu Tatăl și cu Fiul în Simbolul credinței pe care l-au mărturisit în instrucțiunea (catehetică) și la Botez.

Fiecare dintre noi am fost botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, după învățătura Părinților noștri pe care ei au primit-o prin tradiția venită de la Domnul nostru; iar în acest fel devine evident și sigur pentru toți că, prin urmare, aceasta este învățătura de credință pe care Părinții noștri ne-au transmis-o după porunca lui Hristos. Iar înseși cuvintele din Simbol nu sînt altceva decît o explicație și o interpretare a cuvintelor tradiției căreia i-a pus început Domnul nostru. Pentru că El, poruncind «Învățați neamurile în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh», ne-a indicat în chip vădit că firea dumnezeiască a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh este unică.

De fapt era cu neputință pentru cei care veneau dintre neamuri la credința cea adevărată, renunțînd la eroarea politeismului și îndepărtîndu-se de cei ce purtau în chip mincinos numele de dumnezei, să primească învățătura care îi făcea să creadă în Tatăl și în Fiul și în Duhul Sfînt, dacă ei nu ar fi fost mai întii convinși că firea dumnezeiască reală și unică există din toată veșnicia și este cauza a toate; pentru ca, după ce ne-am fi îndepărtat de cei care nu sînt cu adevărat dumnezei, să credem în firea unică a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh; pentru ca, după ce am fi încetat de a mai acorda numele de dumnezei creaturilor, să ajungem la dobîndirea credinței în firea dumnezeiască unică și necreată, care poate face din nimic orice, întrucît această fire este Domnul și Dumnezeu cel adevărat, Căruia pe drept I se acordă acest titlu și această cinste.

14. Domnul nostru a mai adăugat de asemenea la Botez instrucțiunea catehetică pentru ca Botezul să devină încheierea acestei instrucțiuni catehetice. În adevăr, se cădea ca cei care părăsiseră pe zeii cei mincinoși și crezuseră că firea dumnezeiască este unică — fire care există din toată veșnicia —, este cauza a toate și care fire este Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh, să primească în numele Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh darul Botezului, acordat ca garanție a bucuriei minunate de bunurile viitoare de negrăit. Căci la Botez mărturisirea de credință se face în numele Sfîntei Treimi, întrucît aceste nume invocate sînt numele acestei firi dumnezeiești unice, care există din toată veșnicia și este cauza a toate, care poate crea orice din nimic și care poartă grijă și conduce toate în tot timpul.

De aceea noi sîntem datori să așteptăm, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, rostit la Botez, să fim reînnoiți și să primim eliberarea cea adevărată.

15. Și ca urmare a tuturor acestora, Fericirii noștri Părinți au adăugat la mărturisirea de credință baptismală și mărturisirea de credință «Într-o Biserică sobornicească». Eu am fost botezat ca să devin membrul unui mare corp al Bisericii, cum spune Fericitul Pavel: «Există un singur trup și un singur Duh, precum ați și fost chemați la o singură speranță a chemării voastre» (Efes. IV, 4). Desigur, nu că-

direa zidită de oameni o numește el «Biserică», deși și aceasta primește numele de «biserică» din pricina întrunirii credincioșilor ce se adună în ea; ci Apostolul numește «Biserică» întreaga adunare a credincioșilor care slujesc pe Dumnezeu în chip ortodox, adică cei care după venirea lui Hristos au crezut în El în tot locul și vor crede în El până la sfârșitul lumii și până la venirea Domnului nostru pe Care noi îl așteptăm din cer, întrucât Domnul nostru după ce a zis de asemenea către fericții Săi Apostoli: «Mergeți, învățați toate neamurile și botezați-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, învățându-le să păzească toate poruncile pe care vi le-am dat», a adăugat: «Iată, Eu voi fi cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii» (Matei XXVIII, 19—20).

16. Acest cuvânt «cu voi», adresat persoanei (πρόσωπον) Apostolilor, El l-a spus pentru toți cei ce în orice loc aveau să creadă în El, și care — după această tradiție — aveau să fie botezați până la sfârșitul lumii. Domnul numește de asemenea «Biserica» adunarea celor ce cred și a «celor ce se tem de Dumnezeu», când zice: «Tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi Biserica (Mea și porțile ierusalimului nu o vor birui» (Matei XVI, 18). Pe această credință și pe această mărturisire făgăduiește Mântuitorul să adune pe «cei ce se tem de Dumnezeu», în așa fel că adunarea aceasta nu va fi dizolvată și nici biruită de atacul dușmanilor.

Iar Fericitul Pavel zice: «Pentru ca prin mijlocirea Bisericii să fie cunoscută domniilor și stăpâniilor, care sînt în cer, adîncimea înțelepciunii lui Dumnezeu (Biserica), pe care de mai înainte de veci a pregătit-o Dumnezeu prin mijlocirea Domnului nostru Iisus Hristos» (Efes. III, 10—11), indicînd astfel că aceste puteri nevăzute au admirat înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, care adună pe toți oamenii în vederea slujirii lui Dumnezeu și care face din ei un singur Trup al lui Hristos prin nașterea cea de a doua a Sfintului Botez și care face ca ei să poată aștepta ca în lumea viitoare să fie în comuniune cu Dumnezeu și să capete bunurile viitoare.

17. Biserica aceasta o numește Apostolul «Trupul lui Hristos»: în lumea aceasta, prin a doua naștere a Botezului, ea dobîndește comuniunea cu El în chip (τύπος); însă în lumea viitoare, cînd «trupul nostru de umilire va fi preschimbat și va deveni după asemănarea trupului slavei Sale» (Filip. III, 21), această comuniune va fi adevărată. Pentru că așa cum în lumea aceasta noi sîntem după asemănarea trupului lui Adam (avînd același trup ca el), tot așa noi purtăm numele «trupului lui Hristos, Domnul nostru», încît trebuie să primim mărirea asemănării Sale, cînd trupul nostru de umilire va fi preschimbat.

18. Același lucru învață în alt loc Fericitul Pavel cînd zice: «Mă bucur în suferințe pentru voi și împlinesc în carnea mea ceea ce lipsește în necazurile lui Hristos pentru Trupul Lui, care este Biserica, al cărei slujitor eu, Pavel, sînt» (Col. I, 24).

În chip evident ceea ce el numește «Trupul lui Hristos» este Biserica, pentru statornicirea căreia el a fost slujitor și pentru care el a îndurat numeroase suferințe.

Astfel, el arată că noi, toți credincioșii chemați la singura nădejde viitoare, am devenit un singur trup prin singura putere a Duhului Sfînt. Din cauza aceasta, scriind corintenilor, el zicea de asemenea: «Voi sînteți Trupul lui Hristos, Domnul nostru» (I Cor. XII, 27). Încă și Domnul nostru zicea, în cuvîntul Său către ucenici, în formă (επιμα) de rugăciune: «Nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine prin cuvîntul lor, ca toți să fie una: după cum Tu, Părinte, ești în Mine și Eu în Tine, așa și aceștia să fie una în Noi» (Ioan XVII, 20—31). Adică, zice El, vreau ca nu numai aceștia, ci toți cei care prin ei vor crede în Mine, să fie una prin preschimbarea care le va procura aceste bunuri. Așa cum Eu am o unire

deplină și inefabilă cu Tine, tot așa și ei să devină una prin credința lor în noi; și ei toți prin perfecțiunea preschimbării lor în vederea acestor bunuri să fie asemenea cu Mine în slava Mea și să dobândească unirea cu Mine, prin care ei să fie ridicați la cinstea întimității cu firea dumnezeiască.

Așadar, întrucât aceasta face ca chip (τύπος) Botezul din noi — pentru că noi vom muri și vom învia cu Hristos în Botez, după mărturia Fericitului Pavel — pentru aceasta fiecare dintre noi mărturisese: «Eu cred și sint botezat în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, într-o singură Biserică sobornicească (καθολική), sfântă», declarație care înseamnă: nu pentru lucruri măruante, ci pentru bunuri cerești și pentru măreții minunate vin la Botez; căci, în adevăr, prin Botez aștept să devin eu însumi unul din fiii Bisericii, care este adunarea acelor credincioși care, prin Botez, au meritat numele de «Trupul lui Hristos Domnului nostru» și au primit o sfințenie de negrăit și nădejdea nemuririi și a nestrăciunii viitoare.

Există o singură Biserică ce îmbrățișează totul, din cauza celor care în orice loc cred și așteaptă să primească viața cerească, după cum spune Fericitul Pavel: Biserica cea care este în cer unde sint înscrși înții-născuți ai lui Dumnezeu. Ei îi numește «înții-născuți» pentru că vor primi minunata adopțiune filială, printr-o alegere supremă — nu ca alegerea iudeilor, care se preschimba — ci nemurirea minunată și statornicia în bine va fi acordată aceluia care o merită. Și îi numește «înscrși în cer» pentru că ei vor locui acolo, sus.

Părinții numesc Biserica «sfântă» din pricina sfințeniei și nestrăciunii pe care ea o va primi de la Duhul Sfânt; o numesc «sobornicească» (καθολική) pentru a desemna pe toți cei care au crezut în orice loc și în orice timp; și o numesc «una» pentru că doar toți cei care au crezut în Hristos vor primi aceste bunuri viitoare și pentru că ei toți constituie unica Biserică sfântă.

20. Iar pentru a arăta care este câștigul mărturisirii acestui Simbol, Părinții au spus: «Iertarea păcatelor», care nu era o simplă iertare pe care ei o propuneau în mărturisirea lor, ci ea constituia anularea deplină a păcatului, așa cum a spus și Domnul nostru: «Acesta este trupul Meu care pentru mulți s-a frânt spre iertarea păcatelor» (Matei XXVI, 26, 28), adică pentru ca toate păcatele să fie șterse — căci adevărata iertare este cea prin care sint definitiv iertate toate păcatele, nu numai unele; în același fel trebuie înțeles ceea ce spune Fericitul Ioan (Înaintemergătorul): «Iată Mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatul lumii» (Ioan I, 29). Or, aceasta se va întâmpla în chip desăvârșit în lumea viitoare, când prin înviere noi vom deveni nemuritori și nestrăcioși și când vor înceta toate înclinările spre păcat.

Același lucru spunea și Fericitul Pavel: «Dacă morții nu înviează, nici Hristos nu a înviat; iar dacă Hristos nu a înviat, zadarnică este credința voastră și voi sînteți încă în păcatele voastre» (I Cor. XV, 16—17), arătînd că datorită învierii din morți noi așteptăm să aibă loc desființarea definitivă a păcatului.

21. Pentru aceasta Fericirii noștri Părinți, după ce au spus: «iertarea păcatelor», au adăugat: «învierea trupurilor și viața veșnică», indicînd că noi vom primi aceasta atunci când vom fi înviați din morți și când vom fi primit bucuria și viața veșnică. Atunci în adevăr, după ce vom deveni nestrăcioși, va avea loc desființarea deplină a păcatului și noi vom deveni «o singură Biserică sfântă, sobornicească καθολική», întrucât noi vom fi primit o sfințenie inefabilă și pentru că noi vom fi

nemuritori și nestrucăcioși și vom dobândi puțința de a fi totdeauna cu Hristos; «cînd în adevăr acest trup stricăcios va fi îmbrăcat nestrucăciunea și acest trup muritor (va îmbrăca) nemurirea, atunci se va împlini acest cuvînt al Scripturii: «moartea a fost înghițită în biruință. Unde este biruința ta, iedule? Unde este boldul tău, moarte? Căci boldul morții este păcatul, iar puterea păcatului, Legea» (I Cor. XV, 54—56). Pentru că atunci va fi în adevăr desființarea dintr-odată a tuturor acestora: moarte, păcat, stricăciune și cu aceasta va dispărea și Legea (*νόμος*), căci de aci înainte noi nu vom mai avea nevoie de Lege, întrucît vom fi devenit sfinți, nemuritori și nestrucăcioși.

22. Pe drept cuvînt Fericirii noștri Părinți ne-au transmis în primul rînd mărturisirea de credință, prin care noi sîntem instruiți după tradiția Domnului nostru și învățăm ce trebuie să știm despre Tatăl și despre Fiul și despre Sfîntul Duh: că există o singură fire dumnezeiască a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, fire care există din toată veșnicia și este cauza a toate; că această fire singură primește în chip just numele de Domn și Dumnezeu; și că pe această fire noi trebuie s-o mărturisim și că ei se cuvine adorarea din partea tuturor făpturilor.

După aceasta ne-au învățat mărturisirea de credință despre Botezul însuși pentru a ne arăta că, în conformitate cu tradiția Domnului nostru — Care a zis «Mergeți, învățați și botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt» — El ne instruieste și ne transmite Botezul în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt; iar pentru voi, care vă botezați în nădejdea acestor bunuri minunate, nu se cade să numiți nici o altă fire decît pe cea prin care au fost acordate toate aceste bunuri tuturor făpturilor.

Ei au adăugat însă la aceasta și mărturisirea de credință în bunurile viitoare, în nădejdea cărora noi ne apropiem de harul Botezului: pentru că era neapărat necesar ca noi să știm care sînt bunurile ce țin de această învățătură — că Tatăl și Fiul și Duhul Sfînt sînt o singură fire dumnezeiască — și care țin de această credință că, prin nașterea cea de a doua a Sfîntului Botez, noi primim aceste bunuri, care sînt cerești și nu trec, bunuri pe care ni le poate acorda firea dumnezeiască ce există din toată veșnicia și este cauza a toate.

23. Așadar, din partea noastră, în decurs de multe zile, v-am explicat Simbolul credinței. De acum înainte este rîndul vostru să vă amintiți cu grijă ceea ce vi s-a spus, pentru ca — reținînd fără nici un fel de schimbare mărturisirea de credință creștină — să primiți în adevăr bucuria bunurilor viitoare, bunuri pe care să binevoiască Dumnezeu să ni le acorde și nouă prin harul Fiului Său unic, Domnul nostru Iisus Hristos, a Cărui împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt să fie slava și cîntea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Aici s-au sfîrșit de scris cele zece *Omilii pentru explicarea Simbolului credinței*, pe care le-a făcut minunatul și prietenul lui Hristos Mar Theodoros, episcopul și tîlcuitorul Sfințelor Scripturi.

Traducere de
ION V. PARASCHIV

SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR, OMILIE LA DUMINICA XXIV DUPĂ RUSALII

«Și pe cînd grăia El acestea, iată un dregător venind I s-a închinat zicînd : «Flica mea acum a murit ! Dar vino, pune-Ți mîna peste ea și va învia !» (Matei IX, 18).

Minunea a urmat îndată rugămînții dregătorului, pentru ca Domnul să închidă desăvîrșit gura fariseilor. Dregătorul care a venit la Iisus era mai marele sinagogii (Luca VIII, 41—42), iar durerea îi era adîncă. Fiica lui, care-i murise, era singurul copil, era de doisprezece ani, în floarea vîrstei. Mai ales pentru această pricină Hristos a învîiat-o.

Dar uită-te, te rog, cît de puțin credincios era mai marele sinagogii ! Cele două lucruri de la Hristos : să se ducă acasă la el și să-și pună mîna pe fata lui. Același lucru i s-a cerut profetului Elisei și Neeman Sirianul : «Ziceam, spune Neeman, că va ieși și-și va pune mîna lui !» (IV Împărați V, 11). Într-adevăr cei care nu au destulă credință, au nevoie să vadă cu ochii și să pipăie cu mîinile.

Evangelhistul Marcu spune că Domnul a luat cu el pe trei dintre ucenicii Săi (V, 37) ; tot așa și Luca (VIII, 51). Matei însă spune în general că a luat pe ucenicii Lui (IX, 19).

— Pentru care pricină nu l-a luat pe Matei, care cu puțin mai înainte intrase în rîndul ucenicilor ?

— Pentru a-i mări și mai mult dorința de a fi apostol. Pe Petru, Iacob și Ioan, Domnul li cinstește în chip deosebit, pentru a-i face și pe ceilalți apostoli să ajungă ca ei. Lui Matei însă îi era de ajuns deocamdată cîntea că a stat la masă cu Domnul și că a intrat în ceata apostolilor.

Cînd s-a sculat Domnul de la masă, mulți oameni au mers după Dînsul. Au mers după El și pentru că era vorba să vadă o mare minune și pentru că cel care venise la Hristos era un om cu o înaltă dregătorie. Dar au mai mers după Iisus și din pricină că mulți dintre ei nu urmăreau atît folosul sufletului, cît vindecarea trupului. Și mergeau după Domnul : unii mînați de propriile lor boli, alții mînați de dorința de a vedea minunea vindecării altora. Puțini erau pe atunci aceia care veneau după Iisus mînați de dorul de a-l asculta glasul și a-l sorbi învățătura.

«Și iată, spune mai departe Matei, o femeie cu scurgere de sînge de doisprezece ani, venind în urma Lui, s-a atins de poala hainei lui. Că zicea în sine : «Numai de mă voi atinge de haina Lui mă voi izbăvi» (Matei IX, 20—21).

— Pentru ce nu s-a apropiat de Hristos cu îndrăznire ?

— Îi era rușine de boala ei. Se socotea necurată. De aceea se dosește și se ascunde. De altfel nici ea n-avea despre Hristos părerea ce se cuvenea să o aibă despre El. Dacă L-ar fi socotit Dumnezeu, nu s-ar fi gândit că se poate tăinuî.

Femeia aceasta a fost cea dinții femeie care s-a apropiat de Hristos. Auzise că vindecă și femei și că se duce la fata ce murise de curînd. N-a îndrăznit să-L cheme acasă, deși era bogată. Dar nici nu s-a apropiat de El în văzul tuturor, ci, pe ascuns, s-a atins cu credință de hainele Lui. Nu s-a îndoit de vindecarea sa, nici n-a zis întru sine : «Voi scăpa oare de boală ? Dar dacă nu mă voi vindeca ?» Nu, ci, cu încredere că se va vindeca, s-a apropiat de Domnul și s-a atins de hainele lui. «Căci zicea în sine : «Numai de mă voi atinge de haina Lui, mă voi vindeca». Știa din ce casă ieșise Domnul ! Din casa unui vameș. Știa și cine sînt cei ce merg după El ! Niște păcătoși, niște vameși. Toate acestea i-au dat bune nădejdi.

— Ce a făcut Hristos ?

— N-a lăsat-o tănuită ! O dă pe față, o face cunoscută ! Pentru mai multe pricinii.

Unii oameni fără judecată susțin că Hristos a dat-o pe față, pentru că Hristos era iubitor de slavă. Altfel pentru ce n-a lăsat-o tănuită, se întreabă aceștia.

— Ce spui omule ? Cel Care a poruncit celor vindecați să nu spună nimănui cine i-a vindecat, Cel care trece sub tăcere mii și mii de minuni, Acela e iubitor de slavă ?

— Dar atunci pentru ce o spune pe femeie lumii ?

— Mai întâi ca să alunge frica din sufletul femeii, ca ea să nu fie veșnic neliniștită, muștrată de conștiință, că a furat darul, că a furat tămăduirea. În al doilea rând, ca să-i îndrepte părerea ce o avea despre El, deoarece crezuse că se poate tănui de Hristos. În al treilea rând, ca să arate tuturor credința ei, spre a-i urma și alții credința. Hristos arată că știe totul ; iar aceasta este tot atât de mare dovadă a Dumnezeirii Sale ca și oprirea izvoarelor de sînge. În sfîrșit prin femeia aceasta Hristos îi dă mari nădejdi mai marelui sinagogii, care începuse să-și piardă credința, și prin aceasta să piardă totul.

Tocmai pentru a îndepărta din sufletul tatălui fetei o astfel de părere, Domnul face cunoscută vindecarea femeii. Că mai marele sinagogii era puțin credincios, ascultă ce-i spune Hristos : «Nu te teme ! Crede numai și se va izbăvi fiica ta» (Luca VIII, 50). Domnul intenționat a așteptat să moară fata, ducîndu-se la ea după ce a murit, pentru ca învierea ei din morți să nu mai lase nici o umbră de îndoială. Tocmai de aceasta merge Domnul mai încet, stă de vorbă mai mult cu femeia vindecată de scurgerea de sînge, pentru ca între timp să moară fata și să vină cei care au spus : «Nu mai supăra pe învățătorul» (Luca VIII, 49). Hristos voia ca toți să fie încredințați că a murit fata, ca să nu se pună la îndoială învierea. Așa face Domnul totdeauna. Așa o făcut și cu Lazăr. A așteptat o zi, două, trei și apoi l-a înviat (Ioan XI, 17).

Pentru pricinile arătate mai sus, Hristos dă pe față pe femeia cu scurgere de sînge și- spune : «Îndrăznește, fiică, credința ta te-a mîntuit» (Matei IX, 22).

Evangelistul Luca ne mai dă și alte amănunte despre această femeie. Ne spune că după ce femeia s-a vindecat, Hristos n-a chemat-o îndată la El, ci mai întâi a întrebat : «Cine s-a atins de Mine ?» (Luca VIII, 45). La această întrebare a Domnului, Petru și cei ce erau cu El l-au spus : «Ști că mulțimile Te împulzesc și Te strîmtoarează și Tu zici : «Cine s-a atins de Mine ?» (Luca VIII, 45). Dar Domnul nu ia în seamă cuvintele lui Petru, ci spune din nou : «Cineva s-a atins de Mine, că am simțit puterea ce a ieșit din Mine» (Luca VIII, 46). Cuvinte pe măsura ascultătorilor Săi. Domnul a grăit așa pentru a o face pe femeie să mărturisească singură minunea. N-a vădit-o îndată, pentru ca, arătîndu-i că știe totul, să o înduplece să spună singură, să o facă să strige în auzul tuturor minunea.

Ai văzut că femeia a fost mai bună decît mai marele sinagogii ? Femeia nu l-a oprit din drum, nu l-a cuprins picioarele, ci s-a atins de poala hainei Lui numai cu vârful degetelor. A venit mai tîrziu decît mai marele sinagogii, dar a fost mai întii tămăduită. Mai marele sinagogii a cerut ca doctorul să se ducă în casa lui ; femeia s-a mulțumit numai cu atingerea de El. Era înlănțuită de boală, dar prin credință era întraripată. Uită-te, te rog, cu ce cuvinte o mîngieie Domnul ! Îi spune : «Credința

ta te-a mîntuit!» Cu aceste cuvinte o laudă înaintea tuturor și-i face tot alîta bucurie, cită bucurie i-a făcut vindecîndu-i trupul.

Domnul a spus că s-a atins cineva de Dinsul nu pentru că voia să se acopere El de strălucire, ci pentru că voia să umple de slavă pe femeie. Și fără de asta Domnul era strălucit și luminat! Minunile roiau în jurul lui ca fulgii de zăpadă. Făcuse și avea să facă minuni mai mari decît minunea aceasta! Dar dacă n-ar fi dat-o pe fată pe femeie, ea ar fi rămas neștiută de nimeni și ar fi fost lipsită de aceste mari laude. Pentru aceasta deci, Domnul a adus-o în mijlocul mulțimii. A adus-o ca să o laude, ca să-i alunge din suflet frica, ca să o facă să aibă îndrăznire, ca în afară de sănătatea trupului să-i mai dea și alte merinde duhovnicești, spunîndu-i: «Mergi în pace!» (Luca VIII, 48).

Și venind în casa dregătorului și văzînd cîntăreții din fluier și mulțimea tulburată, a zis: «Depărtați-vă, că fata n-a murit, ci doarme! Și rideau de El» (Matei IX, 23—24).

Ce a făcut Hristos? Nu s-a supărat că nu L-au crezut! Nu i-a ținut de rău că au rîs! Ci i-a scos pe toți afară din casă și a făcut minunea numai în fața părinților fetei. Nu i-a băgat în trup alt suflet, ci a adus înapoi pe cel care ieșise, ca și cum ar fi sculat-o din somn. A luat-o de mină. Domnul nu pune mina pe ea, cum îl rugase mai marele sinagogii, ci o apucă de mină, o învie, arătînd că pentru El totul e cu putință. Nu numai că o învie, dar poruncește să i se dea și de mîncare, ca să nu se creadă că învierea este o nălucire. Nu-i dă El să mînințe, ci poruncește să facă asta ceilalți (Marcu V, 43). Așa a făcut Domnul și cînd a înviat pe Lazăr. A spus: «Dezlegați-l și lăsați-l să meargă!» (Ioan XI, 44), iar după aceasta stă la masă cu el (Ioan XII, 2). Cînd învie pe cineva, Hristos obișnuiește să dea dovezi și de moartea aceluia, dar și de învierea lui; iar dovada uneia și a alteia o face cu deosebită grijă.

Te rog însă ca în această minune să nu te uiți numai la minunea învierii fiicei mai marelui sinagogii! Uită-te și la porunca pe care a dat-o Hristos ca să nu spună nimănui minunea (Marcu V, 43; Luca VIII, 56). Învață-te de aici, deci, ca în tot ce faci să nu fii mîndru, ca în tot ce faci să nu cauți lauda lumii! În afară de aceasta, învață aceea că Domnul a scos afară din casă pe cei care boceau. I-a socotit nevrednici să vadă învierea. Tu să nu ieși afară cu cei ce bocesc! Rămii înăuntru, rămii lîngă Hristos, cu Petru, cu Iacov și cu Ioan! Dacă atunci Domnul i-a scos afară pe cei ce boceau, cu atît mai mult îi va scoate acum, acum cînd știm că moartea este somn. Nu ți-a înviat acum Domnul fiica Ta? Dar ți-o va învia; ba cu mai multă slavă. Fiica mai marelui sinagogii după ce a înviat a murit mai tîrziu iarăși. A ta, cînd va învia, nu va mai muri, va fi nemuritoare.

Așadar nimeni să nu mai bocească, nimeni să nu mai plîngă pe morți, pentru că Hristos a biruit moartea. Pentru ce te jeleşti de pomană? Moartea e somn! Pentru ce te văiți? Pentru ce bocești? Ce cuvînt de apărare mai avem noi creștinii dacă ne schimonosim așa? Ce iertare mai avem cînd facem astfel de fapte? Bocești plîngi și te lingui cînd ai de atîta vreme dovada învierii? Și ca și cum ți-ai da toată silința să-ți mărești păcatul, tocmești la înmormîntare boctoare ca să mărească și mai mult jalea, ca să ațte și mai mult focul! Păgînii, care nu știu nimic de înviere, găsesc cuvinte de mîngiere în fața morții și spun: «Sufere cu curaj! Nu se mai poate îndrepta ce s-a întîmplat și nici nu mai faci ceva cu lacrimile!» Tu însă, creștine, care ai altă credință decît păgînii, tu nu te rușinezi oare cînd te

bocești mai rău decât ei? Noi să nu spunem: «Sufere cu curaj! Nu se mai poate îndrepta ce s-a întâmplat!», ci să spunem altfel: «Sufere cu curaj! Copilul va învia! Doamne, n-a murit! Se odihnește, nu l-ai pierdut! Va moșteni învierea, viața veșnică, nemurirea, soarta îngerilor!» Ascultă ce-ți spune Psalmistul: «*Întoarce-te, sullele al meu, la odihna ta, că Domnul ți-a făcut bine!*» (Psalmi CXIV, 7). Dumnezeu numește moartea o binefacere, și tu te bocești? Dacă trebuie să bocească cineva apoi diavolul trebuie să bocească! El să se bată cu pumnii în piept, el să se vaite, el, pentru că ne-a scăpat din mină, pentru că mergem spre mari bunătați, spre mari bucurii. Văcăreala aceasta, lui i se potrivește și nu ție, care ai să primești pe frunte cunună, nu ție care mergi la odihnă. Moartea e un port liniștit. Moartea e un drum care urcă la cer. Pentru ce plîngi pe cel ce urcă la cer? Pentru ce îl faci și pe el de rușine și faci și pe alții să se teamă, să le fie frică de moarte? Pentru ce faci ca oamenii să învinuiască pe Dumnezeu că trimite pe capetele lor necazuri și rele? Dar mai de grabă să te întreb alt ceva:

— Pentru ce după înmormintare chemi pe săraci la praznic? Pentru ce rogi pe preoți să se roage pentru cel mort?

— Pentru ca să se ducă răposatul la loc de odihnă, îmi răspunzi; pentru ca să se milostivească de el dreptul Judecător!

— Atunci pentru ce plîngi, dacă te rogi pentru odihna celui răposat, pentru ce prefaci în vifor și furtună tocmai ceea ce prilejuiește răposatului intrarea în portul cel neînvăluit?

— Dar ce să fac? Așa e firea omenească, slabă?

— Nu-i de vină firea. Noi sîntem de vină, noi care dăm totul peste cap, noi care n-avem pic de voință, noi care am trădat nobletea noastră proprie. Mai putem vorbi noi de nemurire, cînd noi bocim morții? Cum să convingem pe păgîni de înviere, cînd ne temem și ne cutremurăm în fața morții mai mult decât păgîinii. Mulți păgîni, deși nu știu nimic de nemurire, își pun pe cap cununii și se îmbracă cu haine albe la moartea copiilor lor, pentru ca să cucerească slavă și laudă de la lume. Tu Tu însă nici pentru slava cea viitoare nu poți capăt tînguieților și bocetelor.

Gîndește-te apoi că a murit și Fiul lui Dumnezeu. El a murit pentru tine, pe cînd tu mori pentru tine însuși. A spus și Domnul: «*De este cu puțință să trecă de la Mine păharul acesta*» (Matei XXVI, 39); s-a întristat și El; s-a chinat; totuși n-a fugit de moarte, ci a suferit-o cu tărie. Și n-a suferit o moarte oarecare, ci una plină de rușine; iar înainte de moarte, bice; și înainte de bice, ocară, batjocură, defăimare! Prin toate acestea Domnul ne învață să fim răbdători în suferință. Domnul, după ce a murit, după ce trupul Lui a fost înmormîntat, L-a luat iarăși înapoi cu mai mare slavă, dîndu-ți, și prin asta, bune nădejdi că și fiul tău va învia. Învierea nu e basm! Deci nu boci! Iar dacă crezi în înviere, nu lăcrima! Dacă lăcrimezi, cum vei mai putea convinge pe păgîni că crezi în înviere?

Pentru ce dar îți pierzi cumpătul, mamă, cînd vezi că fiul tău a plecat să locuiască în niște palate cu mult mai frumoase decât cele de pe pămînt, cînd te despartii de el numai pentru puțină vreme, mai cu seamă cînd în locul fiului tău îl ai pe soțul tău. Nu-ai nici soț? Mingîtiere nu-ți lipsește nici acum! Ai lîngă tine pe «Tatăl

orfanilor, pe Judecătorul văduvelor» (Psalmi LXVII, 5). Ascultă și pe Pavel, care ferește văduvia aceasta și spune: «Iar cea cu adevărat văduvă și rămasă singură și-a pus nădejdea în Domnul» (I Timotei V, 5). Nu jeli deci pentru un lucru pentru care ai să fii încununată! Nu jeli deci pentru un lucru pentru care vei avea răsplată! N-ai făcut altceva decât că ai dat înapoi un bun ce ți-a fost încredințat. Nu te îngrijora de loc! Ai depus comoara ta într-o vistierie în care furii nu pătrund. Iar dacă știi ce-i viața aceasta pămîntească și ce-i viața viitoare; dacă știi că viața aceasta pămîntească este umbră și pinză de paianjen, iar viața viitoare, cu bunătățile ei, nemutată și nemuritoare, atunci nu mai ai nevoie de alte îndemnuri. Acum copilul tău a scăpat de orice schimbare. Dacă răminea aici, poate că nu ajungea un om bun, un om cumsecade. Nu vezi cîți părinți își desmoștenesc copiii? Nu vezi cîți părinți sînt siliți să țină acasă copii mai rău decît cei desmoșteniți?

Gîndindu-ne la toate acestea să privim viața cu ochi de creștin. Așa vom face plăcere și celui răposat și ne vom bucura și noi de laudele oamenilor; iar Dumnezeu ne va răsplăti pentru răbdarea noastră, dîndu-ne bunătățile cele veșnice, pe care face Dumnezeu ca noi toți să le dobîndim cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, a căruia este slava și puterea în vecii vecilor, Amin.

Traducere de Pr. Prof.
DUMITRU FECIORU

MEDALIOANE BIBLICE

BIBLIA ȘI ORIENTUL ANTIC

1. Cîteva preliminarii

Cînd zicem Orientul Antic, înțelegem porțiunea de pămînt cuprinsă între litoralul Mării Mediterane la nord, Oceanul Indian la sud, Iranul de astăzi la răsărit și nordul Africii la apus¹. În limbajul istoricilor moderni este denumit Orientul Apropiat sau *Cornul Fertil* (*Fertile Crescent, Le Croissant Fertile*), fiindcă partea locuită și mai ales productivă a Orientului Apropiat, într-adevăr, are forma unui corn.

Împreună cu Orientul îndepărtat, pe care-l știm unde este așezat, Orientul Apropiat constituie leagănul principal al civilizației umane, iar în acest Orient Apropiat, două regiuni sînt cele care s-au distins între celelalte: Egiptul și Mesopotamia. Atît una cît și cealaltă aveau terenuri propice pentru agricultură, care nu cereau de la om decît un minimum de efort: semănatul și recoltatul. Restul îl dădea natura și anume, în primul, rînd căldura soarelui, iar în al doilea rînd, apele fluviale ce, în perioada revărsării, inundau terasele învecinate și depuneau un mîl fertil. Trecerea la viața sedentară, în mod normal trebuie să fie însoțită de domesticirea anumitor specii de animale, în special, a rumegătoarelor, a căror carne și lapte puteau fi utilizate ca alimente de bază. Anumite meserii mergeau în pas cu agricultura, mai ales cea a ceramicii, a lemnăriei și a țesutului, iar pentru trecerea rîurilor, atît în Egipt cît și în Mesopotamia, de timpuriu s-a simțit necesitatea facerii de nave.

Acest gen de activitate și producție, bazat pe natura solului, a climatului și regimului apelor și care trebuia să țină cont de repetarea anuală a sezonelor, arată un tip complet de civilizație, care conturează trăsăturile esențiale de ordine tehnică, socială, politică, religioasă etc.².

Această regiune a Orientului Apropiat este caracterizată prin trei teritorii populate: la vest valea fertilă a Nilului, la est regiunile nu mai puțin bogate dintre Tigru și Eufrat, iar între ele, platoul Caneanului.

2. Egiptul³

Cînd contemplăm frescele su mozaicurile vechiului Egipt, oamenii ne apar curios de afectați și demni. Înaltele și subțirele siluete au ceva cumpănit, serios și

1. L. H. Grollenberg, *Atlas of the Bible*, engl. trad. London, 1956; E. G. Wright, F. V. Filson, *The Westminster Historical Atlas to the Bible*, Philadelphia University Press, 1956.

2. H. Frankfort, *The Birth of the Civilization in the Near East*, Indiana University Press, 1951; J. E. Breasted, *A History of Egypt*, and ed. Charles Scribner's Son, 1912; E. A. Speiser, *Mesopotamian's Origins*, University of Pennsylvania Press, 1130; V. Grodon, *New Light on the Most Ancient East*, Praeger Inc., 1953; A. Varagnac, *L'homme avant l'écriture*, Paris, 1959.

3. A. Moret, *L'Égypte pharaonique*, Paris, 1932; J. Spiegel, *Das Werden der altägyptischen Hochkultur*, Heidelberg, 1953; W. Helck, *Zur Werwattung des mittleren und neuen Reichs*, Lei-

aşa ne apare, de asemenea, întreaga istorie a egiptenilor: antici cumpăniți, marțială și puțin afectată⁴.

Nu știm nimic precis despre originile acestui popor, nici ale statului egiptean antic. Pentru noi, istoria propriu-zisă a Egiptului începe atunci când Menes unifică ansamblul țării și preia puterea. Aceasta se întâmplă către anul 3000 î.e.n., deci cam acum 5000 de ani. Primul apogeu al istoriei Egiptului se așează către mijlocul mileniului al treilea, sub dinastia a patra și a cincea. În această perioadă, domniră faraonii Cheops și Khefren, care construiră pe malurile Nilului minunatele piramide, morminte colosale⁵, în care li se puneau provizii pentru calea cea fără întoarcere și tezaurele cele mai prețioase, căci după credințele religioase ale egiptenilor, supraviețuirea mortului este în funcție de ceea ce i se dă în timpul funeraliilor. În modul acesta, s-a dezvoltat un cult al morților foarte complex și de aceea, construcțiile cele mai bogate, după palatele regale și temple, au fost mausoleele.

În Egipt, se invoca zeul Ptah, ce avea forma unui taur și zeul soarelui Ra, dar pe lângă ei mai era venerată și o altă divinitate: faraonul, pe care-l numeau «dumnezeu bun» și a cărui putere, în mod practic, era fără limite, ca aceea a unui «zeu coborât din cer pe pământ»⁶.

Acești faraoni, care se succed secole după secole, au fost creatorii unui slujbaş de cea mai mare importanță: funcționarul. Faptul este ușor explicabil, deoarece țara este vastă, căci se întinde pînă la Nubia, pînă aproape de izvoarele Nilului, din inima Africii. Monarhul avea nevoie de oameni conștienți și siguri, pentru a-l reprezenta pînă la marginile cele mai îndepărtate ale imperiului său și, în modul acesta, s-a creat un corp al funcționarilor. Dar aceea ce la origină servea coroana, puțin cîte puțin, devenea cauza pierderii ei. Funcționarii care, la început, administrară țara în numele faraonilor, cu trecerea timpului, din ce în ce au tendința să acționeze în numele lor propriu. Ei încetează de a se mai preocupa de puterea centrală, considerînd-o un flagel care, ca o caracteristică, strînge țara în tentacolele sale și o sleiește de miezul său. La rîndul lor, funcționarii percep impozite proprii și consideră funcția lor ca ereditară. Acest stat de funcționari — organizație de origină așa de serioasă și de demnă, creație tipic egipteană — se schimbă într-un sistem de exploatare a poporului, de genul cel mai teribil. Pînă la urmă, acești funcționari, care se considerau de mult timp ca niște «prinți independenți», ajung să rivnească coroana. Faraonii din dinastia a XI-a și o bună parte și din cea a XII-a, au ieșit din rîndurile acestora. Dinastia era situația Egiptului către 1800 î.e.n.

În acest timp s-a produs un eveniment neașteptat: Ca un ciclon, populații străine au cîropit țara prin răsărit. Năvălitorii veneau de undeva din Asia; erau războinici înarmați cu arcuși și săgeți, cu cai și cu căruțe, tirînd după ei familiile și bunurile lor, forțînd întărirea de la frontierele Egiptului. Valul lor inundează Egiptul și robește imperiul milenar al Nilului. Aceștia sînt hicsosii⁷.

Deși stăpînirea lor a început printr-o teribilă baie de sînge, cu toate acestea hicsosii aduc și un prețios cadou țării: calul, pînă aci necunoscut pe malurile Nilului. Înainte de sosirea lor, asinul și cămila erau animalele, atît de povară cît și de șea.

Hicsosii înhămau calul la carele lor de luptă, cuirasate cu bronz. Aceste «căruțe de fier», — ce mai tirziu aveau să înspăimînte pe poporul lui Israel, în timpul așezării sale în Canaanul de atunci, — au jucat un rol preponderent în războaie. Ele erau vehiculele regilor, ale nobililor și, foarte adesea, ele fură cele care decideau soarta bătăliilor.

den-Köln, 1959; E. Drioton, J. Vandier, *L'Égypte*, 3e, éd. Paris, 1952; G. Steindorf and K. C. Seele, *When Egypt ruled the East*, 2nd ed., Chicago, 1937.

4. W. Wolf, *Die Kunst Aegyptens*, Stuttgart, 1957; J. Vandier, *Manuel d'archéologie égyptienne*, 3 vol., Paris, 1952—1958.

5. A. Badawi, *A History of Egyptian Architecture*, vol. I, Gizeh, 1954.

6. J. Vandier, *La religion égyptienne*, 2e éd., Paris, 1949; H. Frankfort, *Ancient Egyptian Religion*, N. York, 1948; J. Cerny, *Ancient Egyptian Religion*, London, 1952; S. Donadoni, *La religione dell'Égitto antico*, Milano, 1955; S. Morenz, *Ägyptische Religion*, Stuttgart, 1960, tr. fr. par Jospin, Paris, 1962.

7. A. Alt, *Die Herkunft der Hyksos in neuer Sicht*, Berlin, 1954; R. M. Engberg, *The Hyksos reconsidered*, Chicago, 1930.

Hicsoșii se urcă pe tronul faraonilor și puterea lor se întinde nu numai asupra Egiptului, ci, de asemenea, asupra anumitor părți din Canaan și pînă în Mesopotamia. Expansiunea lor, însă, face o serviciu egiptenilor. Timp de un mileniu și jumătate, egiptenii trăiseră într-o «splendidă izolare», oarecum ca după o perdea. Iată că această perdea, acum, este dată la o parte, țara este deschisă și imense schimburi culturale se leagă cu toate țările civilizate din părțile Tigrului și Eufratului.

La capătul a 100 de ani, domnia hicsoșilor ia sfîrșit. Un prinț din Egiptul de sus i-a împins afară din țară și a redat Egiptul egiptenilor. Cu el, începe o nouă perioadă înfloritoare, ce își va atinge apogeu sub Ramses III. Dacă Egiptul fusese altădată un stat de funcționari, acum progresiv, el devine un stat militar, care va purta războaie, va întreprinde cuceriri și-și va întinde posesiunile departe către răsărit. Și, lucru curios, paralel cu puterea luptătorilor, crește și puterea preoților. Statul militar devine o teocrație, iar faraonul Smedes, care fu primul din dinastia a XXI-a, nu este altul decît un vechi preot al zeului soare Ra. Apoi Egiptul intră în decadentă. Tronul este ocupat de către nubieni, de șefi mercenari. În 525 î.e.n., regele persilor, Cambise, a desființat fastul și splendoarea Nilului.

3. Mesopotamia

Complet diferită a fost istoria celei de a doua mari regiuni locuite, a antichității — Mesopotamia. Această țară n-are decît un singur punct comun cu Egiptul și anume faptul că ambele au trăit din apa marilor fluvii: Nilul pe de o parte și Tigrul și Eufratul pe de altă, care, o dată pe an, se revărsau irigînd malurile lor. Aspectul țării și ritmul vieții locuitorilor săi sînt, deci, funcțiunea acestor fluvii binecuvîntate. Aceste ape dătătoare de viață au imprimat Mesopotamiei aspectul unei mari fructiere. Nu era deci natural, ca popoare mereu noi, să fie atrase fără încetare de această țară binecuvîntată? Frontierele naturale ce permiseseră Egiptului să-și apere izolarea sa, nu există în Mesopotamia și, de aceea, istoria acestei regiuni se prezintă sub aspectele unei diversități, cu un colorit destul de mare⁸.

4. Primului popor, care a ocupat regiunea Mesopotamia, îi revine onoarea de a fi creat prima civilizație cunoscută în istoria lumii. Acesta este poporul sumerian. Leagănul lui se află la sudul țării, pe cursul inferior al Eufratului și se întinde pînă la Golful Persic. În perioada în care, în Europa, în epoca de piatră se vîneau bourii cu măciuca, sumerienii construiau primele orașe: Ur și Ereq. Ei frămîntau lutul pentru ca să facă cărămizi, pe care le uscau la soare. Ei construiau ziduri și ridicau temple și locuințe. Ei decorau construcțiile lor cu picturi și mozaicuri de o valoare artistică încontestabilă. Ei făureau arme de bronz și fabricau bijuterii de aur și de argint. Ei desenau pe vasele lor de pămînt decoruri de culori deosebite. Ei inventară căruța, vîrtejnița de tors și ceea ce este mai de preț — arta scrierii. Orașele lor sînt atît fortărețe cît și centre de putere politică și culturală, al căror «primar» este și suveranul ținutului învecinat. Este epoca «statelor-cetăți» al căror șef era numit, foarte natural, «regele».

Acești sumerieni aveau un fel de marotă: ordinea. Tot ceea ce constituie dezordinea, îi contraria.

Abia instalați în orașele lor, sumerienii au început să pună ordine într-o serie de probleme. Ei au divizat anul în douăsprezece luni, ziua în douăsprezece ore și ora în șaiszeci de minute. În ce privește cercul, l-au divizat în 360 de grade. Au determinat valoarea greutăților și măsurilor și au calculat, mersul astrelor. Nu putem nega că această ordine n-a fost bună, deoarece ea rămîne valabilă chiar și în ziua de astăzi — exact cum era acum 5000 de ani⁹.

Și aceasta nu este totul. Meticuloși cum erau, ei au aplicat, de asemenea, spiritul lor de sistematizare și în lumea divinităților, care erau destul de numeroase. Printre ele Anu, Ea, Emlil și zeița mamă Innin. Fiecare zeu avea atribuțiile lui proprii:

8. A. Scharff, *Die Frühkulturen Agyptens und Mesopotamiens*, Leipzig, 1941; H. Frankfort, *The Birth of Civilization in the Near East*, Ind. Univ. Press, 1956; R. J. Braidwood, *The Near East and the Foundations for Civilization*, Eugena (Oregon), 1952.

9. H. Schmökel, *Das Land Sumer*, 2. Aufl., Stuttgart, 1956; S. N. Kramer, *Istoria începe la Sumer*, București, 1962; A. Parrot, *Ziqqurats et tour de Babel*, Paris, 1949.

Anu guverna cerul, Enlil pământul, Ea apa și așa mai departe. În afară de sfera lor de activitate, acești zei sînt încă și proprietari funciari. Tot pământul le aparține și de aceea, regele nu poate decît să-l închirieze, în numele lor, sâtenilor care-l muncesc efectiv.

Dacă cultul morților, practicat de sumerieni, n-are amploarea celui al faraonilor, totuși, el exista la aceștia. Tezaurile inestimabile pe care le conțin mormintele regale, descoperite în deceniile precedente, la Ur, de către arheologul Leonard Wooley, probează grija sumerienilor pentru morții lor. Este adevărat că, aceste morminte sînt ale stăpînitorilor, dar aceasta nu oprea ca și cei mai săraci să n-aibă și ei ceva pentru lungul drum în împărăția morților și anume: un topor bărbății și o oglindă femeile.

Sumerienii erau superstițioși. Peste tot, nu vedeau decît spirite și demoni. Cînd îi întîlneau, ei își scuipau în sfîn și cînd o pisică neagră le tăia calea, ei se întorceau din drum¹⁰.

Ceea ce distingea net pe sumerieni de asirienii de mai tîrziu, este că ei nu erau deloc războinici. Probabil că, lucrul acesta provenea din aceea că, regii lor erau mai mult preoți decît generali și poate, de asemenea, pentru faptul că războiul aducea dezordinea pe care ei o urau așa de mult. În orice caz, acestei lipse de spirit războinic, se datorește cucerirea țării Sumer de către vecinii săi din nord, accadienii, sub regele lor Sargon I, către anul 2000 î.e.n.¹¹.

5. Accadienii erau semii, dar sumerienii nu erau. Nomazi la origine, accadienii se fixează puțin cîte puțin și adoptă cultura sumeriană. Ei sînt stăpîni severi. Regele este în același timp și zeul poporului, iar Sargon I, care se numea pe sine «rege al celor patru regiuni», întea să-și creeze un imperiu mondial¹². Dar dominația accadiană nu durează mai mult decît trei secole, căci ea s-a dărîmat sub presiunea năvălitorilor, veniți din Iran și anume: elamii. După o sută de ani abia, uniți cu accadienii, sumerienii își recapătă puterea și înflorirea. În această perioadă sumeriană tardivă, sînt construite palate minunate, temple grandioase și alte înfăptuiri, la Ur și la Lagas. Aceasta este marea epocă a literaturii sumeriene clasice. S-au compus imne și s-au creat mituri și legende. Lista zeilor s-a întins la infinit. Existau două sau trei mii de zei, dar totdeauna clasai cu grijă. Organizația de stat deveni și ea foarte sporită. Acum s-a fîurit pentru prima dată regula de aur a funcționarilor de administrație: *quod non est in actis non est in mundo* (ceea ce nu este în dosare, nu există pentru noi). Se dezvoltă o colosală birocrație, ce pare să aibă drept scop principal să țină dosarele sau scrisele¹³.

Cu incepere de la anul 2000, statele Sumer și Accad nu mai reușesc să-și mențină stabilitatea. Fără încetare, beduini semii, veniți din răsăritul Canaanului, fac incursiuni în opulentul imperiu și în anul 1955 î.e.n., cananeanul Ișbi-Eyra distruge orașul Ur. Este adevărat că civilizația sumeriană mai cunoscuse apoi încă o nouă înflorire. Cu toate acestea, sumerienii nu mai devin niciodată, nici puternici, nici influenți. Un oraș nou și-a obținut acum, nebanuit de repede, preponderența în Mesopotamia. Acesta fu Babilonul.

Sub domnia faimosului Hammurabi, babilonenii cuceresc ansamblul Mesopotamiei¹⁴. Acest Hammurabi este unul din marii legislatori ai antichității. El promulgă

10. C. F. Jean, *La religion sumerienne d'après les documents sumeriens...*, Paris, 1831; N. Schneider, *Die Religion der Sumerer und Akkader*. În F. König, *Christus und die Religionen der Erde*, vol. II, Wien, 1951; H. Frankfort, *The Intellectual Adventure of the Ancient Man*, Chicago, 1946.

11. C. H. Gordon, *The Living Past*, N. York, 1951; W. F. Albright, *The Archaeology of Palestine and the Bible*. N. York, 1955; L. Wooley, *Ur of Chaldea*, N. York, 1930; Idem, *The Sumerians*, Oxford Univ. Press, 1931, trad. fr. par E. Lévy, Paris, 1930.

12. J. Finegan, *Light on the Past*, Oxford Univ. Press, 1959; L. Wooley, *Abraham*, trad. fr., Paris, 1936; L. W. King, *A History of Sumer and Akkad*, London, 1923.

13. *Istoria Universală*, trad. din l. rusă, vol. I, București, 1958; B. Meissner, *Babylonten und Assyrien*, 2 vol., Heidelberg, 1920; D. D. Luckenbil, *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, 2 vol., Chicago, 1926—1927; J. R. Kupper, *Les nomades en Mésopotamie au temps des rois de Mari*, Paris, 1957; L. Lippin și A. Belov, *Carțile de lut*, trad. l. rusă, ed. II, București, 1962.

14. F. M. Böhl, *King Hammurabi of Babylon...*, Amsterdam, 1946; H. Schmökel, *Hammurabi von Babylon*, München, 1950; W. von Soden, *Heerscher in Alien Orient*, Berlin, 1954.

un drept penal, civil și comercial, foarte dezvoltat, cunoscut sub denumirea de Codul lui Hammurabi, din care, el pune să fie gravate anumite pasaje mai importante pe coloane de piatră, care să fie în văzul întregului popor. Principiul de bază al acestui drept se rezumă în formula talionului, «ochi pentru ochi și dinte pentru dinte», iar pedeapsa cu moartea este aplicată aci, fără șgircenie. În acest cod se recunosc femeii anumite drepturi. Astfel, un mariaj nu poate fi încheiat, decât pe baza unui act, ale cărei modalități sînt codificate cu mare grijă¹⁵.

6. O bună bucată de timp, un mic stat se menține alături de puternicul Babilon. Aceasta este regatul Mari. Acolo a locuit Abraham și familia lui, după plecarea din Ur: este localitatea Haran din Biblie. Această țară, Mari, își făcuse un loc important în istorie, căci din documentele găsite cu ocazia săpăturilor, ce continuă și astăzi, se vede cu cită sagacitate fusese instituită fiscalitatea pe baze precise, încît ele se află în uz, pînă în zilele noastre, în mai toate bugetele publice¹⁶.

Într-o bună zi, regatul de Mari căzu și el sub sabia lui Hammurabi și, astfel, Babilonul devine singura autoritate, cîrmuind fertilele cîmpii ale Mesopotamiei. Babilonenii dădeau templelor forma de turnuri înalte, pe vîrfurile cărora se găsea sanctuarul. Marduk era adorat în primul rang, dar lîngă el și zeul soarelui, Sams și zeita amorului, Ištar. Mai tirziu, scrierile poporului ebru nu vor înceta a se plînge și a înfiera acest cult babilonian, ce foarte adesea era însoțit de excese de tot felul¹⁷.

Cu toate multiplele sale forțe, imperiul lui Hammurabi a avut o existență efemeră. Din nord, din regiunile Mării Negre, ei fu cîtorpît de către heliți și ceva mai tirziu, de către cuceritori, veniți din Iran. De la baza lor de plecare, pînă în Egipt, hîcsoșii ocupă și ei anumite părți ale Siriei de nord și Canaanului, iar după alungarea hîcsoșilor din Egipt, egiptenii le iau locul și întreprind ei incursiuni locale în Mesopotamia. În plus, beduini semiți — arameenii — trec fără încetare frontierele¹⁸.

În felul acesta se prezintă istoria Mesopotamiei: un lanț de sușuri și coborîșuri, o ineficabilă fierbere de popoare și rase, înlocuindu-se la putere. Pașii cazoni ai năvălitorilor zdrobesc cîmpurile și culturile, civilizații noi se nasc apoi mor și numai către anul 1100 î.e.n., un singur imperiu reușește să supună ansamblul regiunilor Tigrului și Eufratului. Acesta este imperiul asirienilor.

7. Se pare că asirienii au fost creați pentru meșteșugul armelor. Ei erau mari, musculoși și-și îngrijeau deosebi părul și barba. Originar, ei sînt de pe cursul superior al Tigrului. Acolo au fost influențați de cultura și civilizația accadiană și tot acolo și-au făurit visurile de dominație universală. Sub regii lor, Salmanasar și Asurbanipal, ei cuceresc ansamblul Mesopotamiei și Canaanului. Ei își impun suzeranitatea asupra unei mari părți din Asia Mică și ajung chiar pînă în Egipt. Pumnul lor de fier a știut să realizeze visele de hegemonie mondială ale accadianului Sargon, de care am amîntit¹⁹.

Regii lor nu manifestă nici un scrupul în alegerea metodelor politice. Ei deportază popoare întregi, pentru a le stabili în țări străine, suprimă pe adversari și extermină fără menajamente tot ceea ce li se opune voinței lor. Popoarelor pe care le-au aservit, ei le împun prin forță pe zeul lor Assur, de la care își trag numele și prin grația căruia, potențații lor pretind că domnesc. Imperiul asirian ajunge la apogeu sub

15. Negoită T., *Codul lui Hammurabi*, București, 1935.

16. *Archives royales de Mari*, Tome I—VI, Paris, 1950—1954; A. Parrot, *Mari — une ville perdue...*, Paris, 1945.

17. E. Dhorme, *Les religions de Babylonie et de l'Assyrie*, 2-e éd., Paris, 1949; J. Bottero, *La religion babylonienne*, Paris, 1952; S. H. Hooke, *Babylonian and Assyrian Religion*, London, 1935; G. Conteanu, *La magie chez les Assyriens et les Babyloniens*, Paris, 1947; A. van Proodsdij, *Babylonian Magic and Sorcery*, Leiden, 1952; G. Furnali, *Mitii babilonies e assiri*, Firenze, 1958.

18. M. von Oppenheim, *Die Beduinen*, 3 vol., Leipzig, 1938—1952.

19. *Istoria Universală*, în zece volume, trad. din l. rusă, vol. I, București, 1958; Sidney Smith, *Early History of Assyria to 1000 B. C.*, London, 1928; *The Cambridge Ancient History*, vol. III, Cambridge, 1929; W. von Soden, *Der Aufstieg des Assyrischen Reichs als geschichtliches Problem*, Leipzig, 1937; L. Lipin și A. Belov, *Cărțile de lut*, trad. din l. rusă, ed. II, București, 1962.

Asurbanipal, între 669 și 626 î.e.n. Apoi, epuizat, prin războaie fără număr, el se prăbușește. Mai târziu, numele de Babilon obține din nou importanță în Mesopotamia, dar pentru o perioadă foarte scurtă²⁰. Nabucodonosor, rege de tristă celebritate, supune ansamblul regiunii și înscris la activitatea lui o ispravă care, desigur, n-adaugă nimic la gloria sa: prima distrugere totală a Ierusalimului. Apoi, vine valul irezistibil al persilor, care pune un punct final, la cei 2500 de ani de istorie babiloneană, bogată în toate domeniile²¹. După persi, vin grecii, apoi romanii. După aceea, centrul de gravitate al puterii politice se deplasează către nord, către Europa. Țările Nilului și cele ale Tigrului și Eufratului se cufundă în neînsemnătate. Puternicele imperii, leagăne ale civilizației, și ai căror conducători promulgaseră legi și ordonanțe, din care unele au rămas ebalonul unor legislații de azi, au căzut în uitare. Astăzi, brăzdează nisipul deșertului, chiar pe locul unde altădată se ridicaseră cetăți și orașe înfloritoare. Și dacă pasiunea de a cunoaște n-ar fi împins pe savanții europeni să scormonească pământul, iar mîini experte n-ar fi adus la lumină tezaurele îngropate în pământ, nimic din acele zile vechi n-ar fi parvenit pînă la noi.

8. Săpăturile mai recente, făcute între Eufratul superior și Tigrul, au descoperit și vestigii ale altor popoare decît cele amintite. Hetiții²², originari din Asia Mică, între 1800 și 1400 î.e.n., și-au stabilit hegemonia lor în toată Siria septentrională. Centrul de formare al imperiului lor se afla în marea curbă a fluviului Halys. Aci, a găsit arheologul german, Winckler, pe colinele de la Boghaz Köi, vechea capitală hetită, pe numele ei Hattusas.

9. Tot aci, s-a dat peste urmele huriților²³ care, de la 1700 pînă la 1400 î.e.n., formau un intrind între țara hetiților și cea a asirienilor. Hetiții, care împingeau înainte pe huriți, sînt primii indo-europeni, pe care îi întîlnim în această veche regiune civilizată.

10. Mai la vest de Asia Mică, în Creta, în Cipru și în Grecia, se dezvoltau alte centre importante de civilizație, ale căror vestigii, destul de numeroase, le aflăm atît în Egipt, cît și în culoarul sirian. Între acestea se numără, în secolele al XIV-lea și al XV-lea î.e.n., importanta civilizație minoană, cunoscută în documentele egiptene sub numele de *kaltiu*. Creta, numită în Biblie *Kaltor*, ar fi locul de origine a filistenilor. În secolul al XIV-lea î.e.n., această primă civilizație cretană a fost înăbușită de o nouă formă de civilizație, aceea a aheenilor, numită miceniană. Incursiunea doriënilor, de pe la 1200 î.e.n., a pus capăt splendeidei civilizației miceniene²⁴.

11. Mișcarea doriană a fost dublată de migrațiunea importantă de popoare, din care au făcut parte așa-numitele națiuni ale mării, care au debarcat în Egipt și care au instalat, în partea meridională a Canaanului, pe filistenii²⁵.

12. Pentru cunoașterea celor schițate mai înainte, au început cercetările Orientului Apropiat. La început, aceste cercetări au constatat din călătorii la fața locului și descrierile celor văzute acolo, dar mai apoi, au început săpăturile arheologice, din ce în ce mai sistematice, după progresul pe care științele moderne îl pun la dispoziția cărturarilor.

Primii pionieri în cercetarea Orientului Apropiat au fost francezii, apoi englezii. Mai târziu, s-au alăturat, la scormonirea solului oriental, societățile științifice germane și americane. Locurile explorate și societățile, ce au efectuat investigațiile, sînt așa de numeroase, că nu este posibil a le enumera aici. Ceea ce merita să fie amintit,

20. R. Dougherty, *Nabonidus and Belshazzar*, New Haven, 1929; C. H. Gordon, *Introduction to Old Testament Times*, N. J., 1935.

21. A. T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, Chicago, 1948; F. H. Weissbach, *Die Keilschriften der Achämeniden*, Leipzig, 1911; A. Ungnad, *Aramäische Papyrus aus Elephantine*, Leipzig, 1911.

22. A. Goetze, *Hethiter, Churiter und Assyrer*, Oslo, 1938; O. R. Gurney, *The Hittites*, 2-nd ed., London, 1954; E. Cavaignac, *Les Hittites*, Paris, 1950.

23. A. Goetze, *Kleinasien*, in: *Kulturgeschichte der Alten Orients*, vol. III, München, 1957; F. Hrozný, *Die älteste Geschichte Vorderasiens*, Prag, 1940.

24. Ventris M. and Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge, 1957.

25. Glotz G., «L'histoire générale» vol. I, *Histoire ancienne*, Paris, 1935; Cavaignac E., *Histoire de l'Antiquité*; vol. I—II, Paris, 1913—1919.

este descifrarea hieroglifelor și cuneiformelor. Vă reamintiți, cum s-a întâmplat fenomenul : niște inscripții trilingve au procurat cheia.

13. În Egipt, printre altele, merită să fie amintită piatra de la er-Rashid, cunoscută apoi sub numele de «la Roseta», ce avea gravat pe ea un text cu trei feluri de grafii. Textul conținea un decret al unei adunări preoțești, ținută la Memfis, cu ocazia încoronării regelui Ptolomeu Epifane, unde se arată binefacerile pe care acesta le adusese Egiptului și onorurile date lui, drept recunoștință. Se crede că acest text datează din 27 martie 196 î.e.n. și este scris în alfabetul hieroglific, apoi în cel demotic și în fine, cel grecesc uncial.

Meritul cel mare, în descifrarea scrierii egiptene, îi revine lui J. Champollion, care a pătruns în secretele ei, cu ajutorul limbii copte, iar al punerii la punct al gramaticii și dicționarului, germanului Heinrich Brugsch (*Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*) după care au urmat și alții²⁶.

14. În Mesopotamia, descifrarea cuneiformelor s-a realizat tot prin ajutorul unei inscripții trilingve, aflată pe o stâncă de lângă localitatea Behistun, situată în munții Zagros, din Iran. În anul 516 î.e.n., Darius I, regele Persiei, găsi acest loc destul de maiestos, pentru a ridica pe el un monument. El puse să fie tăiată o parte din stinca amintită, pentru a obține o suprafață verticală plană pe care fură sculptate diferite relieuri, cum și textul în chestiune. Inscripțiile, ce aveau să furnizeze cheia pentru descifrarea scrierii cuneiforme, sînt redijate în trei limbi diferite, dar toate scrise în caractere cuneiforme. Aceste limbi sînt : vechea persană, apoi babiloneană și în fine cea elamită. Partea persană a acestei inscripții trilingve fu copiată pentru prima oară de către englezul Henry Rawlinson, care a început efortul traducerii, începînd din 1835. Eforturile lui Rawlinson, unite cu cele ale altor savanți, cum și ale francezului Oppert, au dus la descifrarea textului persan, cu ajutorul căruia s-a pătruns în secretele scrierii cuneiforme. Textul în chestiune arată cum Darius a sfidat și a omorît pe uzurpatorul Gaumata care, în absența unui moștenitor direct al lui Cambise, pusesse stăpînire pe tronul țării după moartea lui Cambise, în ciuda ascendenței regale a lui Darius, care, după acest text, ar fi al LX-lea rege ashemenid.

Grafia cuneiformelor babilonene este extrem de complexă. Ea cuprinde un mare număr de semne, din care nici unul nu este alfabetic, în timp ce cuneiformele persane, deși derivă direct din cele babilonene, considerabil simplificate, sînt alfabetice și nu utilizează decît 43 de semne. S-a dedus că textul de pe inscripțiile de la Behistun indică o relatare a primului an de domnie a lui Darius (toamna lui 522 pînă în primăvara lui 520 î.e.n.)²⁷.

15. Pătrunderea în secretele hieroglifelor și cuneiformelor, adică citirea inscripțiilor și altor texte găsite pe solul Orientului Apropiat, a dat la iveală o literatură dintre cele mai bogate și dintre cele mai multilaterale. În papirusurile egiptene și în tăblițele cuneiforme, cei vechi se ocupaseră de toate domeniile vieții sociale : istorie, geografie, matematică, medicină, drept, religie, astrologie etc.

A vorbi despre fiecare din aceste domenii, acum și aici, nu este cu putință. Aceste chestiuni se află, însă, tratate de către autori moderni, ale căror scrieri se găsesc în toate limbile de circulație universală.

Aici, amintim numai că, civilizația modernă derivă din cea a Lumii vechi, pe care ea o continuă. Așa de exemplu, zilele anului nostru civil sînt divizate în săptămîni și împărțite în ore și în minute, fiindcă noi am conservat practicile vechilor sumerieni și babiloneni²⁸. Multe din cuvintele pe care le utilizăm, ca de exemplu : *astru*, *cdmild*, *Paste*, *hirtie* etc., sînt împrumutate de la babiloneni și egipteni. O bună parte din cunoștințele noastre matematice își trag originea din lumea vechiului Orient antic. Pe o tăbliță din secolul al XIV î.e.n., s-a găsit o problemă a cărei soluționare necesită cunoașterea a ceea ce mai tîrziu a fost numită «teorema lui Pitagora». Cînd, în timpul nopților înstelate, căutăm diferitele constelații, adesea utiăm că aceste grupuri

26. W. Spiegelberg, *Die Schrift und Sprache der Ägypter* (A. O. VIII, 2), Leipzig, 1907 ; A. Erman, *Die Hieroglyphen*, (Sammlung Göschen, 608), Berlin, 1912.

27. J. Menant, *Les écritures cuneiformes...*, Paris, 1864 ; L. Messerschmidt, *Die Entzifferung der Keilschrift* (A. O. V., 2), Leipzig, 1903.

28. S. Moscati, *L'Orient avant les Grecs*, trad. fr., Paris, PUF, 1963.

de stele, erau cunoscute, de secole, în lumea Orientului antic și că, ele sînt cunoscute și astăzi, sub numele ce le-au fost date din timpurile vechi²⁹.

Astăzi, sîntem mîndri de progresele științei medicale, dar am fi fost nebănuît de săraci, fără abilitățile cercetării ale vechilor egipteni. Acești antici cunoșteau rolul de pompă, jucat de inimă. Ei descoperiseră că arterele transportă sîngele, dar nu și circulația. Codului lui Hammurabi, de acum treizeci de secole, ne informează că, pe pămîntul Babilonului erau practicate intervenții chirurgicale și era cunoscută operația numită a trepanației.

Tăblițele de argilă, găsite de arheologi, vorbesc de anumite genuri de spectacole religioase, jucate în temple denumite drame. Deși grecii au stilizat-o, totuși, genul dramatic n-a început în Grecia, ci în Babilon³⁰. Cifra «zero», ce are importanță capitală în matematică, a fost utilizată, foarte de timpuriu, de către asirieni, iar babilonenii, cum am afirmat mai înainte, divizau ceroul în 360 de grade.

*

În acest Orient Apropiat și Mijlociu a luat naștere Biblia, Sfînta noastră Scriptură. După descifrarea documentelor egiptene și mai ales mesopotamiene, textul Sfintei Scripturi a început să fie mult mai bine înțeles. Legislația Pentateuhului s-a luminat nebănuît. Codurile de legi, cel al lui Eshnunna (cître 1900 î.e.n.) și cel al lui Hammurabi (cître 1750 î.e.n.), ne lămuresc anumite obiceiuri ale patriarhilor. Tăblițele descoperite la Nuzi (secolul al XVI-lea î.e.n.), de asemenea, au adus mărturie interesante în viața familială și viața socială a mediului hurit.

Vocabularul, turnura stilistică și genurile literare ale Bibliei, acum, au fost luminate, prin descoperirea literaturilor mesopotamiene și canaanite, cum de exemplu epopeea lui Gbilgameș și textele literare de la Ugarit. Tăblițele din biblioteca lui Asurbanipal ne-au furnizat poeme despre crearea lumii și potop, a căror comparație cu corespondentele lor biblice este de mare utilitate.

Aspectul unor texte originale ale Vechiului Testament se dezvăluie mai bine prin lectura calendarului descoperit la Ghezer (Palestina, din secolul al X-lea î.e.n.), ostracalelor de la Samaria ori inscripțiile de la Siloe și epistolele de la Lachiș (cître 1600 î.e.n.).

Taurul asirian de la Khorsabad (actualul Irak, secolul al VIII-lea î.e.n.) ne face să ne gîndim la cele patru animale din viziunea profetului Ezechiel.

Papirusurile egiptene ne fac să cunoaștem mai temeinic limba grecească a Evangheliilor, ce, la drept cuvînt, era limba greacă (koinè), ce se vorbea atunci în tot bazinul mediteranean.

Săpăturile de la Ur au scos la lumină templele zeului Luna și soției sale Nin-Gal, de unde obținem informații bune asupra cultului lui Abraham, mai înainte de a cunoaște pe adevăratul Dumnezeu.

Anumite statuete-figurine mesopotamiene, ne fac să ne gîndim la «terafimii» din timpul patriarhilor.

În concluzie spunem că descoperirile arheologice, din Orientul Apropiat și Mijlociu, au adus o lumină cit se poate de binefăcătoare, pentru înțelegerea textului sacru.

Pr. Prof. ATHANASE NEGOIȚĂ

29. W. G. William, *Les Prophètes*, trad. fr. J. Villard, Paris, 1957; G. Lefebvre, *Essai sur la médecine égyptienne de l'époque pharaonique*, Paris, 1956; H. Grapow, *Grundriss der Medizin der alten Ägypter*, 5 vol., Berlin, 1954-1959.

30. H. Frankfort, *La royauté et les dieux*, trad. fr. J. Marty, Paris, Payot, 1951; E. O. James, *Mythes et rites dans le Proche Orient ancien* trad. fr., Paris, 1958.

D A N I E L

(cap. I, 1—XII, 13)

Cap. I. «*Tinerii evrei, aleși de Nabucodonosor, respectă Legea dată strămoșilor*».

În timpul regelui Ioachim, din regatul Iuda, în al treilea an al domniei lui, Nabucodonosor, regele Babilonului, a împresurat Ierusalimul, și cucerindu-l, a dus pe rege și parte din popor în captivitate și astfel a început *robia babilonică* a poporului Iudeu. Nabucodonosor se dovedește a fi un mare om de stat nu numai din ruinele grăitoare ale Babilonului ci și din informațiile pe care nr le-a păstrat Sfinta Scriptură.

Din templul din Ierusalim a luat o parte din vasele sfinte și le-a așezat în visteria templului zeului său (2), iar, dintre tinerii lui Israel, a dat poruncă să fie aleși patru, fără niciun cusur trupesc, frumoși, înțelepți, plini de rîvnă, «să slujească în palatul regelui, ca să-i învețe pe ei scrisul și limba Caldeilor» (4).

Unul din aceștia a fost și prorocul Daniel, căruia i s-a dat numele de Belșatar (pe limba caldaică). Cei patru tineri iudei, deși hrăniți cu legume, — la cererea lui Daniil, ca să nu se spurce cu mincările ce li se ofereau în palatul regelui —, arătau la înfățișare mai bine decît toți ceilalți tineri. «Și la toate întrebările, cînd era vorba de înțelepciune și de pricepere, asupra cărora regele le cerea dezlegarea, îi găseau pe ei de zece ori mai isteți decît magii și prezicătorii din tot regatul lui» (20).

Cap. II. «*Visul regelui tîlcuit de Daniel*»: Nabucodonosor a visat și a cerut înțelepților Babilonului, să-i explice visul, fără ca mai întîi să-l povestească! «O! rege, să trăiești în veac! Spune servilor tăi visul și noi vom descoperi tîlcuirea» (4, 7) au repetat înțelepții, iar regele a dat poruncă să fie omorîți (12), între ei fiind și Daniel cu prietenii săi (13). Daniel însă a cerut regelui «să-i lase vreme ca să-i descopere tîlcul» (16) și cerîndu-i lui Dumnezeu din ceruri milostivirea prin rugăciuni fierbinți: «Atunci i s-a descoperit lui Daniel taina aceasta într-o vedenie de noapte» (19) și lauda Daniel pe Dumnezeu, «Cel care schimbă timpurile și ceasurile, cel ce dă jos de pe tron pe regi și cel care îi pune; el dă înțelepciune celor înțelepți și știință celor pricepuți» (21). Și fiind dus înaintea lui Nabucodonosor de către Arioh, șeful gărzii, i-a povestit visul: «O, rege! Tu priveai un chip, — acest chip era peste măsură de mare și strălucirea lui neobișnuită —, stătea înaintea ta și înfățișarea lui era grozavă. Acest chip avea capul de aur curat, pieptul și brațele de argint, pîntecele și coapsele de aramă. Pulpele de fier, iar picioarele o parte de fier și o parte de lut. Tu priveai și iată o piatră desprinsă, nu de mină, lovi chipul peste picioarele de fier și de lut și le sfărîmă. Atunci fură sfărîmate în același timp fierul, lutul, arama, argintul și aurul și ajunseră ca pleava de pe arie vara și vîntul le luă cu sine fără ca să se găsească locul lor; iar piatra care a lovit chipul a crescut munte mare și a umplut tot pămîntul» (31—35). Dăm acum tîlcuirea lui Daniel pe scurt: «Tu ești capul de aur și după tine se va ridica un alt regat mai mic decît al tău, apoi un al treilea regat de aramă, care va stăpîni peste tot pămîntul. Și un al patrulea regat va fi tare ca fierul și, după cum fierul sfărîmă și zdrobește totul, și el va sfărîma și va prefăce totul în pulbere, ca fierul care face totul bucăți. Iar picioarele pe care le-ai văzut și degetele, unele de lut de olar, și altele de fier, înseamnă că: va fi un regat împărțit și va fi tare ca fierul, după cum tu ai văzut fier amestecat cu lut. Și degetele picioarelor, unele de fier și altele de lut, înseamnă că: regatul va fi parte tare, parte subred. Iar în vremea acestor regi, Dumnezeu cerului va ridica un regat vesnic care nu va fi nimicît niciodată și care nu va fi trecut la alt popor; el va sfărîma și va nimici toate aceste regate și *singur el va rămîne în veci*. După cum ai văzut că o piatră a fost desprinsă din munte nu de mină, și a zdrobit fierul, arama, lutul, argintul și aurul. Manele Dumnezeu a dat de știre regelui ceea ce va fi în viitor: visul este adevărat și tîlcuirea lui neîndoielnică» (38—45).

Văzînd Nabucodonosor o așa descoperire minunată «a căzut cu fața la pămînt și s-a închinat înaintea lui Daniel, și dădu poruncă să-i aducă jertfe și tămîieri» și i-a zis: «Cu adevărat că Dumnezeuul vostru este Dumnezeuul dumnezeilor și stăpînul regilor, descoperitorul tainelor, căci tu ai putut să descoperi această taină» (46—47)... «și-l puse guvernator peste tot tîntutul Babilonului și căpetenie peste toți înțelepții Babilonului, dîndu-i daruri și numeroase lucruri de mare preț» (48).

Datele Istoriei ne confirmă, că visul lui Nabucodonosor a fost «adevărat și tlcuirea lui nefindoielnică»: «Tu ești capul de aur și într-adevăr Nabucodonosor, în domnia lui lungă (604—561) a făcut cuceriri de popoare, folosind mina de lucru a captivilor pentru împodobirea Babilonului (care înseamnă «Poarta lui Dumnezeu» numit și «regina Asiei»), în zilele acelea fiind cel mai mare oraș al Orientului». Zidul împrejmuitor avea o lungime de 45 km., înalt de 95 m., lat de 25 m., apărat de 150 de turnuri pătrate și cu o sută de porți! Străzile erau aranjate în unghi drept și toate duceau la palatul regelui, ale cărui ruine acoperă 14 hectare!? (A. Malet et I. Isaac, *L'Orient et la Grèce*, Librairie Hachette, 1932, p. 76).

După Nabucodonosor, regatul Babilonului a decăzut, — ceea ce în visul lui însemna al doilea regat: pieptul și brațele de argint ale chipului; urmînd apoi cucerirea Babilonului de către *Cirus, regele Persilor* (539), «al treilea regat», care, în visul lui Nabucodonosor reprezenta pîntecele și coapsele de aramă ale chipului!

Faptele istorice s-au petrecut mai departe aindoma, că noul cuceritor al Persiei, Alexandru Macedon, — cel mai mare cuceritor al antichității, — a ajuns pînă în India, reprezentînd «pulpele de fier», — al «patrulea regat tare ca fierul» (II, 40). Și în fine a urmat «un regat împărțit și va fi tare ca fierul, după cum tu ai văzut fier amestecat cu lut» — Imperiul roman (41). Și degetele picioarelor, unele de fier și altele de lut, înseamnă că: «regatul va fi parte tare, și parte șubred» (42).

În timpul acestui ultim regat «o piatră a fost desprinsă din munte, nu de mînă, și a zdrobit fierul, arama, lutul, argintul și aurul» (45); astfel piatră — *Christos* a fost trimis ca Mîntuitor al omenirii. «Dumnezeul cerului va ridica un regat veșnic» — Biserica creștină —, care nu va fi nimicît niciodată și care nu va fi trecut la alt popor; «el va sfărîma și va nimici toate aceste regate și sigur el va rămîne în veci» (44). Așa s-au petrecut și se petrec faptele căci în timpul Imperiului roman, cînd împărat era Octavianus Augustus, s-a născut Domnul nostru *Iisus Christos*, Mîntuitorul lumii (Luca II, 1).

Cap. III. «*Chipul cel de aur și cei trei tineri în cuptorul de foc*»: Nabucodonosor făcuse un chip de aur înalt de șaiseci de coți, îl așezase într-o cîmpie de lîngă Babilon și învitasese la inaugurarea lui toate căpeteniile, dînd poruncă ca la un semnal de instrumente muzicale toți să cadă la pămînt și să i se închine, iar care va refuza, «chiar în acea clipă va fi aruncat în mijlocul unui cuptor cu foc arzător» (6). Pîrți fiind cei trei prieteni ai lui Daniel: Sadrac, Meșac și Abod-Nego; că, fiind iudei, nu au luat în seamă porunca, Nabucodonosor a poruncit să se încălzească cuptorul «de șapte ori mai mult ca de obicei» (19) și legați să fie aruncați în el! De la început minunea s-a arătat tuturor, că văpaia cuptorului a ars pe soldații care au aruncat în cuptor pe cei trei tineri, iar Nabucodonosor se mira, întrebînd pe sfetnicii săi «Oare n-am aruncat noi trei bărbați legați — în mijlocul cuptorului arzător?» (24). «Iată, eu văd patru bărbați dezlegați, umblînd prin mijlocul cuptorului, nevătămați, iar chipul celui de al patrulea, cu fața unuia dintre fiii zeilor» (25). Apropiindu-se Nabucodonosor de gura cuptorului și chemîndu-i afară, atît regele cit și toți cei prezenți au observat că tinerii erau teferi «și că hainele lor erau neschimbate și că nici nu miroseau a foc» (27). Apoi a întărit în slujbele lor pe cei trei tineri, cu poruncă să fie tăiați în bucăți și casele lor nimicite, cei «care ar vorbi de rău pe Dumnezeu!» prietenilor lui Daniel» (29).

Cap. IV. «*Al doilea vis și tlcuirea lui*»: De data aceasta Nabucodonosor le-a povestit visul tlcuirilor de semne, prezicătorilor, caldeilor și cititorilor în stele, dar ei n-au putut să-l tlcuiască! (4). Atunci Daniel prorocul, fiind chemat să povestindu-i-se visul, — cum un copac creștea mare pînă la cer, și iață un înger se pogora din ceruri și cu glas mare porunca: «Doboriți copacul și tăiați-i crengile, scuturați frunzele lui și împrăstiați roadele lui...» (11—14) —. Înfricoșat fiind de tama ce conținea visul, a spus regelui tlcuirea: Copacul «acela tu ești, o, rege». Și într-adevăr Nabucodonosor și-a pierdut mîntea timp de șapte ani și stătea printre animale, hrînindu-se ca ele! (30), ca după aceea, revenindu-și în fire, să fie din nou pe tron (33).

Cap. V. «*Ospățul lui Belșațar, scrierea minunată și tlcuirea ei*»: Urmașul la tron al lui Nabucodonosor, Belșațar, fiul său, a făcut un ospăț mare și a poruncit, ca vasele sfinte ale Templului din Ierusalim, pe care tatăl său le pusesese în templul zeului său, să fie folosite la masă «ca regele să bea vin în ele împreună cu dregătorii săi,

femeile sale și concubinele sale» (2). Și când începură să bea vin cu ele, «în aceeași clipă ieșiră degetele unei mâini de om», care scriseră pe tencuiala peretelui regal cuvintele: Mene, Techel, Ufarsin, pe care numai Daniel a fost în stare să le talmăcească! Mene înseamnă că «Dumnezeu a numărat zilele regatului tău și i-a pus capăt» (26); «Techel: l-a cîntărit în cîntar și l-a găsit ușor» (27); «Peres: a împărțit regatul tău și l-a dat Mezilor și Perșilor» (28). «Chiar în noaptea aceea a fost omorît Belșatar, împăratul Țaldeilor» (30) și regatul a decăzut și în anul 539 a fost cucerit de către perși.

Cap. VI. «*Daniel în groapa cu lei*»: Pe timpul lui Darius, satrapii erau în număr de 120, și peste ei erau trei dregători, dintre care unul era Daniel. Din invidie s-au sfătuit cu toți cum ar putea să piardă pe Daniel și au cerut împăratului să dea o poruncă scrisă, ca «oricine s-ar ruga timp de treizeci de zile la oricare alt dumnezeu sau om, decît numai ție, rege, să fie aruncat într-o groapă cu lei» (13). Daniel însă n-a încetat să se roage adevăratului Dumnezeu, de la care avusese altele descoperiri și pentru aceasta a fost aruncat în groapa cu lei spunîndu-i: «Dumnezeul tău pe care tu îl cinstești fără încetare acela te va scăpa» (17). Curios Darius a mers în zorii zilei la groapa cu lei și a constatat că Daniel era teafăr (21), căci «Dumnezeu a trimis pe ingerul său și a astupat gura leilor» (23), aceiași lei, care apoi au sfărîmat oasele celor care defăimaseră pe Daniel, fiind aruncați, drept pedeapsă, în aceeași groapă cu fiii și femeile lor (25).

Cap. VII. «*Vedenia lui Daniel în care se arată cele patru fiare*»: Patru fiare uriașe ieșite din mare, «una mai deosebită decît alta» (3); un leu cu aripi de vultur, un urs cu trei coaste în gură, un leopard, avînd pe spate patru aripi și cu patru capete și, în fine, a patra fiară înspăimîntătoare și nespuse de puternică, cu dinți de fier și ghiare de aramă și cu zece coarne, dintre care trei au fost smulse de un corn mai mic, care creștea între ele (2—12).

«Și iată pe norii cerului venea cineva ca Fiul omului și el a înaintat pînă la Cel vechi de zile, și a fost dus în fața lui. Și lui i s-a dat stăpînirea slava și împărăția, și toate popoarele, neamurile și limbile îi slujeau lui. Stăpînirea lui era veșnică, stăpînire care nu va trece, iar împărăția lui nu va fi nimicită niciodată» (13—14). «Aceste fiare, patru la număr, înseamnă că patru regi se vor ridica pe pămînt, și sfinții Celui Preaînalt vor primi regatul și îl vor ține în stăpînire în vezi și în vecii vecilor» (17—18).

Această vedenie a lui Daniel desigur se referă la venirea «Fiului Omului»-Christos în lume, a cărui împărăție va fi veșnică! Pe cine anume reprezintă cele patru fiare, dintre împărățiile romane persecutori ai creștinismului —, pînă la venirea împăratului Sf. Constantin cel Mare — nu-i putem identifica cu precizie, întrucît în primele trei secole au fost zece persecutori cu toți; reținem însă, din acest capitol (VII), adevărul necontestat istoriceste, că toate popoarele, neamurile și limbile slujesc «Fiului Omului»-Christos, a cărui împărăție «nu va fi nimicită niciodată» (14). Sf. Scriptură, cuvîntul inspirat de Dumnezeu, astăzi este tipărit în multe limbi și dialecte de pe globul pămîntesc!

Cap. VIII. «*Vedenia berbecului și a țapului*»: ambele animale purtătoare de coarne, simbolizează forța: «Berbecul cu două coarne, pe care tu îl vezi, înseamnă regi: Mediei și Persiei, iar țapul este regele Greciei și cornul cel mare, care este între ochi, este regele dinții. Și dacă el a fost sfărîmat, patru s-au ridicat în locul lui înseamnă că patru regate se vor ridica din neamul lui, dar fără să aibă puterea lui» (20—22).

Într-adevăr, așa cum s-au succedat marile state cuceritoare: Persia și apoi imperiul lui Alexandru cel Mare, din care, după moartea neașteptată a lui, s-au format cele «patru regate» ale celor patru generali ai săi: Cassandru, Lysimah, Seleukos și Ptolomeu, «dar fără să aibă puterea lui» (22). Generalii s-au bătut între ei la Ipsos (301).

«La sfîrșitul stăpînirii lor, la vremea covîrșirii păcatelor lor, se va ridica un rege cu chip semet și isteț în lucrurile ascunse. Și stăpînirea lui va crește în putere, — dar nu prin puterea lui însuși, — și va face pustii uriașe și în orice lucru va izbucni și va prăbuși pe cei tari și pe poporul sfinților» (23—24). După o așa vedenie Daniel a fost istovit de puteri și a căzut bolnav cîteva zile; «am rămas uimit de cele ce am văzut și n-am putut să le înțeleg» (27).

Cap. IX. «*Rugăciunea lui Daniel și proorocia celor șaptezeci de săptămîni de ani*»: Rugăciunea lui este plină de căldură, pentru încetarea suferințelor poporului său cap-

tiv și se termină cu cuvintele: «O, Doamne, ascultă! O, Doamne, iartă! O, Doamne, ie aminte și lucrează! Nu întârzia pentru numele tău, Dumnezeu meu! că numele tău, îl poartă cetatea și poporul tău» (19).

Atunci, îngerul Gavriil, în chip de om «în zbor grăbit» i-a grăit: «Daniele, chiar acum am sosit ca să-ți deschid mintea. Când tu ai început să te rogi, poruncă mi-a fost dată și eu am venit ca să-ți vestesc, căci tu ești un om iubit de Dumnezeu. Ia aminte la cuvânt și înțelege vedenia!» (23).

Prin Daniel descoperirea timpului venirii lui Mesia s-a dat în cifre: «De la ieșirea poruncii pentru zidirea din nou a Ierusalimului și până la Cel-Uns-Cel-Vestit —, sînt șapte săptămîni și șizeci și două de săptămîni», adică 7+62=69 de săptămîni de ani: 69 x 7 ani în săptămîni — 483).

Porunca a fost dată de împăratul Perșilor, Artaxerxe Longimanul, în al 20-lea an al domniei lui, în anul 453 î. d. Hr. și dacă mai adăugăm 30 de ani, vârsta pe care a avut-o Mîntuitorul, cînd și-a început — după Lege — activitatea publică, avem tocmai numărul de 483. În mijlocul săptămîinii a șaptezecua (27), adică la vârsta de 33 de ani și jumătate «Cel-Uns va pieri fără să se găsească vreo vină în el» (26). Pentru această profecie, cartea profetului Daniel nu se citește în sinagogi (Vezi: Diac. A.N.C. *Biblie și știință*, 1924 și N. Neaga, *Profetul Daniel, despre Hristos*, 1935, Sibiu).

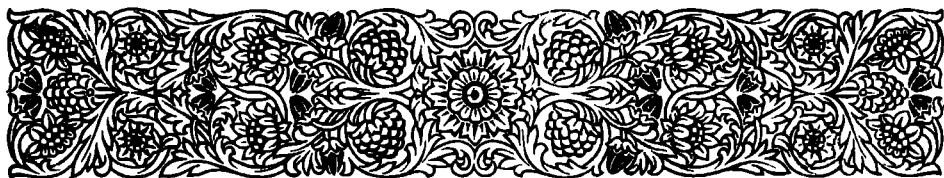
Cap. X. «Continuarea vedeniilor»: «Și am văzut numai eu, Daniel, o vedenie, iar oamenii care erau cu mine nu au văzut vedenia; ci o mare spaimă a căzut peste ei și au fugit să se ascundă» (7). Din acest capitol se vede că de iubit a fost Daniel de Dumnezeu, ca să i se descopere taine, care priveau Persia lui Cyrus, Grecia lui Alexandru Macedon, și în special poporul Israel: «Și am venit ca să-ți fac cunoscut ce se va întîmpla poporului tău la sfîrșitul zilelor; că mai este o vedenie pentru zilele cele din urmă» (14). «Și pe cînd grăia cu mine astfel de cuvinte, mi-am întors privirea spre pămînt și am rămas ca un mut» (15).

Cap. XI. «Proorocie despre regii Persiei, Egiptului și Siriei»: După ce proorocește despre căderea Persiei, în timpul regelui al patrulea (Darius al III-lea Codomanul), învins de Alexandru cel Mare la anul 331 î. e. n., «iar cînd va fi în culmea puterii sale, regatul lui se va prăbuși și se va împrăștia după cele patru vînturi ale cerului, fără să rămîna urmașilor lui și nici să aibă putere întotdeauna ca mai înainte, că regatul lui va fi sfîrșit și se va împărți după moartea lui Alexandru cel Mare! (cum s-a arătat mai sus); Macedonia, Tracia și în special Siria — Seleucizilor și Egiptul Ptolomeilor, care își disputau întîietatea: «regele de miazăzi» și «regele de la miazănoapte» (5—40).

Cap. XII. «Vedenie despre învierea morților și despre Antihrist»: «Și în vremea aceea se va scula Mihail, marele voievod (arhanghelul), care ocrotește pe fiii poporului tău, și va fi vreme de strîmtoare cum n-a mai fost de cînd sînt popoarele și pînă în vremea de acum. Și oricine din poporul tău va fi scris în cartea aceea: va fi mîntuit. Și mulți dintre cei care dorm în țărîna pămîntului se vor scula, unii la viață veșnică, iar alții spre ocară și scribă veșnică» (1—2). «Și cei înțelepți vor lumina cu strălucirea cerului și cei care vor fi îndrumați pe mulți pe calea dreptății vor fi ca stelele în vecii vecilor» (3)... «Va mai ține o vreme, vremea, și jumătate de vreme, iar cînd se va isprăvi de sfîrșit puterea poporului celui sfînt, atunci vor lua sfîrșit toate acestea». Și eu am auzit — scrie Daniel — dar nu am înțeles și am zis: «Stăpîne, care va fi sfîrșitul acestora?» Și mi-a răspuns: «Du-te Daniele, că sînt închise și pecetluite cuvintele acestea pînă la sfîrșit! Mulți vor fi curățiți, albiți, și lămurii, iar cei nelegiuți se vor purta ca cei nelegiuți; toți cei fără de lege nu vor pricepe, ci numai cei înțelepți vor înțelege» (7—10).

Despre aceste cuvinte «închise și pecetluite», Mîntuitorul a spus: «Adevărat grăesc vouă că nu va trece neamul acesta (evreiesc), pînă ce nu vor fi toate acestea. Cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece. Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul (ca om), ci numai Tatăl. Și precum a fost în zilele lui Noe, așa va fi și venirea Fiului Omului. Căci precum în zilele acelea dinainte de potop, oamenii mînceau și beau, se însurau și se măritau, pînă în ziua cînd a intrat Noe în corabie, și n-au știut pînă ce a venit potopul și i-a luat pe toți, la fel va fi și venirea Fiului Omului» (Matei XXIV, 34—39).

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

ARTICOLE ȘI STUDII

„PSALTIREA ÎN VERSURI“ DUPĂ TREI VEACURI

S-au împlinit trei veacuri de la apariția *Psaltirii în versuri*, remarcabila stihuire a mitropolitului Dosoftei, la care, cum se mărturisește în predoslovie, muncise «cinci ai foarte cu osârdie mare» pe când fusese episcop sufragan la Roman. Nedis-punînd de tiparniță, căci așezămîntul lui Vasile Lupu se irosise în izbeliștea cotropirii Moldovei din 1650, imprimarea *Psaltirii în versuri* se execută la Mînăstirea din Uniew, — obște cu care moldovenii întreținuseră comuniuni duhovnicești și în primul rînd ierarhul de la Iași — munca de culegător executînd-o Simion Tiparnicul. Dosoftei lega la sfîrșitul psaltirii versificate *Acatistul și Paraclisul Sîntei Născătoare de Dumnezeu, Imnul pentru Sîmbăta Paștilor și Canonul la sărbătoarea tuturor sînșilor*.

Cel dintîi monument poetic de proporții, apărut în limba medievală românească, număra 8.634 de versuri și, cronologic, fusese premers doar de poezia populară din adîncul istoriei, de o serie de stihuri la herbul țării, apărute în cărți și pe pagini de letopisețe, de dedicații, de cîntările unor graduale reformate din Transilvania și de minore versuri de circumstanță scrise de mireni, printre ei numărîndu-se și cronicarul Miron Costin, «preacînstitul mare vornic din Țara de Jos», căruia, pe fila 265 din *Psaltirea în versuri*, i se culegea — grăitoare confluență spirituală între aceste două mari personalități — o odă în 18 stihuri despre «inceputurile neamului»:

*Neamulu țării Moldovii de unde dăradă ?
Din țara Itallei, tot omul să creadză.
Fliah întăi, apoi Traianu au adus pre acice
Pre strămoșii cestoru țări de neamu cu ferice
Răsădit-au țărlloru hotarele toate
Pre semne ce stau în veci a să vedea poate.
Elu cu vița cestui neamu Țara Rumânească
Împlut-au, Ardealul totu și Moldovenească
Semnele stau de să văd, de dînsulu făcute :
Turnulu Severinului să custe-n vremi multe.
Stremoșii Moldoveei adus-au în țară,
Pre gheșli cu sablia scoțînd din hotară,
Stau semnele podului cu praguri cădzute
Și Turnulu Severinulu de Seviru făcute.*

*Podulu peste Dundre-n Țara Rumânească
Le-au trecutu-și oștile-n Țara Ungurească.
Pre ceta pod au trecutu Moldovei stremoșii,
Bătînd război cu dachii, a sașiloru moșii.*

Și același celebru cronicar — într-o simetrie a reveriei creștine pentru care-și dădea adeziunea omaghiind pe Dosoftei — așeza către încheierea cărții cunoscutu-i *Apostrof de îndemn la piozitate și muncă, dincolo de care totul i se structura filozofic* ca și în *Viața lumii, deșertăciune și zădărnicie* :

*Cine-i bogat de-avere pre lume-n tot omul,
De nu v-avea-ntru sine lăcuindu pre Domnulu
Acela de-avuție sajiu nu mai vede.
De i-ar da toată lumea, elu totu nu să-ncrede.
Și de cîtu mai multu strînge, mai multu să lărgește
Și tot deșertu să vede-ntr-averea ce-i crește.
Deci nime-ntr-avere să nu să gîndească,
Că va putea să să-mple, să să odihnească.
Iară-ntr-a a cărui sufletu Domnului lăcuiește,
Acela de nemică nu mai jeluiește.
Pentr-aceia totu omulu să nu să lenească,
Pre Dumnedzeu în sufletu să-și agonisească.*

Răspunzînd chemării de pacificare a lui Dosoftei :

*Cine-și face zid de pace, turnuri de fîrție,
Duce viață fără greață, într-a sa bogăție.
Că-i mai bună dimpreună viața cea trăiească,
Decîtu rîca, care strîcă oaste vitejească.*

Nefiind carte de rînduială, *Psăltire a Sfîntului Prorocu David pre limbă rumânească, cu zisa și cu toată cheltuiala prea-luminatului întru Iis. Hr. Io Ștefanu Petru Voievoda, Domnulu Țării Moldovei din Sfintele Scripturi a Sfinților Părinți, Dascăllor Sfîntei Besereci cu multă osteneală, în mulți ai socotită și cercată prin Sfintele cărți, și di acia pre versuri tocmită în cinci ai foarte cu oștie mare de smeritul Dosofetelu, Mitropolitu de Țara Moldovei, s-a tras în ediție restrînsă. Exemplele ajunse pînă în zilele noastre sînt puține. Păstrători cu sfințenie ai ritualului și cârților din vechime, clericii noștri n-au primit versiunea prozodică a lui Dosoftei, și prelatul înasui, teolog neabătut în Ortodoxie, n-a substituit psaltirea canonică prin prelucrarea poetică la care, după «*Psaltirea leșească*», el trudise cu impresionant her liric «precum am putut mai frumos». Pentru păstrarea psalmilor în uzul bisericii moldovenești stă mărturie imprimarea, tot de către vlădica Dosoftei, la Iași, în 1680, a *Psaltirii de-nădles a sîntului împărat prorocu David*, versiune slavo-română în proză (212 p.), sub Gheorghe Duca Voievod, căruiu inițial — cum reiese după manuscrisul *Psaltirii în versuri*, păstrat astăzi în biblioteca Academiei R. S. România (ms. rom. 446) și semnalat de D. A. Sturdza, în «*Convorbiri literare*», an. 6 (1872), p. 157—167, îi și dedicase *Psaltirea în versuri*.*

Ca obiectiv și realizare, psalterionul din 1673 este o carte de poezie în afara prescripțiilor rituale. Cel ce, după spusa cronicarului contemporan, Ioan Neculce, «adînc din cărți știa și deplin călugăr și cucernic și blînd ca un miel; în țara noastră pe aceste vremi nu se afla om ca acela», rîvnise în voievodatul său, care în veac

și numărarese cărturari pe mitropolii Anastasie Crimca și Varlaam, pe cronicarii și oamenii politici Grigore Ureche și Miron Costin, să înzestreze ca herald religios cultura Moldovei cu o operă poetică de trăinicie, tematic evlavioasă prin limbaj popular și prin împlinire artistică. De mai bine de 150 de ani, încercări similare se făcuseră de către poeți la popoarele din Apusul Europei. Se știe că rimarea psalmilor vine din frontul protestelor confesionale, revendicând față de catolicism, odată cu simplificarea și estetizarea cultului, epurarea textelor Vechiului Testament, din care se acceptau doar «vestirile» și «laudele» lui David, poetizate și cu armonii muzicale noi.

Luther dădu cel dintâi exemplu și chemă, între 1523—1545, la ordinea reformatoare psaltică pe poeții germani — muzicalizarea o făcu J. Walther — după care versiunea textelor lui David trecu canon în Franța, în Britania, din Spania pînă în Polonia și în țările ortodoxe. Catolicismul a luptat la început dîrz împotriva acestor socotite laicizări, iar către sfîrșitul secolului al XVII-lea, încuviință tacit versiunea psalmilor la popoarele de rit apusean.

La francezi Clément Marot versifică mai întîi 30, apoi 50 de psalmi la dispoziția hughenoților, bucurîndu-se de protecția lui Francisc I și a Margaretel de Navarra. Omagiînd pe monarh, celebrul poet medieval îl îndemna în 1539, să descifreze semnificația artistică a psalmilor versificați :

*Tu retrouvras le sens en estre tel,
Qu'il rend la-hault son David immortel.*

Înainte de a redacta liturghia hughenoților, Calvin publica în 1539, *Aucuns pseales et cantiques mys en chants* pentru parohia refugiaților protestanți francezi din Strasbourg.

Théodore de Bèze continuă zelul lui Marot și isprăvi de rimat întreaga psaltire, în timp ce armoniile lui Guillaume Frank din 1552 pentru *Psaltirea în versuri* a lui Marot se completează de către compozitorul Paul Goudimel în 1565, prin psalterionul original *Psaumes de David mis en musique à quatre parties en forme de motets*. Pentru zelul-i pios muzicantul fu străngulat la Lyon în 1572.

Bibliografia versificărilor hughenote din secolul al XVI-lea în Franța consemnează și pe poeții psalmiști de nivel literar redus Jean Calvin (1539), Louis Budé (1551), Robert Estienne (1552), J. Poitevin (1551—1554), Gabriel du Pui Herbault (1563), Renaud de Beaune (1567), Desportes (1592—1603), Henri Estienne (1568), Jacques Masson (1587), tot astfel cum, urmînd versurilor lui Luther, modelului galic al lui Clément Marot și vestitei *Hughenottenpsalter*, la care-și aduseseră contribuția Paul Schede, Ambrosius Lobwasser și Filip von Wineuberg, se înscriu hăstronii protestanți: Cornelius Becker, Justus Jonas, Ludwig Hetzer, Matheus Greiter, Wolfgang Meuslin, Johann Fischart-Mentzers, E. Hegenwaldt, A. Knöpken, Johann Freders Reusner, Johann Breutz, H. Vogther, Nikolaus Selnecker, Wolfgang Wolprecht, Ludwig Öher, Wolfgang Dachstein, Sebald Heyden, Eobanus Hessus, Joachim Sartorius, Bartholomeu Rigwaldt, Paul Fleming, Martin Opitz, Bucholtz, Paul Gerhardt, Burkhard Waldis, Hans Gamersfelder.

În Anglia transpuneri reformate ale psalmilor în versuri dădură în același secol Sternhold (1549), Thomas Norton (1553) și G. Buchanan (1572).

În Boemia, unde Jan Huss predicase în capela Betleemului din Praga cîntarea în comun, Jan Blahoslav alcătui, în colaborare cu Jan Cerny și Adam Sturm, și imprimă în 1561 *Colecția de cîntări de la Szamotuly*, în care se includ 69 de imauri-

psalmi ai lui Blahoslav. În ediția din 1615 a citatei colecții de cîntece, s-a cules în-creaga psaltire rimată a lui Jiri Streyc.

Spaniolii avură versificarea a 20 de psalmi prin fratele Luis Ponce de Leon, din ordinul Augustinilor, netemător de interdicțiile papale, în timp ce la Juan de la Cruz, Lope de Vega și Fernando Herera străbat influențe din sacrele poeme ale lui David.

În Danemarca, Spangenberg (1571), Thomas Vilumsen (1600), Andres Christensen Arebba (1627), urmînd calea poezilor înaînțași germani și francezi, au realizat versiuni populare accesibile; în timp ce versuitorii ai psaltirii ca Isak Grönbaek, Niels Mickelsen, Anders Sionesen, Hans Skov, Henrik Gyldenstjerne, Melchior Borchgreving, Jørgen Jørgensen, Hans Povlsen Resen, Christen Bjerg, Peder Pedersen Aalborg, Jens Madsen Gettorp, Christen Pedersen Abel, Anders Bording, Thomas Kino, Salomon Sartorio, Peder Oluffson Svegning rămîn în perspectiva unor eforturi parțial împlinite poetic, interesînd astăzi doar cîmpul istoric al evoluției limbii literare daneze.

Prima ediție din *Den svenska psalmboken* (1526), fidelă modelelor germane ale lui Luther și prozelitilor săi, i se atribuie lui Olavus Petri. Ea fu continuată după moartea acestuia de către fratele său, Laurentius Petri. Alți stihuitoari ai psaltirii la suedezi se înscriu: Abraham Kempe, Anders Sparman — Palmcron, Gabriel Magni Kling, Haguin Spegel, Werner van Rosenfelt, Jesper Svedberg, în timp ce în Finlanda Jacobus Finno a făcut să se imprime în 1583, 101 psalmi, adaptați după versiuni protestante din diferite culturi.

În flămînda nediferențiată de germană din Olandă Van Maerland, Dirk Koors-hert Volkertszoon, Marinix de Sainte Aldegonde și Peter Datheens au versificat în secolul al XVI-lea psalmii, iar în veacul următor, parțial, Joost van der Vondel, Jacob Vesterbaan și Wilhelmina van Winter.

În Ungaria, pornînd de la «cancionalele» lui Ștefan Gálszécși (1563), au rimat psalmi Matei Biro, Ștefan Székely, Huszár Gál de la Debrețin, Mihail Szárjai, Nicolae Fazecas din Bogat, Gaspár Magoci, Andrei Desi, Grigore Szegedi și Andrei Batizi. La 1607 poporul vecin își avea versificarea integrală a psalmilor: *Szent David Királinak és profétának százötven zollara*, de Albert Szenczi Molnár și imprimată la Hebron. Molnár studiază la Wittemberg, Dresda, Heidelberg, Strasbourg și Geneva, în orașul elvețian cunoscînd și pe Théodore de Bèze. Istoricii literari maghiari precizează că revelația de a versifica psalmii, Molnár a avut-o în biserica franceză din Franckfurt, asistînd la oficiul liturgic și audiînd versiunea lui Clément Marot, muzicalizată de Bourgeois și Goudimel.

În Transilvania, au circulat psaltiri versificate în secolele al XVI-lea — al XVII-lea, după cele ale lui Grigore Szegedi și Albert Szenczi Molnár, precum dovedesc: *Psaltirea din 1570*, patronată de episcopul Pavel Tordaș; *Manuscrisul psaltic calvino-român*, din colecția fostului liceu reformat din Cluj; *Psalmii* lui Mihail Halici-tați; *Gradualul* lui Grigore Sándor (1642); *Psaltirea* lui Ioan Viski (1697). Toate cinci colecțiile atestă prin limba folosită că traducătorii n-au fost români, ci străini care redau textul mecanic sau într-o stilistică estropiată. Atari culegeri de psalmi se foloseau și ca manuale în școlile reformate din cuprînsul principatului transilvănean. În ipoteza c-ar fi fost ales vlădică la Bălgrad, în 1640, i se cerea lui Meletie Macedo-neanul, tipograful și stărețul de la mînăstirea din Cîmpulung-Muscel, «cîntările calvine traduse în românește și întrebunătate de cei din Caransebeș și Lugoj să le tipărească și să le vestească înainte și după predică sau rugăciuni în toate adunările de cult». Se cunoaște iarăși că, în regulamentul seminarului reformat din Făgăraș, se stipula în obligația propunătorilor după norma disciplinelor: «pe lîngă acestea îi va învăța

să cînte românește, după obiceiul bisericilor din Caransebeș și Lugoj, cu adaosul că respectivele cîntări se le fie scrise cu litere românești.

Și în Rusia circula o Psaltire versificată, în 1680, de către Simion Polotchi, pusă pe portative muzicale de către Vasiliu Titov.

Cînd Ion Bîanu, reeditînd cu litere lătine, în Editura Academiei Române, București, 1887, *Psaltirea în versuri* din 1673, indica drept unic izvor al lui Dosoftei *Psalterz Kochanowskiego Dawidow przekładania Jana* din 1579: «Toată structura versurilor lui Dosoftei este o imitare a versurilor lui Kochanowski» (p. XXVIII); «Întreaga factură a versurilor lui Dosoftei o aflăm la Kochanowski. Mulți dintre psalmii poloni sînt însă versificați în forme cu mult mai complicate și mai măiestrite decît acele pe care le găsim la Dosoftei» (p. XXIX); «Dosoftei a luat din psaltirea poloneză a lui Kochanowski numai formele de versificare, iar pentru a face psaltirea românească în versuri, el a luat de bază textul slavon» (p. XXX), unilateraliza aria de cunoaștere a mitropolitului Dosoftei și trecea peste o serie de realități istorice și de bibliografia textologică.

În primul rînd se ignora că în literatura polonă, încă din 1516, călugărul dominican Poznańczyk versificase psaltirea, urmat cronologic de Mikołaj Rej Nagłowicz, autor de mistere și de poeme moraliste, care, în jurul anului 1550, a dat o traducere integrală nouă, succedată de versiunile mai puțin expresive ale lui Lubelczyk și Andrzej Trzycieski, cu toții catolici, în vreme ce reformații foloseau la oficiile lor psaltirea versificată a lui Rybinski, și nu este mai puțin adevărat că nici una din aceste versificații nu s-a bucurat de popularitatea pe care a întrunit-o opera psaltică a lui Jan Kochanowski, după o strădanie de 8 ani, poet remarcabil și avînd protector pe prelatul Myszkowski, pe care-l omagia: «Și-acum îți aduc din Liban țitera aurită (A lui David și cu ea, noi cîntece leșești) Cinci cărți ale psalmilor».

În același an, 1579, Kochanowski, Pîndarul polonez călugărit, împrîmă, de asemenea la Cracovia, în tiparnița lui Lazarz, *Siedm Psalmow pokutnich, cei 7 psalmi ai pocăinței*, din literatura apuseană. Accesibilitatea populară a psaltirii lui Kochanowski, alcătuită în chilia lui Czarnolas, după moartea fiicei poetului, Ursula, se vedește în cele 24 de editări de care s-a bucurat între 1579—1641. În dezbateră istoricilor literari, dacă opera psaltică a lui Jan Kochanowski a pornit din intenții protestante sau catolice, din conștiință reformistă sau contra Reformei, punctul de vedere a lui Jacques Langlade, din opera *Jean Kochanowski*, Paris, 1932, (Publications de l'Institut français de Varsovie), p. 100, 121, 139, 150, 247, 260, 307—312, pare să fie cel mai logic, cînd îi identifica mobilul moral în «religiozitate-i personală», ce valorifica esteticeste și în extaz religios psalmii davidici.

Istoricul literar polonez St. Dobrzycki, în cercetarea ce a dedicat psaltirii versificate a lui Kochanowski, *Psalterz Kochanowskiego*, Cracovia, 1911, a identificat că marele poet foloșise consultativ în fața conceptuală a versificării versiunile psalmiștilor occidentali și ieși: Hess, Flaminio, Maçon, Buchanan, Marot, Bèze, Trzycieski, Rej și Jacob din Lublin, îmbogățindu-și ritmurile¹.

Că Dosoftei n-a avut unic model în *Psaltirea în versuri* din 1673, lucrarea *Psalterz Dawidow przekładania Jana Kochanowskiego* am demonstrat în articolul *O notă la Psaltirea în versuri*, apărut în «Convorbiri literare» an. 75 (1942), nr. 1, cu nepotrivirile prozodice, comparînd psalmii reprezentativi din versiunea poetului polon și a mitropolitului moldovean:

1. Augustin Z. N. Pop, *Glosări la opera mitropolitului Dosoftei*, Cernăuți, 1944, p. 5—26.

JAN KOCHANOWSKI, Psalm XLVI, Deus noster refugium et virtus.

Bóg wszechmosny. Bóg prawdziwy
 Obronce nasz niewatpliwy,
 On w usciskach nas ratuje,
 Niech nam bojazn nie panuje,
 Nie trwózmy się, chocia wszędzie,
 Z gruntu ziemia trzasc sie bedzie,
 Chocia góry niewzruszone
 Beda w morze przeniesione.
 Huczy morze popedliwe,
 Bija wali w brzegi krzywe,
 Groza upadem opoki
 Wyniesione pod obloki.

(In traducere românească, primele versuri):

Dumnezeu atotputernic, Dumnezeu întru totul apărător,
 El ne mîntuie cu iubire cînd ne cufundăm,
 Pentru noi teamă nu mai ființează...

METROPOLITUL DOSOFTEI, Psalmul lui David 45 (Cuprinde întru sine acest psalomu nevoile Bisericii lui Dumnezeu și a Sfinților Sfinției Sale și izbînda cu caria au biruit și biruiște pre pizmașul).

Dumnezău ne iaste scut și sprijineală
 Agiutoriu în scărbe ce vin cu năvală.
 Pentr-aciața nu ne mai cuprinde fricî,
 Nice avem grije-n lume de nimic.
 Demu vedea pămîntulu clădit de vîntu iute
 Și munți în mare din loc să-i strămute,
 Marea valuri nalle urlînd să rădice
 Și să le izbească de munți și să-i despice
 Cu poarnele apei, Domnul veselește
 Sînta sa cetate și-nregu o ferește.
 S-au gîtat într-însa casă de dîrază
 Că Domnul dintr-însa nu să depărtează,
 La vriame de grije sînta lui cetate
 Nu-i va strica nime nice de o parte.

JAN KOCHANOWSKI, Psalm CXLV, Exaltabo te Deus meus rex.

Ciebie chwle, Bóże mój, imieniom Twemu,
 Na wieki blagoslawic bede chwaleb nemu.
 Zaden mie dzien bez Twojej chwaly, nie uplynie
 Imie Twe sławk bede poki swiat nie minie.
 Wielki, niewyslowiony, niesmiertelny Boze!
 Zaden rozum, zadna mysl objac Cie nie moze.
 Wszytki wieki Twe sprawy beda owiadaly,
 Twoje osobliwa dzielnosc wspomiraly.

(In traducere românească, primele versuri):

Preamăresc, Doamne Sfinte, numele Tău,
 In vecii vecilor binecuvîntată fi-va slava Ta.

MITROPOLITUL DOSOFTEI, Psalomul 143, Către Golietu.

Bună cuvîntare îți voi zice
 S-aibi, Dumnezeu Sfinte, cu ferice,
 Că mi-ai datu-mi mînloru la luptă
 Mvâfătură spre vîrtute multă.
 Diagetelor mi-ai datu-mi pre armî,
 De-s la războiu ageru fără samî
 Și la grije mi-ești razăm și vîntă
 Cu povățu Ta, Doamne, cea sfîntă,
 De-i supusu-mi oamenii suptu mine
 Prinu nădiajde ci-am, Doamne, spre tine ?.

Aceleași neconcordanțe se observă și în juxtapunerea altor psalmi. Pentru nepotrivirile prozodice tocmai la psalmii reprezentativi — operație pe care, cu câteva decenii în urmă, am întreprins-o la încă zece psalmi — ne îndoim așadar, că singură versificarea lui Kochanowski a stăruit unilateral izvor lui Dosoftei.

Spiritul eclectic, erudiția mitropolitului, dovedite în manuscrisele sale teologice și adnotările de pe cărțile ce i-au aparținut și au răzbătut pînă în zilele noastre, nu se va fi mărginit la experiența autorului *Threnylor*, și sursele *Psaltirii în versuri*, explicînd implicit, odată cu diferența și varietatea cadențelor ritmice ale marelui poem moldovean, vor reieși numai din confruntarea metodică în stil și prozodie a psaltirilor poloneze, versificate de Poznanczyk (1516), Nikolaj Rej Nągłowicz (c. 1550), Rybinski, Lubelczyk, Andrzej Trzycieski și Jan Kochanowski, înșile atît de felurit ritmate.

Florilegiul psaltic al mitropolitului Dosoftei n-a exercitat influență în contemporaneitatea celei de-a doua jumătăți a veacului al XVII-lea, și nici mai tîrziu, cînd unde nu te aștepti îl copiau răbdători dieci, cîntăreți și preoți de țară, dar se păstrează dovezi și glosări că a fost citit și s-a păstrat, conturînd în forma generațiilor profilul de poet al mitropolitului Dosoftei. Un exemplar bine păstrat din *Psaltirea în versuri*, purtînd semnătura lui Aron Pumnul, se afla la loc de cinste în Biblioteca gimnazistilor români, Anton Pann, în a cărei bibliotecă se va fi găsit tipăritura din 1673, includea nemărturisit culegerii sale de Cîntece de stea psalmii 46, 48, 94 și 98, cu toate că nu aceștia sînt cei mai reprezentativi din creația lui Dosoftei și fără să le dea popularitate în concurență cu colindele și cîntecele natale strămoșești.

Ca realizări lirice, antologiile și compendiile noastre din ultimul secol selectează psalmii 5, 10, 46, 47, 53, 82, 122, 131 și 132. Izvoristic, Nicolae Iorga, care a atras atenția asupra unor ogîndiri de epocă prin aluzii și metafore privind «curențele vremii» de război turco-polon dintre 1671—1673, cînd mitropolitul Moldovei, trecut politicește de partea creștinilor, s-a refugiat cu Ștefan Petriceicu în Polonia, identifica influența baladei folclorice asupra psalmilor lui Dosoftei. Ovid Densusianu se pronunța pentru reflexul bocetelor, Sextil Pușcariu pentru doină, Aurel Metroniu pentru relația cu cîntecele «prostesti, recunoscîndu-se în această «autohtonizare» și ecoul cadențelor populare.

Strălucită împlinire în veacul lui Udriște Năsturel, Sava Brancovici și Miron Costin, *Psaltirea în versuri* afirmă din partea Bisericii naționale dreptmăritoare, odată cu conștiința artistică elevată, capacitatea limbii noastre pentru poezie și, cu drept cuvînt, una dintre cele mai sigure istorii literare din zilele noastre conchide în pri-

vința «psalmilor» de la 1673: «Ceea ce surprinde astăzi pe cititorul care abordează *Psaltirea* din perspectiva a 300 de ani de poezie cultă românească, este efortul titanice de a turna limba română în «forma nouă» a versului cult, efortul de a face capabilă nu numai să traducă, ci și să recreeze cu mijloacele proprii unul din monumentele capitale ale poeziei universale»³. În cortegiul dezastrelor, cultivând în țara păstoriei sale «vechile roze din grădina lui Ronsard», și plivind limba vremii spre a o face aptă versificației, Dosoftei s-a străduit în travaliul său poetic «precum am putut mai frumos» în aspirația către arta completă.

Chemare a aproapei la ardoare creștină, la echilibru omenesc și la puritate civică, primatul din scaunul Moldovei a testat poporul român în 1673 un emoționant poem, într-o desfășurare diligentă de peste 8.000 de stihuri biblice, peste care se strecoară, din reverii antice și reflecții la răscrucea anilor săi, luminile speranței și vocea împlinirilor poetice de mai târziu.

AUGUSTIN Z. N. POP

ÎNVĂȚĂTURA ORTODOXĂ DESPRE „PLINIREA TIMPULUI” (GALATENI IV, 4)

Existența omului se desfășoară în timp. Existența și timpul sînt cele două coordonate prin care ființa umană se situează în istoria umanității. Omul este în mod esențial o ființă istorică, legat de geneza și de limita propriului său timp. Neposedînd ființa sa într-o formă statică și desăvîrșită, omul e deschis spre viitor, trăiește în dimensiunea viitorului, în care caută să se realizeze sub raportul lui existențial.

Timpul apare pentru om ca o împlinire a ființei sale și cu o valoare unică. Pe de altă parte, timpul introduce un sens în viața noastră, căci e legat de existența creată. Timpul nu e numai formă, ci și condiția existenței făpturii. Nu timpul e în realitatea creată, ci aceasta își duce existența în albia timpului.

Problema timpului e problema fundamentală a existenței create. Este meritul filosofiei existenței, care vede în timp problema destinului omului, revelînd faptul că «destinul existenței umane se împlinește în timp, e plasat sub semnul timpului»¹. Noi trecem în timp și odată cu timpul. De aceea, «marea trecere» este sentimentul profund al vieții noastre. Am dori o clipă să oprim «marea trecere», dar ea își continuă mersul asemenea apelor însușnegate ale izvorului de munte și moartea în miezul ființei cum zicea — R. M. Rilke — strigă în noi.

Timpul e legat de existența creată, iar existența și destinul omului, de timp. În adîncurile ființei noastre noi experiem timpul ca transubiectiv eului nostru și ca un

3. G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1969, p. 201.

1. N. Berdiaeff, *Cinq méditations sur l'existence*, trad. du russe par Irène Vildé-Lot, Paris (Aubier), 1936, p. 133.

mod al existenței create. Dacă ființa noastră e dependentă de timp, timpul e independent de ființa noastră, avînd o realitate obiectivă, distinctă de creatură și de schimbările lucrurilor. Tot ce este creat are nevoie de timp. Dacă creatul ar exista în afara timpului, ar deveni neant. Existența creată nu poate fi concepută în afara timpului, după cum neexistența nu poate fi în timp. Neantul și timpul se exclud. Existența și timpul sînt într-o legătură strînsă, ontologică. De aceea cînd va fi lămurit deplin misterul existenței se va ajunge la o înțelegere deplină și a naturii timpului.

Problematika temporalității a devenit complexă și aceasta datorită esenței misterioase a timpului. Timpul a fost privit din toate perspectivele. S-au dat interpretări diferite, începînd cu Plato, Aristotel, continuînd în filozofia modernă cu Kant, pentru care timpul e o condiție dată a priori spiritului și lipsit de o realitate transubiec-tivă², apoi la începutul veacului nostru cu H. Bergson, în gîndirea căruia timpul e spațiu, timpul e spațializat³. Bergson e doar gînditorul care pune în circulație conceptul de «durée réelle», care e opusă timpului omogen și mecanic. Tot el face distincția între fenomenele naturii care decurg în timp și temporalitatea caracteristică pentru procesele psihice. În vreme ce materia mecanică stă sub semnul unui prezent continuu, ființa umană este într-o eternă trecere, are trecut, prezent și viitor.

În relativismul lui Einstein, timpul relativizat apare ca a patra dimensiune a spațiului tridimensional și a lumii⁴. Spre deosebire de aceasta cît și de durata reală în accepțiunea bergsoniană, viziunea temporalității în filozofia fenomenologică a lui Heidegger și gîndirea existențialistă a lui Sartre se configurează prin elemente și argumente cu totul diferite. Și Heidegger și Sartre pleacă de la fenomenologia dimensiunilor temporale, dar deosebirile între cei doi gînditori sînt evidente. În accepțiunea heideggeriană, existența este un proces de temporalizare, timpul fiind un fenomen de exterioritate. Între cele trei faze ale timpului, planul temporal definitiv rămîne viitorul. Prin natura sa «existența poartă în sine viitorul. Dar înțelegerea autentică a viitorului are loc atunci cînd existența e văzută ca un drum spre moarte, fiind individul își asumă viitorul cu moartea lui. În dimensiunea viitorului, existența ființei umane e o existență spre moarte (Sein Zum Tode)⁵.

Timpul nu este în înțelesul gîndirii lui Heidegger, ceva care se scurge, ci doar faptul de a exista. Existența e temporalitate și prin temporalitate ființa umană se istoricizează. În ontologia temporalității heideggeriene, trecutul vizează ființa căzută în existență (in-der-Welt-sein) prezentul înseamnă «a fi în situație», a te decide, iar viitorul luminează spectrul morții. Pe calea deschisă de filozofia fenomenologică germană, merge și J. P. Sartre în capitolul despre temporalitate din opera sa principală «L'Être et le Néant». După ce precizează că cele trei elemente ale timpului: trecutul, prezentul, viitorul, nu pot fi concepute ca o existență în sine — être en soi —, ci trebuie reevolute și privite din perspectivă lui «pour soi», Sartre relevă faptul că studiul fenomenologic al trecutului, prezentului și viitorului, permite concluzia că

2. I. Petrovici, *Viața și opera lui Kant*, București, 1938, p. 102.

3. H. Bergson, *Duration et simultanéité à propos de la théorie d'Einstein*, Paris, 1922, p. 65.

4. I. Petrovici, *op. cit.*, p. 116.

5. M. Heidegger, *Sein und Zeit*, neunte unveränderte Auflagen Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1960, p. 252: «Im Sein Zum Tode verhält sich das Dasein zu ihm selbst als einem ausgezeichneten Sein Können».

acel «pour soi», nu poate exista decît sub forma temporală, el putîndu-se situa pe toate dimensiunile temporalității și ale existenței⁶.

Dar fenomenologia timpului este realizată și dintr-o altă perspectivă decît cea oferită de Heidegger și Sartre, o contribuție substanțială aducînd în această privință G. Bachelard în opera sa «La dialectique de la durée» (1963). Plecînd de la Bergson, fenomenologul francez afirmă că «Timpul este continuu, ca posibilitate, ca neant. El este discontinuu ca existență»⁷. Acceptînd pluralismul temporal, autorul arată că timpul nu mai este absolut.

Metamorfoza aceasta profundă a conceptelor de timp care se diversifică mereu a dus în cercetările filozofice contemporane la anumite distincții între timpul istoric și timpul mitologic, timpul fizic și timpul biologic, timpul lumii și timpul individual, timpul matematic și timpul interior. Cu toate încercările făcute în domeniul ontologiei timpului nu s-a ajuns încă la o definiție unanim acceptată a esenței timpului.

Creștinismul și-a precizat o proprie învățătură despre timp. Dacă doctrina catolică deschide azi poartă evoluționismului, dacă gîndirea protestantă despre timp reprezentată astăzi prin opera valoroasă a lui O. Cullmann «Hristos și timpul», se pierde în litera Scripturii și se abate de la învățătura creștină, teologia ortodoxă, în perspectiva ei doctrinară, dă timpului sensul de realizare a Împărăției lui Dumnezeu plenitudinea slăvită, a «mării pornită cu soarele-n urmă»⁸ și transfigurarea pe care o caută spiritul creștin.

I. Timpul ciclic și timpul liniar al Vechiului Testament

Gîndirea religiilor necreștine sau cosmice este animată de nostalgia paradisiacă, de întoarcerea la timpul originii. Ori, această întoarcere existențială apare pentru comunitatea arhaică ca o revenire la starea paradisiacă⁹. Nostalgia originii e o nostalgie religioasă. Omul dorește să trăiască în lumea proaspătă, pură, așa cum a ieșit din mîinile Creatorului. E nostalgia perfecțiunii începutului, care explică în mare parte reîntoarcerea in illo tempore. Căderea omului din fericirea edenică a adus o mutație ontologică a propriei sale condiții, o ruptură cosmică¹⁰. De aceea, efortul omului arhaic a fost încercarea de a regăsi condiția paradisiacă. Prin ritul sărbătorilor, el încerca să înlăture «timpul profan», să participe la «timpul sacru» al originii și să restaureze astfel momentul paradisiac. Pentru omul religios timpul nu era omogen, nici continuu. Se aflau intervale de timp sacru — timpul liturgic al sărbătorilor — pe lîngă timpul profan, durata temporală obișnuită a vieții în care erau cuprinse toate actele lipsite de semnificație religioasă. Prin mijlocirea riturilor, omul religios trecea din timpul profan în timpul sacru.

În perioada sărbătorilor, omul credea că trăiește în alt timp, într-un timp mitic, care nu are nimb istoric. El ieșea periodic din timpul istoric. Timpul sacru era prin natura sa reversibil, în sensul că timpul liturgic reactualiza un eveniment sacru ce

6. J. P. Sartre, *L'être et la neant, Essai d'ontologie phénoménologique*, Gallimard, Paris, 1949, p. 182, 255.

7. G. Bachelard, *La dialectique de la durée*, Presses Universitaires de France, Paris, 1963, p. 7.

8. Arthur Rimbaud, *Un răstimp în infern*, din «Scriseri alese», trad. în rom. de Petre Solomon și N. Argintescu Amza, București, 1968, p. 158.

9. Mircea Eliade, *Aspects du mythe*, Gallimard, Paris, 1963, p. 100.

10. Idem, *Mythes, rêves et mystères*, Gallimard, 4-e édition, Paris, 1957, p. 81—82.

a avut loc într-un timp mitic¹¹. Astfel, omul religiilor arhaice și precreștine trăia în două feluri de timpuri, dintre care, timpul sacru, se prezenta sub aspectul paradoxal al unui timp circular, reversibil. Din această privire a timpului, omul religiilor arhaice refuza de a trăi în mod unic, într-un prezent istoric și încerca să ajungă la un timp sacru¹².

Intrucât timpul sacru e momentul originii, omul căuta să se bucure în mod periodic de acest timp primordial. Sărbătoarea nu era numai comemorarea unui eveniment mitic, ci reactualizarea sa. În aceste sărbători se manifesta dorința înlăturării timpului profan și instaurarea unui timp nou, pentru el, căci sărbătorile periodice realizau o regenerare totală a timpului¹³. Mai mult, pentru religiile arhaice exista o solidaritate religioasă între lume și timpul cosmic. Cosmosul era conceput ca ceva viu care se naște, se dezvoltă și se stinge în ultima zi a anului, pentru a renaște în «Noul An». Cosmosul se năștea de fiecare dată, pentru că în fiecare an nou, timpul pornea de la început. Anul era dimensiunea temporală a cosmosului. Totul renăștea, pentru că în Noul An un timp nou, pur și sfânt venea la existență. Reînceperea unei vieți noi inaugura trăirea unui timp sacru¹⁴. Prin repetiția anuală a cosmogoniei, timpul era regenerat, el reîncepea în calitate de timp sacru, căci coincidea cu «illud tempus» în care lumea a venit pentru prima dată la existență. Participând în mod ritual la «sfârșitul lumii» și la «recreerea» sa, omul arhaic devenea contemporan al acelui timp. El ieșea din durata profană pentru a se bucura de un timp sacru, de eternitate.

Reîntoarcerea periodică în timpul sacru al originii manifesta «obsesia ontologică», caracteristică omului din religiile arhaice. Dorința reintegrării într-un timp paradisiac era o sete de sacru și o nostalgie de ființă. Mai mult, pentru omul religios al comunității arhaice, repetiția eternă și împlinirea cu însuși timpul mitic al originii e o întoarcere veșnică la izvoarele sacrului și realului¹⁵.

Cele două mari intuiții arhaice: contactul paradisiac între timp și eternitate și ritul sărbătorilor drept condiție de participare la această plenitudine primă se sintetizează în marile religii antice — greacă și indiană. Perspectiva de concepere a timpului se schimbă atunci când simțul religiozității cosmice se umbrește. Sfințirea periodică a timpului devine neînsemnată. Semnificația religioasă a repetiției și actualizarea timpului sacru e pierdută. Ori, repetiția golită de conținutul ei religios duce la o viziune pesimistă a existenței¹⁶. În hinduism, s-a elaborat doctrina ciclurilor cosmice (Juga), stăpinită de legea: manifestare-descompunere, descompunere-manifestare. Ciclurile se repetă. Schema exemplară: creație-distrugere-creație, se reproduce la infinit. Aceasta e adevărata «revenire eternă», repetiția veșnică a ritmului fundamental al cosmosului, de care e stăpinită gândirea religioasă indiană¹⁷.

Dacă omul religiei arhaice simțea o bucurie în fața «eternei întoarceri» deoarece pregătea o renaștere spirituală, accesul la un nou mod de existență, participarea la sacru, omul religios al Indiei simțea o disperare în fața timpului ciclic infinit, căci el implica eterna revenire la existență, datorită karmei, legea cauzalității universale. Întoarcerea la existență însemna prelungirea suferinței, căci existența în perspectiva budismului, este suferință. Ori, suferința era întemeiată în lume prin

11. Idem, *La Sacré et le Profane*, Gallimard, Paris, 1966, p. 60.

12. *Ibidem*, p. 61.

13. Idem, *Tratté d'histoire des religions*, Payot, Paris, 1959, p. 340.

14. *Ibidem*, p. 343.

15. Idem, *La Sacré et le Profane...*, p. 93.

16. *Ibidem*.

17. Idem, *Le Mythe de l'Eternel Retour*, ed. III, Paris, 1940.

karma, prin temporalitate¹⁸. Singura speranță era neîntoarcerea la existență. Budismul și sistemul Yoga tindea spre supremația spirituală și eliberarea omului de durerea existenței în timp. Deoarece timpul e suferință, el trebuie nimic. Înlăturarea timpului existenței însemna înlăturarea karmei, iar eliberarea de karma echivala cu o vindecare de boala timpului. Arzind pînă la limită germenul unei vieți viitoare se înlătura definitiv ciclul karmic și timpul.

Unul dintre mijloacele de «ardere» a rămășițelor karmice era constituit prin tehnica cunoașterii existențelor anterioare. Eliberarea de timp prin «anamnésis»¹⁹. Esențialul este ca omul să-și aducă aminte de toate evenimentele din neînumăratele sale transmigrări impuse de legea karmică. Acela care își amintea de nașterile sale anterioare se elibera de condițiile karmei și devenea stăpîn pe destinul său. Rememorarea echivala cu eliberarea de durată temporală. Se ajungea la începutul timpului și se regăsea non-timpul, eternul prezent²⁰.

Pe lângă faptul că «eterna revenire» îl supunea pe om la prelungirea suferinței, de care el încerca să scape prin abolirea timpului, ea înlătura realitatea existenței temporale. Fluiditatea temporală recapătă în gîndirea indiană o irealitate ontologică²¹.

În acosmismul Indiei clasice, timpul apare ca o țesătură însăși a acelei «mâyâ», entitate ambiguă, care revelează o experiență particulară a Neantului, a Neființei.

Pentru gîndirea indiană, «mâyâ» exprimă caracterul iluzoriu al lumii. Înainte cu numeroase secole de M. Heidegger gîndirea indiană a identificat în temporalitate dimensiunea fatală a toată existența²². Atunci cînd Yoga sau budismul zicea că totul e suferință, că totul e trecător, sensul era acela a lui «Sein und Zeit», cunoașterea că temporalitatea existenței umane naște în mod fatal neliniștea și durerea. Dar, pentru gîndirea indiană, dacă omul descoperă iluzia existenței sale în lume, el se eliberează de vălurile mîei și se regăsește în fața ființei absolute, el nu e nimic de timp, ci participă la Ființă. Mâyâ nu este pentru indian descoperirea neantului, ci arată condiția noastră umană ce nu trebuie considerată ca un scop în sine²³.

În India post-vedică, timpul se identifică cu suferința existenței, cu lumea durerii, de unde frica de timp, care își găsește ultima formulare în budism. Totul existînd temporal nu e decît o nimicire perpetuă. Nimicirea continuă a existenței temporale înseamnă irealitatea cosmosului. Eliberarea ar fi deci ieșirea din timp într-o eternitate statică. Pentru a rezolva contradicția dintre repetiția ciclică cosmică și atingerea unui sfîrșit în care toate ființele vor intra în Nirvana, budismul volatilizează toată realitatea²⁴.

Timpul reversibil din religiile Indiei este întîlnit și în Grecia. Religiile Greciei au cunoscut de asemenea «eterna revenire» și au dus pînă la limitele sale extreme concepția timpului ciclic. Credința într-un timp circular, în distrugerea periodică a universului și a umanității, urmată de un nou univers și de o nouă umanitate, toate acestea mărturisesc dorința și speranța unei regenerări periodice a timpului scurs. a istoriei, dorința omului de a trăi în eternitate. Religiile necreștine nu au putut descoperi sensul timpului.

18. Idem. *Aspects du mythe...*, p. 108.

19. *Ibidem*, p. 112.

20. *Ibidem*, p. 109.

21. Idem, *Symbolisme indien de l'abolition du temps* în «Journal de psychologie normale et pathologique», oct.-dec. 1952, Presses Universitaires de France, Paris, p. 434.

22. Idem, *Mythes, rêves et mystères...*, p. 71.

23. *Ibidem*, p. 72, 75.

24. O. Clément, *Notes sur le Temps*, II-e partie, în «Messager de l'Exarchat du Patriarcat Russe en Europe Occidentale», nr. 26, april, 1957, Paris, p. 87.

Înainte de a studia timpul liniar al Bibliei, care se deosebește de concepția despre timp a religiilor necreștine, vom înfățișa câteva structuri ale temporalității, ce subliniază valoarea cu totul nouă pe care revelația biblică o acordă timpului. În perspectivă biblică, timpul e creat și are un sens. Lumea nu e eternă, nici nu a fost creată într-un moment temporal indefinit. Lumea și timpul au fost create împreună și au avut un început în actul creator al lui Dumnezeu. Nu se poate temporaliza acel «nimic» original. Înaintea creației nu există ceva în afară de Dumnezeu. Actul creației este atemporal. «Începutul» din primul verset al Genezei înseamnă creația timpului²⁵. Lumea și-a primit existența prin creația în timp. Deoarece n-a existat un timp cu care să fi coincis începutul lumii, fiindcă timpul și-a luat început odată cu lumea și întrucât timpul este legat de succesiunea fenomenelor și schimbărilor în existență, cu începutul timpului, începutul lumii coincide.

Pentru Sfântul Vasile cel Mare, primul moment al timpului, acel «început» al creației nu era încă timp: «După cum începutul drumului nu e încă drum, nici începutul unei case, o casă, tot așa începutul timpului nu e încă timp, el nu e nici cea mai mică parte a timpului»²⁶. Acest «început» e momentul în care apare existența. Creatura se ivește în «acea clipă» deodată eternă și temporală, la limita eternității și timpului. E un fel de instantaneitate în sine netemporală, dar a cărei izbucnire creează nașterea timpului. Noțiunea de creație implică începutul temporal al lumii. Actul creației pune început timpului. Timpul a apărut odată cu lumea noastră, pentru că funcția lui e legată organic de cea a lumii.

Timpul nu poate fi conceput în afara mișcării creaturilor, dar el nu se identifică cu mișcarea, ci e deosebit de mișcarea din existență creată. Mersul timpului e o venire și o trecere grăbită fără oprire în drumul său. «Timpul e de așa natură — zice Sfântul Vasile cel Mare — încât trecutul a dispărut, viitorul nu e încă, iar prezentul soapă percepției înainte de a fi cunoscut»²⁷.

Potrivit doctrinei creștine timpul e legat de lume, iar lumea e legată de timp. Nu poate exista lume fără timp sau timp fără lume. În momentul în care lumea își primește existența, începe și timpul. Nu există un timp anterior creației. Când O. Cullmann vorbește de un timp înainte de creație, el nu face decât să se abată de la doctrina creștină, căci el golește de sens însăși noțiunea de «creație» și de «început». Dacă timpul nu e legat de creație, cum zice Cullmann, atunci el este necreat, iar Dumnezeu nu poate fi transcendent timpului. Scriind că «timpul în întinderea sa infinită... începe cu Dumnezeu»²⁸, Cullmann se pune în contradicție cu el însuși și cu Biblia, în timp ce el consacră un capitol despre «stăpînirea lui Dumnezeu asupra timpului» în care el afirmă: «Dumnezeu ... este deasupra timpului ... domnește peste timp»²⁹.

Începutul temporal al lumii înlătură veșnicia ei. Timpul fiind inseparabil de creație, nu poate fi negat. Existența creată și timpul se condiționează reciproc. Creația nu se face decât o singură dată, ea e unică, nu se repetă. Această creație temporală este ireversibilă³⁰. Creația din punct de vedere biblic e una. Ea nu e urmată

25. Vl. Lossky, *Théologie dogmatique*, în «Messenger nr. 48, oct. dec. 1954, Paris, p. 218.

26. Sf. Vasile cel Mare, *Homilia I în Hexaemeron*, I, 6, P. G., XXIX, 16 C.

27. *Ibidem*, 13 B.

28. Oscar Cullmann, *Temps et histoire dans le christianisme primitif*, thèse, Neuchâtel et Paris, 1947, p. 35. 29. *Ibidem*, p. 50.

30. Claude Tresmontant, *La métaphysique du christianisme et la naissance de la philosophie chrétienne*, Editions du Seuil, Paris, 1961, p. 47.

de distrugere și revenire la o nouă creație. Unicitatea creației dă o gravitate acțiunii noastre care are loc într-un timp ce nu se poate repeta. Experiența confirmă că temporalitatea este ireversibilă. Nimic nu vine în sprijinul timpului ciclic infinit de creație — distrugere — creație. Timpul ciclic etern e depășit de timpul liniar al Bibliei.

Din actul creației rezultă că timpul este un element constitutiv și necesar lumii create. Dacă existența absolută n-are nevoie de timp și-i mai presus de el, atunci existența relativă sau creată nu poate fi concepută fără el. După cum veșnicia e trăsătura esențială a existenței absolute, tot așa timpul e însușirea existenței create, expresia relativului. Creația este pentru Sfântul Grigore de Nyssa, în mod ontologic temporală³¹. Timpul e dimensiunea creatului, ritmul său, ceea ce separă creatul de necreat. «Timpul — zicea Louis Lavelle — este intervalul care separă finitudinea creatului de infinitudinea Necreatului și care le unește»³². Timpul nu are o existență în sine, ci una împărțită. El se menține numai în contact cu veșnicia, care acordă timpului sens și valoare.

Timpul se află sub acțiunea proniatoare a lui Dumnezeu. În temeiul providenței divine există o continuă creare a timpului de către Dumnezeu, o guvernare și conducere a timpului spre un scop precis, acela de realizare a împărăției iubirii și de intrare în veșnicie. Fiecare clipă apare și dispare în neant, pentru ca Dumnezeu să creeze alta în locul ei. Fiind creat de Dumnezeu, timpul nu poate avea o existență iluzorie, ca în religiile Indiei, nici nu poate fi o ficțiune metafizică sau o intuiție apriorică a cului uman. Pentru a pătrunde esența timpului trebuie să distingem ideea timpului în Dumnezeu și realizarea concretă a acestei idei. E o deosebire între timpul ideal-metafizic și timpul real-concret. Dacă primul e o realitate metafizică ce există în paradigmele veșnice ale lui Dumnezeu, al doilea e o realitate concretă, creată de Dumnezeu odată cu lumea. Prin actul creației timpul posedă o realitate transubiectivă, obiectivă.

Potrivit cu învățătura noastră, timpul are o existență real-obiectivă și nu numai una ideal-subiectivă, el e o realitate concretă, de dimensiuni cosmice, întemeiată pe faptul creării lui de către Dumnezeu. Numai în timp cosmosul se poate realiza ca un întreg armonios și ajunge la împlinirea destinului său final, la plenitudinea împărăției lui Dumnezeu. Timpul apare ca o albie cosmică, constitutivă existenței create, prin care se scurg, sub cerul de lumină al eternității, schimbările creaturilor. Însă, timpul nu se identifică cu aceste schimbări sau cu existența creată, după cum albia unui fluu nu e identică cu trecerea valurilor sau cu apa fluului, care e într-o curgere continuă. Timpul și existența sînt realități distincte.

Cu această esență timpului nu se lasă despuiată de misterul ei. Simțim curgerea timpului în noi, însă nu putem determina structura lui. E ceva trăit, dar care nu poate fi exprimat și definit în esența sa. Deși noțiunea de timp ne este așa de familiară, ne este foarte greu să spunem ce este timpul în sine. Ne aflăm în situația Fericiului Augustin care spune: «Ce-i deci timpul? Dacă nu mă întreabă nimenea, știu. Dacă vreau să explic celui ce mă întreabă, nu știu»³³. Natura misterioasă a timpului nu ne îngăduie să pătrundem pînă în profunzimile ființei sale. De taina timpului e legată toată existența noastră, soarta noastră din viața de aici și din cea

31. Sf. Grigore de Nyssa, *Contra Iul Eunomiu*, P. G., XLIV 365 C.

32. Louis Lavelle, *Du temps et de l'éternité*, Aubier, Paris, 1945, p. 19.

33. Fer. Augustin, *Confesiones*, II, cap. XI, p. L., XXXII, 816.

de dincolo. «Misterul morții și al învierii — zicea N. Berdiaeff —, misterul scopului ultim al Apocalipsei nu-s altceva decât misterul timpului»³⁴.

Ortodoxia vede în timp, mijlocul prin care Dumnezeu comunică cu creatura, cu relativul. Dumnezeu se revelează în timp și în timp creatura răspunde revelației lui Dumnezeu. Timpul e calea prin care Dumnezeu coboară în lume. În vedul timpului, El devine, prin energiile necreate, immanent creaturii. Numai prin timp avem un Dumnezeu immanent, apropiat de noi sub forma energiilor.

Dumnezeu e transcendent timpului, dar e prezent în toate momentele temporale. Dumnezeu coexistă cu timpul. Cu toate că între timp și veșnicie e o deosebire ontologică, totuși nu-i un raport de exclusivitate. Dimpotrivă, veșnicia umple timpul, e prezentă și activă în timp prin energiile necreate. E o perihoreză energetică între timp și veșnicie, care asigură raportul lor de coexistență. Spiritualitatea ortodoxă, prin doctrina Sfântului Grigore Palama, a exprimat posibilitatea acestei întrepătrunderi de natură harică și nu ființială, dintre divin și uman, dintre timp și eternitate.

Pe de altă parte, Sfinții Părinți s-au ferit de a defini eternitatea ca opusă timpului. Dacă categoriile timpului sînt mișcarea, schimbarea, trecerea de la o stare la alta, atunci termenul de nemiscare, de imutabilitate nu se poate aplica eternității lui Dumnezeu, căci aceasta ar fi eternitatea unei lumi inteligibile a lui Platon, nu aceea a lui Dumnezeu cel viu. Dacă Dumnezeu trăiește în veșnicie, această eternitate vie trebuie să depășească opoziția dintre timpul mobil și eternitatea nemiscată. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbind despre raportul dintre timp și eternitate, compară lumea cu o cameră. Camera e o categorie ontologică: mărghinirea lumii prin sine însăși. Cugetarea unei camere nemărghinite și a unui timp nemărghinit e o contradicție. După cum lumea e mărghinită, ca și o cameră mărghinită, la fel «timpul e o mișcare mărghinită»³⁵.

Mai departe, același Sfânt Părinte subliniază că eternitatea lumii inteligibile e o eternitate creată. Adevărul, structurile imobile ale cosmosului constituie eonul, eternitatea eonică, care are începutul în timp, dar care rămîne fără schimbare. Această eternitate eonică e stabilă, nemiscată. Timpul și eonul aderă unul la altul, căci au început. Eonul este timpul imobil, iar timpul este eonul plin de mișcare. E o strînsă legătură între eon și timp³⁶. Numai întrepătrunderea lor poate reda timpul trecător. Eternitatea divină nu poate fi definită nici prin schimbarea proprie timpului, nici prin imutabilitatea proprie eonului. Ea le transcende pe amîndouă. Apofaticul ne interzice de a-l concepe pe Dumnezeu cel viu după legile creaturii. Necreatul depășește opoziția dintre temporal și etern. «Dumnezeu — zice Dionisie Pseudo-Areopagitul —, transcende timpul și veșnicia»³⁷. Eternitatea lui Dumnezeu nu mai apare opusă timpului. Dimpotrivă, eternitatea este întoarsă spre timp, căci ea îl însoțește pentru a-l împlini ontologic. Timpul nu mai este identificat cu suferința existenței ca în religiile Indiei, nici nu are un caracter iluzoriu. Antropomorfismul biblic subliniază pozitivitatea timpului în care are loc dialogul între Dumnezeu și om, în care se celebrează nunțile timpului și ale eternității.

34. N. Berdiaeff, *op. cit.*, p. 138.

35. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Questiones ad Thalassium*, 66, P. G., XC, 757 D, apud H. Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie, Mazims der Bekenner, Höhe und Krise des griechischen Weltbildes*, Freiburg im Breisgau, 1941, p. 11, 113.

36. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, P. G., XCI, 1164 B, C, apud H. Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 114.

37. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre numele divine*, V, 10, trad. de Fr. Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschi, Iași, 1936, p. 72.

În perspectivă biblică, între timp și eternitate trebuie să se stabilească raportul nupțial al misterului teandric al lui Hristos cu misterul teandric al Bisericii, raportul nunții din Cana cu ospățul împărăției lui Dumnezeu³⁸. Timpul e o cale deschisă spre eternitate în care creatura începe dialogul cu Dumnezeu. Așa era timpul paradisiac, în care Dumnezeu comunică cu creatura ea și cu un prieten. Natura tmană tindea către Dumnezeu, căci în timpul paradisiac îi era dată creaturii posibilitatea de a se ridica spre asemănarea cu Creatorul său. Scopul creaturii era îndumnezeirea. Sa. Timpul era pentru primul om un fel de miracol permanent. Era temporalitatea unei lumi în sărbătoare, «sărbătoarea întâlnirii» cu Dumnezeu. Timpul logodnelor spirituale și al prieteniei cu veșnicia. Omul și Dumnezeu se plimbau în grădina cosmică, dialogînd «în suflarea serii» (Gen. III, 18). Timpul paradisiac era timpul fără durerea «ultimelor zile», timpul comuniunii cu Dumnezeu. Căderea produce o corupere profundă în timp. Păcatul originar unește timpul cu moartea. Timpul îi fusese dat omului pentru a merge către iubire și plenitudinea existenței sale, prin asemănarea cu Dumnezeu. Omul transformă, prin cădere, timpul în moarte. Timpul miracol devine timpul obișnuit. Timpul prezenței divine se preface într-un timp al absenței, deschis asupra neantului. Timpul adamîc plin de neliniștea existențială, de tentația nimicirii e vremea în care păcatul duce la moarte. Însă, timpul nu era în întregime decăzut, el nu se identifica cu căderea. Un om-Noe, mărturisește că timpul, dacă nu asigură mai mult ascensiunea creaturii spre necreat, devine mijlocul unei promisiuni, al unei alianțe. În Noe timpul primește de la Dumnezeu stabilitate: «De acum cît va trăi pămîntul ... vara și iarna, ziua și noaptea nu vor mai înceta.» (Gen. VIII, 22).

Timpul decăzut este consolidat prin binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra lui, pentru ca în acest timp creatura să se întoarcă liber către Dumnezeu, să-l dorească și să înțeleagă imensitatea iubirii sale³⁹. Timpul va fi așteptarea lui Dumnezeu, pregătirea comuniunii cu divinul.

Timpul Vechiului Testament este timpul liniar, timpul «pedagog spre Hristos» (Gal. III, 2), care nu se mai repetă, un timp ascendent al acțiunilor lui Dumnezeu. Spre deosebire de timpul ciclic timpul Vechiului Testament urmează o mișcare liniară.

În vremea potopului, un om se întâlnește cu Dumnezeu, găsește har înaintea Lui și salvează nu numai continuitatea cosmosului, ci și aceea a timpului. Un om arată, în fața lui Dumnezeu, că scopul său din timpul paradisiac, rămîne posibil, că atingerăa unui timp al îndumnezeirii se va putea împlini⁴⁰.

Corabia lui Noe, în interpretarea Sfinților Părinți, este Biserica, în care începe timpul îndumnezeirii creaturii. Istoria umanității nu a fost întreruptă prin potop. Ea continuă și aceasta subliniază caracterul liniar al timpului Vechiului Testament: timpul pregătirii și al așteptării misterului iubirii divine, exprimat în Cîntarea Cîntărilor.

Toată semnificația timpului liniar al Vechiului Testament. toată tensiunea sa către o împlinire încă în viitor se va rezuma în predica Sfințului Ioan Botezătorul: «Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor» (Matei III, 2). Împărăția lui Dumnezeu nu e încă venită. Timpul liniar al lui Israel nu este mai mult participare ciclică, el nu este încă nici comuniunea creștină. E timpul unei înfruntări dintre Iacob și Dumnezeu. Sfințenia Vechiului Testament nu e încă îndumnezeirea creaturii. De la

38. O. Clément, *Notes sur le Temps*, I-er partie, în «Messenger» nr. 26, april, 1957, Paris, p. 90.

39. *Ibidem*, II-e partie, nr. 27, juillet-septembre, 1957, Paris, p. 137.

40. *Ibidem*, p. 142.

cădere pînă la Cincizecime, harul îndumnezeitor va rămîne străin naturii umane⁴¹. Între creatură și Dumnezeu exista o distanță, aceea a păcatului și a morții. Se simțea nevoia unei «pliniri» a timpului prin coborîrea în el a Logosului divin. Însă, această «pleromă» a timpului nu depindea numai de hotărîrea divină, ci și de voința creaturii.

Dacă timpul ciclic despersonaliza pe Dumnezeu și creatură vrînd să se absoarbă în eternitate, timpul liniar al istoriei sînte izola pe Dumnezeu de creatură, menținea dualitatea dintre creatură și Dumnezeu, iar creatura nu putea intra în comuniunea cu divinul. Pentru a rezolva această dublă imposibilitate, trebuie ca întruparea să reveleze în timp profunzimile trinitare ale Eternului, trebuie ca o persoană divină să restaureze natura umană a creaturii printr-o unire desăvîrșită cu natura Sa divină. Pentru ca timpul să «se umple de Dumnezeu», trebuia însă ca creatura să dorească acest lucru. Dumnezeu aștepta consimțămîntul creaturii. Cum a subliniat Martin Buber, metafizica biblică a timpului e o metafizică a dialogului⁴²: dialogul autentic în care Dumnezeu așteaptă cuvîntul creaturii. Atunci cînd Sfînta Fecioară Maria spune îngerului: «Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău» (Luca I, 38), omul răspunde la cuvîntul lui Dumnezeu. În acel «fiat» al Maicii Domnului, toți spun «da», afirmînd pregătirea pentru primirea lui Dumnezeu-Cuvîntul. Acum se realizează «plinirea timpului».

II. Hristos și timpul

— Timpul liniar al Vechiului Testament confirma conștiința că Dumnezeu e de parte de creatură, că s-a retras din comuniune cu aceasta, lăsînd un «timp gol» de prezența Sa transcendentă și reală. Poruncile, legea dumnezeiască țineau locul comuniunii, pînă la realizarea ei. Prin lege Dumnezeu nu-l lăsa pe om să decadă total, ci-l purta prin asprimile pustietății spre Canaanul comuniunii făgăduite. Creatura trăia în tensiunea așteptării după ajutorul divin. Profeții pregăteau pozitiv timpul mesianic. Întreaga creatură era în așteptarea timpului nou. Perioada pregătirii era o dezvoltare către Hristos. Timpul consemnează pînă se umple de toate care fac înțeleasă și necesară coborîrea Fiului lui Dumnezeu în lume.

Aceasta e «plinirea vremii» (Gal. IV, 4). Ea e starea sufletească generală, umplută de condițiile primirii revelației divine. Nu putea avea loc o «plinire a timpului» mai repede, deoarece se cerea o anumită experiență din partea creaturii pînă să ajungă să sufere de starea de necomuniune în care se afla în raport cu Dumnezeu, să recunoască necesitatea unui ajutor dumnezeiesc și să dorească arzător starea de comuniune⁴³. Creatura trebuie să fie însetată după Dumnezeu și în setea ei de dumnezeiesc să repete cuvintele psalmistului: «De profundis ad Te, Domine, clamavi». Și Dumnezeu a auzit strigătul prin coborîrea lui Dumnezeu-Cuvîntul.

«Plinirea vremii» înseamnă negativ, că creatura s-a umplut de constatarea insuficienței sale, iar pozitiv de sentimentul necesității ajutorului lui Dumnezeu. El se află în starea celui care așteaptă și cere încordat «Vino, Doamne!» Plinirea timpului nu e un moment anterior întrupării Fiului lui Dumnezeu, ci coincide cu acest fapt.

41. Vl. Lossky, *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Aubier, Paris, 1944, p. 129.

42. O. Clément, *op. cit.*, p. 138.

43. P. Svetlov, *Invățătura creștină în expunere apologetică*, trad. de Serghie Bejan și Constantin N. Tomescu, vol. II, Chișinău, 1936, p. 293.

Înlăturarea timpului gol al morții și păcatului nu se putea realiza pînă ce însuși Fiul lui Dumnezeu s-a coborît din iubire (Ioan III, 16) pentru a umple timpul cu prezența dumnezeirii Sale, căci prezența Sa în timp este mijlocul ridicării noastre spre Tatăl, din sinurile căruia Fiul «s-a golit pe sine» și a intrat în timp.

Timpul umplut este momentul tensiunii supreme în așteptare, dar și al satisfacerii acestei așteptări⁴⁴. Dacă clipa aceea de supremă așteptare n-ar fi fost satisfăcută de coborîrea Fiului lui Dumnezeu, n-ar fi avut caracterul de plinire a timpului. «Plinirea vremii», înseamnă și clipa de la care începînd, avem un timp plin de Dumnezeu, de prezența Sa, întrucît Fiul Său s-a făcut om, a luat natura noastră umană și rămîne așa pururea, trăind cu noi timpul umplut de realitatea supremă⁴⁵. Coborîrea Eternului divin în coordonatele timpului nu înlătură timpul, ci îl umple de plenitudine, sens și valoare. Este plinirea timpului nu numai ca moment în care se realizează așteptarea mesianică, ci o împlinire ontologică. Ortodoxia vede în «plinirea vremii» și o realizare plenară a timpului prin Hristos. Timpul de după Hristos e altul, timp nou, care primește valoare prin însăși faptul întrupării. Actul chenozei Fiului lui Dumnezeu este ridicarea (*ἀναβάσις*) cosmosului și a timpului spre umplerea lor de Cel în care «sălășluiește toată plenitudinea» (Col. I, 19). Întruparea ne revelează toată plenitudinea Trinității în țesătura umilă a temporalului⁴⁶, în natura umană a lui Hristos unită ipostatic cu natura dumnezeiască. «Și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi» (Ioan I, 14). Logosul divin s-a întrupat, a trăit timpul nostru și l-a sfințit prin prezența Sa. Primul Adam trebuia să-și atingă chemarea sa, aceea a unirii cu Dumnezeu, al doilea Adam, Fiul lui Dumnezeu, realizează această unire a celor două naturi în persoana Sa, întrupîndu-se și ridicîndu-ne spre comuniunea cu Dumnezeu⁴⁷.

Timpul adamitic era lipsit de comuniunea cu divinul. Întrucît creatura umană ce trăia în timp a căzut în păcat, timpul a devenit pentru ea un mijloc de pedeapsă. Din cădere rezultă blestemul vremelniceii. În loc de timpul plinar (*Vollzeitlichkeit*) aveam o temporalitate sărăcită (*Helbzeitlichkeit*). Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu timpul se umple de Dumnezeu. Timpul adamitic nu a fost plin de această prezență. Se simțea un gol în timp. Acum nu-l mai simțim. Acum e sărbătoarea continuă, pentru că aceasta e experiența timpului ce o facem în sărbătoare: comuniunea desăvîrșită cu Dumnezeu. De-abia acum timpul e plin de sens și valoare. Timpul hristic e timpul în care creatura îl simte pe Dumnezeu mai aproape decît prin profeți, e tensiunea nefîcetată spre plenitudinea care curge din Necreatul veșnic.

Timpul nou își are începutul în chenoză, în tăietura pe care eternitatea o face în timp prin coborîrea Fiului lui Dumnezeu. Întruparea produce o tăietură nouă în timp, ceea ce face ca timpul să primească un centru nou, pe Iisus Hristos⁴⁸. În Hristos, timpul își atinge centrul său⁴⁹. Tăietura timpului de către eternitate face posibilă înmugurirea timpului nou, a timpului în care eternitatea e deschisă spre timp. Timpul devine nou prin faptul că e atins în întregime de Logosul întrupat.

Pentru că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, «*Illud tempus*» evocat de Evangheliile e un timp precis — timpul, în care Pontiu Pilat era guvernator al Iudeei, dar acel timp a fost sfințit prin prezența lui Hristos⁵⁰. Nu mai e un timp mitic, ci un timp

44. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 95.

45. *Ibidem*, p. 96.

46. O. Clément, *Notes sur le Temps* (I), în «*Messenger*», nr. 26, 1957, p. 92.

47. Vl. Lossky, *A l'Image et à la ressemblance de Dieu*, Aubier, Paris, 1967, p. 102.

48. O. Cullmann, *op. cit.*, p. 58—59. 49. *Ibidem*, p. 65.

50. M. Ellade, *Le Sacré et le Profane*, Gallimard, Paris, 1965, p. 96.

real, dar sacralizat prin întrupare și actualizat în Sfânta Liturghie. Creștinul în timpul liturgic trăiește acel timp real în care s-a întrupat, a trăit, a murit și înviat Iisus Hristos.

Timpul ciclic e eliberat de disperarea ce pune creația în fața unui Dumnezeu impersonal și e cuprins prin întrupare în timpul hristic. Creștinismul descoperă pe Dumnezeu ca Dumnezeu, în timp. Această prezență divină suprimă repetițiile și confirmă fiecărui eveniment unicitatea sa⁵¹. Timpul e îndreptat spre Hristos, spre acest focar de lumină, care își manifestă prezența Sa euharistică în interioritatea timpului asumat de timpul tainic al lui Hristos. Întruparea fiind coborârea eternității în timp, deschide pentru noi o perspectivă cu totul nouă, în care vremelnicia e atinsă de sfîntenia Eternului.

În Hristos fiecare moment al timpului cosmic e sfînit și transfigurat. E viziunea proprie Ortodoxiei care vede în întrupare transfigurarea cosmosului și a timpului⁵². Iisus Hristos este Dumnezeu într-un fel omeneș și Om într-un fel dumnezeiesc. Ca om el trăiește viața Sa divină în firea omenească, trăiește eternitatea în timp, ca Dumnezeu, trăiește viața umană în mod dumnezeiesc, transfigurînd timpul prin eternitatea vieții Sale dumnezeiești. În Hristos timpul și eternitatea se găsesc într-o perfectă armonie, într-o unire divino-umană. Consecința acestei uniri este transfigurarea și îndumnezeirea timpului naturii umane din ipostasul divin al lui Hristos. Timpul lui Hristos este unit odată cu însușirea firii omenești de persoana Logosului divin cu eternitatea ipostasului dumnezeiesc. Prin această unire temporală supratemporală, timpul nu este desființat după cum prin unirea ipostatică, cele două naturi (divină și umană) nu se absorb una în alta, dar nici nu se separă, ci fiecare își păstrează însușirile ei personale. Timpul asumat de Hristos și transfigurat este temelul timpului îndumnezeit al Bisericii.

În Iisus Hristos sîntem reînnoiți și îndumnezeiți în principiu: «Dumnezeu a dat Cuvîntului un trup creat — zice Sfîntul Atanasie cel Mare — pentru ca noi să putem să fim reînnoiți în El și îndumnezeiți»⁵³. Cuvîntul, chipul Tatălui, se face om pentru a introduce asemănarea divină ce trebuia atinsă în timpul paradisiac și a reînnoi din interior natura umană. Hristos ne recapitulează pe toți în natura Sa umană și ne înnoiește, făcîndu-ne să trăim timpul nou al îndumnezeirii. «Atunci cînd El (Fiul lui Dumnezeu) s-a întrupat — zice Sfîntul Irineu —, ... a recapitulat în El seria lungă a oamenilor, ne-a adus mîntuirea... și ceea ce am pierdut prin Adam, adică de a fi după chipul și asemănarea lui Dumnezeu»⁵⁴. Recapitulați în Hristos, sîntem cu toții jertfiți Tatălui și reînnoiți. E o recapitulare tainică, duhovnicească, prin care sîntem răstigniți și înmormîntați cu Hristos, pentru a învia împreună cu El în noul timp al transfigurării: «Ieri m-am înmormîntat împreună cu Tine, Hristoase — cîntă Ortodoxia în Duminica Învierii —, astăzi mă scol împreună cu Tine, înviînd Tu. Ieri m-am răstignit împreună cu Tine, însuși împreună cu Tine mă preamărește»⁵⁵.

Timpul însuși se găsește recapitulat «cu toate» în Hristos: «Nu se află decît un singur Dumnezeu Tatăl — zice același Sfînt Părinte — ...și un singur Hristos, Iisus,

51. Paul Evdokimov, *Mystère de l'histoire*, în revue «Communio» continue «Verbum Caro», périodique trimestriel publicé par la Communauté de Talzé, vol. XXIV, nr. 93, 1970, p. 14.

52. O. Clément, *Transfigurer le temps*, Neuchâtel, Paris, 1959.

53. Sf. Atanasie cel Mare, *Contra arerienilor*, II, 47, P. G., XXVI, 248.

54. Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, II, 18, P. G., VII, 932.

55. *Troparul de la peana a III-a a canonului de la Utrenia Duminicii Sfîntelor Paști*, în *Penticostar*, ed. V, București, 1963, p. 7.

Domnul nostru, cel care vine... în iconomia universală și cel ce a recapitulat toate în El»⁵⁶.

Nu mai avem nevoie de o întoarcere la timpul originii, la timpul paradisiac sau de o «căutare a timpului pierdut» (ca la M. Proust), deoarece în Hristos timpul sfințit depășește timpul din Paradis prin dimensiunea sa nouă: aceea în care oamenii pot deveni fii după har ai lui Dumnezeu. Timpul pierdut e regăsit în timpul hristic, prin care ne întoarcem la sfințenia copilăriei. Timpul îndumnezeirii creaturii depășește timpul din starea paradisiacă. «Aici» acest timp e prezent, «acolo» era dat numai în viitorul pe care primul Adam trebuia să-l atingă. În al doilea Adam timpul nou devine un prezent continuu. Hristos schimbă creația și timpul în receptacole ale vieții divine eterne. În timp se comunică viața divină și el e actul prin care creatura se înrădăcinează în Absolut și participă la divin⁵⁷.

În Iisus Hristos sntem ridicați spre comunicarea cu eternitatea. Logosul divin întrupându-se s-a apropiat de noi, ajutându-ne să facem experiența lui Dumnezeu ca pe a unei persoane în comuniune directă cu noi. Prin Hristos ne împărtășim de fericirea și comuniunea cu Tatăl. Toți snt iubiți în Fiul de Tatăl și toți răspund Tatălui în Fiul pentru că Hristos ne pune în comuniune cu eternitatea. Noi intrăm în legătură cu Tatăl prin unirea cu Fiul întrupat în timp. În unirea dintre «eul» uman și Hristos, în această unitate dublă, eul ființei omenesti nu mai trăiește pentru sine, ci viețuiește lui Hristos și în Hristos. Creatura nu mai trăiește timpul său, supus morții și păcatului, ci timpul hristic. Timpul trăit în unirea intimă cu Logosul întrupat e un timp sfințit prin singele ce a curs pe Golgota. Semnificația întrupării, jertfei și învierii lui Hristos e aceea de a fi făcut cadrul posibil al unei vieți fără de păcat⁵⁸.

Prin jertfa lui Hristos timpul scapă de puterea păcatului, a morții și a neantului. Prin creatură și în creatură, existența și timpul trebuie să înfrunte puterea neantului. În fața neantului deschis asupra ființei pentru ca existența și timpul să fie salvate, a trebuit să stea Logosul divin ca om. Strigătul: «Dumnezeul Meu, Dumnezeu Meu, pentru ce M-ai părăsit?» (Matei XXVII, 26), este expresia vederii depline a abisului înfricoșat al neantului ce amenința să înghiță existența și care trebuia învins, pentru că prin înviere, cosmosul și timpul să primească transfigurarea și plenitudinea harică. Existența și timpul în creatura cu ipostas dumnezeiesc se luptă cu neființa în numele ființei. În lupta ce se dă pe cruce între ființă și neființă, cosmosul și timpul au pățimit cu Hristos: «Toată făptura — cîntă Ortodoxia în Vinerea Patimilor — s-a schimbat de frică, văzîndu-te pe tine, Hristoase pe cruce răstignit. Soarele s-a întunecat și temeliile pămîntului s-au cutremurat. Toate au pățimit împreună cu Tine Cel ce ai zidit toate» sau «...Iisus se judecă și se osîndește spre răstignire și împreună pătimește făptura, văzînd pe Domnul pe cruce»⁵⁹. Pe cruce Eternul făcut timp lasă să intre în el tot ce era negativ în timp, nu numai pentru a-l consuma, ci pentru a-i inversa sensul pentru a umple timpul de lumină, pentru ca slava pe care o are de la Tatăl (Ioan I, 14) să ne vină de acum înainte prin timp, pentru a arăta că timpul departe de a se opune eternității, este receptacolul ales de Dumnezeu pentru a comunica adevărata eternitate⁶⁰.

56. S. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 16, P. L., VII, 925.

57. Louis Lavelle, *op. cit.*, p. 10.

58. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 293.

59. Sthira, *glas I* și cea cu «Si acum» a stihovodnei de la slujba din Vinerea Patimilor, în *Triod*, ed. V., București, 1946, p. 681-682.

60. O. Clément, *Notes sur le Temps* (I), în «Messenger...» nr. 26, 1957, p. 92.

Prin moartea pe cruce și înviere, timpul a biruit asupra păcatului și a morții. În învierea lui Hristos, timpul și-a atins stadiul ultim al plinirii sale. Tată de ce Hristos este culmea absolută a mîntuirii noastre, forma plenară a timpului⁶¹. Iisus Hristos înviind a restabilit prin restaurarea unui nou conținut de viață, timpul plin, l-a dus la desăvîrșirea spre care tindea. Realitatea lui Hristos cel înviat este timpul nou, timpul umplut. În momentul învierii, timpul e transformat. Timpul decăzut devine receptacolul eternității. El se transformă în timpul sfințirii creaturii. Învierea lui Hristos e ca trezirea primăverii⁶². Ea e începutul noi creații a lumii și a timpului, în care Hristos răsare ca un soare duhovnicesc. După cum la apariția primei creații, lumea și omul erau cu totul noi și puri, abia ieșiți din minile Creatorului, tot așa lumea și creatura sînt reînnoiți haric prin învierea lui Hristos. Soarele spiritual al noii creații e prezent pretutindeni prin puterea Sa. El vivifică și armonizează totul. Ziua învierii, a luminii ... mărgăritare ale timpului. Universul se transformă în împărăția lui Dumnezeu, prin Sfîntul Duh, care identifică pe fiecare credincios cu Hristos și care face ca nimeni să nu se oprească în drumul desăvîrșirii⁶³.

După înviere, Hristos e mai aproape de creatură, fiind ridicat El însuși la o maximă stare de comuniune cu toți credincioșii. Iisus Hristos e aproape de toți, nu ca persoană exterioară, ci ca realitate lăuntrică, pneumatică și prin ea noi creștem duhovnicește în timpul transfigurării noastre spre o viață pură de intimă relație între el nostru, situat în dimensiunea temporală a existenței și Iisus Hristos, cel care transcende eternitatea Sa și intră în timp, pentru ca noi să intrăm în eternitatea de iubire a Sfintei Treimi. Aceasta e plenitudinea timpului realizată deplin prin înviere. Făptura și timpul sînt umplute de lumină căci ele intră într-o regiune nouă, stau sub semnul zilei a opta, a împărăției luminii, a învierii la viață veșnică. Timpul e îndreptat spre vremea învierii care e dincolo de moarte. Învierea lui Hristos e sărbătoarea cosmosului și a timpului: «Astăzi — cîntăm în Duminica Sfintelor Paști — toată făptura se veselește și se bucură că Hristos a înviat și iadul a fost prădat»⁶⁴.

Hristos înviat ne așază într-o temporalitate deschisă eternității Sale, iar eternitatea Sa comunică cu temporalitatea noastră⁶⁵. Prin aceasta temporalitatea ca formă creațională, nu e nimicită. Credinciosul în timp comunică cu veșnicia lui Hristos cel preaslăvit de Tatăl. «În sine», ca să folosim termenul specific existențialismului sartrian, este pentru credincios modul ființei Sale, de «a fi în timp», avînd acel «pentru sine» ca un mijloc de ridicare a lui «în sine» spre viața divină eternă⁶⁶. Pentru credincios, ființa omului nu are un «pentru sine» care să se temporalizeze, căci însăși voș-ul din natura sa se află în temporalitate, deschis transfigurării harice pentru a deveni deiform prin unirea cu Necreatul.

Fără să ieșim din timp, dar ridicîndu-ne peste trăirea păcătoasă a timpului (stări de frică, animalitate, egoism) noi intrăm în legătură cu realitatea lui Hristos, care, prin înviere, viețuiește într-o formă apropiată de temporalitatea noastră. Desăvîrșind timpul, Hristos s-a înălțat la Tatăl. După înălțare, trupul însuși al lui Hristos unifică

61. A. Darlap, H. Fries, *Mysterium salutis — Dogmatique de l'histoire du salut*, tom, I, 1, Editions du cerf, Paris, 1969, p. 150.

62. Karl Helm, *Jesus der Weltvollender*, Furche Verlag, Berlin, 1937, p. 186.

63. H. U. von Balthasar, *Kosmische Liturgie...*, p. 357—357.

64. Pripel de la peasna a IX-a de la Utrenia din Duminica Sfintelor Paști, în *Penticostar*, ed. V, București, 1953, p. 12.

65. Pr. Prof. Dr. Stăniloae, *op. cit.*, p. 350.

66. J. P. Sartre, *L'Être et le néant, essai d'ontologie phénoménologique*, Gallimard, Paris, 1948, p. 255 și 182.

pământul și cerul, timpul și eternitatea. Înălțarea și șederea de-a dreapta Tatălui introduc făptura în întimitatea Sfintei Treimi⁶⁷, dar El rămâne în comunicare cu toată creația, din mijlocul căreia și-a înălțat omenitatea Sa.

Legătura lui Hristos cu timpul și lumea e mai intimă după înălțare. Hristos rămâne unit cu lumea nu numai euharistic ci și printr-o prezență nesacramentală, dar duhovnicească și tainică: «Nu e o atotprezență panteistă — zicea S. Bulgakov —, ci un panhristism autentic, dinamic, adică viața lui Hristos în credincioși și viața credincioșilor în Hristos⁶⁸. Prezent în cosmos și în timp, Hristos după înălțare adăpostește apropierea de toată creatura prin coborîrea Sf. Duh și absoarbe haric creatura în regiunea dumnezeirii. Totul e îndeplinit. Învierea și înălțarea lui Iisus Hristos dă sens și valoare timpului. În timpul îndumnezeit al Bisericii, creatura trebuie să fie asimilată la trupul slăvit al Domnului: «În ultimele timpuri, Cuvîntul — zice Sfîntul Grigore de Nyssa — ...s-a făcut trup prin iubirea de om ... a luat în El toată natura noastră, pentru ca... natura umană să fie îndumnezeită cu El»⁶⁹. Istoria în Hristos, e terminată, dar ea continuă, căci desăvîrșirea e oferită, nu e impusă. Plenitudinea timpului în Hristos deschide timpul plenitudinii în Biserică.

III. Timpul transfigurat al Bisericii

Transcenderea timpului nostru profan într-un timp sfințit are loc în structura teandrică a Bisericii, care strălucește de lumina divină izvorâtă din trupul slăvit al Domnului. Biserica este Cincizecimea eternității în timp și în ea noi participăm la condițiile vieții divine⁷⁰. Timpul transfigurat de Hristos este prezent în plenitudinea teandrică a Bisericii, în care ne este dată splendoarea eternă a Împărăției lui Dumnezeu. Prin Biserică timpul stă în legătură mai intimă cu Hristos și prin Hristos cu viața Sfintei Treimi. Realitatea Logosului întrupat iradiază și învăluie pe toți cei care se găsesc în comuniune cu El. Biserica prelungeste în credincioși prezența lui Hristos cel înviat. În timpul sfințit al Bisericii, credinciosul trăiește, viața divină, căci prin Biserică, viața care este în mod etern în sinul Tatălui, după ce este comunicată persoanelor treimice, este împărtășită prin har creaturilor spirituale. În timp, credinciosul participă la eternitatea sacramentală, deoarece Biserica este extensiunea vieții divine⁷¹.

Intrucît Biserica este comuniunea vieții trinitare în Sfîntul Duh, ea îi absoarbe pe credincioși în realitatea ei vie, pentru a-i trece din timpul păcatului în veșnicia comuniunii cu Dumnezeu. Prin Trupul tainic al lui Hristos Eternul se manifestă ca subiect de comuniune cu chemarea celor ce sînt în timp spre comuniune cu El. Aceasta înseamnă tocmai timpul transfigurat al Bisericii, prin sfințirea credinciosului.

Dar, Biserica trebuie să fie transparentă de Hristos, să strălucească de Hristos, pentru ca timpul trăit în organismul ei teandric să lumineze de transfigurarea lui Hristos cel înviat. De aceea, transfigurarea dată de Hristos timpului e legată de transparenta hristică a Bisericii. Numai într-o Biserică care strălucește de Hristos, încît prin ea se vede Hristos, este dată și experiența unui timp al transfigurării harice. Prin transparenta Bisericii, privim cum ființa credinciosului se deschide, ca o

67. Vl. Losski, *Théologie dogmatique*, în «Messenger», nr. 48, 1964, p. 230.

68. Sergiu Bulgakov, *Agnet Boží*, Ymca Press, Paris, 1933, p. 426—427.

69. Sf. Grigorie de Nyssa, *Adversus Apollinarem*, P. G., 1152 C.

70. Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Delachaux et Niestlé, Paris, 1959, p. 125.

71. M. Y. Congar, *Ecclesia de Trinitate*, în «Irenikon», nr. 2, tom. XIV, 1937, p. 131.

floare, primirii harului îndumnezeitor în primăvara duhovnicească, în care auzim adierea aripilor Porumbelului divin și ale cărei miresme le simțim în Sf. Treime din Trupul tainic al lui Hristos. În Biserică se petrece o transcendere neîncetată a noastră spre Dumnezeu. Biserica e sacramentul timpului.

Viața Bisericii este viața nouă a Duhului, care vivifică, face prezentă realitatea lui Hristos și în interiorul nostru zice: Vino! Duhul Sfânt ne cheamă spre dialogul de comuniune cu Hristos și cu întreaga Sfințită Treime. Acțiunea paracletică realizează plinirea timpului prin îndumnezirea credinciosului. Credincioșii devin prin harul sfinților temple în care strălucește Duhul Sfânt și în care participăm la viața divină eternă care se revărsă în timpul îndumnezeit al Bisericii. E Duhul pe care ni-l dă Hristos într-o neîncetată Cincizecime de iubire în care trăim și care ne ridică la starea de fiș după har al lui Dumnezeu⁷². Harul necreat e acela care face posibilă transformarea ontologică a naturii umane. Prin har Dumnezeu a făcut posibil raportul viu cu El, ce constă într-o continuă transcendere a noastră spre El și într-o intimă comunicare a Lui cu noi. Ceea ce s-a îndumnezit în Hristos în timpul trăit de El este firea Lui omenească însușită de ipostasul dumnezeiesc. Ceea ce trebuie să fie îndumnezit în timpul Bisericii este firea noastră întreagă, care trebuie să intre în unire cu Dumnezeu⁷³ să trăiască timpul transfigurat al trupului slăvit al Domnului.

În timpul nou al Bisericii, credinciosul se mintuiește de viața sfășiată în moarte și trăiește pe planul vieții divine, trăiește viața necreată a lui Hristos: «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. II, 24). Acesta e scopul timpului îndumnezeit al Bisericii, iar Biserica, scopul timpului sfințit. Starea de îndumnezeire e o deschidere interioară a ființei noastre în dimensiunea ei temporală, spre viața divină eternă, o ieșire prin harul sacramental din imanența timpului spre transcenderea lui într-o veșnică unire cu Dumnezeu, fără o spargere a granițelor timpului și fără o contopire a naturii noastre umane cu divinul, după cum în Iisus Hristos firea omenească îndumnezeită nu a ieșit din coordonatele timpului și creatului decât după înviere. Asemănarea cu Dumnezeu e dobândirea vieții eterne, care pentru credincios începe dincolo de timp. Îndumnezeirea înseamnă pentru creștin intrarea în eternitatea de viață a lui Dumnezeu: «După cum Domnul, îmbrăcînd trup a devenit om — zice Sfințul Atanasie cel Mare —, astfel noi, credincioșii cuprinși în trupul Său, sîntem îndumnezeiți prin Logosul și avem de acum ca moștenire o viață veșnică»⁷⁴. Această e eternitatea noastră.

Viața divină enipostasiată prin har în natură umană, transfigurează ființa noastră și o ridică spre plenitudinea existenței. Timpul în care trăiește credinciosul nu mai este un timp deschis asupra morții, ca la M. Heidegger, ci un timp în care credinciosul se deschide vieții divine și plenitudinii harului. Existența umană depășește vremea prin aceea că-i destinată unei vieți care transcende cadrele timpului în veșnicie. Nu mai este un timp și o existență spre moarte⁷⁵, ci o existență spre îndumnezeire, în care creatura trăiește timpul în comuniune cu cerul. Timpul devine o fereastră des-

72. Boris Bobrinskoy, *Le Saint-Esprit, vie de l'Eglise*, în «Contacts», nr. 55, 3-e trimestru, 1966, p. 197.

73. Vl. Lossky, *Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Aubier, Paris, 1944, p. 151.

74. Sf. Atanasie cel Mare, *Contra arienilor*, III, 34, P. G., XXVI, 397 A, B.

75. M. Heidegger, *Sein und Zeit*, neunte unveränderte Auflage, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1960, p. 258—259: «Der Tod als Ende des Daseins ist die eigenste, unbezüglliche, gewisse und als solche unbestimmte, unüberholbare Möglichkeit des Daseins. Der Tod ist als Ende des Daseins im Sein dieses Silienden zu einem Ende».

chisă spre Absolut, prin care pătrunde «raza supraesențială a întinericului divin»⁷⁶, care transfigurează ființa creaturii și o umple de lumină. Acum creștinul devine prietenul luminii și al timpului transfigurat în care el se unește cu divinul. El participă la Absolut în vadul timpului prin care curge lumina divină necreată.

Ortodoxia are o concepție pozitivă despre timp, determinată de faptul că numai în el (timp) ne putem dobândi mântuirea și sfințirea. Creștinul nu poate să se mîntuiască decît în viața sa spirituală trăită de Hristos. Dar, timpul nu are o valoare absolută, ci una relativă servind ca mediu de pregătire pentru fericirea veșnică, ce poartă de intrare în plenitudinea existențială. De aceea simțim timpul ca destinul nostru. «Timpul — zicea N. Berdiaeff — e o schimbare în două direcții diferite: în direcția elevațiunii vieții și în direcția morții. În această porțiune a sa care se numește viitor, timpul e teamă și nădejde, neliniște și bucurie, grijă și mîntuire»⁷⁷. Ortodoxia a investit timpul cu o valoare deosebită. Timpul dă posibilitatea unui acces în veșnicie. În timpul transfigurat al Bisericii, sfințenia vieții divine, comunicată nouă prin Sfîntul Duh, ne unește haric cu ipostasele treimice și astfel sîntem cuprinși într-o eternitate sacramentală, într-un «prezent continuu» al Sfintei Euharistii. E o trăire în absolut. Cei ce se împlinesc în absolut sînt sfinții. Timpul tresaltă de bucurie transfigurării sub flăcările harului divin și e legat de desăvîrșirea noastră.

Procesul în desăvîrșire e nemărginit. Nu există o eternă revenire, ci un proces continuu, înfinit în unirea cu Dumnezeu. Ce departe sîntem de teoria timpului ciclic. Timpul e ireversibil, deoarece ascensiunea în desăvîrșire este fără limite. De aceea Sfîntul Grigore de Nyssa în tratatul *Viața lui Moisi* spunea: «Desăvîrșirea nu are decît o limită, aceea de a nu avea niciuna ... Este imposibil de a atinge desăvîrșirea, pentru că, după cum am stabilit, desăvîrșirea nu e înțeleasă între limite și virtutea nu are decît o limită, nemărginitul»⁷⁸. Eterna revenire se transformă într-o veșnică urmărire a obiectului iubirii sufletului, urmărire care nu se sfîrșește niciodată, pentru că Dumnezeu e nesfîrșit. Și timpul acesta liniar este timpul desăvîrșirii credinciosului în care el trebuie să urce neîncetat spre înălțimile noului Sinai în asimilarea divinului. Această ascensiune spirituală boabardă în temporalitatea vieții credinciosului eternitatea de sfințenie a divinului, încît pentru sufletele curate nu mai există momentul temporal eshatologic. Venirea eshatologică e o realitate deja prezentă, anticipată deplin în timpul transfigurat al Bisericii. Pentru cei ce au primit transfigurarea harică, pentru cei ce s-au împărtășit de lumina divină necreată, ziua Domnului nu va veni niciodată. Lumina necreată e taina zilei a opta, începutul parusiei în sufletele sfinte: «Pentru cei ce s-au făcut fii ai luminii și fii ai zilei viitoare — zice Sfîntul Simion Noul Teolog —, pentru cei ce merg totdeauna în lumină, ziua Domnului nu va veni niciodată, căci ei sînt totdeauna cu Dumnezeu și în Dumnezeu»⁷⁹. Timpul eshatologic e trăit anticipat în viața interioară a credinciosului creștin, pentru care timpul devine un prezent continuu de viețuire cu Dumnezeu.

Natura umană a lui Hristos a fost introdusă prin înălțare în interiorul Sf. Treimi. Ea nu mai este supusă timpului creat, dar prin pătrunderea ei în viața divină, nu se desființează ca natură umană. Aceasta arată că există posibilitatea pentru ființa noastră de a ieși din temporalitatea existenței ei într-o eternitate continuă. Trecerea reală

76. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Teologia mistică*, I, 1, trad. de Pr. Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschi, Iași, 1936, p. 115. 77. N. Berdiaeff, *op. cit.*, p. 135.

78. Sf. Grigore de Nyssa, *Viața lui Moisi*, P. G., XLIV, 300 C, D — 301 B.

79. Sf. Simion Noul Teolog, *Omilia LVII*, ed. rusă, p. 37, apud VI. Lossky, *Essai sur la Théologie mystique...*, p. 231.

brilor Bisericii ... În virtutea jefei de pe cruce, a meritelor răscumpărătoare ale lui Hristos, Biserica dispune de «prisosința harului trebuitor sfințirii credincioșilor». Aceste mijloace sînt folosite în cadrul slujirii de păstor, adică al preoției în sensul propriu al cuvîntului, încredințată doar unor puțini membri ai Bisericii care primesc harul special al preoției sacramentale. Autorul expune învățătura tradițională a Bisericii Ortodoxe despre «treptele preoției» (cap. 2), «Puterea sfințitoare a păstorilor» și «tainele Bisericii» (cap. 3), subliniind două caracteristici ale noțiunii de taină. El afirmă că: «Darul harului — ce se dă prin sfintele taine — produce o transformare foarte adîncă și activă a naturii duhovnicești a creștinului care se apropie în modul cuvenit de o taină. El nu se mărginește la acea «sfințire generală» sau la «curăția sufletelor și a trupurilor» care se dobîndește de exemplu la slujba sfințirii celei mari a apei spre a-l apăra pe credincios de orice fel de întinare și tulburare ce ar veni, în măsură mai mare sau mai mică, din afară : se știe, că sfînta Biserică dobîndește pentru aghiazma mare, adică pentru apa sfințită la Bobotează puterea de a sfinți, a curăța păcatele, de a tămădui sufletul de patimi și trupul de boli, de a întări pe om pe calea vieții veșnice și de a îndepărta săgețile dușmanilor celor văzuți și nevăzuți» (Prof. M. Bogoiavlenski, *Despre sfințirea apei*, în «Duhovnaia beseda», 1860, nr. 2, p. 37). Ci ea, (lucrarea harică a Sfintelor Taine), pătrunde pînă în culele cele mai tainice ale inimii, luminează întreaga ființă a credinciosului și-i lasă în suflet atînci urme mintuitoare. «Nu știți — spune apostolul — că trupul vostru este templu al Duhului Sfînt care este în voi?» (Cor. I, 6, 19). Chiar căderea în păcate grele, cu toate că întristează Duhul lui Dumnezeu (cf. Rugăciunea a IV-a a Sf. Simeon Metafrastul din rînduiala Sfintei Împărtășanii; Efes. IV, 30), nu-l înstrăinează cu totul pe credincios de Dumnezeu și nu-l lipsește cu desăvîrșire de sfințirea mai înainte dobîndită prin sfintele taine. Pe temelul acestei puteri lucrătoare atît de mari a harului comunicat prin sfintele taine, trupul creștinului săvîrșit din viață, în evlavie, care în viață a fost părtaș la o foarte strînsă unire a sufletului său cu Hristos, mai ales prin împărtășanie cu sfînta taină a trupului și sîngelui lui Hristos, la înmormîntarea sa se învrednicește din partea Bisericii de cinstiri speciale : se pune cunună pe fruntea celui răposat, se aprind candelile lingă mormînt, se fac cădiri etc. «Trupul fratelui răposat este privit ca o biserică sfințită prin har» (Preot G. Deboiski «*Grija Bisericii Ortodoxe pentru mîntuirea lumii*», S. Petersburg, 1894, p. 515). Urmele adînci ale sfințirii prin har, sfințire proprie, în înțeles strict, fiecăreia din cele șapte taine, sînt cu deosebire caracteristice pentru trei taine despre care Biserică învață că nu se pot repeta și care pun pe sufletul credinciosului o anume «pecete» (Bolezul, Ungerea cu Sfîntul Mir) sau îi comunică acestuia un «caracter haric» special (preoția). Sfîntul Chiril al Ierusalimului vorbește despre taina Sfîntului Botez astfel : «Mare lucru este botezul care vă stă înainte : Preț de răscumpărare pentru cei robiți, iertare păcatelor ... pecete sfîntă care nu se poate strica» (*Procateheză*, p. 16). Formula de săvîrșire a tainei ungerii cu Sfîntul Mir (pecetea darului Sfîntului Duh), clar indicată în canonul al V-lea al Sinodului II ecumenic este în deplină concordantă cu expresia apostolului : «Iar cel ce ne întărește pe noi împreună cu voi în Hristos și ne-a uns pe noi, este Dumnezeu, care ne-a și pecelluit pe noi și a dat arvuna Duhului în inimile noastre» (II Cor. I, 21—22). În ce privește hirotonia, citim următoarele la sfîntul Grigore de Nisa : «Cel care ieri și mai înainte a fost unul din mulțime, unul din popor, devine deodată ... săvîrșitor al sfintelor taine». «El nu s-a schimbat întru nimic la trup sau la înfățișare», ci «prin-

tr-o putere oarecare nevăzută și prin har își schimbă în mai bine sufletul său nevăzut. (Opere, în ediția rusă, partea 8-a, Moscova, 1871, p. 6—7).

Toate cele șapte taine sînt în chip vital necesare Bisericii, deci și pentru mîntuirea credincioșilor, deoarece ele răspund tuturor trebuințelor fundamentale atît ale vieții spirituale a creștinului, cît și ale vieții cîrmuitoare a Bisericii — ale acestui unic Trup mistic al lui Hristos. «Nu orice taină — afirmă episcopul Eusebie Orłinski este direct necesară fiecărui membru al Bisericii, pentru a-i dobîndi mîntuirea, dar pentru Biserica lui Hristos în întregul ei, ca trup unic, toate tainele sînt necesare ... Toate tainele au ca scop rînduirea mîntuirii celor ce cred în Hristos» (*Cuvînte despre cele șapte taine mîntuitoare ale Bisericii catolice dreptmîritoare*, 1849, p. 7).

Prin botez omul se naște la o viață duhovnicească, creștină; prin ungera cu sfințitul mir, el capătă puterile necesare pentru a se întări în noua viață; în sfința împărtășanie credinciosul găsește totdeauna hrană și băutură dumnezeiască pentru creșterea neîncetată în viață duhovnicească; taina pocăinței îi obține curățirea de păcate; Sfințul Maslu îi dă vindecare și de bolile trupești; Taina Căsătoriei sfințește prin harul lui Dumnezeu unirea soților creștini în vederea întăririi unității lor duhovnicești, precum și pentru menținerea și continua răspîndire a Bisericii lui Hristos prin nașterea naturală de copii; taina preoției dă Bisericii păstori, învățători și săvîrșitori ai tainelor lui Dumnezeu pentru a conduce pe toți creștinii la viață veșnică.

În cap. 4, autorul se ocupă de taina preoției, de succesiunea neîntreruptă a ierohoniilor de episcopi, despre «alegere» și «sfințire». Harul episcopului îl dă Dumnezeu prin punerea mîinilor de către urmașii Sfinților Apostoli. Punerea mîinilor comunică fiecărei trepte preoțești dreptul dumnezeiesc de a săvîrși cele sfinte și o putere dumnezeiască deosebită, adică darul preoției fără de care nu este posibilă săvîrșirea sfințelor slujbe și a tainelor, nici un fel de participare și împărtășire a darurilor harului Sfințului Duh către credincioși.

Cap. 5, tratează despre «Taina euharistiei și aducerea jertfei euharistice ca latură esențială a slujirii preoțești».

Centrul sacerdotului creștin este Liturghia, numită de obicei Dumnezeiasca liturghie, deoarece în structura acestei slujbe publice intră ca parte integrantă săvîrșirea celei mai mari taine Sfința Euharistie sau, cel puțin, împărtășania cu Sfințele Taine ale lui Hristos (la Liturghia Darurilor mai înainte sfințite).

Taina Trupului și Sîngelui Domnului nostru Iisus Hristos sau Sfința Euharistie este în esența sa slujba Jertfei celei fără de sînge (a se vedea la rînduiala Dumnezeieștii Liturghii a Sfințului Ioan Gură de Aur rugăciunea «Nimeni din cei legați...»), «Cina Domnului» (I Cor. X, 21), adică împărtășirea cu precursorul Trup și cu făcătorul de viață Sînge al Mielului dumnezeiesc, care a suferit crucea pentru mîntuirea lumii.

Această taină, după învățătura Bisericii Ortodoxe, «întrece toate celelalte (taine) și lucrează mai mult decît celelalte pentru dobîndirea mîntuirii noastre» (*Mărturisirea Ortodoxă*, partea I, răspuns la întrebarea lor). Ea întrece celelalte taine prin imbelșugata dragoste a Domnului arătată nouă prin ea, precum și prin măreția necuprinsă a darului dumnezeiesc ce se oferă. Domnul nostru Iisus Hristos nu numai că pogorîră asupra credincioșilor care se împărtășesc cu sfința Euharistie darurile harului Sfințului Duh (ca în celelalte taine), ci odată cu aceasta le transmite în mod direct și simțit prezența sa personală, iar pe cei ce se împărtășesc din Trupul și Sîngele Său, îi unește foarte strîns cu Sine, și-i face temple vii ale Treimii făcătoare de viață și nedespărțită. Părinții Sinodului de la Cartagina (419) au numit Sfința Euharistie «Sfințeniile Sfinței Treimi» spunînd că ea este «adeverată și sfință și dumnezeiască» și prin ea «se întăresc toate nădejtile sufletului» (canonul 68). Însemnătatea excep-

țională a Tainei Sfintei Euharistii reiese clar din cuvintele Domnului însuși: «Cel ce mănincă Trupul Meu și bea Sîngele Meu, are viață veșnică ..., petrece în Mine și Eu în el» (Ioan VI, 54, 56). «De nu veți mînca Trupul Fiului Omului și de nu veți bea Sîngele Lui, nu veți avea viață în voi» (Ioan VI, 53). Creștinii Bisericii primare căutau din toată inima petrecerea nedespărțită cu Hristos și de aceea se sileau să se împărtășească cît mai des. Pe temeiul multor mărturii istorice pe care le găsim în operele lui Tertulian, ale Sfîntului Ciprian al Cartaginei, ale Sfîntului Vasile cel Mare, în canoanele Sfîntilor Apostoli și ale sinoadelor etc., se poate ști că pînă în secolul al IV-lea și pe alocuri pînă în sec. al V-lea, creștinii stăruiau în împărtășirea zilnică sau aproape zilnică.

După credința neschimbată a Bisericii, în timpul săvîrșirii sfintei Euharistii, piinea și vinul pregătite pentru sfînta taină, prin lucrarea Sfîntului Duh se prefac în adevăratul Trup și adevăratul Sînge al Domnului nostru Iisus Hristos, același trup care a suferit patimile și moartea pe cruce pentru păcatele oamenilor și același sînge care s-a vărsat pentru noi pe Golgota. Trebuie subliniat că Biserica Ortodoxă pare că nu se preocupă de loc de «latura exterioară», adică dacă materia piinii și vinului cu toate însușirile lor firești este desființată prin sfințire; dar ea, potrivit cuvîntului lui Dumnezeu (Matei XXV, 26, 28) și Sfintei Tradiții, afirmă că această materie avînd înainte de prefacere adevărata substanță a piinii și vinului, după prefacere coboară ca semnificație la treapta de «înfățișare» sau «chip» sub care în genere ni se arată vederii și simțirilor noastre externe adevăratul Trup și adevăratul Sînge al Domnului nostru Iisus Hristos. «După sfințirea piinii și vinului, se spune în *Scrisoarea patriarhilor din Răsărit*, nu mai rămîne piinea și vinul, ci însuși Trupul și Sîngele Domnului sub înfățișarea și chipul piinii și vinului» (17). Termenul de *prefacere* l-a pus în uz, în Răsărit, patriarhul Ghenadie Scholarul al Constantinopolului. După lămuririle date de Sinodul din 1691 din Constantinopol «acest cuvînt nu înseamnă nimic altceva decît lucrarea tainei».

Mitropolitul Mezarie spune că cuvîntul «prefacere» exprimă just și foarte puternic esența învățăturii vechi și statornice a Bisericii despre taina sfintei Euharistii (*Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. IV, p. 203, ed. rusă).

Dacă moartea pe cruce a Domnului nostru Iisus Hristos este făcută o singură dată și nu se poate repeta (Evrei X, 10), fiind oferire ca jertfă lui Dumnezeu Tatăl (mai precis Dumnezeirii una, dar în trei ipostasuri; a se vedea articolul Ierom. Pavel Ceremuhin, *Despre Sinodul de la Constantinopol din 1157*, în «Bogoslovskie trudî», I, Moscova, 1960, p. 93) a trupului omenesc al Dumnezeu-Omului — atunci Sfînta Taină a Euharistiei pe care a poruncit-o Domnul, este o aducere de multe ori și neîncetată, repetată, a patimilor și morții mîntuitoare suferite deja, dar și a trupului lui Hristos înviat și proslăvit, — săvîrșită pe altarele Bisericii, în chip supranatural și cu nepuțință a fi gîndit.

Cel care a așezat și a săvîrșit cel dintîi jertfa euharistică cea fără de sînge a fost însuși Domnul nostru Iisus Hristos, care a săvîrșit această tainică aducere de jertfă la Cina cea de Taină și a poruncit Apostolilor și urmașilor lor să săvîrșească aceeași tainică lucrare ca o amintire neîncetată și vie a jertfei sîngerose de pe Golgota (I Cor. XI, 11, 26) și a celei dintîi Euharistii (I Cor. XI, 23—25). Sfîntul Grigore de Nisa spune că Iisus Hristos «n-a așteptat hotărîrea lui Pilat, ci liturghisind în chip negrăit, tainic și nevăzut pentru oameni, înainte de a fi dat morții, a anticipat cu puterea atotștiinței sale violența morții, dîndu-se pe Sine însuși ca prinos și jertfă pentru noi, însuși fiind Preotul și totodată Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele

lunii». «Cînd a fost aceasta ? întrebă el apoi și răspunde : Atunci cînd a dat El Trupul Său ca mîncare ucenicilor, atunci El a arătat clar că aducerea de jertfă a Mielului s-a săvîrșit deja» (*Cuvîntul I la Învierea lui Hristos*).

Jertfa de pe Golgota și jertfa euharistică se află într-o legătură foarte strînsă și de nedespărțit. Prin cea dintîi Domnul a săvîrșit rîscumpărarea noastră, prin cea de a doua El ne dă posibilitatea să ne însușim meritele Sale rîscumpărătoare și roadele lucrării săvîrșite de El. Așadar jertfa de pe Golgota este jertfa de bază care dă existență jertfei euharistice. Jertfa euharistică n-are prin sine însăși puterea harică a iertării și curățirii, ci o primește pe aceasta din jertfa pe cruce a lui Iisus Hristos. «Jertfa lui Iisus Hristos — spune I. Olesnički — se aseamănă cu un izvor bogat și neseacă din care pleacă în diferite direcții pîraie abundente. Cine însetează, se duce la pîru și bea ; cine este înținat se duce și prin spălare, se curăță aici. Slăbește oare slava izvorului din pricină că pentru spălare și băut ne ducem la pîraiele ce curg din el ? Nicidcum. Tot așa, nici jertfa euharistică nu micșorează cu nimic slava jertfei de pe Golgota a lui Iisus Hristos» (*Învățătura simbolică a luteranilor despre tîina euharistiei*, Kamenet-Podolsk, 1894, p. 188).

Înțelegem necesitatea jertfei euharistice din faptul că mîntuirea noastră nu se face fără voia și participarea lui Hristos, ca mare preot veșnic (Evrei VII, 17, 24), o dată aducîndu-se jertfă pe Sine însuși (Evrei VII, 27) pe Golgota, prin puterea jertfei Sale rîscumpărătoare «poate să mîntuiască totdeauna pe cei ce vin la Dumnezeu prin El, fiind totdeauna viu, ca să mijlocească pentru ei» (Evrei VII, 25). În jertfa euharistică se face îmbinarea necesară a temeiului obiectiv al mîntuirii — a jertfei dumnezeiești, adică a adevăratului Trup și adevăratului Sînge al «Mielului nevinovat și neprihănit» (I Petru I, 19), care a murit pentru noi cu exprimarea voinței subiective «a celor ce vin prin El la Dumnezeu», adică cu hotărîrea tare a credincioșilor de a se devota ascultării depline de adevăr, de a urma pe Hristos, de a deveni părtași cu El la patimile Sale (I Petru IV, 1, 13), la dragostea de oameni (Filipeni II, 5 ; I Petru IV, 8) și să se poată împărtăși de viață veșnică descoperită în El pentru oameni (I Ioan IV, 11—12). Sfîntul Irineu al Lyonului, vorbind despre jertfa euharistică cea nesîngeroasă, observă că Dumnezeu a așezat-o nu pentru că are nevoie El de ea, ci pentru că «vrea ca noi să facem aceasta pentru noi înșine, ca să nu rămînem fără roade» (*Impotriva ereziilor*, IV, 18, 6). În jertfa euharistică Hristos-Mîntuitorul fiind și arhieru și jertfă, mijlocînd pentru cei pentru care se săvîrșește euharistia (adică pentru membrii vii și morți ai Bisericii ce se pomenesc la liturgie), prezintă oarecum iarăși și iar dreptei judecări a lui Dumnezeu dovada vie și de neclintit nu numai a nesfîrșitei dragoste jertfătoare a lui Dumnezeu față de lume (Trupul și Sîngele Său), ci și lucrarea alotbiruitoare a acestei iubiri în inimile credincioșilor, care răspunde chemării la mîntuire (faptul participării active la Euharistia a Bisericii) pe care Domnul nostru Iisus Hristos «a cîștigat-o cu Sîngele Său» (Fapte XX, 28) și care i se supune Lui în toate (Efes. V, 24).

Euharistia ca jertfă se aduce Domnului din partea Bisericii al cărei cap este El. De aceea, în esența sa, Euharistia este Jertfa Bisericii spre deosebire de jertfa de pe Golgota, care a fost adusă personal de Domnul nostru Iisus Hristos «pentru Biserică» (Efes. V, 25). Această jertfă este întîi de toate o jertfă de laudă și de mulțumire căci, proslăvind în rugăciunile euharistice nenumăratele binefaceri ale lui Dumnezeu revărsate peste lume și exprimînd bucurie pentru mîntuirea sa, bucurie pe care nimeni n-o poate lua de la noi (Ioan XVI, 22), Biserica, prin mîinile păstorilor săi oferă ca mulțumire lui Dumnezeu pentru iubirea sa față de noi, tot ce are mai bun — darul.

nesfârșit de mare și prețios în ochii lui Dumnezeu Trupul și Singele Mielului curat și neprihănit al lui Hristos, Capul și Mîntuitorul ei care a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea (Efes. V, 23, 25, 27). Totodată, aceasta este și o jertfă de împăcare deoarece aducînd Sfintele Daruri lui Dumnezeu, Biserica îl roagă ca El să reinnoiască mereu unirea noastră cu El, ruptă prin păcatele noastre, și să facă pace cu noi și cu frații noștri în Hristos săvîrșiți din viața aceasta, «nu pentru dreptatea noastră ci pentru că el este «pacea noastră» (Efes. II, 14) care a întărit cu Singele Său testamentul veșnic al păcii cu Biserica Sa (Luca XXII, 20). Despre marea semnificație a euharistiei ca jertfă de împăcare, mai ales în ce privește morții, cel mai clar vorbește Sfîntul Ioan Gură de Aur; «Să nu ne lenevim spune el — să ajutăm pe cei răposați și să aducem rugăciuni pentru ei, căci jertfa curățitoare este comună pentru întreaga lume» (*Cuvîntul al XLI-lea la I Cor.*). «Nu în zadar au stabilit Apostolii ca la înfricoșatele taine să pomenim pe răposați; nu puțin cîștig au ei din asta, ci mult folos; căci cînd stau oamenii cu miinile ridicate, cînd stă înainte soborul preoților și oferă jertfa sa înfricoșată, am putea oare să nu căutăm a îndupleca pe Dumnezeu pentru ei înălțînd rugăciuni către El? (*Ibidem*). Sfînta Euharistie este, în sfîrșit jertfă de cerere, deoarece Biserica roagă cu îndrăzneală pe Domnul: «cele puse înainte» (adică Sfintele Daruri aduse lui Dumnezeu ca jertfă), spre bine le întocmește după trebuința deosebită a fiecăruia» (*Rugăciunea Mulțumim Ție, Împărate nevăzut... din rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur*), adică, primind jertfa euharistică cea fără de sînge, să pomenească pe toți cei ce iau parte la ea («A se vedea rugăciunea «Iar pe noi, pe toți care ne împărtășim dintr-o piine și dintr-un potir...» din rînduiala Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare), cu felurile lor nevoi și să reverse asupra fiecăruia din ei mila sa sub forma variatelor daruri de care au nevoie.

Învățătura despre Euharistie ca despre aducerea jertfei celei fără de sînge, Biserica o păstrează dintru începutul existenței ei. Că Apostolii au văzut esența Cînei celei de Taină anume în aducerea în ea o jertfă, a Domnului nostru Iisus Hristos, se vede din dispozițiile Apostolului Pavel cuprinse în Epistola I către Corinteni privitoare la comportarea creștinilor față de euharistie (I Cor. X, 16—21).

Sfîntul Justin Martirul vorbește despre euharistie ca jertfă, preinchipuită în Vechiul Testament, apoi înlocuind jertfele Vechiului Testament, ca jertfă nesîngeruoasă, de mulțumire și împăcare (*Apologia I, 13, Dialogul cu iudeul Trifon 41, 70*). După învățătura Sf. Irineu al Lyonului, Euharistia este o jertfă nouă, curată, desăvîrșită, înălțîndu-se nemişcată din bisericile de pe pămînt către altarul ceresc (*Impotriva ereziilor, IV, 17, 5; IV, 15, 61*).

Credința în semnificația de jertfă a Tainei Trupului și Singelui Domnului este mărturisită și la Sfintele sinoade ecumenice. Părinții Sinodului III ecumenic au scris în epistola către Nestorie: «Săvîrșim în Biserici jertfa cea fără de sînge și ne sfințim prin împărtășirea cu sfîntul Trup și cu cinstitul Singe al lui Hristos...». Trupul și Singele Domnului este numit jertfă fără de sînge și la Sinodul al VII-lea ecumenic. Fi-rește că învățătura Bisericii despre jertfa nesîngeruoasă presupune cu necesitate credința că în slujba sfîntei Împărtășanii Domnul nostru Iisus Hristos, este prezent «nu în mod simbolic, nu în figură... ci cu adevărat, și real» (*Scrisoarea patriarhilor răsăriteni, 17*). Numai un astfel de dar fără de preț, cum este adevăratul Trup și adevăratul Singe al Domnului nostru Iisus Hristos, poate fi oferit lui Dumnezeu din partea Bisericii ca jertfă de mulțumire, împăcare și cerere deplină suficientă. Acolo unde este respinsă învățătura despre prefacerea pâinii și vinului în Trupul și Singele Domnului,

acolo, în realitate, nici nu poate fi vorba de euharistie ca jertfă nesingeroasă, jertfă prin esența sa identică cu jertfa cea unică și nerepetabilă de pe cruce și în același timp, potrivit poruncii Mîntuitorului, repetată neîncetat pe pămînt pînă la venirea Domnului (I Cor. XI, 26).

Sfînta Euharistie, care nu reprezintă o simplă comemorare, gîndită doar, a jertfei de pe Golgota, ci reproduse real jertfa cea fără de sînge săvîrșită de Domnul nostru Iisus Hristos la Cina cea de Taină, se încheie todeauna cu împărtășirea cu Sfintele Taine ale lui Hristos, spre iertarea păcatelor și viața de veci. Fiind extraordinar de însemnată și de binefăcătoare, prin lucrările sale, pentru cei ce iau parte la ea, în sensul larg al cuvîntului (adică pentru cei pentru care ea se săvîrșește, precum și pentru cei care sînt de față și se roagă în timpul sfintei liturghii), Euharistia își arată întreaga putere a lucrării ei mîntuitoare față de cei care cu vrednicie, cu credință sinceră și cu cuvenita pregătire morală se apropie de Masa dumnezeiască și se împărtășesc cu Sfintele Taine. Acum, anume se săvîrșește cea mai deplină însușire a roadelor morții răscumpărătoare a Domnului de către credincioși, adică sfințirea lor. După învățătura Bisericii, împărtășirea cu tainele lui Hristos este cel mai activ mijloc de unire cu Hristos, duhovnicește și trupește (Sfîntul Ignatie Teoforul, *Către Smirnieni*, 7); ea tămăduiește natura spirituală a celor ce se împărtășesc, pune în ea sămînta noii vieți în Hristos și-i face prin aceasta părtași și moștenitori ai vieții veșnice.

Poziția eminentă a sfintei Euharistii printre toate celelalte taine și slujbe și înalta învățătură ortodoxă despre ea, determină și imaginea despre păstoria Bisericii, ca fiind mai ales «slujitori ai altarului», «cei ce stau la altar», ca unii ce sînt consacrați sfîntului jertfelnic pe care se săvîrșește una dintre slujbele principale și esențiale «slujba altarului», adică Dumnezeiasca liturghie. Fapt remarcabil este că cuvintele apostolului: «Oare nu știți că cei ce slujesc la altar au parte de la altar?» (I Cor. IX, 13), în mod propriu referindu-se la preoții Vechiului Testament, în canoanele Sfinților Apostoli ele sînt aplicate direct sfinților slujitori ai Bisericii lui Hristos, în frunte cu episcopul, numiți clar «slujitori ai altarului»: «Legea Domnului a așezat că cei ce slujesc la altar, de la altar să mînce» (Canonul 41 al Sfinților Apostoli; cf. Canoanele 13 și 29 al Sinodului Trulan).

În legătură cu problema legăturii dintre preoție și jertfa euharistică vom sublinia că Biserica Ortodoxă nu împărtășește nici o concepție extremistă, fapt care este caracteristic pentru teologia romano-catolică. Mulți dintre teologii romano-catolici înclină să reducă esența preoției exclusiv la puterea euharistică, adică la sfințirea Sfințelor Daruri și la aducerea lor ca jertfă. Așa de exemplu în cunoscuta Scrisoare a episcopilor Angliei în frunte cu cardinalul Vogan, arhiepiscop de Westminster, scrisă în 1898, în apărarea bulei papei Leon al XIII-lea despre hirotoniile anglicane, se spune: «Preotul nostru este cel destinat și împuternicit să aducă jertfă liturgică, așa dar cel care a primit putere de la Dumnezeu ca, prin cuvintele de sfințire, să producă prezența Trupului și Sîngelui lui Hristos sub chipul pîinii și al vinului și să le aducă ca jertfă. El poate avea alte împuterniciri legate de slujirea sa, de exemplu puterea de a ierta păcatele; lui i se mai dă îndatorirea de a propovădui cuvîntul lui Dumnezeu și a exercita slujirea de păstor. Dar aceste alte împuterniciri și îndatoriri cu caracter secundar..., nereferindu-se la esența sa (?!)». În alt loc, din aceeași scrisoare: «...harul preoției este total identificat cu împuternicirea de a sfinți și a aduce ca jertfă adevăratul Trup și adevăratul Sînge al Domnului». O concepție asemănătoare despre raportul dintre preoție și jertfă a fost emisă încă de Tomă de Aquino († 1274). El a

Învățat că taina preoției este destinată pentru taina euharistiei, care este «taină între taine», că menirea ierarhiei în sens propriu este de a da slujitori pentru săvârșirea euharistiei. Treptele ierarhiei, după părerea lui Toma de Aquino, s-au instituit fie pentru sfințirea euharistică, fie pentru oarecare slujire auxiliară a acestei taine. Celelalte taine, afirma el, «vin de acolo că sînt conținute în taina euharistică». Fără să mai analizăm procesul de dezvoltare ulterioară a acestui punct de vedere, vom remarca numai că greșeala fundamentală a teologiei romano-catolice în acest proces se reduce la următoarele: se consideră că centrul vieții barice a Bisericii nu este jertfa fundamentală, adică jertfa de pe Golgota, care dă existență atât jertfei euharistice, cât și celorlalte taine, ci numai sfînta euharistie. Astfel teologul catolic, germanul Hir, a scris: «Jertfa mesei este punctul central al cultului catolic, izvorul (!) actelor cultice, servind ca mijloc al harului, adică al tainelor și sacramentaliilor. Din ea curge zilnic izvorul jertfei de pe cruce și umple canalele tainelor, ce aduc apa mîntuitoare a Răscumpărătorului».

Teologia ortodoxă, cu toată evlavia sa față de Taina Trupului și Sîngelui Domnului, pe care Sfînta Biserică o recunoaște, «drept cea mai înaltă și mai mîntuitoare» (*Mărturisirea Ortodoxă*, p. 1, răspuns la întrebarea a 6-a) între cele șapte taine și alte slujbe, nu cade însă în extremismul de a subordona și a pune în dependență toate sfintele taine de poziția Sfîntei Euharistii. Crezînd în faptul că moartea lui Iisus Hristos este pentru credincioși un izvor de sfințire și al tuturor darurilor harului dumnezeiesc, Biserica Ortodoxă produce din jertfa de pe cruce, adică din meritele răscumpărătoare ale Domnului nostru Iisus Hristos, toată puterea sfințitoare a păstorilor săi, deci și puterea de a săvîrși Sfînta Euharistie. «Cu toate că puterea de a săvîrși slujbe, — spune prof. I. P. Sokolov — poate fi considerată într-un anumit sens puterea fundamentală, iar în cadrul împuternicirilor conferite de această putere, puterea de a săvîrși euharistia ocupă un loc pe atât de proeminent, pe cît se ridică euharistia deasupra altor sfinte taine, totuși nu există temeiuri să facem această puterea euharistică puterea exclusivă a întregii esențe a slujirii preoțești» (*Despre realitatea ierarhiei anglicane*, Sanct Petersburg, 1913, p. 45).

Fără a împărtăși entuziasmul concepției romano-catolice, în problema legăturii dintre jertfa euharistică și esența slujirii preoțești, Biserica Ortodoxă nu poate fi totuși de acord cu concepția protestantă în această privință, concepția care prin esența ei neagă cu totul îndatorirea preoției creștine de a aduce jertfe. Se știe că teologii anglicani ... au depus și continuă să depună multe eforturi pentru a se apropia de Biserica Ortodoxă în ce privește înțelegerea caracterului de jertfă al euharistiei; în privința aceasta ei au făcut mai mult decît toți ceilalți reprezentanți ai lumii protestante. Dar, atât din învățătura oficială a Bisericii Anglicane despre euharistie și preoție — ce se află în cărțile ei simbolice, adică în «Cartea de rugăciuni» ... și în «Cele 39 de articole ale Bisericii episcopale din Anglia», precum și din afirmațiile teologilor reiese evident că puterea preoției nu e gîndită de anglicani ca incluzînd în sine deplină putere de a sfinți și a oferi ca jertfă Trupul și Sîngele lui Hristos, în înțeles propriu și real; în cazul cel mai bun se admite aici deplină putere de a aduce o «jertfă» care este posibilă fără prezența reală a Trupului și Sîngelui lui Hristos pe altar, adică jertfa de laudă și mulțumire sau jertfa amintitoare a morții Domnului pe cruce.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, în legătură cu apariția bulei papale «*Apostolicae curae*» (1896), care a declarat odată pentru totdeauna hirotoniile anglicane «cu totul

nereale și deplin dăunătoare», a continuat cîva timp o polemică aprinsă între teologii anglicani și catolici din Anglia, în cursul căreia, printre alte probleme, a fost atinsă și problema funcției de aducere a jertfei pe care o are preoția. Oricît ar părea de ciudat, ambele părți în dispută au socotit că este posibil să afirme cum că Biserica Ortodoxă a Răsăritului ar fi în totul de acord cu ele în ce privește învățătura despre esența și natura preoției. Primații anglicani, arhiepiscopii de Canterbury și York, care au alcătuit *Răspunsul la epistola apostolică a papei Leon XIII despre hirotonia anglicană*, au declarat: «Biserica Răsăritului, fără îndoială, învață la fel cu noi că săvîrșirea unor taine se potrivește mai mult preoților decît aducerea jertfei unice... Împreună cu noi, el (adică papa Leon al XIII-lea), după cît se pare, osîndește și pe creștinii de răsărit care ... în *Catehismul rusesc dezvoltat*, printre obligațiile preoției, amintește numai de îndatorirea de a săvîrși sfințele taine și de a păste turma» (*Răspunsul Angliei dat Romei în problema preoției anglicane*, trad. rusă. Sanct Peterzburg, 1897, 37—38). Tot atunci, arhiepiscopii catolici, răspunzînd acestei declarații a anglicanilor, au afirmat că «în toate cele cu privire la prezența obiectiv reală (a lui Hristos în sfînta Euharistie), a adevăratei jertfe de împăcare, cu privire la natura și sfera preoției, Biserica condusă de Leon al XIII-lea și Marea Biserică a Răsăritului sau Biserica rusă au o învățătură identică» (*Apărarea bulei...*, 1898, p. 49). Nici una din părți n-a avut dreptate. Astfel, despre natura preoției Biserica Ortodoxă a Răsăritului nu învață în nici un caz, în mod identic cu autorii enciclicii *Apărarea bulei*; în nici un chip ea nu este de acord cu părerea lor precum că toate celelalte împuterniciri ale preotului (în afară de puterea de a săvîrși sfînta Euharistie) între care și puterea de a ierta păcatele, sînt «îndatoriri secundare» și că «nu privesc esența slujirii preoțești».

Cum s-a ajuns ca și catolicii și anglicanii, care stau pe poziții complet diferite în problema naturii preoției, să declare deodată unitatea lor de vederi cu Biserica Ortodoxă? Fără îndoială că a jucat un rol mare aici dorința ambelor părți de a-și întări poziția prin referiri la autoritatea Bisericii Ortodoxe. Această dorință ar fi fost greu de realizat dacă n-ar fi venit în ajutorul ei o împrejurare foarte prielnică pentru cei aflați în dispute. Fapt e că, așa cum observa, just, arhimandritul Lev Gillet, Biserica Ortodoxă nici pînă astăzi «n-are o doctrină sistematică oficială cu privire la legătura dintre aducerea jertfei și preoție» (*Ways of Worship*, London, 1951, p. 184). De fapt Biserica Ortodoxă are o concepție cu totul clară și definitivă în această perioadă, în schimb, în literatura teologică ortodoxă rusă într-adevăr, nu vom găsi o clarificare exactă și amănunțită a acestei concepții a Bisericii.

Chiar în prima perioadă de dezvoltare a gândirii teologice din Rusia se pot întîlni cîteva observații scurte cu privire la legătura esențială dintre jertfă și preoție, răspîndite în opere, lămuriri sau instrucțiuni de diferite feluri: «Se știe — citim, de exemplu, în lucrarea lui Ștefan Iavorski — că fără adevărata jertfă nici nu poate fi vorba de preot» (*Prin Piatra Credinței*, 1843, p. 135, ed. rusă). Teofan Procopovici, vorbind despre treapta de episcop și preot observă că persoanele care au aceste trepte «pentru că slujesc jertfa cea fără de sînge sînt numiți mai cu seamă preoți» (*Regulamentul duhovnicesc*, 1820, p. 85, ed. rusă).

Ulterior, problema împuternicirii preoției de a aduce jertfa a rămas foarte mult timp oarecum în umbră, probabil pentru că teologii ruși n-au mai avut prilejul de a se ocupa în mod special de ea. Trebuie să remarcăm că chiar atunci cînd au apărut aceste ocazii, legate de necesitatea de a exprima o apreciere asupra realității hiro-

toniilor anglicane, un învățat și cercetător alit de mare ca Prof. V. A. Sokolov de la Academia teologică din Moscova, autor al cunoscutei lucrări *Ierarhia Bisericii Anglicane Episcopale (1897)*, analizând cu atenție diferitele aspecte ale doctrinei anglicane despre preoție, n-a examinat de loc problema credinței Bisericii anglicane cu privire la puterea de a sfinți și a aduce jertfa cea nesfingeroasă. Iar acest lucru a fost făcut atunci când bula Papei Leon al XIII acuza direct pe anglicani că în rînduiala lor de sfințire (supusă reformei în timpul lui Eduard al VI-lea la mijlocul sec. XVI) «nu numai că nu se face nici un fel de mențiune deschisă despre aducerea jertfei, despre sfințire, preoție, puterea de a sfinți și a aduce jertfă, ci chiar cele mai mici urme ale acestor învățături, ce se păstrează în rugăciunile ritului catolic și n-au fost deplin eliminate, au fost înlăturate și șterse cu grijă». I. P. Sokolov, profesor la Academia teologică din Petersburg, remarcînd o scăpare din vedere a lui V. A. Sokolov, a afirmat just atunci că datoria fiecărui teolog ortodox care studiază învățătura anglicană despre preoție este de a da un răspuns la întrebarea «cînd Biserica anglicană învață greșit despre euharistie, ea denaturează oare cu totul adevărata preoție sau numai o vatămă?» Un răspuns precis ar fi cerut desigur un studiu prealabil asupra concepției ortodoxe cu privire la raportul dintre jertfă și preoție. Însuși I. P. Sokolov în cîteva din articolele sale, consacrate cercetării preoției anglicane, a exprimat unele idei prețioase în problema puterii preoției de a aduce jertfa, întărindu-le cu dovezi întemeiate pe analiza textului cărților simbolice ortodoxe, precum și cu cîteva referiri la cărțile de cult și la operele scriitorilor teologi ruși, citind în special *Piatra credinței*, și *Regulamentul duhovnicesc*. Concluzia de bază, ce se poate scoate din analizele lui I. P. Sokolov, este că Biserica Ortodoxă nu reduce esența preoției numai la aducerea jertfei, ci recunoaște, totodată existența unei legături foarte esențiale între noțiunea de «jertfă» și «preoție». Preoția Bisericii adevărate este desigur o «preoție aducătoare de jertfă», adică o preoție care printre cele mai importante obligații ale sale are și pe aceea de a săvîrși permanent jertfa euharistică nesfingeroasă.

«A sluji» pe Domnul, pentru păstorul ortodox înseamnă a săvîrși înainte de toate, liturgia dumnezeiască. Această idee este doar exprimată de autorii *Mărturisirii ortodoxe* în partea consacrată învățăturii despre preoție: «Cînd slujeau ei lui Dumnezeu (adică atunci cînd ei aduceau lui Dumnezeu jertfa cea nesfingeroasă) și cînd posteau, le-au spus Duhul Sfînt: «Osebiți-mi pe Varnava și pe Saul...» (partea I, răspuns la întrebarea 109).

Scrisoarea patriarhilor din Răsărit pune într-o foarte strînsă legătură reciprocă taina preoției și taina euharistiei, cînd spune: «Domnul a instituit preoția cînd a spus: aceasta să faceți în amintirea Mea» (Luca XXII, 19); sau: «cite veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer» (Matei XVIII, 18). Cînd studiem acest loc apare firesc ideea că puterea de a săvîrși jertfa cea fără de sînge (slujirea îndreptării și sfințirii), împreună cu puterea de a lega și a hotărî (slujire și împăcare), potrivit învățăturii patriarhilor răsăriteni aparține, în virtutea dispozițiilor Domnului, esenței slujirii preoțești.

Expresii clare privitoare la preoția aducătoare de jertfă găsim în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe. În rînduiala liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare se pomenește

de patru ori că Domnul a așezat păstori bisericești «să slujească la sfântul (Său) Jertfelnic». În prima rugăciune a credincioșilor din rînduiala Liturghiei Sfintului Ioan Hrisostom se spune despre ei că Domnul «i-a pus în slujba aceasta», adică i-a destinat să săvîrșească neîncetat Sfînta Euharistie. În rugăciunea a doua, citită de episcop celui ce se hirotoneste pentru treapta de preot, sînt următoarele cuvinte: «...pre-acesta carele a binevoit a intra în treapta preoției, umple-l după mulțimea bunătății tale de darul Prea Sfîntîtului Tău Duh pentru ca să se facă el vrednic a se înfățișa curat înaintea sfintei Tale mese; a predica Evanghelia împărăției Tale, a lucra cu sfințenie cuvîntul adevărului Tău, a-ți aduce daruri și prinoase spirituale, a reînoui poporul Tău prin baia renașterii».

După cum se vede, aici, datorită «de a sta înaintea sfîntului jertfelnic» este pusă în fruntea celorlalte îndatoriri ale slujirii preoțești. În rugăciunea întâia, rostită celui ce se hirotoneste în episcop, se arată că Domnul a instituit diferite trepte ierarhice pentru «a lucra și a sluji cinstitele și preacinstitele lui taine la sfîntul său jertfelnic». Într-una din stihirile din rînduiala înmormîntării preoților se spune despre cel răposat: «preotul tău Hristoase, slujitor și aducător al dumnezeieștilor taine...» (stihira la hvalite).

Hirotonia pentru treapta de episcop și preot, adică a celor ce aduc Jertfa nesîngeroasă, se săvîrșește în Biserica Ortodoxă în plină liturghie, arătîndu-se că slujba ce le stă înainte va fi legată strîns de aducerea jertfei euharistice, începînd din clipa sfințirii ei.

Așa-numita «cununie a celor hirotoniți cu Biserica», adică întreita ocolire a sfintei mese în timp ce se cîntă cîntările de la cununie («Sfinților mucenici...; Slavă Ție, Hristoase Dumnezeu...») exprimă limpede concepția Bisericii cu privire la «con-sacrarea» acestor persoane sfîntului Jertfelnic pe care «Însuși Hristos este de față și stă înainte» (G. Debolski, *Grija Bisericii Ortodoxe pentru mîntuirea lumii*, 1894, p. 345—346). Potrivit practicii existente în Biserica rusă, ocolirea sfintei mese se face numai la hirotonia în diacon și preot, dar pînă în prima jumătate a secolului al XVII-lea și cei hirotoniți în episcop înconjurau sfînta masă (A. Neselvski, *Rînduiala hirotesilor și hirotoniilor*, 1906, p. 125—128, 298); acest obicei se păstrează pînă astăzi în Biserica greacă.

În sfîrșit, ritul sfînt ce există în Biserica Ortodoxă de a înmîna celui hirotonit în preot «gajul», adică Dumnezeiescul Agneț, înseamnă — după interpretarea lui Simeon al Tesalonicului — «că cel hirotonit se face lucrător al tainelor dumnezeiești» adică săvîrșitor al Sfintei Euharistii. Într-un Liturghier din secolul al XVI-lea se spune: «Va lua episcopul pîrticica de pe disc și o va da celui nou hirotonit, spunîndu-i: «Primește, preotule...!» Și de aici încolo acesta va avea puterea de a săvîrși dumnezeiasca liturghie și de a aduce jertfa cea nesîngeroasă pentru păcatele sale și ale altora (Prof. A. Dmitrievski, *Stavlennik*, 1904, p. 101—104).

Studiul Prof. L. Voronov constituie o contribuție ortodoxă importantă, plină de sugestii în ce privește discuțiile actuale asupra preoției.

Pr. Prof. A. ZAREA

PICTURA RELIGIOASĂ BIZANTINĂ ÎN EPOCA PALEOLOGILOR

În frunte cu icoana Theotokos Hodegetria, la 15 august 1261 Mihail VIII Paleologul a intrat triumfal în Constantinopol¹. Imperiul bizantin restaurat², însă redus foarte mult teritorial, era amenințat dinafară și sfîșiat de lupte interne. Deși în agonie, printr-un contrast izbitor, viața sa intelectuală nîcînd înainte n-a avut o strălucire atît de măreață³. În secolele al VIII-lea, — al XV-lea, se ridică o pleiadă de învățați care au depus o muncă uriașă de critică, editare și interpretare: «e a treia renaștere bizantină, a treia salvare de către Bizanț a literaturii și a cugetării elenice»⁴. Amintim doar cîțiva: George Akropolites, Nicefor Blemmydes, George din Cipru, Maxim Planudes, Teodor și George Metochites, Nicefor Chumnos, Nicefor Gregoras—polihistor bizantin, Grigorie Palamas, Nicolae Cabasilas, Iosif Bryennias, Marcu Eugenikos, Gemistos Plethon⁵.

În sens larg s-a produs o Renaștere greco-latină. Totuși Bizanțul n-a avut un Dante, întrucît Renașterea bizantină a fost legată strîns de trecut prin tradițiile sale, pentru că puterea creatoare și spiritul de independență mereu au fost limitate de autoritatea Bisericii și a Statului⁶. De notat, însă, că aportul culturii bizantine la primul umanism italian a fost mult mai substanțial decît s-ar părea⁷. «Umaniștii» și operele bizantine care au ajuns în Apus, au trezit interesul și gustul pentru civilizația antică. De remarcat totuși faptul că cele două curente ale Renașterii au urmat pînă la urmă idealuri diferite și căi proprii⁸.

Ca orice altă manifestare artistică, și pictura se încadrează perfect în acest proces de regenerare culturală, cu notele ei aparte desigur. În ce privește pictura religioasă bizantină — asupra căreia vom insista în articolul de față — investigațiile recente încearcă să explice satisfăcător fenomenul acestei neașteptate înfloriri artistice într-un imperiu aflat în decădere. Specialiștii mai vechi și mai noi au emis teorii variate; unele au supraviețuit ca plauzibile; altele au căzut ca artificioase. Pentru

1. Ch. Delvoye, *L'Art byzantin*, Paris, 1967, p. 312.

2. Oficial, împărații continuă să poarte titlul obișnuit de «basileus și autocrator al Romellor», dar și noul titlu de «împărat al grecilor».

3. St. Runciman, *The Last Renaissance*, Cambridge, 1970, p. 1—2.

4. P. Lemerle, *Bizanțul și originile noastre*, apud N. Ș. Tanașoca, «Literatura Bizanțului», antologie, traducere și prezentare, Ed. Univers, București, 1971, p. 53.

5. Vezi St. Runciman, *op. cit.*, p. 49—84.

H. Hunger, *Reich der neuen Mitte. Der christliche Geist der byzantinischen Kultur*, Graz-Wien-Köln, 1965, p. 368—369, conchide că în Bizanțul ultimei perioade a prevalat un umanism creștin.

6. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1932, tom. II, p. 421.

7. Pentru amănunte vezi Ag. Pertusi, *Leonzio Pilato fra Petrarca e Boccaccio*, Venezia-Roma, 1964. După specialistul italian, umanismul din Trecento și Quattrocento e pătruns de un spirit nou, creator.

8. Renașterea italiană apare într-o epocă absolut nouă, cu perspectiva unei amplori fără precedent. Ea liberează persoana umană de gîndirea dogmatică; permite o realizare originală a ideii fundamentale a creștinismului occidental; pregătește terenul dezvoltării individualismului; elaborează o concepție raționalistă și pozitivă a realității; duce la o separație treptată a artei profane de convingerile și principiile religioase. Cf. V. Lazarev, *Storia della pittura bizantina*, Ed. jt. relaborata e ampliata dall'autore, Torino, 1967, p. 353.

Dar în vremea Paleologilor, Bizanțul a avut învățați de toate categoriile «care n-au mai adus puține servicii științelor naturii decît Roger Bacon în Apus» (Krumbacher, *Gesch. d. byz. Lit.*, 429).

a avea o imagine lămuritoare, vom prezenta fugitiv câteva din ele, în primul rând două ipoteze extremiste: orientală și occidentală.

Ipoteza orientală⁹ a fost susținută de Th. Schmit, J. Strzygowski, G. Millet, cu mici deosebiri. De pildă, Strzygowski presupunea că mozaicurile de la Kahrié-Djami (vechea biserică a Mănăstirii Chora) n-ar fi altceva decât copii de fresce din secolul al IX-lea de origine siriacă¹⁰. Ceva similar susținea Millet: artiștii secolului al XIV-lea s-au retras la mănăstirile vechi și au imitat capodoperele trecutului, fie de tradiție elenistică, fie orientală¹¹.

Ipoteza occidentală¹² e reprezentată de I. P. Richter, N. P. Kondakov, D. Ainalov ș. a. Ultimul, în 1917, scria că pictura bizantină din secolul al XIV-lea nu poate fi socotită ca un pur fenomen de artă bizantină, fiind reflecția unei noi dezvoltări a picturii italiene care, la rândul ei, la origine, are o artă bizantină dinainte¹³. Ch. Diehl, la vremea sa, a respins această teorie, invocând rațiuni bizantine pentru renașterea picturii sub Paleologi: avântul general al culturii, trezirea unui sentiment profund de patriotism elenic, dar și dezvoltarea treptată a noilor curente ce s-au manifestat în arta bizantină din secolele al XI-lea — al XII-lea; apoi influențele străine au putut sprijini îndeosebi această înflorire strălucitoare, însă arta bizantină și-a tras din sine rădăcinile, esența¹⁴.

P. Muratoff deosebește stilul «vechi» de cel «nou», trage o linie de demarcație. Cel nou-neoelenistic — în a doua jumătate a secolului al XII-lea ajunge la culme și se prelungește pînă la începutul secolului al XIV-lea; iar stilul din jurul anului 1300 a fost doar un ecou al stilului comnen¹⁵.

G. A. Soliriu vorbește de o revoluție artistică și o pune în paralelă cu aceea a lui Giotto¹⁶.

Cu modificări, s-a păstrat ideea de bază a lui Millet și anume concepția unei dihotomii și polarități fundamentale în pictura paleologică. Această polaritate pare la L. Bréhier ca o încordare între spiritul clasic al neumanismului și mistica isihasmului (hesychasmului); după Th. Schmit: contrast și fuzionare limitată a artei profane și celei bisericesti; la V. Petkovic: opoziție sociologică a artei aristocratice și populare¹⁷.

Conform altei ipoteze («frühe», după Demus), nu s-ar fi dezvoltat la Constantinopol sub latini în nici un caz o artă bizantină deosebită, că pictura de la 1261 la 1300 nu e alta decât cea practică pînă la 1204¹⁸.

După Lazarev — și Alpatov — stilul paleolog s-a dezvoltat rapid, imediat după reîntoarcerea Paleologilor în Constantinopol¹⁹. Pictura paleologă — precizează Laza-

9. Detalii la Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, 2-e édition revue et augmentée, tom. II, Paris 1929, p. 744. Vezi și O. Demus, *Die Entstehung des Paläologenstils in der Malerei* (Berichte zum XI. Intern. Byzant. Kongreb, München, 1958, IV, 2), p. 41—42. Această ipoteză a fost respinsă prin argumentul iconografic.

10. Și despre Psaltirea sîrbă de la München (secolul al XV-lea) a încercat să susțină că acest manuscris nu e decât o copie după original sîrian din secolul al VI-lea — al VII-lea (v. Diehl, *op. cit.*, p. 744). 11. Teoria lui Millet și în Demus, *Entstehung*, p. 8 ss.

12. Vezi și Demus, *op. cit.*, p. 33 s. cu bibliografie.

13. Italianul Bettini caută începuturile stilului paleolog în biserică San Marco; cf. Demus, *Entstehung*, p. 39. 14. Diehl, *op. cit.*, p. 749.

15. O. Demus, *Entstehung*, p. 7, cu citate.

16. G. Soliriu, *Die byzant. Malerei des XIV. Jahrhundert. in Griechenland*, Athen, 1928, p. 100; și Demus, *op. cit.*, p. 7. 17. O. Demus, *ibidem*, p. 11.

18. Și aici e vorba de o falsă datare a monumentelor de artă, cf. O. Demus, *Entstehung*, p. 20. 19. *Ibidem*, p. 18.

rev — reprezintă un stil unic prin premisele sale. Formată pe teritoriul metropolitan în ultima treime a secolului al XIII-lea, cucerind o mare forță de dezvoltare în secolul al XIV-lea, și pătrunzind în orice colț din lumea creștină orientală, a trecut prin diferite faze stilistice: una mai pitorească și alta mai liniară, mai grafică. Totuși aceste două faze nu s-au diferențiat așa de mult încât să ne poată împiedica să vorbim de pictura paleologă ca despre un organism omogen²⁰. Cum demonstrează examinarea manuscriselor din secolul al XIII-lea, influențele apusene n-au acționat în nici un mod asupra stilului protopaleolog. Încercările unora (Bettini, Galassi) de a căuta originile stilului paleolog în arta apuseană și, în speță, în pictura monumentală a Venetiei, sînt desmintite de dezvoltarea picturii bizantine din perioada considerată²¹. E necesar a se conchide că în procesul de formare a noului stil o importanță deosebită a avut întoarcerea la tradiția elenistică, în care artiștii secolului al XIII-lea au găsit forța care le-a îngăduit să creeze o artă mai vie și de a pune bazele stilului paleolog matur²². Cu toate acestea, se observă în secolul al XIII-lea lupta între tendința conservatoare și cea progresistă, antagonism repetat și în veacul următor cu ocazia reacției isihaste. Palamismul, între altele, a pus Ortodoxia la adăpost față de curentele raționaliste ale Renașterii italiene²³. De subliniat că, alături de o serie de tendințe laice, principiul religios și autocratic continuă să domine absolut în viața și arta bizantină²⁴.

Urmind sesizarea inceputurilor stilului paleolog, O. Demus examinează arta din secolul al XII-lea și al XIII-lea pe faze²⁵, menționind și contribuția slavilor la geneza stilului paleolog²⁶. În prima fază (1200—1230): tendințe de simplificare a reliefului personajelor, a compozițiilor se observă la Studenica, Tirovo. În a doua fază (1230—1260) noi forme pline de volum, noi tipuri, treptat eliberarea de ultimele resturi de forme obligatorii ale artei comnene. În locul schemei complicate, simplitatea. Se accentuează expresia și mișcarea: stil «preclasic» precum la Mileșeva, Morača, Boiana, Sopočani. A treia fază (1260—1280) se caracterizează prin deplină plasticitate a figurilor, cuvertura în desfășurare, volum și greutate în cazul personajelor, tehnică picturală, contrast și rezonanță în culori, efecte de lumini, expresie intensă în gesturi și mișcare, dar nu în afară de dramatic. «Clasic» deplin: la Sopočani, Constantinopol (Sf. Sofia — «Deisis»). În ultima fază (1280—1300) o artă de «Frühbarock», de pildă la Peribleptos-Ohrida²⁷.

20. V. Lazarev, *Storia*, p. 354. Aceste două curente, clasic și realist, în aparență contradictorii, au fost interpretate, mult timp, ca manifestări a două școli numite macedoneană și cretană, una pătrunsă de legile grecilor, alta atașată tradițiilor populare și paleocreștine din Orientul Apropiat — afirmă H. Stern, *L'Art byzantin*, Paris, 1966, p. 144.

21. V. Lazarev, *Storia*, p. 283.

22. *Ibidem*, p. 284.

23. Ch. Delvoe, *op. cit.*, p. 315.

24. V. Lazarev, *Storia*, p. 353.

25. O. Demus, *Entstehung*, p. 22: «Neue Entdeckungen und Untersuchungen haben nämlich gezeigt, dass die Zeit zwischen 1204 und 1261 trotz der lateinischen Besetzung Konstantinopels und der Zerrissenheit des Reiches für die Entwicklung neuer Möglichkeiten und Formen in der byzantinischen Malerei überaus fruchtbar gewesen ist. Diese Entwicklung läßt sich am besten an den Denkmälern der Monumentalmalerei ablesen, die in Serbien, Bulgarien, Mazedonien, Griechenland und den Inseln aufgedeckt worden sind. Es ist heute schon möglich, eine die Hauptphasen dieser Entwicklungen fast lückenlos bezeichnende Denkmälerreihe aufzustellen».

26. O. Demus, *op. cit.*, p. 43. Renașterea paleologă își are tocmai o rădăcină și în protestul național împotriva stăpînirii latine, și Niceea era punct de plecare și mijloc al acestei mișcări care din 1261 își va avea reședința în Constantinopol (*Ibidem*, p. 54).

27. O. Demus, *op. cit.*, p. 30.

Recent M. Chatzidakis a continuat cercetările asupra evoluției stilului paleologic din secolul al XIV-lea²⁸. El distinge trei perioade: I (1300—1330), de evoluție dinamică. Picturile din capela Sf. Eulimie a bisericii Sf. Dimitrie — Tesalonic, realizate de faimosul M. Panselinos, sînt reprezentative. În perioada a II-a (1330—1360), de staționare, se păstrează și se transmit formulele primite, iar în a III-a perioadă (1360—1400), de retrospectivă, predomină spiritul de reînnoire, de revenire la marea tradiție clasică din prima perioadă. De pildă, pictura de la Peribleptos — Mistra se înrudește cu cea de la Chora — «La peinture de la Péribleptos se rapproche particulièrement de celle de Chora aussi dans le traitement des statures hautes, aux fêtes plutôt petites, d'une manière tendant à rendre des effets plastiques comme si les corps étaient éclairés par les lueurs d'une lumière incorporelle. Ce qui est effectué par le modelé rendu dans tous les deux monuments par des surfaces éclairées réduits et réhaussées par des groupes de traits parallèles blancs (les lumières), qui modèlent en outre chaque partie que l'on veut mettre en relief, en suivant ses courbes».

E oportun — scrie Lazarev — să începem prezentarea de exemple din pictura paleologică cu analiza operei de artă constantinopolitană. Așa va fi posibil să înțelegem caracterul școlii metropolitane și locul pe care l-a ocupat în arta secolului al XIV-lea²⁹. Totuși aceste indicații, alături de cele furnizate de miniaturi, icoane, nu sînt suficiente pentru a lăsa să ne formăm o idee clară asupra ansamblului de tendințe ale picturii din perioada considerată. De aceea trebuie să privim școala constantinopolitană în relație cu celelalte școli, cunoscute sub numele de «școli naționale» sau provinciale.

Cel mai de seamă ansamblu de mozaice din vremea lui Andronic II, care materializează pentru noi tendințele estetice fundamentale ale renașterii paleologice, e acela pe care logothetul tezaurului Teodor Metochites — mare umanist — a pus să fie executat între 1315—1320 în naosul și cele două nartexuri ale bisericii Chora³⁰. Aici putem deosebi într-un mod mai sigur diversele tendințe chiar între diferitele părți de mozaicuri și picturi murale³¹. Dar ideea capitală în alegerea subiectelor a fost aceea de a ilustra opera mîntuirii. La intrare, în nartexul interior, e reprezentat Hristos pe tron, iar Teodor Metochites îngenunchind, îi oferă modelul bisericii. Blîndetea și dirismul ce emană din aceste compoziții sînt mult mai intense decît cele din secolul al XIII-lea. Apoi noua concepție despre spațiu este evidentă: personajele și peisajul sînt coordonate într-o unitate organică, suprafața solului e înfățișată nu orizontal, ci vertical. Persoanele sînt pînă, de aceea, corpuri lipsite de volum și de

28. Chatzidakis, *Classicisme et tendances populaires au XIV-e siècle*, în «Rapports I, XIV-e Congrès International des études byzantines», Bucarest 6—12 sept., 1971, p. 87—134.

29. V. Lazarev, *Storia*, p. 357.

30. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 340. Vezi și P. Underwood, *The Kariye Djami*, 3 vol., New York, Bollingen Foundation, 1966.

31. Scenele despre copilăria Fecioarei din nartexul interior sînt pline de mișcare, cele din nartexul exterior — executate într-un academism evident. În exonartex, scenele cu minuni exprimă o tendință anticlasică (M. Chatzidakis, *op. cit.*, p. 124, n. 130). Și O. Demus a încercat o cercetare stilistică asupra diverselor tendințe existente în decorația de la Chora. Aceasta deosebind aici stil pictural, clasicist și manieristic, afirmă că «Die Differenzierung der Stile oder Schulen kann noch viel weiter geführt werden, wenn außer Konstantinopel noch die anderen um 1300 aktiven Gebiete des byzantinischen Kunstkreises herangezogen werden, — vor allen Mazedonien und einzelne Gebiete Griechenlands, wo sich Sonderstile erhalten oder herausgebildet haben, — und wenn die Untersuchung auch auf andere Kunstgattungen, insbesondere die Ikonen- und die Miniaturmalerei ausgedehnt wird» (*Ibidem*, p. 12).

greutate și plantind în spațiu lejere, imateriale. Gama cromatică e clară, sărbătorească, bogată în nuanțe ³².

Mozaicurile din cupola vechii biserici Theotokos Pammakaristos (Fethiye-Djami) se apropie mult, stilistic, de cele din Chora. Hristos-Pantocrator are fața mai blândă, mai expresivă. Profeții sînt zugrăviți în poziție liberă, în mișcare ³³.

Cît despre grandioasa «Deisis» de la Sfînta Sofia, aceasta rămîne o capodoperă a stilului paleolog timpuriu și prin tipuri, modelare și expresie se leagă de arta din Sopocani. Factura e mai picturală decît liniară. Un aer de dulceață, dar și de neliniște se prelinge pe fețele sfinților. Chipul lui Hristos exprimă milă și suferință ³⁴. Lucrearea a fost datată diferit: secolele al XII-lea, al XII-lea, al XIII-lea. O datare în secolul al XV-lea este indiscutabilă ³⁵.

Între anii 1340—1350, Bizanțul trece printr-o criză profundă: războiul civil, mișcarea maseelor, revolta din Salonic. Lupta sîrșește prin victoria forțelor conservatoare în frunte cu Ioan Cantacuzino, devenind împărat în 1347. Acesta va asigura biruința isihaiștilor, mișcare ideologică care sfida deschis orientarea «umanistică». Neputînd să renoveze radical limbajul artistic tradițional, ideea isihastă va încerca să întreprindă linia de dezvoltare a stilului pictural liber din prima jumătate a secolului al XIV-lea ³⁶. Se va forma un stil mai spiritualist. Mișcarea, un timp accentuată, va reintra în starea dinainte, fețele vor cîștiga din nou o expresie severă și solemnă; se va pune accent pe desen încît se va ajunge la compoziții schematice — grafism. Această ultimă fază de evoluție a picturii constantinopolitane — între a doua jumătate a secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea — e considerată ca o formă specifică a academismului bizantin ³⁷. Cel mai vechi exemplu de pictură monumentală metropolitană în stare să ilustreze stilul grafic mai sus pomenit, îl constituie fragmentul dintr-o pictură din biserica Panaghia, insula Halki (în M. Marmara). Biserica a fost construită între 1341—1372. Execuția a devenit mai sobră, mai seacă. Liniarismul e foarte accentuat ³⁸.

În genere, prin aceste două faze — picturală și grafică — au trecut școala metropolitană constantinopolitană și toate școlile provinciale, e de părere renumitul is-

32. V. Lazarev, *Storia*, p. 358 s. Respingînd teoria «siriacă» (Schmit), Lazarev susține că toate caracteristicile mozaicurilor de la Kahrié-Djami apar diametral opuse principiilor fundamentale ale artei siriace. În ele trăiește spiritul celui mai pur elenism: ele continuă logic acea linie progresivă a dezvoltării pe care deja am observat-o în picturile de la sîrșitul secolului al XVIII-lea (p. 360).

M. Chatzidakis subliniază că nu e vorba, în cazul de față, de o imitare servilă. Motivele antice sînt adaptate necesităților vremii pentru a accentua mișcarea, pentru a reda imaginea mai vie, spre a evoca un moment dramatic. E vorba de un clasicism dinamic în sensul că evită copile fade, simplele repetiții de rutină. Se evită μιμησις și se preferă φαντασία care este superioară. Totuși un iz de melancolie, un patos discret, o halucinație de vis învâluie majoritatea compozițiilor, lucru explicabil cînd o societate nu mai credea în măreția imperiului actual, nici în statornicia lucrurilor pămîntești (*Ibidem*, p. 128).

33. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 343.

34. *Ibidem*, p. 337.

35. O. Demus, *Entstehung*, p. 16 și 30. Cf. H. Stern, *op. cit.*, p. 153. Constantinopolul și nordul Greciei sînt mai mult legate de stilul clasic decît de școala «sîrbă». Un fapt material îl probează: mozaicul tînde să dispară, stilul nou se exprimă mai liber în frescă. Or, Constantinopolul, Tesalonicul, Arta în Epir rămîn legate de această tehnică atuncî cînd școlile balcanice o ignoră. Posibil ca condițiile materiale să fi contribuit la această dispariție a unei tehnici tradiționale. Dar e o chestie — întii — de gust și de tradiție; cf. H. Stern, *op. cit.*, p. 145.

36. V. Lazarev, *op. cit.*, p. 372.

37. *Ibidem*, p. 313. Vezi și M. Chatzidakis, *op. cit.*, p. 117.

38. *Ibidem*.

toric al artei, Lazarev, când respinge teoria lui Millet care leagă operele de aspect pictural de școala macedoneană, și cele de caracter liniar de cea cretană, aceste fenomene artistice putând fi explicate mai curînd prin existența diferitelor faze de evoluție (teoria lui Millet a găsit deplin consens în lucrările lui Diehl, Bréhier, Dalton și Talbot Rice). «În afară de Constantinopol — susține același specialist — care a avut fără îndoială o funcție de ghid, la Salonic, Atos, Mistra, în Serbia, Bulgaria, Rusia, Georgia și Armenia au înflorit școli, dar nici una din ele nu s-a deosebit evident printr-o fizionomie proprie. De aceea să substitui toate aceste școli cu teorii abstracte înseamnă să schematizezi și să simplifici la maximum situația de fapt istorică a artei paleologe»³⁹.

La Trapezunt, dezvoltarea stilului paleolog era legată de pătrunderea de modele metropolitane. De pildă, în frescele din minăstirea rupestră Theoskepastos (secolul al XIV-lea), mișcarea e accentuată, maniera picturală; dezvoltarea fundalelor arhitectonice marchează noul stil⁴⁰.

Cît despre Niceea, a avut o însemnătate mai deosebită, fiindcă aici s-a născut noua artă națională⁴¹. De aici, probabil, s-a răspîndit larg un curent mai conservator. Așa, în frescele «Sf. Sofii» din Trapezunt (1260) care seamănă cu cele de la Boiana (Bulgaria, 1259), apoi în decorațiile de la Peć și Morača (Iugoslavia) se observă un mai mare atașament față de tradițiile veacului trecut. O situație analogă în unele biserici din Grecia și insule (Cipru, Rodos, Creta, Eubeia).

După Constantinopol, școli de pictură mai însemnate în secolul al XIV-lea au fost la Mistra și Salonic. Capitala despotatului Moreii, Mistra, a început să se distingă ca important centru cultural deja la sfîrșitul secolului al XIII-lea, înflorînd în secolele imediat următoare cînd se transformă într-un autentic centru de elenism, cu intelectuali greci și patrioți bizanțini. Deși Mistra menținea legături politice permanente cu Capitala și se găsea sub puternica sa influență culturală, pe teritoriul său se formează o școală care prezintă unele caracteristici aparte. Prezența elementelor arhaice în pictura de aici arată că arta metropolitană mai avansată a pătruns relativ tîrziu la Mistra, unde continuă să prevaleze tradiția secolului al XIII-lea⁴².

Ciclurile de fresce mai tîrzii de la Peribleptos și Pantenassa (sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea) indică stilul metropolitan pătrunzînd și absorbînd tradițiile locale: se observă un accentuat liniarism, tratare sobră și detaliată. Frescele pictate sub primul despot de Mistra, Manuil Cantacuzino (1348—1380), fiul împăratului Ioan VI, ne dau o mărturie despre evoluția artei sub influența isihastă, partidă mistică cu care familia Cantacuzinilor s-a aliat contra pericolului revoluției sociale și intelectuale iscate de zeloți și umanisti⁴³. Sub efectul ideilor isihaste, iconografia a început să se îmbogățească cu subiecte noi și să și le amplifice pe cele vechi. «Liturghia îngerească» e una din temele cele mai interesante și frumoase create la Peribleptos. Îmbrăcați în haine luminoase, îngerii celebrează procesiunea «Marii Intrări» de la începutul Liturghiei. Hristos — marele preot binecuvîntează. Din punct de vedere al structurii, contrastul între veșmintele albe și fețele brune, deschise cu puține trăsături albe, intensifică caracterul supranatural al acestei scene care ia

39. V. Lazarev, *op. cit.*, p. 337. «Vue de cet angle, la question des «écoles nationales» semble avoir une importance mineure, du point de vue de l'évolution de style de la peinture byzantine au XIV-e siècle» — crede M. Chatzidakis, *stud. cit.*, p. 134.

40. V. Lazarev, *Storia*, p. 386; și Delvoye, *op. cit.*, p. 348.

41. O. Demus, *Entstehung*, p. 53.

42. V. Lazarev, *op. cit.*, p. 380.

43. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 350.

aspectul unei viziuni mistice⁴⁴. Millet a vrut să înglobeze frescele de la Mistra în «școala cretană», dar picturile din Peribleptos, cu toate inovațiile, se înscriu pe linia artei aristocratice din Constantinopol.

La începutul secolului al XIV-lea, Tesalonicul a fost un focar artistic foarte activ. În biserica «Sfinții Apostoli» toată pictura e de calitate superioară. Mai ales frumoase sînt culorile calde și intense, între care se disting: azurul, verdele galben, galbenul, roșul, albul, albastrul etc. Maniera e accentuat picturală, în surprinzător contrast cu tratarea seacă și detaliată a secolului al XV-lea, și cînd e vorba chiar de scene sau subiecte tradiționale. Mai mult, picturile de la «Sfîntul Nicolae Orphanos» păstrează afinități cu frescele din capela funerară de la Chora⁴⁵. Spre Salonic tind centrele artistice din Macedonia meridională și Atos care se servesc de pictori pentru decorarea bisericilor. Faimosul zugrav Manuil Panselinos din Salonic a lucrat la începutul secolului al XIV-lea și la Atos⁴⁶.

Mozaicurile de la Parigoritissa-Arta⁴⁷, descoperite recent, au aruncat o nouă lumină asupra artei capitalei despotatului de Epir. În cupolă figurează tradiționalul Pantocrator, înconjurat de serafimi, heruvimi, iar între ferestre 12 profeți etc. Maniera largă picturală, proporțiile elegante, culorile tranșate și totuși armonioase, toate acestea indică o mîna de maestru provenind din școala metropolitană⁴⁸.

În ce privește frescele din Macedonia și Serbia, ele se caracterizează prin tendințe realiste, care derivă din izvoare populare și atrăgătoare prin spontaneitatea expresiei, forța virilă a imaginii și ampla tratare pitorească⁴⁹. În pictura srbă se deosebesc, în genere, două grupuri: grupul grecizant, orientat spre Bizanț, și cel local îndreptat spre specificul național. Se remarcă și artiștii de renume ca Astrapas și Eutihie, originari din Tesalonic⁵⁰.

Faimoasele fresce de la Sopocani formează o clasică operă a școlii sirbești. Compozițiile originale sînt adaptate cadrului arhitectural. O extremă sobrietate a condus în alegerea scenelor, distribuția personajelor⁵¹. Ne reține atenția o scenă —

44. *Ibidem*, p. 351. În contrast puternic cu ce realiza pictura italiană în aceeași vreme — strîns legată de realitatea imediată, de natură.

45. «En effet, plusieurs traits rapprochent ces deux ensembles. L'attachement à des modèles antiques : recherche de l'élegance, traitement impressioniste du modelé, raffinement d'une palette de peintures de chevalet, sentiment prononcé de l'espace. Il y a même des ressemblances physiognomiques» (Cf. M. Chatzidakis, *stud. cit.*, p. 110).

46. V. Lazarev, *Storia*, p. 385, și Chatzidakis, *op. cit.*, p. 105. Tesalonicul e privit ca un focar de școală macedoneană de către A. Xyngopoulos, influențînd în Macedonia și Balcani. Același specialist fixează caracteristicile picturii macedoniene : realism, dragoste de mișcare și viață, pe bînd școala din Constantinopol reprezintă idealismul și academismul (Idem. *Thessalonique et la peinture macédonienne* (Atena, 1955)).

47. Biserica a fost zidită de Nicefor Comnenul Ducas și de soția sa Ana, nepoata împăratului Mihail Paleologul.

48. V. Lazarev (p. 288) ; H. Stern (p. 157) e de părere că această artă se plasează între școala sirbo-macedoniană și cea greacă ; Ch. Delvoye (p. 338), că e un produs al artei de tranziție. Parigoritissa din Arta reprezintă probabil opera unui atelier venit din Capitală ; vezi și A. Orlandos, 'Η Παρηγορητίσσα της Ἀρτης, Ἀθήναι, 1963.

49. V. Lazarev, *Storia*, p. 291. Și O. Demus se arată favorabil distingîrii unei picturi sirbe, cu trăsături de recunoscut de-a lungul secolului al XIV-lea (p. 31 și 46).

50. V. Lazarev, p. 388 și 302. Dar forța picturii sirbe nu rezidă în șlefuirea formei, ci în prospețimea și spontaneitatea expresiei. Artiștii sîrbi au împletit subiectele tradiționale bizantine cu elemente trase din viața reală ; se manifestă influența artei populare (*ibidem*, p. 38).

51. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 334.

«Răstignirea» — în care mișcarea atinge o tensiune tragică: Fecioara leșină, corpul lui Hristos se încovoieie puternic; soldatul care-l atinge cu sulița rămâne într-o poziție bruscă, agitată⁵². Frescele de la Studenica: personajele elegante și lejere, asemănătoare celor din biserica Chora.

La Peribleptos-Ohrida sentimentalitatea epocii a dictat alegerea a două principale scene din naos: sus — patimile lui Hristos, jos — copilăria Fecioarei. Cei doi pictori, Mihail și Eutihie au redat pateticul prin vehemența gesturilor, mișcarea drăperiilor, întoarcerea fețelor⁵³.

De subliniat că școala de pictură srbă va exercita o influență puternică asupra regiunilor vecine, prin acel fin limbaj artistic din Bizanț⁵⁴, dar și prin calitățile ei deosebite: vigoare, spontaneitate și sinceritate. Cu vremea, va suferi datorită poziției geografice influențe apusene, iar după catastrofa din 1389 (Kosovo), urmează și decadența culturală.

Școala cretană, profund provincională, s-a consolidat sub influența școlii din Constantinopol⁵⁵. Picturile conservate în Creta dezvăluie intensul provincialism al artei cretane în secolul al XIV-lea. Influențele occidentale se vor simți și aici, încât școala italo-cretană va reprezenta un fenomen decadent. Abia mai târziu va da și Creta un mare artist, pe Dominikos Theotokopoulos — El Greco (1541—1614) în a cărui operă, pentru ultima oară, transcendentalismul bizantin ajunge la o expresie splendidă și profund artistică⁵⁶.

În secolul al XIII-lea, în Rusia nu găsim nici o pictură în frescă mai interesantă. Invasia tătară a lăsat urme grave în cultura rusească, o enormă cantitate de opere artistice distruse.

Plecând din Constantinopol, Teofan Grecul — cel mai mare și ultimul maestru al epocii Paleologilor — formă în Rusia o mare școală, pictând după gusturile și înclinațiile lui personale⁵⁷. Cronologic, frescele de la biserica «Schimbarea la Față»

52. V. Lazarev, *Storia*, p. 300. În «Schimbarea la Față» — biserica Sf. Apostoli, se simte influența isihastă: Hristos este înconjurat pe Tabor de gloria (v. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 345).

53. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 346.

54. V. Lazarev, p. 394. și Ch. Diehl (p. 789) e de acord că prin multe trăsături școala macedoneană pornește din Bizanț. În subsidiar, Lazarev a subliniat în *Istoria* lui că rolul de ghid a revenit Constantinopolului, rol ce nu trebuie însă exagerat.

O. Demus aduce în discuție și raportul dintre pictura Tesalonicul și cea a Constantinopolului, ca și importanța ei pentru arta macedoneană: după 1261, Capitala reia primul loc, după care Tesalonicul (p. 52).

55. G. Sotiriu a prezentat «școala macedoneană» ca revoluționară pe cînd «școala cretană» ca populară. conservatoare (*ibidem*, p. 112). «Dabei ist nicht zu übersehen, dab die korrigierte Polarität Sotiriuss der spezifischen Eigenart der Denkmäler Griechenlands besser angepaßt ist, als die ursprüngliche» (O. Demus, *Entstehung*, p. 10). A. Xyngopoulos afirmă că pictura din Tesalonic care ține de «școala macedoneană» este de fapt picturală, realistă, vie, pe cînd școala din Constantinopol este impregnată de tradiționalism, academism și clasicism. Aici deja termenul de «școală cretană» e părăsit. O. Wolf încă o dată vede în pictura cretană un contradicton bisericesc în interiorul artei constantinopolitane împotriva renașterii artistice «macedoniene». O critică definitivă în chestiunea «școlii cretane», vezi O. Demus, *op. cit.*, p. 8 ss.

56. V. Lazarev, *Storia*, p. 410. Vezi și Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 353.

57. Era o persoană de inteligență excepțională. Spre deosebire de pictorii ruși, el picta liber, cu o ușurință și rapiditate nemaîntîlnite, ca și cum se juca cu penelul. Pentru detalii, V. N. Lazarev, *Theophanes der Grieche und seine Schule*, Dresden, 1968; idem, *Новгородская Иконо-Пись* Novgorodian Icon-Painting, Moscova, 1969.

din Novgorod (1378) constituie prima operă rusească a lui Teofan, un exemplu de pictură monumentală metropolitană care de acum înainte nu mai trebuie căutată pe teritoriul constantinopolitan. În frescele din Novgorod — care deși prin noblețea personajelor se leagă de tradiția de la Chora, totuși — predomină mai multă libertate în concepție și execuție⁵⁹. Culorile lichide sînt așezate într-un strat subțire, trăsătura de penel surprinzător de liberă și firească. Tonul de bază e: brunul roșcat, apoi verdele galben, violet ș. a.

La Moscova, Teofan Grecul a decorat în 1395 biserica «Nașterii Fecioarei», în colaborare cu Simion Cerni; în 1399 catedrala «Sf. Mihail» iar în 1405 biserica «Bunei-vestiri», cu concursul lui Prochor de Gorodeț și Andrei Rubliov. Teofan va executa și comenzi de scene profane pentru marile palate⁶⁰. De reținut că celebrul pictor traia sfinții într-un mod deosebit: ei se luptă neincetat, agitați și tulburați, cu pasiunile lor tumultuoase, pentru a învinge cele pămîntești și a dobîndi cele de sus⁶¹.

O artă locală va înflori în Rusia în secolul al XV-lea, mult mai puțin aristocratică. În secolul al XIV-lea erau deja două curente, unul bizantinizant, legat de izvoarele paleologe, și altul local care s-a sprijinit pe tradițiile populare. La începutul veacului următor, aceste două curente se contopesc, iar școala moscovită va naște opere clasice prin maturitatea lor. E cazul să amintim pe faimosul Andrei Rubliov (1360—1430)⁶¹. Cele mai de seamă și autentice picturi murale ale lui Rubliov sînt frescele catedralei Uspenski din Vladimir în care a «întrupat idealurile morale înalte care i-au însuflețit pe contemporanii săi din Moscova în anii luptei de eliberare națională și avînt»⁶².

În Armenia se constată existența unor tendințe paralele: spre tradițiile antice, pur orientale, și spre sfera bizantină. O situație analogă în pictura georgiană unde se observă coexistența formelor orientale și bizantinizante, îndeosebi în miniatură⁶³.

În secolul al XIII-lea, curentul bizantinizant era un fenomen aproape universal: modelele bizantine circulau nu numai în Orient ci și în Occident, icoanele și manuscrisele bizantine bucurîndu-se de o largă răspîndire. Stilul picturii paleologe timpurii va impulsiona orice școală provincială și națională din Orientul creștin, în timp ce stilul picturii paleologe târzii, de asemenea elaborat între zidurile Constantinopolului, va caracteriza pictura italo-grecească, cretană și slavo-meridională din secolele al XV-lea al—XVII-lea⁶⁴ — e de părere Lazarev.

După luarea Capitalei de către latini, începe o emigrație masivă de artiști greci în toate părțile. Astfel, în Sicilia activitatea atelierelor grecești nu încetează nici în secolul al XIV-lea, o atestă mozaicul din absida domului de Messina, unde figurează Hristos pe tron între doi arhangheli în picioare, Madona și Ioan Botezătorul etc.⁶⁵. Și în Italia septentrională (Genova, Veneția, Parma) se află opere artistice bizantinizante. Lazarev susține că «exercitînd o mare influență asupra culturii artistice din Italia, Bizanțul n-a suferit în rîndul său influențe. Conservatoare, orgolioasă, închisă, ea n-a avut puterea să rupă cu tradițiile ei. Chiar în secolul al XIII-lea, arta con-

59. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 353. 59. *Ibidem*, p. 354.

60. V. Lazarev, *Storia*, p. 365. 61. *Ibidem*, p. 397.

62. M. Alpatov, *Istoria artei*, trad. rom., Ed. Meridiana, București, 1962, vol. I, p. 388. Dar opera cea mai desăvîrșită a lui Rubliov este icoana «Sf. Treime». Cît despre nașterea unui nou tip de pictură bisericească-icostasul. la începutul secolului al XV-lea, vezi p. 385. 63. V. Lazarev, *Storia*, p. 312 s. 64. *Ibidem*, p. 380.

65. *Ibidem*, p. 319.

tinuă să fie în Bizanț parte integrantă a unui sever sistem teologic, interior condiționată de autoritatea Bisericii»⁶⁶.

Pictura lui Giotto (1266—1336) marca deja o ruptură cu Bizanțul ca funcție artistică⁶⁷. Artă lui Giotto se eliberează în primul rând de autoritatea Bisericii și începe a se exprima prin limbaj propriu. În locul figurilor bizantine netrupești, ascetice el introduce în frescele sale personaje reale, pămîntești; în locul contemplației pasive și profundului spiritualism al artei bizantine, el propunea un «serios acces spre realitatea exaltantă și pozitivele valori din viață»⁶⁸. Alături de un Duccio (1255—1318), un Cavallini (1250—1330) profesa o artă rațională, orientată spre realism, după reforma acestuia era aproape imposibilă o expansiune ulterioară a bizantinismului în Italia⁶⁹.

Elemente bizantine s-au făcut simțite și în Franța, Germania, Boemia, Polonia, fiind asimilate cu vremea⁷⁰.

În România și Bulgaria, aceeași inspirație bizantină se reîntâlnește. În comparație cu cea sârbească, pictura murală bulgară din secolul al XIII-lea are un aspect mult mai conservator, fiind legată încă de tradiția secolului al XII-lea (Tîrnovo, Boiana)⁷¹. Demus o caracterizează prin arhaism și eclecticism: copii după modele bizantine, apusene și orientale⁷². Lucru explicabil, dacă ne gândim la condițiile grele în care s-a dezvoltat arta bulgară. Sub țarul Ivan Alexandru (1331—1371) ajunge la oarecare înfiorare școala din Tîrnovo. Dar majoritatea operelor sale au fost distruse de turci⁷³.

La noi, socotim potrivit să menționăm mai întâi picturile murale ce decorează biserica din Sfînta Mărie Orlea (jud. Hunedoara), executate pe la anul 1311. Culoarea dominantă e roșu de pămînt sau roșu englez. Pe lângă «Judecata de apoi», înțîlnim aci scene din viața lui Iisus și a Mariei, «Descoperirea Sfintei Cruci» — subiect destul de rar etc. Desenul e suplu, coloritul armonios, formele pline, personajele cu siluete zvelte⁷⁴.

Compozițiile de la biserica domnească din Curtea de Argeș «ne înfățișează nu copia seacă a unui model, ci un fel de dramă ciclică plină de forță și austeritate...

Deși în mod justificat au fost asemănate cu mozaicurile bizantine de la Kahrié-Djami din Constantinopol, ele sînt de o invențiune mai liberă, mai umană și mai suplă»⁷⁵. Aceste fresce, însoțite de grafie în greacă și slavonă, au fost pictate la jumătatea secolului al XIV-lea. Posibil să fi lucrat aici și pictori sîrbi, greci, pe lângă artiști locali⁷⁶.

66. *Ibidem*, p. 331. Mai plauzibilă este afirmația după care influențele italiene au fost asimilate de arta paleologa. Delvoye anunțește și de o școală italianizantă de la Chora, realizată în stil realist, naturalist, poate de un italian (*op. cit.*, p. 358).

67. *Ibidem*, p. 336. La Veneția, de exemplu, tipurile iconografice, splendoarea culorilor sînt, incontestabil, de origine bizantină. 68. V. Lazarev, *Storia*, p. 331.

69. *Ibidem*, p. 327.

70. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 363. Acest specialist vorbește chiar de o școală în Moravia (p. 356). 71. Vezi considerații interesante la O. Demus, *Entstehung*, p. 43.

72. *Ibidem*.

73. V. Lazarov, *op. cit.*, p. 394. În pictura bulgară se simte influența Sf. Munte, susține același, p. 306.

74. V. Drăguț, V. Florea, D. Grigorescu, M. Mihalache, *Pictura românească în imagini*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 10.

75. Henri Focillon, *apud op. cit.*, mai sus, p. 12 s.

76. V. Lazarev, *Storia*, p. 396.

Mai tirziu, pictorii noștri au mers mai departe. Acoperind fețele bisericilor cu un văl neîntrerupt de fresce vii, artiștii din Moldova și Bucovina au atins efecte decorative strălucitoare, ce nu-și găsesc seamăn nici în patria picturii⁷⁷.

Procesul de evoluție în pictura paleologică poate fi urmărit și prin cercetarea atentă a icoanelor și miniaturilor, întrucât stilul acestora urmează calea de eliberare și înnoire ca și mozaicul ori fresca. Acum ele vor degaja un sentiment mai delicat, mai intim, mai uman, corespunzând acelei tendințe care se întâlnește în altele manifestări din viața intelectuală și artistică a epocii⁷⁸. Nu zăbovim asupra diferitelor tipuri de icoane, ci vom spune că icoana bizantină aghiografică a fost împrumutată din Bizanț în Italia, Balcani, Rusia și Caucaz⁷⁹. Între cele mai bune picturi din prima jumătate a secolului al XIV-lea, trebuie amintită splendida icoană a «Celor 12 apostoli» de la Muzeul de artă figurativă din Moscova. Apostolii sînt zugrăviți în poziții dezinvolte, libere, în contrast cu poziția severă, verticală a corpului precum în secolul al XII-lea. Apoi icoanele «Adormirea», «Fecioara cu pruncul», «Bunavestire»⁸⁰, în care chipurile sfinților se evidențiază printr-o extremă finețe psihologică a feței. Dar mișcarea isihastă făcu să reapară maniera sobră a tratării subiectelor sacre, îndeosebi la Constantinopol, în timp ce în alte părți va triumfa o artă autentică ca, de pildă, în Rusia prin marele Andrei Rubliov.

Manuscrisele cu miniaturi demonstrează clar că stilul paleologic matur era adînc înrădăcinat în secolul al XIII-lea, însă indică și altceva: coexistența paralelă a curentelor arhaizante și a celor progresiste. Primele se leagă de tradiția secolului al XII-lea, ultimele într-un continuu progres vor contribui la formarea noului stil din secolul al XIV-lea⁸¹. Manuscrisele paleologice mai clarifică și o altă problemă: aceea a portretului care va începe să figureze mai mult în miniaturi, cîștigînd forme mai personale⁸². Un manuscris celebru de la Ivron cu 38 miniaturi — iconografic sînt legate de tradiția Constantinopolului, reflectînd noul spirit al epocii⁸³. Un deosebit interes prezintă și Noul Testament din Chicago și Evanghelia din Leningrad. Frumos ilustrate, ele conțin tipuri iconografice rare, ca: bustul Mîntuitorului răstignit pe cruce (prototipul acelei Pietă italiene), scena cu blestemarea smochinului, Hristos în fața lui Pilat ș.a.⁸⁴. Tendința pitorească apare mai evidentă în marele codice grec de la Vatican (nr. 1153). Fețele profetilor sînt modelate cu o penetrație energică și liberă, culori izbitoare și totuși armonioase. «Bunavestire» din Londra, «40 martiri»

77. *Ibidem*, p. 397. Cf. M. Alpatov, *op. cit.*, p. 374. Vezi și M. A. Muziceșcu, *Relations artistiques entre Byzance et les Pays Roumains (IV—XV)*, în «Rapports IV, XIV-e Congrès Intern. des études byz.», Bucarest, 1971 p. 117, cu bibliografie bogată.

Că pictorii noștri au lărgit programul iconografic, a se vedea V. Grecu, *Darstellungen athenländischer Denker und Schriftsteller in der Kirchenmalerei des Morgenlandes*, Bucarest, 1924.

78. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 362. În icoană, ca și în frescă și miniaturi, de acum încolo numai mișcarea: draperia fluturînd, accentuarea mimicii feței, mișcarea capului. Spațiul crește în adîncime. Paleta pictorială devine mai moale, mai delicată. Culorile preferate sînt albastrul argintiu și verdele galben (Lazarev, p. 356).

79. V. Lazarev, *Storia*, p. 285.

80. *Ibidem*, p. 368.

81. Despre miniaturi și tendințe, vezi M. Chatzidakis, *op. cit.*, p. 115—117.

82. A se vedea, de pildă, studiul lui G. Proxorov, *A codicological analysis of the illuminated Akathistos to the Virgin*, Moscow, State historical Museum, synodal gr. 429, în «Dumbarton Oaks Papers», 26 (1972), Washington, p. 237 —, cuprinde miniaturi excepționale, între altele, Ioan Cantacuzino prezidînd conciliul din 1351.

83. O. Demus, *op. cit.*, p. 16—20.

84. V. Lazarev, *Storia*, p. 279.

din Washington, dipticele din Florența, «Sfinta Cruce» din Roma etc. sînt icoane-mișturi care se leagă mai mult sau mai puțin de arta de la Chora.

Pentru secolul al XV-lea este valabilă aserțiunea că supraviețuirea manierelor din secolul al XIV-lea, mai ales în pictura murală, a provocat un fel de eclecticism. La Mistra (Pantanassa, 1428) în decorație se copiază modele mai vechi. În Macedonia (Kastoria), în Iugoslavia (Manassia) se reîntînesc moșteniri de tradiții din secolele precedente. Cu alte cuvinte, în acest răstimp se impun unele tendințe retrospective⁸⁵.

În încheierea acestei expuneri destul de succinte asupra picturii religioase bizantine din epoca Paleologilor, cîteva considerații finale sînt binevenite.

După cum susțin specialiștii, pictura paleologă și-a dobîndit configurația prin conlucrarea diverselor energii care au intrat într-un proces în diferite părți și locuri și care a dus la o regenerare a artei bizantine⁸⁶. Dacă din criza secolului al VIII-lea s-a format o nouă iconografie, din secolul al XIII-lea, un nou stil. Indiferent dacă un artist s-a decis spre o emigrare hotărîtă sau «emigrare interioară», el s-a înconjurat în acest caz — chiar la Niceea — de o lume străină, de năvala de spețe diferite puse la dispoziție. În Niceea se dovedește că și-a însușit un limbaj arhaic, în Constantinopol s-a găsit parțial într-o sferă de modă apuseană-cavalerescă; în statele balcanice slave a pășit într-o nouă lume a unui specific național străin, în Grecia s-a înzestrat cu forme specific provinciale de direcții diferite⁸⁷.

Salvat din criza secolului al XIII-lea de pericolul de a se înămoli prin repetarea formulilor manieriste și hrănit cu experiențe noi, stilul paleolog caută să răspundă necesităților estetice contemporane⁸⁸. Anta antică îi oferă lecții, îi dezvăluie multe secrete. S-ar putea vorbi de un clasicism permanent al artei bizantine în sensul de atașare la tradiția transmisă prin arta de la sfîrșitul antichității, și toți sînt de acord că în epoca Paleologilor această tendință către clasicism e îndeosebi reînsuflețită și cultivată. Expresia sentimentelor și emoțiilor este întărită cu ajutorul gesturilor, atitudinilor, prin mișcarea draperiilor, psihologia privirii, complexitatea peisajului, bogăția culorilor, creșterea numărului personajelor. În genere se urmărește pateticul, se caută noi forme de exprimare, dar niciodată pictorii paleologi nu vor ajunge să descopere legile perspectivei liniare, nici naturalismul ce caracterizează arta din Quattrocento, căci există o adîncă diferență de spirit care separă Renașterea italiană de aceea de sub Paleologi. Pe scurt se afirmă un stil mai degajat, mai pitoresc, de tendință «umanistică». Cu toate acestea se caută încă transcendentalismul pur și iconografia păstrează o formă fixă, în mare vorbind. Căci Bizanțul rămîne fidel lui însuși în această ultimă fază a dezvoltării sale⁸⁹.

Canțilatea de subiecte care decorează bisericile creștine crește simțitor. Alături de vechile cicluri ale sîrbătorilor, figurează și numeroase scene care ilustrează copilăria Mariei și a lui Hristos. La rîndul ei, mistica și ea influențează, apar noi compoziții de ordin liturgic⁹⁰. Deși repertoriul iconografic rămîne religios, el se lărgeste cu subiecte care pînă în secolul al XII-lea figurau doar în manuscrise: viața Sf. Fecioare cu numeroase episoade inspirate din apocrife; apoi Patimile, mai ales Răstignirea Domnului va fi însoțită de multe detalii; trebuie adăugate reprezentări de sinoade, ilustrații de texte liturgice noi (cîntec de Crăciun, compus sub Paleologi) sau

85. M. Chatzidakis, A. Grabar, *La peinture byzantine et du haut Moyen Age*, Paris, 1965, p. 35 (studiu citat numai aici). 86. O. Demus, *Entstehung*, p. 57.

87. *Ibidem*, p. 62. 88. Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 338 s.

89. V. Lazarev, *Storia*, p. 355. 90. *Ibidem*, p. 354.

vechi (imnul acatist, creat în secolul al VI-lea⁹¹. Ca să nu mai vorbim de faimoasa compoziție «Liturgia îngerească» de un simbolism rafinat și subtil.

La sfârșitul secolului al XV-lea s-a remarcat în Moldova folosirea unor teme străine nu numai artei constantinopolitane, dar și celei balcanice. Așa «Asediul Constantinopolului» pe zidul exterior al unor biserici din Bucovina, «Aflarea Sfintei Cruci», ilustrarea «Faptelor Apostolilor», unele detalii în prezentarea «Liturghiei îngerești» (Dobrovăț) sau tema «Vămile văzduhului» (Voronet) sînt considerate de specialiști ca profunde originale⁹². De reținut faptul că odată cu secolul al XIII-lea s-a depășit faza numită liturgică a artei bizantine, care cultiva o deosebită rigiditate în ce privește canonul stilistic și programul iconografic. De această libertate relativă caracteristică pentru epoca Paleologilor, vor profita și «școlile naționale» care se vor dezvolta în cadrele mai largi ale artei bizantine⁹³.

O altă trăsătură a vieții artistice paleologe, este numele de personalități marcante în pictură: Teofan, Panselinos⁹⁴, Eutihie, Astrapas, Kaliergis ș. a.⁹⁵.

Dezvoltarea stilului din secolul al XIII-lea în Răsăritul creștin se poate pune în paralelă cu cel din Apus: aici ca și acolo secolul a început cu supraviețuirea și reducerea definitivă a manierismului de la sfârșitul secolului al XII-lea; aici și dincolo s-a pornit pe drumul, mai întîi, al simplificării și creșterii formelor în contururi largi, apoi printr-o umplere cu volume și așezarea în raporturi spațiale. Așa s-a născut acel «clasic» care în curînd se arată ca punct de plecare pentru noua dezvoltare, pentru gotic în Apus, pentru stilul paleolog în Răsărit⁹⁶. Totuși, rămîne pînă la urmă o adîncă diferență între Renașterea paleologă și cea din Europa apuseană. «Noi sîntem moștenitorii» — zicea cu melancolie Teodor Metochites, în timp ce în Apus se afirma cu tărie un spirit înnoitor⁹⁷. Între altele, se va părăsi «maniera greacă»; idealurile pictorilor — și ale umanștilor — italieni erau altele⁹⁸.

Drd. VASILE MUNTEANU

91. H. Stern, *op. cit.*, p. 144. Detalii vezi și la Ch. Diehl, *op. cit.*, p. 858.

92. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare», București, 1964, p. 175.

93. *Ibidem*, p. 177: «sinteza născută pe pămîntul țării dovedește, în cumpănirea cu care tradiția se împacă cu inovațiile, atît originalitate, cît și simțul profund pentru caracterul heteronom al valorilor estetice, care trebuiau să se lase călăuzite de exigențe superioare lor».

94. O mare asemănare între frescele din capela Sfîntul Eutihie din Salonic și cele pictate în biserica Protaton-Atos, în prima jumătate a secolului al XIV-lea de către M. Panselinos. Arta acestuia e mai umană, decît hieratică, mai expresivă din punct de vedere psihologic și artistic (cf. Ch. Delvoe, *op. cit.*, p. 346).

95. Vezi M. Chatzidakis, *stud. cit.*, p. 101. — Despre «cel mai bun pictor din toată Tesalia» (= Macedonia), amănunte la A. Xyngopoulos, *op. cit.*, p. 27.

96. O. Demus, *Entstehung*, p. 30—31. 97. Ch. Delvoe, *op. cit.*, p. 317.

98. V. Lazarev, *Storia*, p. 405. A. Grabar vorbește de o independență esențială a picturii religioase paleologe față de curente din Apus în *L'art byzantin du Moyen Age (VIII—XV)*, Paris, 1963, p. 172. De același autor, se pot consulta cu folos *La peinture byzantine*, Geneva, 1953; idem, *L'Art de la fin de l'Antiquité et du Moyen Age*, Paris, 1968, vol. II, cap. 8, unde problemele sînt tratate mai nuanțat.

ICOANELE CATAPETESMEI DE LA BISERICA MÎNĂȘTIRII COTROCENI OPERA ZUGRAVULUI PÂRVU MUTU

Icoanele vechi românești, prin frumusețea și spiritualitatea lor, oferă unul din- tre cele mai interesante domenii de cercetare privind trecutul nostru cultural și ar- tistic. «Cercetările ultimelor decenii, făcute în colecțiile românești, ca și în tezaurele altor țări, au dat la iveală numeroase icoane lănuite prin muzee și mănăstiri, a căror frumusețe și valoare originală era de multe ori ascunsă de repictări și adaosuri ulterioare»¹.

Cercetarea atentă a icoanelor catapetesmei de la biserica mănăstirii Cotroceni ne duce la concluzia că acestea sînt originale și că au fost numai restaurate în a doua jumătate a secolului trecut, odată cu restaurarea generală a catapetesmei. Ast- fel s-a creat impresia că ar fi vorba de icoane mai noi, care n-ar prezenta vreun interes deosebit. În anumite locuri, mai ales la icoanele împărătești, se poate observa încă pictura originală, caracterizată prin fondul aurit și culorile deschise, ceea ce mi-a îngăduit să afirm că ele au fost executate de zugravul Pârvu Mutu, căruia Șerban Cantacuzino îi încredințase, precum se știe, zugrăvirea bisericii sale². Biserica mînă- știrii Cotroceni, în înfățișarea ei originală, impresiona în chip deosebit. Cunoscutul epigrafist englez, Edmund Chisthull, care o vizitase în aprilie 1702, spunea că: «este socotită cea mai frumoasă din toate cele clădite în acest ținut de domnii de acum ori dinainte»³.

La prestigiul acestei prea frumoase biserici, considerată de cronicarul Constan- tin Chesarie Daponte «fala Munteniei»⁴, a contribuit, desigur, în mare măsură, și zugravul ei, Pârvu Mutu. Pentru contemporani, el este «artistul a cărui operă exprimă, în cel mai înalt grad, spiritul innoitor al epocii, a cărui amplă galerie de portrete este echivalentul în pictură al portretelor pe care cronicarii moldoveni și munteni le realizau în scris ... galeriile sale de ctitori constituind o timpurie prefață a portre- tului efigie, din primele decenii ale secolului al XIX-lea»⁵. Preocuparea artistului se îndreaptă și asupra individualizării personajelor sfinte «chiar atunci cînd reproduc modele mai vechi»⁶, cum se constată din «noblețea și profunzimea fizionomiilor pline de umanitate ale sfinților ... atît de expresive»⁷. Menționăm că «atît în pictura reli- gioasă, cît și în portret tratarea figurii a constituit preocuparea esențială a picto- rului»⁸. Aceste valoroase elemente, la care trebuie adăugate și altele, «prefigurează totodată și linia pe care se va dezvolta pictura românească de aici înainte»⁹.

1. Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, București, 1971, p. 8.

2. Popescu Gh. Eugen, *Precizări și completări privitoare la pisanile, obiectele și cărțile vechi de la biserica mînăstirii Cotroceni*, în «Glasul Bisericii», nr. 7—8/1970, p. 792.

3. Gh. I. Cantacuzino, *Mănăstirea Cotroceni*, București, 1968, p. 9.

4. Hurmuzaki, XIII, p. 255, după Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monu- mentelor feudale din București*, București, 1961, p. 189.

5. Vasile Drăguț, *Arta brîncovenească*, București, 1971, p. 25; Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache *Pictura românească în imagini*, București, 1970, p. 90—91.

6. *Istoria Artelor plastice în România*, vol. II, București, 1970, p. 67.

7. Teodora Voinescu, *Pârvu Mutu zugravu*, București, 1968, p. 7.

8. *Ibidem*, p. 17.

9. Teodora Voinescu, *Zugravul Pârvu Mutu și școala sa*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», nr. 3—4, 1955, p. 134.

Cum a înțeles artistul la începutul activității sale să realizeze această individualizare în pictura murală, nu putem ști, dar se poate deduce din icoanele păstrate, în care «a împletit tipuri iconografice de veche tradiție cu o factură nouă, realizând sinteze ce vor deveni trăsăturile de mai târziu ale icoanelor brâncovenești»¹⁰.

Pârveu, care datorită unei greutăți în vorbire a fost poreclit «Pârvelu Mutu zugravu»¹¹, (și va semna cu această poreclă operele și actele sale), a fost nepotul Mitropolitului Țării Românești Ignatie Sirbu și fiul preotului Ioan Pârvescu (1623—1702), vrednic slujitor la biserica din cunoscuta mahala a Vișoiului, în orașul Cîmpulung-Muscel¹².

De la preotul Ioan Pârvescu s-a păstrat un manuscris *Albina*, cu 300 de file, în care acesta, fiul său și alți urmași au însemnat diferite evenimente din viața familiei¹³.

Preotul Constantin Bobulescu, în lucrarea sa *Vieți de zugravi (1657—1765) și Autobiografia lui Ghenadie Pârvescu arhimandritul (22 oct. 1805—6 sept. 1873)*, București, 1940, publică după un valoros manuscris intitulat *Biografie a neamului meu Pârveștilor cum în jos anume să arată scoasă de supt scrisu după isvoadele moșilor și strămoșilor*, primele date privind viața și activitatea zugravului Pârveu Mutu. Autorul manuscrisului, arhimandritul Ghenadie Pârvescu, este un descendent al familiei și acesta, pentru «isvoadele moșilor și strămoșilor», a folosit alte două manuscrise: *Mărgăritul și Albina*, considerate de Pr. Bobulescu pierdute¹⁴. Această lucrare, în care s-au strecurat unele greșeli de interpretare¹⁵, a fost folosită, fără să fie sesizate aceste greșeli. De curînd, manuscrisul *Albina* a fost găsit, fiind utilizat de Ioana Cristache Panait, în studiul *Pîrveu Mutu-zugravul*, publicat în revista mitropolitană «Glasul Bisericii», nr. 7—8, 1965. Prin precizările pe care le face, autoarea corectează și acele greșeli de interpretare, strecurate în lucrarea preotului Constantin Bobulescu.

Cunoștințele pe care le avem astăzi despre viața și activitatea renumitului Pârveu Mutu zugravu, ne ajută să facem unele noi precizări, privind formația sa artistică și începutul activității sale artistice.

În manuscrisul *Albina*, preotul Ioan Pârvescu scrie că, la «1659, 12 oct., s-a născut fiul meu, simbătă spre duminică, de pe nași mieiu jupin Pîrveu Aninoșanu numindu-l cu numele său Pârveu»¹⁶. A fost botezat de clucerul Tudoran Vlădescu, fiul nașului său, vistierul Pârveu Vlădescu-Aninoșeanu, «care l-au sfărîmat Mihnea Voevod pre grea nedreptate la Gura Teleajenului, cînd au trecut hanul cu Turci i Cazaci de prădau Țara Ungurească, la leat 7166 (1658)»¹⁷.

Pârveu Mutu a manifestat, încă de copil, un interes deosebit pentru pictură. Icoanele din casa părintească, pictura murală și icoanele pe care le vedea în biserică unde slujea tatăl său au lăsat urme adînci în sufletul său, dornic să cunoască și să înțeleagă taina desenhului și a culorii, cum s-a dovedit ulterior.

10. Teodora Voinescu, *Pârveu Mutu zugravu*, p. 19.

11. Arh. Stat. Buc. ms. 793, p. 1, după Ioana Cristache Panait, *Pârveu Mutu — zugravul*, în «Glasul Bisericii», nr. 7—8/1965, p. 692.

12. Teodora Voinescu, *Zugravul Pârveu Mutu și școala sa*, p. 135.

13. Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 691.

14. Constantin Bobulescu, *Vieți de zugravi (1657—1765) și Autobiografia lui Ghenadie Pârvescu arhimandritul (22 oct. 1805 — 6 sept. 1873)*. București, 1940, p. 4.

15. Referitoare la anul nașterii lui Pârveu și la persoana nașului acestuia.

16. Arh. Stat., Buc. ms. 793, p. I, după Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 691.

17. Nicolae M. Vlădescu, «Revista Arhivelor», I (1925), nr. 2, p. 232; Cf. Preot Ioan Răuțescu, *Mîndstirea Aninoasa*, Cîmpulung-Muscel, 1933, p. 12.

Pierderea soției și a cinci copii a determinat pe încercatul preot să se retragă cu singurul fiu rămas în viață, Pârveu, la Mănăstirea Negru Vodă, din orașul Cîmpulung-Muscel, unde se desfășura în acea vreme o intensă activitate culturală și artistică. Pârveu, care încă nu împlineste vârsta de 10 ani, intră astfel pe poarta mănăstirii; probabil la 24 martie 1669¹⁸. Aici preotul Ioan Pârvescu îmbracă haina monahală, primind numele de Paisie, îngrijindu-se și de fiul său, ale cărui însușiri artistice încep să prindă rădăcini, avînd acum mediul favorabil dezvoltării talentului său, «repede remarcat de monahii zugravi ai mănăstirii, Părintele Evghenie, primul său dascăl, își dă toată osteneala să-l învețe zugrăvirea»¹⁹. După o ucenicie ce nu depășește trei ani, Pârveu Mutu își însușește toate cunoștințele necesare, dînd dovadă că este capabil să realizeze cu mult mai mult decît îi putea cere iscusitul său dascăl.

Nașul său, clucerul Tudoran Vlădescu, «văzîndu-l ocoșii (talentat n.n.) la zugrăvie» îl trimite cu cheltuiala sa în Bucovina, renumită în opere monumentale de artă, ca să studieze și cu un vestit zugrav rus, al cărui nume încă nu se cunoaște. După șase ani de ucenicie, în care a învățat tot ceea ce-i putea oferi noul său dascăl și mediul artistic înconjurător, se întoarce în orașul natal, Cîmpulung-Muscel, unde își începe activitatea profesională²⁰.

Ceva mai tîrziu, conștient de importanța operelor realizate pentru noua orientare a picturii în Țara Românească. Pârveu Mutu, pe lângă zugrăvirea portretului său în unele biserici unde a lucrat, cunoscute fiind cele de la Filipeștii de Pădure (1692) Măgureni și Bordești, notează în catalogul său că pînă la 41 de ani, cînd se căsătorește cu jupineasa Tudora (22 ianuarie 1700), zugrăvise 10 mănăstiri și 4 biserici, pe care le indică în ordinea zugrăvirii. La sfîrșitul listei precizează că a zugrăvit și «icoane în multe biserici».

Din prezentarea acestei liste, vom înțelege mai bine prestigiul de care s-a bucurat artistul, chiar de la începutul activității sale:

1) Mănăstirea lui Negru Vodă-Cîmpulung a treia oară; 2) Mănăstirea Cotroceni (a lui Ștefan Vodă Cantacuzino întii); 3) Mănăstirea (a nașului) Aninoasa; 4) Mănăstirea Mărgineni (a doua oară); 5) Mănăstirea Poiana (a jupînului Toma Cantacuzino); 6) Mănăstirea Lespezile (a Pîrvului Cantacuzino); 7) Mănăstirea Sinaia (a Spătarului Mihai Cantacuzino); 8) Mănăstirea Rîmnicul Sărat; 9) Mănăstirea Trisfețele (Colțea) (ambele ale aceluiași); 10) Mănăstirea Sfîntul Gheorghe Nou (a lui Constantin Voievod Brîncoveanu); 4 biserici: Filipești de Tîrg, Filipeștii de Pădure, Călinești (a doua oară) și Măgureni. Icoane în multe biserici²¹.

Începutul prodigioasei sale activități se desfășoară deci tot în cadrul mănăstirii Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel, unde primise primele noțiuni de zugrăvie. Frumusețea picturilor murale realizate aici între anii 1678—1680, (pentru că nu avem certitudinea că a zugrăvit și icoanele de la catapeteasmă) depășea tot ce realizaseră contemporanii săi. Această valoroasă pictură murală a determinat pe domnitorul Țării Românești, Șerban Cantacuzino, să-i încredințeze zugrăvirea bisericii sale de pe plautoul Cotrocenilor, cînd Pârveu Mutu nu împlinise încă vârsta de 21 de ani. Pictura murală și icoanele au fost executate între anii 1680—1682. La 14 august 1682 s-a terminat întregul complex mînăstiresc, fapt consemnal în cea de a doua pisanie zugrăvită în pronaos, deasupra ușii de la intrare. Perioada de formare a artistului a-

18. Constantin Bobulescu, *Vieți de zugravi*, p. 8.

19. Arh. St., Buc., ms. 793, p. I, după Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 692.

20. Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 693.

21. Arh. St. Buc., ms. 793, p. 2, după Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 692.

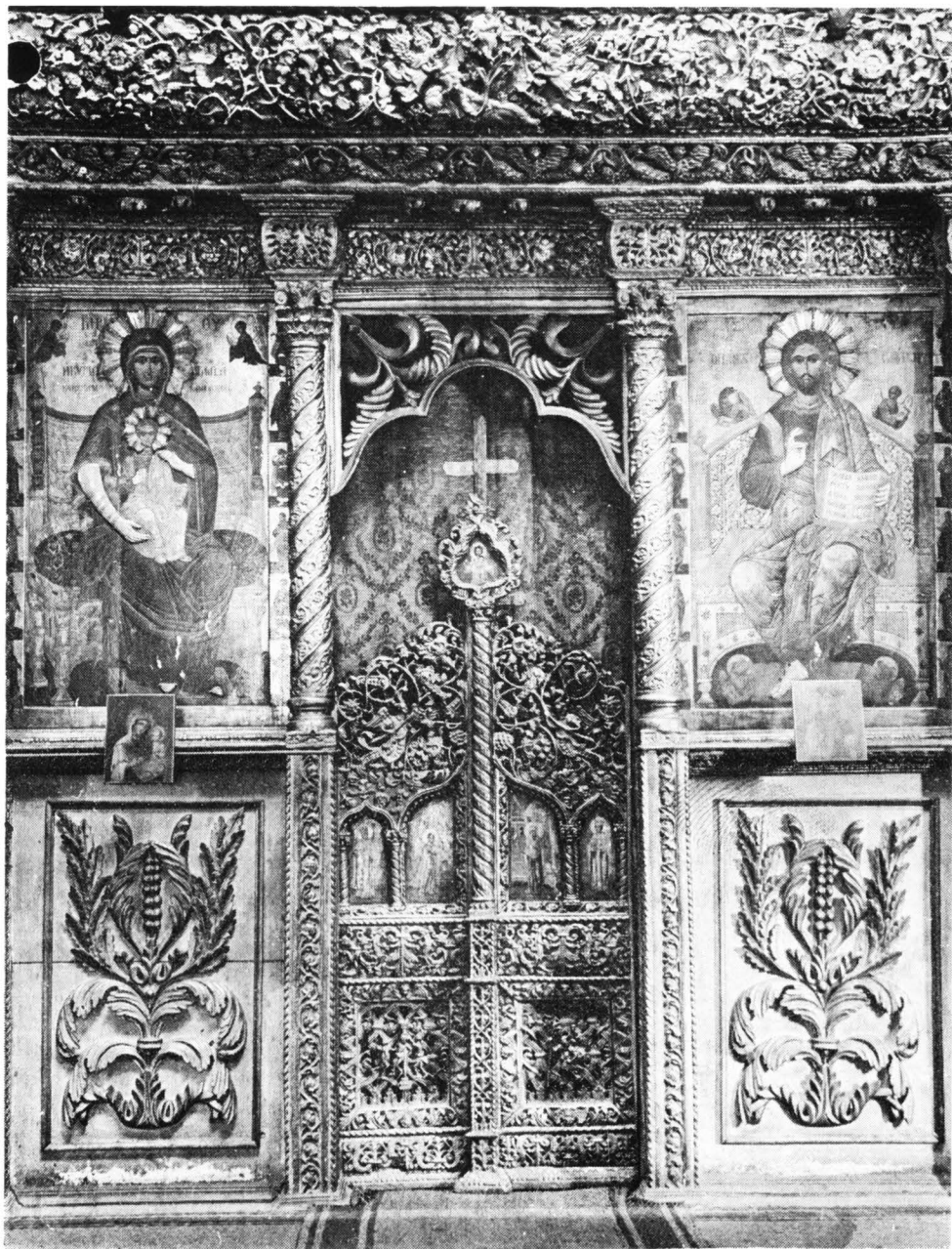

Fig. 1. Icoanele catapetesmei de la biserica minăstirii Cotroceni, opera zugravului Pîrvu Mutu. — uşile şi icoanele împărăteşti.

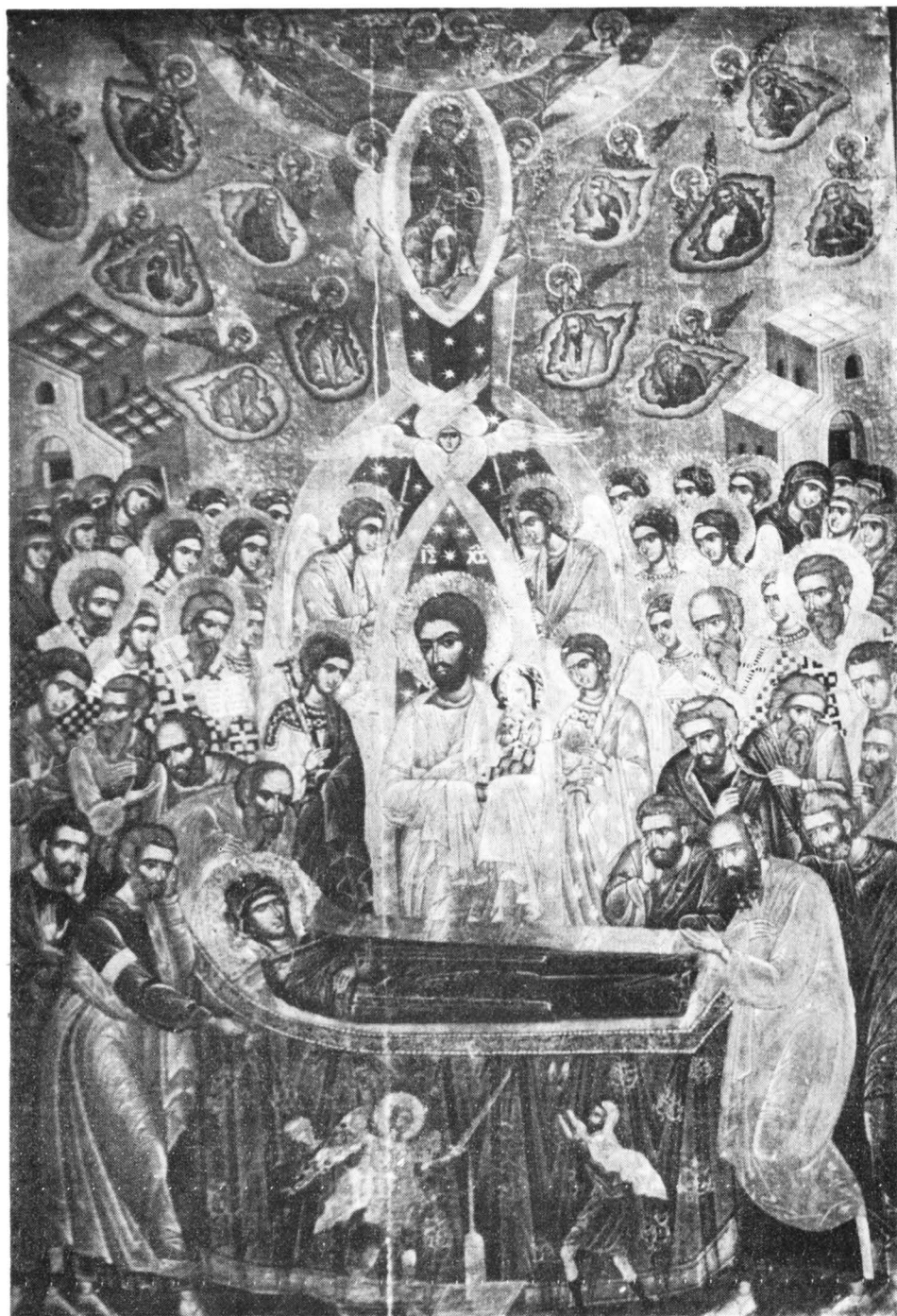

Fig. 2 Icoana hrământului «Adormirii Maicii Domnului» din registrul icoanelor împărătești.

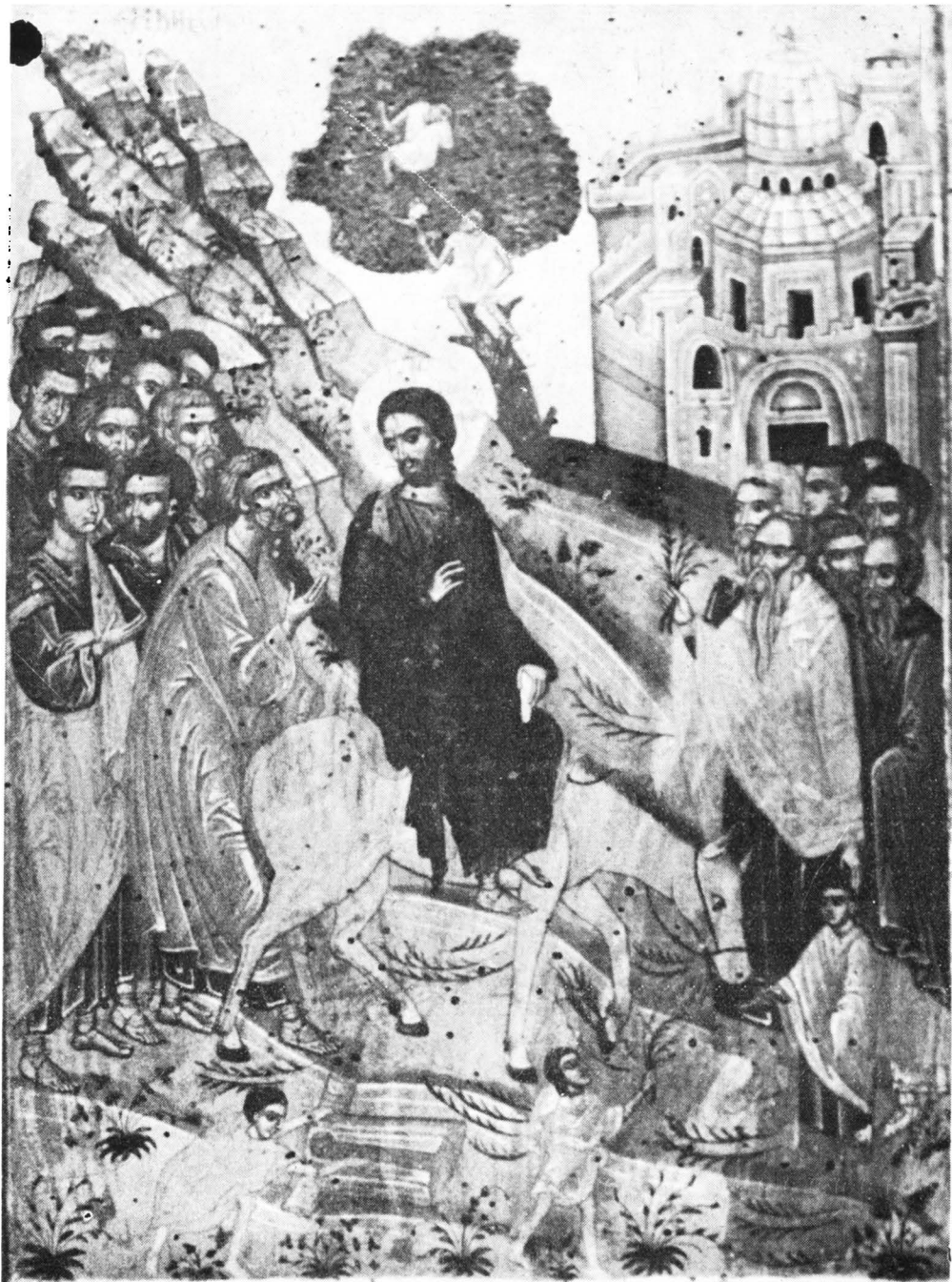

Fig. 3. «Intrarea in Ierusalim», din registrul icoanelor praznicare.
<https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://bibsinod.ro>

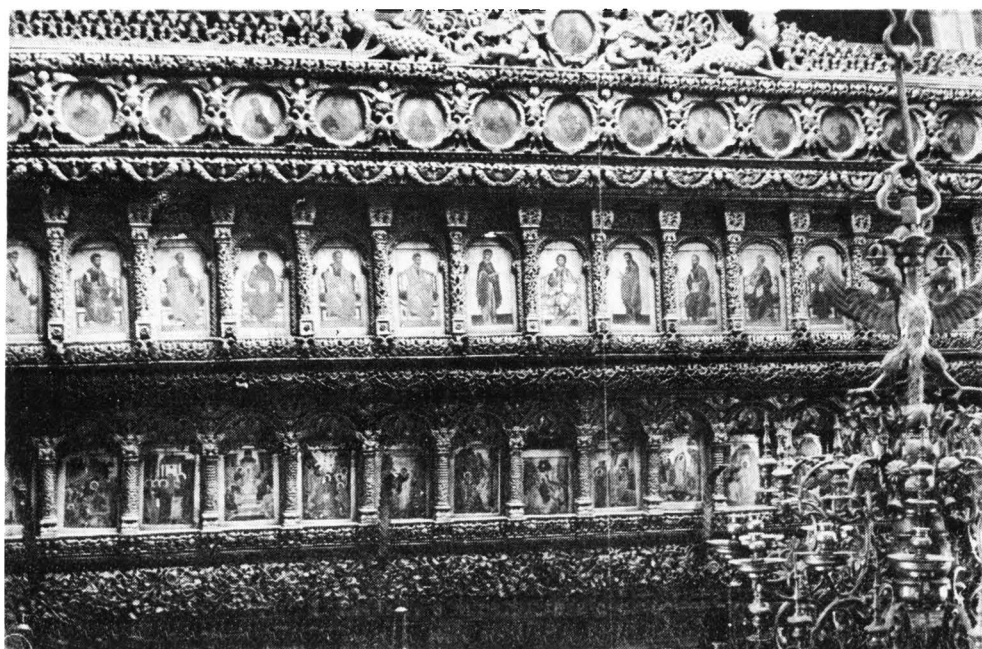

Fig. 4. Reziștrele superioare ale catapelesmei.

putem considera încheiată odată cu zugrăvirea minăstirii Aninoasa, probabil în anul 1683²², ctitoria nașului său, marele clucer Tudoran Vlădescu (a cărei zidire fusese terminată la 20 septembrie 1677)²³.

Perioada de maturitate începe la 1687²⁴, cu refacerea zugrăvelii minăstirii Mărgineni, ctitoria Postelnicului Constantin Cantacuzino, mort la 20 decembrie 1663 și înmormântat în această ctitorie a sa²⁵. Ultimul ansamblu cunoscut este Minăstirea Sfântul Gheorghe Nou din București, pe care o zugrăvește prima oară la 1699, fiind a zecea minăstire zugrăvită înainte de căsătorie, și — pentru a doua oară — la 1707, în urma demolării vechii biserici din secolul al XVI-lea și zidirii alteia noi, de către domnitorul Constantin Brîncoveanu²⁶.

Marele spătar Mihai Cantacuzino, un foarte bun cunoscător al operelor de artă, are «un rol foarte important în patronatul artistic al țării»²⁷. Pentru zugrăvirea ctitoriilor sale, acesta se adresează întotdeauna lui Pârnu Mutu, dovedind o dată mai mult prestigiul de care s-a bucurat artistul, în plină epocă brîncovenească. Rivalul său, grecul Constantin, «a fost asimilat de mediul artistic local, opțiunea sa pentru acest mediu fiind categoric mărturisită prin semnătura sa de mai târziu : «Constantinos din Țara Românească»²⁸.

Vitregia vremurilor a făcut să dispară pentru totdeauna pictura murală a minăstirii Negru Vodă, în urma reconstruirii ei din temelie. Biserica minăstirii Cotroceni se pare însă că mai păstrează fragmente din vechea frescă sub pictura actuală interioară, puțin rezistentă, executată în urma consolidării bisericii după cutremurul din 14 octombrie 1802, ca și sub tencuiala exterioară a fridelor. Minăstirea Aninoasa este mărită de Mitropolitul Țării Românești, Daniil (1722—1729), făcându-i-se pridvor, două turle de zid, măriindu-i-se ferestrele etc. În urma acestor importante lucrări biserica s-a zugrăvit din nou la anul 1730. După cutremurul din 1838 s-a zugrăvit altarul²⁹.

Dacă pentru pictura murală sîntem lipsiți de elemente sigure «din care să putem deduce posibilitățile artistice de care dispunea, stilul și linia pe care înțelegea să-și desfășoare activitatea»³⁰, s-au păstrat însă din perioada de început a activității sale icoanele catapetesmei bisericii minăstirii Cotroceni, opere de o excepțională valoare, pentru cunoașterea calităților artistice de care dispunea tînărul zugrav. Neavînd certitudinea că la Minăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel a zugrăvit și icoanele de la catapeteasmă, este posibil ca aceste prețioase icoane de la Cotroceni să reprezinte primul ansamblu de acest fel realizat de artist, înainte de 14 august 1682, deci cu un deceniu mai devreme de picturile ce s-au păstrat de la el, la Filipeștii de Pădure.

22. În același an zugravul Constantinos picta «Biserica Doamnei», ctitoria soției lui Șerban Cantacuzino, tocmai pentru că Pârnu Mutu era ocupat cu lucrul la Aninoasa.

23. Nicolae Stolcescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I — Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, Vol. I : A—L, București, 1970, p. 40, nota 28.

24. Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 693.

25. Corneliu Dima-Drăgan, Livia Bacaru, *Constantin Cantacuzino Stolnicul*, București, 1970, p. 97.

26. Ioana Cristache Panait, *art. cit.*, p. 697 ; Nicolae Stolcescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București...*, p. 281—282.

27. Vasile Drăguț, *Arta brîncovenească*, p. 20.

28. *Idem*, *Pictura românească în imagini*, p. 94—95.

29. Nicolae Stolcescu, *op. cit.*, p. 33.

30. Teodora Voinescu, *Zugravul Pârnu Mutu, și școala sa*, p. 136.

Prin prezentarea și descrierea acestor icoane ne străduim să aducem o contribuție pe drumul cunoașterii tezaurului de icoane vechi românești, care se mai păstrează în bisericile și mănăstirile noastre.

Icoanele catapetesmei bisericii mănăstirii Cotroceni sînt cele mai vechi lucrări păstrate de la începutul activității lui Părvu Mutu. Sînt zugrăvite pe un strat subțire de ștuc, cu mare finețe și în același timp deosebit de expresiv, predominînd nuanțele de roșu și verde măsliniu, pe un fond de aur. Au rama reliefată din grosimea lemnului, cu excepția celor de la ușile împărătești și a celor din registrul Proorocilor.

La icoanele împărătești stratul subțire de ștuc este aplicat pe pinză. Acestea reprezintă: pe *Mîntuitorul Iisus Hristos sînd pe tronul slavei, înconjurat de Sfinții Apostoli*; pe *Maica Domnului sînd pe tron, cu Pruncul în brațe, înconjurată de Prooroci*; *Adormirea Maicii Domnului* (primul hram al bisericii), și cea de a patra, pe *Sfinții Mucenici Serghe și Vah* (al doilea hram). Vom descrie pe rînd aceste icoane împărătești.

Cea dintîi, *Mîntuitorul Iisus Hristos pe tronul slavei*. Tronul este împodobit cu motive florale, vegetale și geometrice, cu aplicații imitînd pietrele prețioase. Mîntuitorul poartă o tunică vișinie, brodată pe margini cu fir, și o manie verde cu blicuri aurite, căzînd în bogate falduri. Cu mîna sîngă ține Sfînta Evanghelie deschisă, iar cu dreapta binecuvîntează. Chipul tînăr, de o expresivitate remarcabilă, este înconjurat de o aureolă ștanțată cu stelute și motive geometrice, cu aplicații imitînd pietrele prețioase. În picioare poartă sandale legate cu șireturi. Este înconjurat de simbolurile Sfinților Evangheliști, însoțite de numele acestora. Astfel, în spatele tronului, depășind cu puțin înălțimea umărului, la dreapta Ingerul, iar la stînga Vulturul. În părțile laterale ale postamentului, pe care se sprijină picioarele: Boul și Leul. Aureolele din jurul capetelor sînt ștanțate la margini cu rozete mici.

Pe rama reliefată din grosimea lemnului icoanei sînt zugrăviți, în picioare, Apostolii: În partea dreaptă, Sfîntul Pavel ține la piept Epistolele sale. Sfîntul Matei, cu părul alb, ține Evanghelia sa spre Mîntuitorul; Sfîntul Marcu, ține Evanghelia sa la piept; Sfîntul Andrei, cu părul alb, ține în mîna dreaptă un rotulus înfășurat, cu stînga arătînd spre Mîntuitorul; Sfîntul Iacob, ține în mîna sîngă un rotulus, înfășurat, iar mîna dreaptă adusă la piept; Sfîntul Toma, tînăr, în mîna sîngă ține de asemenea un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul. În partea stîngă: Sfîntul Petru, cu părul alb, în mîna sîngă ține un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul; Sfîntul Ioan, cu părul alb, oferă Evanghelia sa Mîntuitorului; Sfîntul Luca, ține în mîna stîngă Evanghelia sa, iar dreapta în semn de binecuvîntare; Sfîntul Simon, cu părul alb, în mîna sîngă ține un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul; Sfîntul Bartolomeu, în mîna stîngă ține un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul; Sfîntul Filip, tînăr, în mîna stîngă ține un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd ca și ceilalți spre Mîntuitorul. Fiecare apostol poartă tunică și mantie, predominînd culorile de verde-măsliniu și frez. Chipurile acestora sînt înconjugate de aureole ștanțate la margini cu mici rozete. În picioare, Apostolii poartă sandale prinse cu șireturi.

Maica Domnului, cu Pruncul în brațe, stă pe două perne, brodate cu motive naționale, așezate pe tron. Tronul este împodobit cu elemente decorative, capete de animale fantastice și aplicații imitînd pietrele prețioase. Picioarele se sprijină pe un postament. Chipul Fecioarei Maria, deosebit de expresiv, este înconjurat de o aureolă ștanțată cu stelute și motive geometrice, cu aplicații imitînd pietrele prețioase. Poartă o tunică verde-măslinie și un maforion vișiniu, brodat pe margini, cu galon

și franjuri de fir, căzînd în falduri bogate. Două rozete sînt aplicate în dreptul umărului. Mîntuitorul poartă o tunică verde-măslinie, frumos ornamentată și o mantie roșatică cu blicuri aurite. În mina stîngă ține un rotulus înfășurat, iar cu dreapta binecuvîntează. În colțurile de sus ale icoanei sînt reprezentati: la dreapta Arhanghelul Mihail, în tunică roșie și mantie verde-măslinie și la stînga Arhanghelul Gavriil, în tunică verde-măslinie și mantie frez, slujind Maicii Domnului.

Pe rama reliefată din grosimea lemnului icoanei sînt zugrăviți în picioare doisprezece prooroci: În partea dreaptă, Moise, în tunică frez, avînd pe poale și la manșete o țesătură cu fir și mantie roșie frumos ornamentată, brodată în jurul gîtului, pe poale cu aceeași țesătură. Deasupra are o pelerină verde-măslinie. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. Poartă încălțăminte. Isaia cu părul alb, în tunică frez și mantie verde-măslinie. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, iar mina dreaptă este adusă la piept. Poartă sandale. Solomon, tînăr, în tunică vișinie avînd pe poale o țesătură cu fir și mantie verde-măslinie cu frumoase ornamente: pe poale, în jurul gîtului și al umerilor cu aceeași țesătură de fir. Este incins peste piept cu un briu tot din fir. Pe deasupra are o pelerină roșie, bogat ornamentată. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, iar dreapta în semn de meditație. Pe cap, poartă o coroană cu aplicații imitînd pietrele prețioase. În picioare poartă încălțăminte. Iacov, cu părul alb, în tunică verde și mantie frez, ține în mina stîngă un rotulus desfășurat, iar dreapta la piept. Poartă sandale. Daniil, tînăr, în tunică vișinie, pe poale cu o țesătură de fir și mantie verde, pe poale cu aceeași țesătură de fir, iar în jurul gîtului, are o țesătură cu fir și imitații de pietre prețioase. Este incins peste piept cu un briu de fir. Pe deasupra are o pelerină roșie cu galon de fir. În mina dreaptă ține un rotulus desfășurat, iar stînga este adusă la piept. Poartă încălțăminte. Zaharia, tînăr, poartă o tunică roșie și mantie frez. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. Are sandale.

În partea stîngă, Aaron, cu părul alb, în tunică vișinie, pe poale și la manșete avînd o țesătură cu fir și mantie verde-măslinie; pe poale cu aceeași țesătură cu fir, la manșete cu galon de fir. Pe deasupra are o pelerină cărămizie. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. Poartă încălțăminte. David, cu părul alb, în tunică frez frumos ornamentată, pe poale, în jurul gîtului, la umeri și manșete, cu o țesătură cu fir. Este incins cu un briu țesut tot cu fir, avînd și o mantie verde-măslinie. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. Pe cap, poartă o coroană cu imitații de pietre prețioase. Poartă încălțăminte. Ieremia, cu părul alb, în tunică vișinie și mantie verde-măslinie. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, iar cu dreapta, mantia. Poartă sandale. Iezechiel, cu părul alb, în tunică verde și mantie frez. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. În picioare are sandale. Ghedeon, cu părul alb, în tunică vișinie și mantie cafenie, în mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. Poartă sandale. Avacum, tînăr, în tunică frez și mantie verde-măslinie. În mina stîngă ține un rotulus desfășurat, cu dreapta arătînd spre Maica Domnului. În picioare, are sandale. Aureolele ce le înconjoară chipurile au ștanțate la margini, mici rozete.

Scena *Adormirii Maicii Domnului* este o amplă compoziție care sintetizează tradiția ridicării Maicii Domnului cu trupul la cer. Maica Domnului este îmbrăcată în tunică verde-măslinie și maforion de aceeași culoare, cu două rozete aplicate în dreptul umărului. Are aureola ștanțată cu stelute, cercuri, puncte și pe margini cu

rozete mici. Este așezată pe patul de moarte. În fața patului se află un sfeșnic cu o lumânare aprinsă, și un înger care a tăiat cu sabia palmele necredinciosului Athonie (acesta voise să răstoarne patul și îl aflăm zugrăvit, având palmele lipite de pat). La capul Maicii Domnului priveghează un grup de șase sfinți Apostoli: Sfântul Petru cădește; la picioarele ei ceilalți șase Apostoli, și Sfântul Pavel. În spatele Maicii Domnului, se află Mîntuitorul Hristos îmbrăcat în tunică maro-roșcat și mantie de aceeași culoare, cu blicuri aurite; ține în brațe un prunc înfășat, reprezentînd sufletele curate ale Maicii sale. Are aureola ștanțată cu stelute, cercuri, puncte și pe margini cu rozete mici. Este înconjurat de o mandorlă cu numeroase stele. Patru îngeri ținînd în mîini sfeșnice cu luminări aprinse, înconjurați și ei de o mandorlă înstelată. Încadrează pe Mîntuitorul, avînd tunici și mantii frumos ornate. La tunici, în jurul gîtului și umerilor se distinge o țesătură cu fir, cu imitații de perle și pietre prețioase, ca și ceilalți îngeri. Deasupra lor este zugrăvit un serafim. În spatele Apostolilor, patru Sfinți Ierarhi, purtînd feloane polistavrion și omofore cu cruce. Fiecare ține în mînă, cîte o carte deschisă. Treisprezece îngeri, în tunici, și unsprezece cuvioase femei încheie soborul care ia parte la slujba Adormirii Maicii Domnului. Chipurile tuturor personajelor din acest sobor rețin atenția prin atitudinea lor îndurerată.

În spatele soborului, la dreapta și la stînga, sînt două clădiri, iar mai sus din nou Sfinții Apostoli, aduși fiecare de la locul unde propovăduia, în chip minunat, pe cîte un nor cu profile asemănătoare mascheronilor. Fiecare nor este condus, ca o barcă, de cîte un înger. În partea cea mai de sus a icoanei sînt zugrăviți doi îngeri care au deschis porțile raiului în timp ce alți doi îngeri primesc pe Împărăteasa Cerurilor, îmbrăcată în tunică verde-măslinie cu blicuri aurite și maforion vișiniu, brodat pe margini cu fir și franjuri. În mîna dreaptă, ține o panglică roșie cu fir, reprezentînd «legătura dintre divinitate ai cărei trimiși sînt îngerii și Maica Domnului»³¹. Este înconjurată de o mandorlă susținută de doi îngeri.

Această icoană poate fi considerată cea mai valoroasă operă care s-a păstrat de la începutul activității de zugrav a lui Părvu Mutu și una din capodoperele icoanelor vechi românești.

Sfinții Mucenici Serghie și Vah, din cea de a patra icoană împărătească, primesc fiecare binecuvîntarea Mîntuitorului Hristos, zugrăvit într-un semicerc în partea de sus a icoanei, în tunică vișinie, brodată pe margini cu fir și mantie verde cu blicuri aurite. Aureola din jurul chipului este ștanțată la margini cu rozete.

Sfântul Serghie, tînăr, este îmbrăcat într-o tunică frez, pe poale cu țesături late de fir, iar la manșete avînd și imitații de perle și pietre prețioase. Mantia verde-măslinie are pe poale aceeași țesătură cu fir, ceva mai îngustă. În jurul gîtului și umerilor are imitații de perle și pietre prețioase. Peste piept, este încins cu un briu țesut cu fir și avînd imitații de pietre prețioase. Pe deasupra, poartă o pelerină roșie cu galon de fir și țesătură cu fir aplicată în dreptul umărului. În jurul gîtului, un colier cu imitații de perle și pietre prețioase. În mîna dreaptă ține o cruce, cu stînga arătînd spre Sfântul Vah. Chipul său tînăr și expresiv este înconjurat de o aureolă ștanțată cu stelute și motive geometrice. Poartă încălțăminte.

Sfântul Vah, de asemenea tînăr, este îmbrăcat într-o tunică vișinie și mantie frez, cu aplicații asemănătoare celor de la veșmintele Sfîntului Serghie, cu excepția pelerinei verde-măslinii care are o căptușeală roză cu ornamente negre. Aureola și încălțămîntele sînt împodobite asemănător, mici deosebiri putîndu-se constata, în pri-

31. I. D. Ștefănescu, *Monumente de artă religioasă (Icoane alese)*, în «Glasul Bisericii», nr. 3-4, 1959, p. 263.

vința desenului, la colier. Nu are brâu. Ca și Sfântul Serghie, în mîna dreaptă ține o cruce, stînga fiind adusă la piept.

Icoanele de la ușile împărătești, reprezentînd pe Mîntuitorul, în medalion, Buna-vestire și pe regii David și Solomon, sînt refăcute și nu mai prezintă un interes deosebit.

Din registrul celor 15 icoane praznicale a fost înlocuită, în secolul trecut una singură. Avem astfel posibilitatea să cunoaștem cum a înțeles Părvu Mutu, la începutul activității sale, să realizeze, într-un spațiu restrîns, scene cu o amplă desfășurare.

Scena Bunevestiri reprezintă pe Fecioara Maria stînd în picioare, pe postamentul unei bănci ornamentate pe care sînt puse două perne brodate cu motive naționale. Este îmbrăcată într-o tunică verde cu biicuri aurite și un maforion vișiniu, brodat pe margini cu fir, cu galon și două rozete aplicate în dreptul umărului. În mîna stîngă, ține un fus cu mătase roșie³², mîna dreaptă fiind îndreptată spre Arhanghelul Gavriil. Arhanghelul este îmbrăcat într-un stihar frez, frumos împodobit, pe poale avînd aplicată o țesătură cu fir, iar în jurul gîtului, pe umeri și la manșete, imitații de perle și pietre prețioase. Poartă un orar din aceeași țesătură cu fir, tot cu imitații de perle și pietre prețioase. În mîna stîngă, ține o floare, iar cu dreapta binecuvîntează pe Maica Domnului. Pe o rază de lumină se coboară Sfîntul Duh, cu chip de porumbel, de la care pornesc spre Fecioara Maria trei raze mici, arătînd că lumina vine de la Sfînta Treime. Două clădiri monumentale completează fundalul acestei scene.

Nașterea Domnului este o scenă amplă, ce se desfășoară într-o bogată vegetație ce acoperă peștera tăiată în trepte și locurile înconjurătoare. Maica Domnului, în tunică verde și maforion vișiniu, cu galon de fir, franjuri și două rozete aplicate în dreptul umărului, veghează ingenuncheată în fața ieslei unde stă culcat Pruncul, înfășat în scutece. Un asin și un bou încălzesc cu respirația lor pe Noul Născut. Pe o rază se pogoară Sfîntul Duh, în chip de porumbel, de unde pornesc trei raze mici, ca în icoana Bunevestiri. Sus, în partea stîngă a peșterii, un sobor de îngeri vestește Nașterea, iar în dreapta un înger lămurește unui păstor «Taina cea din veac ascunsă». În fața peșterii, un alt păstor cîntă din fluier oilor sale, care pasc liniștite. Jos, în stînga, dreptul Iosif, îngîndurat, stă de vorbă cu un al treilea păstor. Din partea stîngă a ieslei vin cei trei măgi cu darurile lor.

Întîmpinarea Domnului reprezintă pe dreptul Iosif, cu părul alb, îmbrăcat în tunică verde-măslinie și mantie frez, cu cei doi porumbei de jertfă în mînă, pe proorocița Ana, ținînd un rotulus desfășurat și pe Maica Domnului, îmbrăcată în tunică verde, cu blicuri aurite și maforion vișiniu, cu galon de fir. Pe o masă acoperită cu o îmbrăcămintă scumpă se află o carte închisă. Maica Domnului are încă mîinile întinse, după ce a încredințat pe Pruncul său dreptului Simeon. Bătrînul Simeon se află în spatele mesei, cu dumnezeiescul Prunc în brațele sale. Domnul Hristos este îmbrăcat în cămășuță frez și privește spre Maica Domnului, pe care o binecuvîntează cu amîndouă mîinile. Fundalul reprezintă interiorul Templului.

Injumătățirea Praznicului Cincizecimii se aseamănă cu scena în care Mîntuitorul Iisus Hristos, la vîrsta de 12 ani, uimea pe cărturari în Templu. Mîntuitorul, îmbrăcat în tunică maro-roșcat și mantie de aceeași culoare, cu blicuri aurite, stînd pe scaun, este însoțit de Maica Domnului, în maforion vișiniu și de dreptul Iosif,

32. *Iconografa* — *Arta de a zugrăvi temple și icoane bisericesti* — Manuscris — Cu o precuvîntare, descris și adnotat de Ghenadie al Rimnicului. București, 1891, p. 118.

care poartă tunică verde-măslinie și mantie frez. Cărturarii stau pe două bănci laterale și în spatele acestora.

În scena *Botezul Domnului* ni se înfățișează o bogată vegetație pe malurile stîncose ale Iordanului tăiate în trepte. În mijlocul apei se află Mîntuitorul Iisus Hristos, cu picioarele pe o cărămidă ce simbolizează «Zăpislul lui Adam cu diavolul», de sub care ies capetele a patru șerpi. Deasupra capului, pe o rază de lumină coboară Sfîntul Duh în chip de porumbel. În partea stîngă Sfîntul Ioan Botezătorul, îmbrăcat în tunică verde-măslinie și mantie maro, ține mîna pe creștetul Domnului, botezîndu-L. Mai jos este reprezentată securea pe ramura unui pom. În partea stîngă trei îngeri sînt gata să slujească lui Iisus. Mulțime de pești mișună prin apa Iordanului, în care de asemenea sînt zugrăviți Adam și Eva³³. Adam se ține cu mîinile de o scîndură, spre a nu se afunda iar Eva are în mîna stîngă o corabie cu catarg și pînză.

Arătarea Mîntuitorului către femeile mironosițe se desfășoară într-un cadru muntos, tăiat în trepte, înconjurat de o bogată vegetație. În centrul scenei, Mîntuitorul îmbrăcat în tunică maro-roșcat și mantie de aceeași culoare, cu blicuri aurite, poartă în mîna stîngă un rotulus înfășurat, cu dreapta binecuvîntînd.

Invierea lui Lazăr este o scenă amplă care se desfășoară tot într-un peisaj muntos tăiat în trepte. Mîntuitorul, îmbrăcat în tunică vișinie brodată pe margini cu fir și în mantie verde cu blicuri aurite, ține în mîna stîngă un rotulus înfășurat. În timp ce cu dreapta binecuvîntează pe Lazăr înviat. Un tînr a luat piatra de la intrarea mormîntului, iar altuș a început să desfacă giulgiurile. La acest eveniment, participă Sfîntii Apostoli, cele două surori ale lui Lazăr, Marta și Maria, ingenucheate la picioarele Domnului — și mulțimea care a ieșit din cetate să vadă minunea.

Intrarea în Ierusalim se desfășoară în peisajul din apropierea cetății Ierusalimului. Dintr-un pom, doi copii privesc trecerea Mîntuitorului, îmbrăcat în tunică vișinie și mantie verde, călare pe mînzul asinei și urmat de Sfîntii Apostoli. În mîna stîngă ține un rotulus înfășurat, iar cu dreapta binecuvîntează mulțimea care iese pe poarta cetății cu ramuri în mîini. Un copil așterne în calea Lui o cămașă. În timp ce alți doi dau de mîncare asinului.

Mîntuitorul răstîgnit pe cruce are în dreapta pe Maica Sa indurerată. Aceasta poartă o tunică verde-măslinie, în jurul gîtului și la manșete cu galon de fir și măforion vișiniu cu franjuri de fir. Este însoțită de femeile mironosițe. În partea stîngă se află Sfîntul Apostol Ioan îmbrăcat în tunică verde-măslinie și mantie frez. În spatele lui, Longhin sutașul cu scutul în mîna stîngă, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul. Crucea este înfiptă pe locul unde fusese îngropat craniul lui Adam. În colțurile de sus ale icoanei apar soarele și luna, iar ceva mai jos, zidurile Ierusalimului.

Scena Invierii Domnului ne înfățișează în centru pe Mîntuitorul Iisus Hristos, îmbrăcat în tunică maro-roșcat și mantie de aceeași culoare, cu blicuri aurite, înconjurat de o mandorlă, călcînd peste porțile iadului. Deschide totodată și mormintele dreptilor, zugrăviți în dreapta și stînga Sa. Mîntuitorul a scos din întunericul iadului pe Eva și îl scoate și pe Adam ingenucheat, apucîndu-l cu dreapta de mînă, în stînga ținînd înfășurat «Zăpislul lui Adam cu diavolul»³⁴. În partea de sus a scenei, un înger ține vasul cu oțet și cele patru cuie, iar cel de al doilea, crucea, cununa de spini, trestia și buretele, folosite în supliciu.

33. Victor Brătulescu, *Zugravul Constantinos*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 10—12/1961, p. 695.

34. *Ibidem*.

Arătarea Domnului în Dumnică Tomii prezintă pe Mântuitorul îmbrăcat în tunică maro-roșcat și mantie de aceeași culoare, cu blicuri aurite, intrînd, prin ușile în-cuiate, în casa unde se găseau adunați Sfinții Apostoli. Arată lui Toma, care poartă o tunică verde-măslinie și mantie roșie, coasta Sa împunsă, în care acesta își pune degetul.

Scena Înălțării Domnului înfățișează la mijloc pe Maica Domnului, în tunică verde cu blicuri aurite și maforion vișiniu. În urma ei, de o parte și de alta, se află doi îngeri și Sfinții Apostoli, privind înălțarea Mântuitorului. Domnul este îmbrăcat în tunică maro-roșcat și mantie de aceeași culoare, cu blicuri aurite și încon-jurat de un nimb circular susținut de doi îngeri. Fundalul reprezintă un peisaj stîncos, tăiat în trepte, cu bogată vegetație.

Pogorîrea Sfîntului Duh prezintă un deosebit interes prin aceea că pe lîngă Sfinții Apostoli, așezați pe două bănci laterale și purtînd Evangheliile, Epistole și ro-tulusi, a fost reprezentat în partea de jos și Cosmosul personificat. Acesta apare ca un bătrîn cu mantie roșie cu o țesătură de fir și aplicații imitînd perlele și pie-trele prețioase. Pe cap poartă o coroană tot cu imitații de perle și pietre prețioase. În mîini ține o năframă în care se află 12 suluri, reprezentînd cele douăsprezece seminții ale lui Israel.

Schimbarea la Față prezintă pe Mântuitorul Iisus Hristos în tunică gălbuie și mantie de aceeași culoare, pe vîrfurile muntelui Tabor. Are în mîna stîngă un rotulus înfășurat, dreapta fiind adusă la piept, și este înconjurat de un nimb circular, de la care pornesc trei raze luminoase. În partea dreaptă, pe alt vîrf, este zugrăvit Moise cu Tablele Legii, în tunică verde-măslinie și mantie frez, iar în stînga, Proorocul Ilie, în tunică frez și mantie verde-măslinie. La poalele muntelui sînt prăvăliți la pămînt, de o lumină orbitoare, Apostolii Petru, Iacob și Ioan.

Registrul Sfinților Apostoli are în mijloc pe Mântuitorul Iisus Hristos, stînd pe două perne brodate cu motive naționale, pe tronul slavei, ornamentat cu imitații de pietre prețioase. Poartă o tunică vișinie și mantie verde, cu blicuri aurite cîzînd în-falduri. Cu mîna stîngă ține Sfînta Evanghelia deschisă, iar cu dreapta binecuvîn-tează. Aureola din jurul chipului este ștanțată la margini cu rozete. În picioare poartă sandale. În dreapta icoanei Mântuitorului, urmează icoana Sf. Ioan Botezătorul, în tunică verde-măslinie și mantie brună-verzuie, cu mîinile îndreptate către Domnul. Urmează Sfîntul Pavel, stînd ca și ceilalți Apostoli pe o pernă așezată pe un scaun ornamentat cu imitații de pietre prețioase. Pe genunchi ține Epistolele sale. Sfîntul Matei, cu părul alb, pe genunchi ține Evanghelia sa, dreapta fiind la piept. Sfîntul Luca, pe genunchi ține Evanghelia sa, cu dreapta arătînd spre Mântuitorul. Sfîntul Andrei, cu părul alb, pe genunchi ține un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul. Sfîntul Bartolomeu, pe genunchi ține un rotulus înfășurat. Sfîntul Filip, tînăr, în mîna ține un rotulus înfășurat. În stînga icoanei Mîntuitorului este zu-grăvită, în picioare, Maica Domnului, în tunică verde cu blicuri aurite, la manșete avînd o țesătură cu fir, și maforion vișiniu cu galon de fir. Are mîinile îndreptate spre Fiul său. În picioare poartă încălțăminte. Urmează Sfîntul Petru, cu părul alb, pe genunchi ținînd cu mîna stîngă un rotulus înfășurat, dreapta fiind în semn de binecuvîntare. Sfîntul Ioan, cu părul alb, ține Evanghelia sa pe genunchi. Sfîntul Matei, ține de asemenea pe genunchi Evanghelia sa. Sfîntul Simon, cu părul alb, pe genunchi ține un rotulus înfășurat, cu dreapta arătînd spre Mîntuitorul. Sfîntul Iacob ține pe genunchi un rotulus înfășurat, dreapta avînd-o în semn de binecuvîntare. Sfîntul Toma, tînăr, în mîna stîngă ține un rotulus înfășurat, iar dreapta pe genunchi.

Fiecare apostol poartă tunică și mantie, predominând culorile verde-măsliniu și vișiniu. Aureolele sînt de asemenea ștanțate la margine cu mici rozete. În picioare poartă sandale.

Icoanele vechi de la catapeteasmă se încheie cu registrul Proorocilor, zugrăviți în bust, în medalioane circulare, purtînd fiecare în mînă cîte un rotulus desfășurat. În centrul acestui registru, este zugrăvită Maica Domnului orantă, cu doi îngeri la picioarele ei. Urmează în ordine, la dreapta: un inger, Moise, Solomon, Iezechia, Amon, Daniil și Sedechia. În stînga: alt inger, Ieremia, David, Iezechil, Ghedeon, Zaharia și Sofonie. Proorocul zugrăvit deasupra medalionului Maicii Domnului, parțial șters, este greu de identificat. Totuși credem că poate fi vorba de Ilie.

Nădăjduim că prezentarea icoanelor de la catapeteasma bisericii mînăstirii Cotroceni, ca reprezentînd cea mai veche serie de icoane ce ni s-a păstrat de la Părvu Mutu, și anume singurele mărturii de la începutul activității sale, va contribui la conturarea mai precisă și mai completă a personalității artistului, îmbojățind totodată galeria operelor reprezentative ale începuturilor școlii de pictură din Țara Românească. Poate că cercetarea straturilor mai vechi din pictura murală a bisericii mînăstirii Cotroceni, care se întrezăresc, așa cum semnalăm la începutul acestui articol, sub pictura actuală la interior și sub tencuiala firidelor, la exterior, va aduce o nouă confirmare pentru acest început strălucit de activitate a celui mai vestit zugrav muntean din epoca brincovenească.

«Azi numele lui Părvu Mutu s-a înscris în istoria picturii muntenești ca un deschizător de drumuri și se bucură de un înalt prestigiu. Rodnica sa activitate stă mărturie a strînsei legături ce a existat între artist și opera sa. Ridicat pe poziția de pe care artiștii Renașterii au privit și au înțeles, la vremea lor, ceea ce înseamnă pentru pictor studiul cu atenție și pasiune a figurii omenești, cit și strinsa legătură a creațiilor sale cu viața, Părvu Mutu înscrie cu mai multă fermitate, în domeniul artei românești, viziunea sa nouă prin care a reușit să depășească pe toți înaintașii săi»³⁵.

EUGEN GH. POPESCU

DIN RELAȚIILE ROMÂNEȘTI CU EPIRUL ÎN VEACUL AL XIX-LEA

Creștinii ortodocși din sudul Dunării aflați de secole sub apăsătoarea stăpînire turcească pășesc, încă din primii ani ai acestei epoci, pe calea redeșteptării lor naționale. Rînd pe rînd, sîrbii, grecii și românii se ridică tot mai hotărît pentru scuturarea jugului otoman, urmărind să se organizeze în state proprii libere și independente.

35. Teodora Volnescu, *art. cit.*, p. 23.

O caracteristică generală a insurecțiilor sud-est europene din acel timp o constituie solidaritatea popoarelor în lupta lor pentru independență¹, bazată pe interesele politico-sociale ale noului moment istoric, dar și pe tradiții și legături comune mai vechi. În încheierea și menținerea acestei unități religia ortodoxă și-a adus și ea contribuția. Dacă privim aceste realități numai din perspectiva locală a Țărilor Române, vedem că dimensiunea ecumenică a Ortodoxiei de la noi s-a manifestat în întreaga Peninsulă Balcanică, depășind coastele Orientului Apropiat. Prin intermediul tiparului, al fundațiilor de învățămînt și de cult, prin felurite alte danii, generozitatea românească a atins hotarele Siriei, ale Palestinei și ale Egiptului².

După domnia lui Alexandru Ioan Cuza, care prin secularizarea averilor mînăstirești a pregătit în fond dobîndirea autocefaliei noastre bisericești, legăturile cu Patriarhia din Constantinopol au început să se dezvolte pe făgașul lor normal. Cum din anul 1850, Bisericii Eladei i-a fost recunoscută și ei autocefalia, condițiile unei apropieri și colaborări tot mai rodnice dintre credincioșii ortodocși greci și români erau stabilite. Ultimile studii competente³ ne aduc știri numeroase despre problemele și rezultatele acțiunii interortodoxe care însuflețește cele două Biserici⁴.

În continuarea studiilor amintite, rîndurile de față își propun să însemneze cîteva știri istorice, culturale și bisericești despre unii fii ai Epirului, aflat atunci sub stăpînire și hărțuireală turcească. Este vorba de verii Evanșele Zappa (1800—1865) și Constantin Zappa (1812 sau 1813—1892), care au fost siliți de împrejurări să pibegească din locurile lor de obișnie și să se stabilească în Valahia. Referindu-se la cel dintîi, un cercetător conchide: «V. Zappa reprezintă, așadar, prin atitudinea și conduita sa o personalitate de prim rang în relațiile albanezo-române și greco-române...»⁵.

Ceea ce trebuie să reținem din rîndurile de mai sus este părerea care caută să se impună în timpul din urmă, privind originea albaneză a celor doi epiroți. Ipoteza nu este cu totul nouă, dacă ținem seama de studiile unui mare istoric român⁶ și de ale altor învățați, care se gîndesc la aromânii din părțile Macedoniei⁷, mai ales. Dintre contemporanii săi, un martor ocular afirmă precis că «d. Vangeli este de națiune albaneză»⁸. Dacă n-ar fi fost făcută în prezența domnitorului Cuza, hotărît să înfăptuiască unirea tuturor românilor și să realizeze secularizarea averilor mînăstirești, informația ar putea fi pusă de acord cu propria mărturie a lui Zappa. În cartea sa de

1. D. Djardjević, *Révolutions nationales des peuples balkaniques 1804—1914*, Béograd, 1965, p. 31.

2. Vezi: C. C. Giurescu, *L'aide accordée par les Pays Roumains à l'enseignement de la Péninsule Balkanique et du Proche — Orient*, în «Revue roumaine d'histoire», Bucarest, 1970, nr. 5, p. 823—836.

3. Vezi: Pr. Prof. Liviu Stan, *Legături ale Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Ortodoxă din Grecia*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 3—4, p. 241—255.

4. Vezi: Pr. Prof. Milan Šestan, *Mitropolia ortodoxă din Albania*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXVII (1961), nr. 1—2, p. 129 ș. u.

5. Sava Iancovici, *Relations roumaino-albanaises à l'époque de la renaissance et de l'émancipation du peuple albanais*, în «Revue des études sud-est européennes», t. IX (1971), nr. 1, p. 29.

6. N. Iorga, *Din scrișul nostru și despre noi*, în «Revista istorică», V (1919), nr. 11—12, p. 235.

7. Ioan Bianu, *Pomenirea donatorilor Academiei Române*, București, 1922, p. 7; N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, București, 1963, p. 413; Anastase Hăciu, *Aromânii: Comerț, industrie, artă, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936, p. 550 și 607; V. A. Urechia, *Opere complete*, seria B, t. II *Discursuri academice*, București, 1982, p. 5.

8. D. Bolintineanu, *Călătorii*, vol. II. Ediție îngrijită, note și glosar de Ion Roman, București, 1968, p. 314.

polemică, acesta ne relatează și elemente autobiografice în care termenul «epirot» este întrebuițat ca sinonim al lui «albanez». Tot acolo se afirmă că el este fiul «unei patrii neavute și fără școli»⁹. La un moment dat, ostașul de odinioară mărturisește: «N-am văzut pînă astăzi clupuri (!), teatruri, baluri și cazinuri (!)». Este drept că Naum Veçilharxhi și-a imprimat abecedarul său abia în 1844, dar nici în alte provincii ale imperiului otoman, locuite de către greci, situația învățămîntului nu se prezenta întru totul deosebită. Același lucru se poate răspunde și la argumentul că epirotul se arată impresionat de grabnica iertare românească în comparație cu preocuparea de război din neam în neam de la alte popoare.

Păreerea despre originea grecească a lui Ev. Zappa și a vărului său este cu mult mai răspîndită, avînd deopotrivă adepți în veacul trecut¹⁰ ca și astăzi¹¹. Unii cercetători ai Peninsulei Balcanice nu-l revendică, socotindu-l, probabil, grec¹². «Albanez neînvățat» este o formulare polemică a unui vecin profesor, care i-a adresat-o cu intenție injurioasă, cum reiese din aceeași carte a arendașului nostru. Este adevărat că la moartea lui Constantin Zappa nu s-au găsit actele moștenirii în primele zile¹³, dar despre o falsificare a testamentului din 1860 («alcătuit cu propria sa mînă»¹⁴ de către bogătașul de la Broșteni) nu credem că se poate vorbi. Interminabilele discuții din timpul procesului pentru moștenire, cum se știe, ar fi afirmat-o cu toată insistența. O simplă răsfoire a scrierii lui Ev. Zappa ne arată o psihologie obsedată de un activism tipic: «Pe cei ce se ocupă cu arendașia și seamănă cu trîntori(i) îi văz și-i plîng...». Mentalitatea testamentului în care sînt amintite pînă și paralele aruncate la înmormîntare și se cere ca măoar unul din dascălii școlii înzestrate de el să cunoască psaltichia, indică tot un stil de viață autentic grecesc, exprimată pînă și de numele său.

Luptînd în tinerețe pentru libertatea Greciei a cărei dezvoltare politică, socială și culturală a urmărit-o cu un interes de o nedezmințită simpatie, împrietenit cu boierii și cu egumenii greci de la noi, pentru ca întreaga sa avere să devină după moarte proprietatea statului elen, cunoscutul epirot își poate motiva încă și astăzi susținerea din 1844: «sînt de origine grec și cavalere elinesc»¹⁵.

Ca date biografice ale celor doi pot fi reținute următoarele: Ev. Zappa se naște în comuna Labova (τὸ Λάμποβον) vilayetul Ianina, dintr-o familie de negustori. Cu o instrucție elementară, el se înrolează la vîrsta de treisprezece ani în solda lui Ali Pașa. În timpul ostilităților, acestuia, aliat acum cu sulioții (munteni din Epir de

9. Ev. Zappa, *Trîntorul care se mîrginește în cercul României*, București, 1847, p. 1.

10. Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor (sec. al XIX-lea)*, ed. I., București, 1897, p. 203; Verax (J. N. Lahovary), *Grèce et Roumanie*, Paris, 1906, p. 2; Lucian Predescu, *Enciclopedia «Cugețirea»*, București, 1940, p. 924.

11. Cornelia Papacostea — Danielopolu, *La vie culturelle de la communauté grecque de Bucarest dans la seconde moitié du XIX-e siècle*, în «Revue des études sud-est européennes», t. VII (1969), nr. 2, p. 317 ș. u.; Prof. Anibal Teodorescu, *Gînduri și planuri pentru înființarea Academiei Române*, București, 1947, p. 14.

12. Cf. Th. Capidan, *Contribuția românilor la renașterea Albaniei*, București, 1928 (extras din «Graul românesc», II (1928), nr. 1, p. 3—10); I. Caragiani, *Studii istorice*, vol. II, București, 1941, passim; Victor Papacostea, *Esquisse sur les rapports entre la Roumanie et l'Épire*, București, 1938 (extras din «Balcania», I p. 1—15); Sterie Diamandi, *Oameni și aspecte din istoria aromanilor*, București, 1939, 415 p.

13. Evanth, G. Kyriakidis, *In cestiunea Zappa*, Acad. R. S. România, A. 1918, p. 2.

14. Ἐλευθερουδάκη ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικόν, t. VI., Atena, 1929, p. 169.

15. Acte în procesul V. Zappa, București, 1894, p. 3; Arh. Stat. Buc., *Moștenirea Zappa*, MMDCCXXVII, 20/1865, 17 p.

limbă albaneză, dar de religie ortodoxă) cu trupele sultanului, se apropie de Marco Batzaris al cărui aghiotant (Πρωτοπα λήχαρον) a ajuns în scurtă vreme. A luptat, după predarea regiunii Suli, la Missolonghi și în alte localități din Epir și din Peloponez. Își primejduiește viața la atacul de noapte împotriva garnizoanei din Arta, când traversează râul sub ploaia de gloanțe a dușmanului. În 1824 i se conferă decorația Sfântul Arhanghel Mihail¹⁶, într-o vreme îl găsim administrator al satelor de vlahei (τά βλαχοχώρια) din Epir¹⁷.

După revoluție, care pentru Ev. Zappa a însemnat mai întâi confiscarea de către turci a jumătate din averea părintească, el renunță la cariera militară, hotărât să se ocupe cu comerțul sau cu agricultura. De fapt acestea nu a însemnat o încetare a luptei pentru cauza elenică, ci numai o servire a ei în limitele și cu mijloacele elenismului «exterior». Luptătorul de odinioară în rîndurile sulioților îndură multe neajunsuri din partea stăpînirii turcești, situație care îl determină să emigreze mai întâi în Macedonia. Persecutat în continuare, el pleacă în alte locuri mai puțin supravegheate, stabilindu-se astfel la București în anul 1833¹⁸.

De la această dată se poate vorbi de o etapă deosebită, a vieții întreprinzătorului epirot — etapa de neguțător și apoi de proprietar.

În afară de comerț, agricultura constituia — prin posibilitatea subarendărilor pe care le oferea și a obținerii unui câștig mare la capitalul investit — cea mai însemnată îndeletnicire pentru cei veniți în Țara Românească pe la începutul veacului trecut. Într-adevăr — noul arendaș — ocupație pe care trebuie că a început-o prin 1834 — socotește rentabilă cultura grîului. Un alt indiciu al înțelegerii sensului epocii de după tratatul de la Adrianopol este preocuparea de vânzare a produselor agricole la schelele de la Dunăre și monopolul asupra exploatării morilor.

La început, după un studiu de practicare a chirurgiei empirice «Ev. Zappa ia în arendă proprietatea Fundeni», stînd și în preajma moșiei Budești a lui Ioan Manu, viitorul caimacam al Țării Românești în 1858. După aceea se îndreaptă și mai hotărît către egumenii unor mînăstiri închinatelor Muntelui Athos. «Iată totdeauna — citim în cartea epirotului — și prețurile moșilor după cum le țineam la început cu arendă (...) — Luica și Cășcioarele drept lei 20.500, Făurei și Odăile 22.500, Fundeni 7.500, Budești 32.000, iar celelalte moșioare mai mici, Broștenii mei, și orice alt negoț făceam într-acești ani...».

Din categoria «celorlalte moșioare mai mici» amintim mai întâi «moșia Potcoava a mînăstirii Negoiești ce am în arendă și cade cu apropiere de est în mijlocul moșiei Mitreni»¹⁹. Ea era destinată pășunatului vitelor mari și mici, fiind o proprietate lipsită de clăcași, ca și Luica Cotroceni.

O pricină de judecată cu pitarul Grigore Ispirescu de la moșia Coconi îl arată pe fostul ofițer administrator și la moșia Cotrocenca, situată în plasa Ciocănești, pe malul bălții Mostiștea²⁰.

16. V. I. Demaratos, Εὐαγγέλης Σάππας, în Μεγάλη Ἑλληνική. Ἐγκυκλοπαίδεια, t. XI, Atena, 1929, p. 912 B.

17. Ἐλευθ. ἐγκ. λεξικόν, p. 169.

18. În privința anului emigrării lui Ev. Zappa în Valahia, unii autori dau anul 1831 (V. I. Demaratos, op. cit., p. 912 B), iar alții — 1835 (Sava Iancovici, op. cit., nr. 1, p. 26).

19. Arh. Stat. Buc., *Vornicia din Lăuntru*, dosar 1620/1840, f. 152.

20. Vezi Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Ev. Zappa și unele moști mândstirești din Valahia* (lucrare nepublicată), p. 13.

Din relatările lui A. Goudos, știm precis că, înainte de a cumpăra proprietatea Broșteni din județul Ialomița, acesta a ținut-o și în arendă.

În urma discuțiilor din a doua jumătate a veacului trecut, legate de problema moștenirii, s-a stabilit că Ev. Zappa a posedat în Valahia o avere de aproximativ 15.000 de ha teren agricol²¹. Iată o listă a acestor proprietăți și imobile, consemnate în ordinea cumpărării lor: Broștenii Noi (1844), Ulești și Megieșeasca (1846), pădurea Stoieniști sau Pisica (1848), hanul Cernica sau hotelul Athena din București (1853), Slujitorii și Valea Măcrișului (1855), Cegan și Pirtani (1856), Bereasca (1859)²².

Posesor al unor averi atât de întinse, «tagmatarhul» epirot, cum iscălea cu vădită mândrie, a putut urca unele trepte ale arhondologiei românești, datorită și gesturilor sale filantropice cu care a știut să impresioneze pe contemporani. Pitar în 1846, Ev. Zappa a făcut parte din comisia pentru agricultură a Ministerului Treburilor din Lăuntru²³, numită de locotenența domnească de la 1848. În anul 1850 îl găsim în rândul serdarilor, pentru ca peste trei ani să fie promovat ca paharnic²⁴.

Născut în Lampadon²⁵, Constantin Zappa este implicat în mișcarea de eliberare din epocă, după cum arată unele mențiuni grecești²⁶. La vârsta de treizeci de ani, acesta vine în Valahia, ajungând asociat și moștenitor al uzufructului averii vărului său. În 1851 i se conferă rangul de pitar. A murit la Menton (Franța), după cite se bănuiește, otrăvit din partea celor interesați de moștenire²⁷. Chiar și în primii ani ai veacului nostru, o doamnă din Constantinopol, care pretindea că a stat în casa acestuia opt ani, își revendica o pensie mai mare decît pensia care i-a fost lăsată prin testament. În urmă, ea chemase la noi pe mama și pe sora ei, ultima «ducînd și dînsa viața ascetică din Broșteni» vreme de șase ani²⁸.

Am amintit mai înainte că, după treisprezece ani de îndeletniciri agricole, Ev. Zappa a scris și o carte în care se justifică polemic față de contemporani, unii dintre ei greci neepiroți.

Ceea ce impresionează mai mult din firea românului, este ospitalitatea, manifestată ca acțiune spontană, firească, nu după ani de zile de cunoștință, blîndetea sa și belșugul plăurilor Valahiei. De aceea, față de cei înstrăinați de poporul nostru și care își arătau disprețul în societatea înaltă afirmînd că nu sînt români, epirotul trăit zeci de ani printre ei are altă părere: «Acești români, cînd li va judeca cineva fără patimă (...) îi va găsi mult mai buni decît mai multe alte nații, și avînd și talente pentru care li se cuvine dragoste și recunoștință»²⁹. «Românii de aveau mijloacele, poziția și epocile altor nații regulate, vă incredințez că astăzi s-ar fi comparat cu dînsese și aceasta o poate judeca fiecare de va face oarecare mică observație (...) O!

21. Verax (J. N. Lahovary), *op. cit.*, p. 2. Suprafața fiecărei moși poate fi urmărită la A. V. Uraescu, *Anuarul Județului Ialomița pe 1908*, Călărași, p. 205.

22. Acad. R. S. România, *Lista de documentele averii rămase de la răposatul Ev. Zappa*, condica A. 458 (această sursă ne-a fost semnalată de către Prof. Al. Elian din București, cărui îi mulțumim și pe această cale). A. Goudas, Βίοι παράλληλοι... III. Εὐαγγέλιος Σάππας. 1870, p. 14 socotește ca proprietate a fostului ofițer grec pe moșia Bălăceanu din județul Rimnicul Sărat. Cit privește Valea Măcrișului, aceasta a fost mărită în 1856 prin cumpărarea posesiunii lui Constantin Lipănescu (Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Biserica din satul Meteiu — Lipănescu (Buzău) și slujitorii ei*, în «Glasul Bisericii», XXVIII (1969), nr. 1—2, p. 139).

23. *Anul 1848 în Principate*, vol. III, București, 1902, p. 219.

24. Acad. R. S. România, *Ms. nr. 875*, p. 5 și 40.

25. Evanh. G. Kyriakidis, *op. cit.*, p. 10.

26. Vezi albumul: *Greci care au luat parte la revoluția grecească din 1821*, Acad. R. S. România, Stampe: C. XCVIII/46.

27. Cf. Evanh. G. Kyriakidis, *op. cit.*, p. 1.

28. *Ibidem*, p. 5. 29. Ev. Zappa, *op. cit.*, p. 7.

cît de vrednici de respectat și de iubit sînt acești români, domnilor! Și cît le sîntem datori noi, streinii care locuim aici...»³⁰.

Alte însușiri superioare cu care epirotul completează portretul moral al românului sînt: «depărtarea de orice prigonire, ospitalitatea, îndurarea și, mai presus de toate, ura către vărsarea de sînge». Mai ales această permanentă suflească a noilor săi compatrioți, devenită omenie în viața de toate zilele, ar trebui imitată și de neții care «nu se iartă din neam în neam»³¹.

De aceea, luptătorul de odinioară pentru libertatea Epirului, hotărăște să-și petreacă restul anilor printre țomii grădinii sale din Broșteni Ialomitei.

Scriind aceste «drepte laude despre nația română», autorul nădăduiește că va putea da vreodată «și dovezi de recunoștința noastră în faptă, la lucruri folositoare obștii»³². Prilejul așteptat se va ivi în curînd: seceta din anul 1846 creează mari dificultăți guvernului în preocuparea sa de aprovizionare a capitalei. Pentru a aduce o «oarecare dovadă de nemărginita recunoștință de care este pătruns pentru osebitele foloase ce au dobîndit în acest pămînt, al căruia s-au învrednicit a fi lăcuitor și a-l privi de a sa patrie»³³, Ev. Zappa donează Sfatului orășenesc de aici, în mod gratuit, o sută de chile de grîu și tot atîtea cu prețul redus de 130 de lei chila. Gestul nu scapă atenției lui Gheorghe Bibescu, care acordă donatorului — inclus din 1844 în rîndul proprietarilor — rangul de pitar.

Incendiuul Bucureștilor din 23 martie 1847, care s-a întins de la biserica Sfîntul Dumitru-Postă pînă la biserica Ceauș-Radu a produs pagube imense. În lista de subscripție publică organizată în curînd, noul pitar apare cu suma de 31.500 de lei, contribuție care echivalează cu aceea oferită de către Miloș Obrenovici, fostul domnitor al Serbiei³⁴.

La Broșteni, unde Ev. Zappa a venit după I. Al. Filipescu, numele său a lăsat mai multe urme. Mai întîi, acesta zidește în 1850 un conac fortificat³⁵, cunoscut pînă astăzi ca «cetatea Zappa»³⁶. Din păcate nu au mai rămas din el decît părți din camerele ansamblului înconjurător, căci restul a fost dărîmat în 1943³⁷. Pe aici au trecut numeroase personalități ale comunității grecești din București, în frunte cu consulul general, doritor să admire portretul amfitrionului, executat de către sculptorul Kossos³⁸.

O deosebită impresie a lăsat edificiul acesta și asupra lui Dimitrie Bolintineanu, însoțitor (împreună cu Marin Serghiescu și cu restul suitei) al domnitorului Cuza, care se îndrepta către Constantinopol pentru a-și consolida alegerea. «Acest locaș renumit în părțile locului» apare astfel poetului: «O casă mare, îngrădită cu ziduri, o grădină cu fructe și flori cele mai plăcute (...). Douăzeci de servitori, greci, albanezi, români se puseră îndată la dispoziția călătorilor»³⁹.

30. *Ibidem*, p. 8. 31. *Ibidem*, p. 11. 32. *Ibidem*, p. 10.

33. *Idem*, *Cererea către Departamentul din Năuntru*, în «Buletin G. O.», nr. 10, 1848, p. 38. 34. C. G. Mano, *Documente privitoare la familia Mano*, București, 1907, p. 517.

35. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, partea I, vol. 1. București, 1970, p. 102.

36. *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, București, 1956, p. 34.

37. Informația primită de la Pr. Gheorghe Petre, parohul satului Ioan Roată din județul Ialomița, prin scrisoarea din 17 noiembrie 1968.

38. Cornelia Papacostea — Danielopolu, *op. cit.*, p. 318, nota 46.

39. D. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 314.

Dacă biserica din cătunul alăturat, Cloara, este zidită de către Dumitrache Gi-motescu la anul 1834, cea din Broștenii Noi se datorește lui Ev. Zappa, în cadrul obli-gațiilor proprietăricești, care o înalță la 1853 în cinstea Sfântului Marelui Mucenic Gheorghe. Apreciind după inscripția și anul gravate pe ele, de atunci datează și ur-mătoarele odoare: evanghelia, o cruce mare, potirul și discul, toate argintate. Aceeași inscripție o purtau două clopote ale bisericii. În afară de unele tipărituri, degradate prin lipsa foi de titlu, au mai existat aici și următoarele cărți vechi: *Evanghelia* (1812), *Apostolul* (1814), *Psaltirea* (1848), *Octoihul* (1842) și *Triodul* (1848) ⁴⁰.

Lângă biserica din Broștenii Noi se păstrează mormântul ctitorului; acesta pre-cizase încă din timpul alcătuirii testamentului, inscripția care să-l străjuiască: «Aici zace păcătosul și robul lui Dumnezeu ctitor al acestei biserici, Evanghelia Zappa...» ⁴¹. Din punct de vedere al construcției, mormântul de marmură este unic în felul lui.

Legea împroprietăririi lui Cuza găsește la Broștenii Noi doi preoți la 228 de lo-cuitori. Documentul pe care ne sprijinim ⁴² cuprinde și alte date interesante de istorie locală, referitoare la școala, la casele și hanurile proprietății, precum și la locuitorii lor, unii dintre ei purtând nume balcanice.

Pe seama acestei biserici au existat și prevederile unui buget cu destinație spe-cială. Pe anul 1922, de pildă, fondul «Zappa» reprezenta un total de 522 de lei ⁴³.

Și în satul Ulești din actualul județ Ilfov se pomenește numele lui Ev. Zappa. Biserica parohială cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», construită din zid, a fost înălțată de el ⁴⁴. Preocuparea aceasta poate fi descifrată și astăzi din următoarea pisanie săpată în litere chirilice pe peretele sfântului lăcaș: «Ridicat din temelie de D. marele paharnic Ivanghelia Zappa în zilele Prea Osfințitului Părinte Arhiepiscop și Mitropolit a toată Ogrovlahia Nifon la anul 1854, oct. 26» ⁴⁵.

Tot în comuna Ulești, Constantin Zappa — de data aceasta — a făcut donație în 1870 localul primăriei și localul școlii primare ⁴⁶.

Demn de amintit este și faptul că în anul 1863, fostul ofițer contribuie cu fon-durile necesare pentru înzestrarea unei baterii românești de artilerie cu zece tunuri ⁴⁷.

Una din năzuințele culturale ale românilor din veacul trecut a fost, după cum se știe, înființarea unui for academic pentru întreaga țară unificată politiceste prin domnia lui Alexandru Ioan Cuza. De la frământările Școlii Ardelene la felurile «so-cietăți» literare, artistice, științifice, dar și politice uneori din preajma unirii Prin-cipalelor Române, ideea s-a conturat, din ce în ce, mai precis și s-a impus în con-știința cărturarilor. Patrioti de talia lui August T. Laurian, Ioan Maiorescu, G. Sion, D. A. Sturdza, V. A. Urechia, cer cu insistență înființarea grăbnică a unei societăți

40. Acad. R. S. România, *Inscripțiunile bisericilor*, A. 545/1880, p. 158.

41. *Acte în procesul V. Zappa*, p. 15.

42. Acad. R. S. România, *Listă de documentele averii*, p. 50.

43. Ministerul Cultelor și Artelor, *Bugetul cheltulelor ministerului pe exercițiul 1922—1923*. București, p. 82.

44. Administrația Casei Bisericii, *Anuar 1909*. București, p. 101.

45. Pisanie comunicată de către Pr. Alexandru Ștefan din comuna Ulești, județul Ilfov prin scrisoarea din 20 oct. 1970.

46. A. V. Ursescu, *op. cit.*, p. 147.

47. Cornelia Papacostea — Danielopolu, *op. cit.*, p. 318; Dan Berindei, *Proiecte de în-ființare a unei societăți academice în vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, în «Studii și articole de istorie», III (1961), p. 223.

literare, care să îndrume cultura națională⁴⁸. O simplă răsfoire a articolelor lui G. Sion, care discuta cu multă luciditate profilul și telurile noii instituții⁴⁹, te edifică asupra opoziției austriace la realizarea ei.

Avînd menirea să se ocupe cu stabilirea ortografiei și a gramaticii, ca să înlesnească întocmirea unui dicționar român științific, apoi cu studiile istorice, societatea proiectată își asigură o puternică bază materială prin acceptarea donației lui Ev. Zappa și, în 1863, a dărnicitului Cuza.

Fondul «Zappa» în valoare de 5.000 de galbeni și sporit prin testament cu încă o mie venit anual a furnizat sumele necesare încurajării unor cercetări științifice. Au fost premiate astfel cele două volume de *Gramatică a limbii române* prezentate de către T. Ciparu⁵⁰, celebrul dicționar al lui A. T. Laurian și I. C. Massian⁵¹, precum și traduceri din autorii clasici latini, ca acelea pe care le-a publicat Anghel Demețrescu⁵².

Autorii dicționarului amintit au prețuit distincția acordată, căci pe foaia de titlu a lucrării ei au tipărit următoarea dedicație: «Memoriei Fericitului Evanghelie Zappa, din al cui fond se lucrează și se tipărește, se dedică acest op»⁵³. De altfel mai înainte, la inaugurarea Societății Literare, lui Ev. Zappa i s-a ridicat un bust în sala noii instituții dezvelit într-o atmosferă de cald entuziasm⁵⁴.

Cercetări recente competente au conchis că este aproape sigur ajutorul bănesc pe care acesta l-ar fi acordat apostolului renașterii culturale a Albaniei, Naum Veqilharxhi «Contribuția lui Vanghele Zappa la această acțiune ar fi fost de 25.000 de galbeni pe care el i-ar fi pus la dispoziția «școlilor albaneze»...»⁵⁵.

Pe de altă parte, testamentul alcătuit în ziua de 30 noiem. 1860 la Broșteni, amintește de «proprietățile mele din Epir atît cele pînă acum cumpărate, precum Trebucu și alte(le) cît și cele ce aş mai cumpăra în viitor acolo...»⁵⁶. Executorul ultimei sale voințe era îndatorat să clădească și să zugrăvească biserica minăstirii Trebucu (τοῦ Τρεμπουκίου) și să-i repare clopotnița. Un regulament destul de amănunțit este stabilit prin testament spre a alcătui epitropia din Labova pentru săraci. Școala care urmează să fie clădită aici, în locul de naștere al everghetului, va avea dascăli de limbă greacă bine pregătiti, cu bibliotecă unde evidența cărților să fie strictă. Profesorii să se bucure

48. Vezi: Dan Berindel, *Înființarea societății Literare (Academice) (1866) și sestunea din 1867*, în «Studii», IX (1956), nr. 5, p. 237; Florin Marcu, *Înființarea Societății Literare (Academice) Române*, în «Limba română», XV (1966), nr. 5, p. 540—554; Ion Bianu, *Academia Română. Informații asupra trecutului și membrilor ei*, București, 1903, p. 6.

49. G. Sion, *Dicționarul român: Premiul Zappa*, în «Revista Carpaților», II (1861), nr. 1, p. 6.

50. D. A. Sturdza, *Raport asupra activității Academiei Române (1866—1891)*, în «An. Acad. Rom.», seria a II-a t. XIII (1890—1891), Dezbaterei, p. 189.

51. Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I, București, 1966, p. 131—140. 52. N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. I, București, 1967, p. 13.

53. A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbii române*, vol. I, București, (1877), XXVI + 608 p.

54. Vezi: V. A. Urechia, *Actele și solemnitatea oficială și neoficială a inaugurării Societății Literare Române*, București, 1867, p. 29. O reproducere litografiată a sălii mai reușită decît cea precedentă se găsește în vol. Acad. R. S., România, *Cartea centenarului 1867—1967*, București, 1968, p. 14 (după F. Kaiser). 55. Sava Iancovici, *op. cit.*, p. 27.

56. *Acte în procesul V. Zappa*, p. 12; A. Gondas, *op. cit.*, p. 24.

de o bună reputație morală și să cunoască «dacă nu amîndoi cel puțin unul din ei muzica bisericească după regule pentru a o preda elevilor». Din aceleași fonduri urma să fie procurate școlărilor cărțile de trebuință.

Dar adevărata faimă a bogătașului de pe cîmpia Ialomiței, consfințită de asemenea prin testamentul său, se leagă de ideea olimpismului modern pe care a îmbrățișat-o cu entuziasm ⁵⁷.

Pedagogul J. Guts Muths a propus reînființarea Jocurilor Olimpice, încă din anul 1793 ⁵⁸. În urmă, arheologii germani au scos la iveală resturile construcțiilor din Olympia. Faimoasa conferință a lui Ernst Curtius, ținută la 10 ianuarie 1852, prin care se anunță această reînființare a produs o vie impresie în Grecia; de aici ecoul ei a ajuns pînă la Ev. Zappa.

Evenimentul nu putea să-l lase indiferent pe acela care-și petrecuse copilăria printre vlahii din Epir. Un învățat macedonean ne informează că, în zilele de sărbătoare, exista chiar «un fel de concurs între istașii lui Ali Pașa cu aruncarea pietrei, precum în antichitatea grecească se făcea cu discul» ⁵⁹.

Aceste reminiscențe clasiciste au avut de asemenea o mare influență asupra lui Ev. Zappa, fost luptător în revoluția greacă din 1821. Dacă ne gîndim că sărbătorile vechii Elade aveau la vremea lor un rol politic unificator, presupunerea devine și mai verosimilă, mai ales că epirotul a rămas impresionat de strălucirea expozițiilor organizate la Atena în anii 1852 și 1856.

Prin donația făcută guvernului grec a 400 de acțiuni și a 3.000 de galbeni, Ev. Zappa înființează în 1858 o Epitropie a Olimpicelor pe lângă o mai veche Comisie pentru legăte și industrie din Atena ⁶⁰. Scopul noului așezămînt era să înființeze concursuri sportive și artistice din patru în patru ani, odată cu expoziții de produse naționale din domeniul industriei și al agriculturii.

Bătrînul Zappa era convins din proprie experiență că demnitatea umană trebuie să se arate nu prin lupte singeroase, ci prin întîlniri pașnice și prin muncă rodnică. De aceea dispune prin testament ca proprietățile sale «să le ia Epitropia și să le întrebuinteze (...) ca oricînd se va ivi vreo mare izbîndă în folosul comunei patrii elene, și care să fie aprobată de toată națiunea și de guvern (...) să facă o cunună de aur ca să cunune pe acești eroi în mijlocul generalei adunări spre onoarea lui și gloria națiunii întregi și în același timp să-i dea și prinosul banilor ce au rămas din facerea cununii spre bucuria lui și devotamentul semenilor săi pentru mărirea elenică...».

57. Victor Bănculescu, *Jocurile Olimpice de-a lungul veacurilor*. București, 1964, p. 47: «Unul din promotorii cel mai activi ai renașterii Jocurilor Olimpice, al cărui nume a fost adesea omis chiar și în tratatele închinat exclusiv acestei competiții — este Evanghelle Zappa. Numele său apare în arena istorică a Jocurilor Olimpice cu peste 30 de ani înaintea memorabilei conferințe de la Sorbona a baronului de Coubertin»; Comp. și Sandor Bares, *The modern olympics story*, Budapeșt, 1967, p. 10; *Olimpiadele. Atena 1896 — München 1972*, București, 1972, p. 62.

58. Dr. Ferenc Mezö, *Les Jeux Olympiques modernes*, Budapeșt, 1956, p. 18; *Festschrift zum 200. Geburtstag von J. Chr. Fr. Guts Muths*. Berlin, 1959, 104 p.

59. Ioan Caragiani, *Studii istorice*, vol. II, p. 17; P. N. Papahagi — Vurduna, *Jocuri copilărești culese de la românii din Macedonia*, Extras din «An. Acad. Rom.», seria a II-a, t. XV, Mem. sect. lit., București, 1893, p. 33.

60. Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, t. III. Siblu, 1904, p. 1284.

Executorul acestei diate puțin obișnuite mai avea obligații să ajute Universitatea din Atena și să supravegheze construirea palatului de expoziții permanente, denumit în urmă *Zappeion*. Într-adevăr el a fost realizat după proiectul arhitectului danez T. von Hansen; cu prilejul concursurilor olimpice din 1896, clădirile acestui complex au îndeplinit rolul satelor olimpice de astăzi.

În *Marea enciclopedie greacă* citim că, excluzând donația Sina, «moștenirea lăsată de către Ev. Zappa se evaluează la peste șase milioane de drahme, mai mare decât oricare altă de pînă atunci...».

Jocurile panelenice numite astăzi «preolimpice», organizate cu sprijinul filantropului de la Broșteni în 1859, la Atena, nu au avut o mare valoare sportivă, dacă le apreciem cu severitatea criteriilor contemporane. Dar nereușita lor tehnică nu echivalează cu un eșec al însăși ideii de reactivare a sportului și a gimnasticii în epoca modernă.

Cum la sfîrșitul veacului trecut, condițiile social-politice și culturale erau altele, Pierre de Coubertin a reluat mișcarea sportivă inaugurată, reușind să o îmbogățească, să-i internaționalizeze competițiile și să excludă participarea profesioniștilor la ele⁶¹.

Preluînd administrarea averii vărului său, precum și executarea testamentului cu urmări importante în relațiile greco-române⁶², Constantin Zappa nu se consacră cultivării limbii și literaturii albaneze, cum se pare că înclina la venirea lui în Valahia, dacă o mărturie tîrzie este adevărată⁶³. Cu sentimente grecofile fervente acesta contribuie la desființarea societății Drita, care se înjghebase la București în 1884; se mai afirmă despre el că a uneltit pentru închiderea școlii albaneze de la Koșă⁶⁴.

Totuși nu se poate vorbi despre Constantin că a ignorat cu totul instituțiile albaneze, căci îl vedem contribuind, în 1872, cu 500 de lire turcești la susținerea Clubului cultural epirot din Istanbul⁶⁵. Comunității din același oraș îi oferă 1.200.000 de franci pentru o școală de fete și alții 200.000 de franci în vederea unor burse de studii⁶⁶.

Cu prilejul construirii Ateneului român din București, Constantin Zappa se înscrie cu 10.000 de franci⁶⁷, fiind menționat pe tabelul comemorativ din aulă.

Din sumarele date expuse pînă aci credem că reiese figura unor oameni ai Pindului veacului trecut, care în contact cu lumea românească, au putut să se realizeze pe deplin. Ridicat dintr-un sat epirot apăsător de dominația turcească, Ev. Zappa s-a distins în rîndurile sulioților. Idealul libertății și al prosperității nației sale nu l-a părăsit niciodată, slujindu-l cu toate mijloacele care i-au stat la îndemînă.

Astfel Țara Românească a constituit pentru el un mediu prielnic și ospitalier, menit să-i amintească mereu de locurile natale. Poate că dispoziția sa testamentară

61. Vezi: Rene Maheu, *P. de Coubertin și umanismul sportului*, în vol. *Civilizația Universului*, București, 1968, p. 138.

62. Vezi: Constantin N. Velichi, *Les relations roumano-grecques pendant la période 1879—1911*, în «Revue des études sud-est européennes», t. VII (1969), nr. 3, p. 509—542; M. Héritier, *L'évolution des rapports gréco-roumains depuis un siècle (1821—1931)*, în *Mélanges N. Iorga*, Paris, 1933, p. 583.

63. Cf. Sava Iancovici, *op. cit.*, nr. 2, 1971, p. 242.

64. *Ibidem*, p. 244.

65. *Ibidem*, nr. 1, 1971, p. 28.

66. N. Iorga, *Histoire des états balkaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925, p. 463.

67. Sava Iancovici, *op. cit.*, p. 28, nota 91; Anastase Hăciu, *op. cit.*, p. 597.

prin care orînduiește ca o parte din oseminte să-i odihnească la Atena, iar cealaltă parte sub crucea de la mormîntul din Broșteni, simbolizează cel mai nîmerit starea sufletească a acestui om, confruntat cu marile surprize ale vieții.

Mai mult decît vărul său Constantin, deși acesta nu era decît un ofițer fără o instrucție deosebită, bătrînul Vanghele s-a integrat în societatea noii sale patrii, urmărindu-i cu atenție unele aspirații de libertate, progres cultural și unitate națională.

Legăturile foarte complexe pe care Ev. Zappa le-a avut cu lumea românească (presa epocii a reținut amănuntul că propunerea donației cu destinație academică a fost făcută în casa lui Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri de atunci⁶⁸ nu l-au depărtat de cei din mijlocul cărora provenea. În nenumărate rînduri fără deosebire, greci sau albanezi s-au bucurat de ospitalitatea everghetului de la Broșteni. În această privință, un biograf al său constată: «Casele neamului Zappa din București și din toate proprietățile lor sînt case ale lui Avraam și, ca să spun în genere, hanuri ale tuturor celor originari din Epir și din alte județe ale Greciei libere și subjugate precum și ale tuturor celor care vin la ei»⁶⁹.

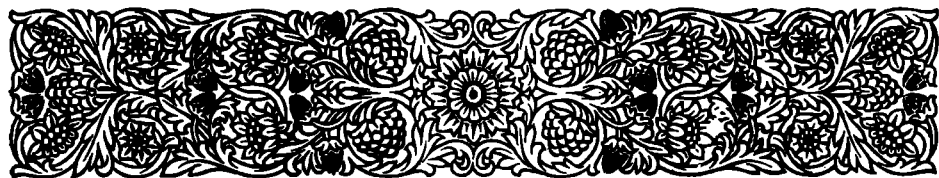
Odată cu fondurile pentru reînființarea Jocurilor Olimpice, faima bogățiilor Ialomiței ajunge iarăși departe peste hotarele țării. Din această dărnicie au folosit toți iubitorii de concordie, de frumusețe și de perfecțiune umană, aflați pe diferitele meridiane ale globului, de o sută de ani încoace.

Ca și întreaga omenire, popoarele sud-estului european, înțeleg astăzi mai clar să se îndrepte cu toată fermitatea pe acest drum al bunei-înțelegeri și al triumfului păcii între toți oamenii.

Pr. GHEORGHE I. DRAGULIN

68. Dan Berindei, *Proiect de înființare...*, p. 223.

69. A. Goudas, *op. cit.*, p. 15.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

CONFERINȚA DE ORIENTARE A CLERULUI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

În cursul lunii mai a.c., potrivit dispozițiilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-a desfășurat cea de-a II-a conferință de orientare a clerului din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Pe lângă caracterul ei de orientare și de actualizare a marilor probleme doctrinare, ecumenice sau sociale, Conferința a constituit o manifestare de mulțumire și un omagiu adus activității și deosebitelor realizări ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, acum, la cea de a XXV-a aniversare a întronizării Prea Fericirii Sale, pe scaunul Înțiistătătorilor Bisericii Ortodoxe Române.

Astfel, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fixat drept temă a conferinței subiectul : *Biserica Ortodoxă Română în ultimul sfert de veac : cu prilejul împlinirii a 25 de ani de activitate a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ca Înțiistătător al Bisericii Ortodoxe Române.*

Conferința a început prin oficierea unui Te-Deum de mulțumire lui Dumnezeu, pentru frumoasa aniversare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de către un sobor de preoți.

În continuare, s-a trecut la formarea birourilor, sub președinția delegaților chiriarhali. Atît în cuvintele de salut ale protoiereilor, cît și în cele de răspuns ale delegațiilor, în referate susținute ca și în discuțiile purtate, s-a subliniat, în mod deosebit, lucrarea de înnoire în spiritul evanghelic al Ortodoxiei, împletită cu marile transformări sociale din țara noastră.

A fost prezentată, pe larg, această înnoire a vieții bisericești și orientarea ei spre sprijinirea poporului în cuceririle sale economice, politice și sociale, spre înfrățire, pace și bună înțelegere între toate națiunile și toate popoarele, fără nici o deosebire. Reflectînd aceste noi realizări în «Apostolatul Social» ce se caracterizează prin încredere, coexistență pașnică între cultele țării, unitate în Biserică, canonicitate, respect reciproc, relații frățești cu Bisericile surori, cu cele eterodoxe

sau catolice, protestante sau anglicane, activitatea Prea Fericirii Sale rămâne ca o epocă de totală reînnoire în Biserica noastră.

S-a subliniat, în mod deosebit, variata și multilaterală activitate a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a întreg Sfințitului Sinod al Bisericii noastre, pentru progresul vieții sociale și culturale și pentru pacea și întărirea ecumenismului creștin.

Numeroși vorbitori au arătat că toate aceste realizări nu ar fi fost posibile dacă nu s-ar fi creat cultelor religioase din țara noastră, condiții noi pentru desfășurarea vieții și activității lor.

Conferința a constituit o sărbătoare a întregii noastre Biserici și preoțimi, și, în același timp, un angajament de a lucra și mai departe, pe linia ce ne-a arătat-o Prea Fericirea Sa în marea operă «Apostolatul Social».

Astfel, la *Protoieria Circa I Capitală* a prezidat P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul. Referatul a fost susținut de către preotul Lefter Victor de la parohia Mogoșoaia. Au luat parte la completări și discuții preoții: Iulian Șchiopu, Sebastian Pîrvulescu, Mihail Bulacu, Gh. Ciocan, Atanasie Preda, Gh. Tilea, Dumitru Birlogeanu, Ștefan Dobra, Gh. Chiriac, Ion Covercă, Ardeleanu Ludovic, Ion Săbăduș și alții.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții: Popescu Dumitru, Boerescu V. și Roșca Sergiu.

La Circa II Capitală a prezidat P. C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal. Referatul a fost susținut de către Pr. Ilinca Ion de la parohia Pipera. Au luat parte la discuții preoții: Ionescu Vasile, Atanasie Negoită, Gh. Dinulescu, Dumitru Alexandru, Stan Dimancea, Roșculeț Dumitru, N. Teodorescu, Ion Gh. Popescu, Băbătic Constantin, Mihai Ștefan și P. C. Arhim. Roman Stanciu, starețul mănăstirii Cernica.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții: Nicolae Pretorian și Argint Dumitru.

La Circa III Capitală a prezidat P. C. Pr. Teodor Cazan, consilier patriarhal. Referatul a fost prezentat de preotul Sava Marin de la Biserica Sfințitul Nicolae — Rusă, din București. Au luat parte la completări și la discuții preoții: Mihai Tătărîm, Staicu Constantin, Tache Gh., Sava Cornel, Delcea Alexandru, Drăgulin Gh., Stanciu Vasile, Roman Dumitru, Șerban Gh., Popescu H. Ion, Zaharescu Alexandru, Sîrbu Gh., Bejgu Gh. și alții.

La protoieria Circa I Ilfov a prezidat P. C. Pr. Octavian Iatan, consilier mitropolitan. A susținut referatul preotul Niță Mihai de la parohia Cocioc. Au participat la completări și discuții preoții: Daneș Nicolae, Stoian Gh., Virlan Teodor, Toma Popescu, Anghel Tudor, Șeitan Ion, Donescu Florea, Vasile Victor și monahia Evlampia Ghiță de la mănăstirea Ciorogirla.

A prezentat raportul de activitate preotul Mișu Vasile.

La protoieria Circa II Ilfov a prezidat P. C. Pr. Petre Alexandru, consilier mitropolitan. A prezentat referatul preotul Tănăsioiu Nicolae de la parohia Brănești. Au luat parte la discuții : Somneanu Vadim, Husariu Sever, Georgescu Atanasie, Gheorghe Ion, Pătroiu Florea, Bădie Gh., Morozan Serafim, Armașu Alexandru, Toneș Ion, Ivanciu Ion, Tincoca Iosif și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții Pătroiu Florea și Bogdan Alexandru.

La protoieria Alexandria a prezidat P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier mitropolitan. Referatul a fost prezentat de către preotul Nicolau Ilie de la parohia Plosca. Au luat parte la discuții Popescu Spirea, Bîțfoi Vasile, Giurcă Stoian, Constantin Marin, Stănculescu Constantin, I. Ivănescu, Gologan Marin, Iancu Cristea și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții Bunescu Octavian și Coman Ilie.

La protoieria Călărași a prezidat P. C. Pr. Ion Gagiu, directorul Administrației Patriarhale. Referatul a fost susținut de preotul Constantin Stancu de la parohia Satnoieni. Au participat la completări și discuții preoții : Vasile Ion, Sima Jean, Mihăilescu Ion, Stănescu Constantin, Zaharcu Valentin, Rădulescu Vasile, Bălășescu Nicolae, Stan Gh., Alecu Marin și alții.

Au citit raportul de activitate preoții : Iordănescu Mihai, Anca Ilie și Onu Victor.

La protoieria Cîmpina a prezidat P. C. Pr. Mihail Marinescu. A prezentat referatul Pr. Arjoca Aurelian de la parohia Telega. Au luat parte la completări și discuții : Ion Benghea, Ion Ștefănescu, Teodor Georgescu, Ion Gheorghe, Izvoranu Stelian, Săvulescu Gh., Ionescu Gh., Teodor S. Alexandru și alții.

A citit raportul de activitate preotul Dobrescu Ion-Azuga.

La protoieria Găești a prezidat Pr. Octavian Iatan. A susținut referatul Pr. Ioan Ceașu de la parohia Produlești. Au luat parte la discuții preoții : Marin Stoica, Constantin Dumitrescu, Gh. Lungu, Gh. Căpitănescu, Mihai Popescu, Eugen Bărbulescu, Adrian Constantinescu, Ștefan Popescu ș. a.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții Lungu Gh., Gh. Ivanciu și Petre Cristescu.

La protoieria Cîmpulung Muscel a prezidat P. C. Pr. V. Diaconescu, inspector eparhial. A prezentat referatul preotul Păunescu Dumitru de la parohia Nicolae Crețulescu. Au luat parte la completări și discuții preoții : Grigorescu Niță, Stănescu Ion, Petrescu Luca, Iorgulescu Teodor, Gîrleanu Nicolae, Cîrciumărescu Nicolae, Surugiu Ion, Panter Nicolae, Pîrvu Ion, Dragomirescu Ilie și Manu Dănuț.

Au citit rapoarte preoții Gîrleanu Nicolae și Popescu G. Ion.

La protoieria Giurgiu a prezidat P. C. Pr. Petre Alexandru.

Referatul a fost susținut de preotul Ghenghea Dinel de la parohia Pietrele, Ilfov. Au luat parte la discuții preoții : Georgescu Ion, Ion D. Gh., Bădărică David, Paraschivescu Ion, Pătrașcu Ion, Cristescu Dumitru, Malciu Ion și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții Pătrașcu Ion și Antonescu Ion.

La protoieria Oltenița a prezidat P. C. Pr. Ion Gagi. A prezentat referatul temei preotul Postivanu Pantelimon. Au luat parte la completări și discuții preoții : Velescu Gh., Dinu Marin, Teodorescu Dumitru, Lazăr Constantin, Tone Petre, Rentea Nicolae, Radu Marin, Florea Dobre, Pislaru Ion, Popescu Ion, Cucu Vasile și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții Alexandrescu Emilian și Tone Petre.

La protoieria Ploiești a prezidat Pr. Octavian Iatan.

Tema a fost prezentată de preotul Dobrescu Constantin de la parohia Sfinții Apostoli din Ploiești. Au participat la completări și discuții preoții : Bica Anton, Dumitrescu Trandafir, Croitoru David, Gheorghe Vasile, Jugureanu Constantin, Pîrvu Gh., Păcuraru Ion, Leurdă Florea, Săvulescu Ștefan, Galeriu Constantin, Ciorbea Iosif ș. a.

Au citit rapoartele de activitate preoții Tănăsescu Ion și Buță Constantin.

La protoieria Tîrgoviște a prezidat P. C. Pr. Petre Alexandru. Referatul a fost susținut de preotul Enăchescu Zoie de la parohia Brănești. Au participat la completări și discuții preoții : Chilan Ion, Marinescu Ion, Popescu Alexandru, Popescu Nicolae, Iacobescu Gh., Botezatu Alexandru, Zechia Matei, Georgescu Florian, Lupea Aurel, Popescu Ion, Saghel Dumitru și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Sinca Stan, Vlad Gh. și Nițescu Constantin.

La protoieria Titu a prezidat P. C. Pr. Teodor Cazan. Referatul a fost susținut de Preotul Cojocaru Gh. de la parohia Conțești. Au luat parte la discuții preoții : Petrescu Nicolae, Popescu Alexandru, Popescu Vasile, Albu Alexandru, Cristescu Constantin, Petrescu Constantin, Tănăsescu Nicolae, Pircălabu Ion, Palaghița Ștefan ș. a.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Albu Alexandru și Oprea Lazăr.

La protoieria Fetești a prezidat P. C. Pr. Ion Popa, consilier metropolitan. A prezentat referatul Preotul Micu R. Alexandru. Au luat parte la discuții preoții : Cristache Ion, Mitulescu Simon, Ștefan Constantin, Rosoveanu Aurel, Dumitru Vasile, Iordache Nicolae ș. a.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții Rășanu Ion și Iulian Munteanu.

La protoieria Urziceni a prezidat P. C. Pr. Ion Popa. Tema a fost susținută de Preotul Dumitrescu Nicolae. Au luat parte la completări și discuții preoții : Popescu Gh., Mușat Vasile, Perianu Ilie, Eva Ștefan, Podăreanu Constantin și P. C. Arhim. Veniamin Nicolae, stărețul mănăstirii Căldărușani.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții Grigorescu Nicolae și Sandu Lisandru.

La protoieria Vălenii de Munte a prezidat P. C. Pr. Prof. Dumitru Fecioru.

Referatul a fost susținut de Preotul Andrei Gh. de la parohia Li-pănești.

Au participat la discuții preoții : Popescu Gh., Nedelcu I. Nedelcu, Mihai Gh., Levu Nicolae, Mateescu Gh., Bucura Constantin, Opran Ion, Lungu Petre și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții Dumitrescu Gh., Mihai D. Grigore și Ion Alexandru.

La protoieria Videle a prezidat P. C. Pr. Nicolae Diaconu, consilier patriarhal. Referatul a fost prezentat de Preotul Istrate T., de la parohia Dobroțești II. Au luat parte la discuții preoții : Gh. Dincă, Palaloga Victor, Andrei Gh., Petrescu Zamfir, Ciulacu Valeriu, Popescu Constantin, Ion Popescu-Bujoreni și alții.

Au citit rapoarte de activitate preoții Grumăzescu Nicolae și Niculescu Aurel.

În continuare s-a adus la cunoștința preoțimii acțiunile externe ale Bisericii Ortodoxe Române în perioada 15 martie — 15 mai 1973 :

I. *Relații cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor*. — Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, reunit la Bangalore, în luna ianuarie a.c., a numit pe P. C. Pr. Prof. Ion Bria de la Institutul teologic din București, ca secretar pentru cercetări și relații cu ortodocșii în cadrul Comisiei pentru misiune și evanghelizare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru o perioadă de 3 ani, începînd cu data de 1 aprilie 1973.

Între 27 martie și 4 aprilie a.c., Biserica noastră a primit vizita pastorului Dr. Johannes Atheusen din R. D. Germană, conducătorul Institutului Ecumenic din Berlin. D-sa a vizitat institutele teologice din București și Sibiu și seminarele din București și Curtea de Argeș.

P. S. Sa, Episcopul Dr. Antonie Ploieșteanul — vicar patriarhal, a fost numit în Comitetul Internațional și Interconfesional al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care are chemarea să facă propuneri cu pri-

vire la organizarea viitoare a Institutului. La cele două ședințe, ce au avut loc în acest an — ianuarie și mai —, au fost discutate problemele de natură organizatorică ce au vizat viitorul Institutului Ecumenic.

II. *Relații cu Conferința Bisericilor Europene.* — Între 6—9 mai a avut loc la Siofok (Lacul Balaton) în Ungaria, sesiunea de primăvară a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Prima ședință a Comisiei pregătitoare a Adunării Generale Nyborg VII a avut loc la Engelberg în Elveția, între 2—5 aprilie a. c. Din partea bisericii noastre a participat P. C. Pr. Conf. Ștefan Alexe, de la Institutul teologic din București.

III. *Relații cu Conferința creștină pentru Pace.* — Între 20 și 23 martie a. c., a avut loc la Moscova sesiunea Comitetului de lucru al Conferinței creștine pentru pace. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în acest comitet. A fost tratată tema: *Sarcinile lucrării creștine în favoarea păcii, într-o perioadă de pace și destindere în Europa.*

Au fost adoptate unele documente printre care, un comunicat pentru securitatea europeană și un apel pentru convocarea Congresului Mondial al Forțelor Păcii, care va avea loc la Moscova, între 2 și 7 octombrie a. c.

IV. *Relații cu alte organizații creștine.* — Cu participarea delegaților din 21 de țări europene, a avut loc între 25 martie și 1 aprilie a. c. sesiunea de lucru a Regionalei Societăților Biblice Unite din Europa, la Rad Saarow (R. D. Germană). Din partea bisericii noastre, a fost delegat P. C. Pr. Prof. Grigore Marcu, de la Institutul teologic din Sibiu, care a adus o prețioasă contribuție la lucrările sesiunii.

V. *Relații cu Biserica Romano-Catolică.* — Între 12 și 14 aprilie a. c., a avut loc la Viena cea de a V-a Conferință teologică a Fundației Catolice «Pro Oriente» cu tema: *Biserica cea una și Bisericile cele multe.* Din partea Bisericii noastre a luat cuvântul P. C. Pr. Conf. Ștefan Alexe, de la Institutul teologic din București, care a arătat că Bisericile autocefale nu diminuează cu nimic unitatea Bisericii Ortodoxe sobornicești, pentru că în ele se păstrează unitatea de credință, în taine și în comuniunea episcopală (Koinonia).

VI. *Învățămintul Teologic.* — Între 10—21 aprilie, Biserica noastră a fost vizitată de P. S. Pierre L'Huillier, episcop de Cherson (Patriarhia Moscovei, profesor la Institutul superior din Paris și Părintele M. J. Le Guilleu, Directorul Institutului Superior Ecumenic din Paris. Oaspeții au susținut o serie de prelegeri la Institutele noastre teolo-

gice, ce au fost apreciate de profesori și studenți. Astfel, Conferința de orientare a clerului din luna mai a.c., care a trecut în revistă viața și frământările Bisericii noastre din ultimul pătrar de veac, sub înțeleapta îndrumare și păstorire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a avut pe lângă rolul de a împropăta în mintea noastră învățăturile doctrinare, spirituale, sociale și morale, ale Bisericii noastre și rostul de a aduce un omagiu Întâistătorului Bisericii noastre la acest jubileu al activității Prea Fericirii Sale și al Bisericii Ortodoxe Române.

Cu razele evangheliei și apostolatului social, preoțimea Bisericii noastre îndeplinește adevărata ei menire în mijlocul credincioșilor pe care îi păstoresc.

REDAȚIA

ÎNCHEIEREA CURSURILOR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În ziua de 23 iunie a. c., a avut loc serbarea de fine de an la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din București.

La orele 8 dimineața a început oficierea Te-Deum-ului în Biserica Mînăstirii Radu Vodă — paraclisul școlii —, de către un sobor de preoți ai paraclisului și preoții profesori ai seminarului, răspunsurile fiind date de către elevi.

Au luat parte, ca delegați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Consilier mitropolitan Petre F. Alexandru de la Arhiepiscopia Bucureștilor și P. C. Pr. Ioan Ionescu, Inspector general bisericesc, profesori onorari și în funcțiune ai Seminarului, personalul administrativ și elevii. Au fost mulți din părinții elevilor care au venit să se bucure de rezultatul muncii copiilor lor.

În sala de festivități a Seminarului, pregătită sărbătorește pentru această zi, și împodobită cu flori, s-a desfășurat programul festiv, prezentat de ansamblul elevilor școlii, program alcătuit din mai multe piese muzicale religioase, populare și patriotice, sub conducerea P. C. Pr. Prof. Ioan Popescu, precum și recitări de poezii adecvate.

P. C. Pr. Prof. Vasile Bria, directorul Seminarului, a arătat în cuvîntarea sa, activitatea desfășurată atît de corpul profesoral cît și de elevi, în anul școlar care a expirat, subliniind nota de armonie, de respect și de seriozitate în toată activitatea depusă.

Menționează cu mulțumire, faptul că munca aceasta a fost sprijinită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a îndrumat îndeaproape întreaga activitate a școlii înzestrînd-o în acest an cu frumosul paraclis (monumentul istoric Radu Vodă) și cu toate cele necesare.

De asemenea mulțumește Onor. Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat.

P. C. Pr. Consilier Petre F. Alexandru, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și-a exprimat satisfacția pentru rezultatele obținute de elevi în anul școlar 1972—1973. Aceste rezultate bune se datoresc stăruinții și muncii depuse, cu răspundere și competență, de întregul corp profesoral, precum și dragostei de care, chemării și programului specific al școlii, urmărit cu strictețe de către conducerea școlii. P. C. Sa îndeamnă pe elevi ca și în timpul vacanței să nu rupă legătura cu școala cu cartea, participând regulat la serviciile religioase din bisericile parohiilor lor, cîntînd la strună, încurajînd muzica omofonă, predicînd, dacă este cazul și, în general, căutînd să fie model în familia și în societatea unde merg.

În încheiere, a împărtășit profesorilor și elevilor școlii binecuvîntări arhieresti din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Serbarea sa terminat cu împărțirea premiilor și mențiunilor elevilor distinși prin comportarea lor atît la învățătură cît și la purtare în timpul anului școlar.

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA BĂLȚEȘTI — JUDEȚUL PRAHOVA

Duminică, 4 martie 1973, parohia Bălțești, din județul Prahova, a fost în sărbătoare: în acea zi s-a resfințit biserica parohială, în urma lucrărilor de pictură nouă în tehnica fresco, cu care a fost împodobit sfîntul locaș.

Este în datina creștinească și românească, ca orice lucrare mare ce se săvîrșește la un sfînt locaș să fie încununată cu rugăciune de mulțumire, adusă Bunului Dumnezeu pentru ajutorul dat obștei creștine să termine lucrările și scrise în rînduiele noastre bisericesti ca o biserică și un altar «în care au umblat oameni nesfințiți» pentru a săvîrși lucrări de preînnoire, să fie iarăși cu rugăciuni redat rostului lor. De aceea, și la Bălțești, preotul și obștea creștină, după ce s-au terminat lucrările de pictură și de reparații exterioare, au dorit ca prin rugăciunile rînduite de Biserică să intre iarăși în sfîntul lor locaș.

Slujba de resfințire a fost oficiată de P. C. Pr. Consilier Petre F. Alexandru de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la această solemnitate. Împreună cu P. C. Protoiereu Emil Moisescu de la Vălenii de Munte și cu un sobor de preoți din parohiile vecine, P. C. Sa, după terminarea ritualului redeschiderii bisericii, a săvîrșit Sfînta Liturghie.

La sfîrșitul primei liturghii oficiată în biserica înnoită, înfrumusețată și resfințită, P. C. Protoiereu Emil Moisescu face un raport asupra stării bisericilor din Proto-popiatul Vălenii de Munte, arătînd dragostea preoților și credincioșilor pentru sfintele-

lor lăoașuri și stăruința pe care ei o depun pentru ca acestea să fie restaurate, repictate, înfrumusețate, așa cum se cuvine a fi o Casă a Domnului.

Preotul paroh, Vasile Sardi, care păstorește de mulți ani această parohie, arată, în scurte cuvinte, bucuria sa și a bunilor creștini din această parohie, care cu toată dragostea au răspuns la apelul său pentru ca biserica să fie împodobită cu pictură nouă și frumoasă, executată de maestrul pictor Dumitru Bișcu. Părintele paroh mulțumește apoi respectuos Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a ajutat cu o însemnată sumă de bani din fondurile Sfintei Arhiepiscopii această lucrare. Credincioșii apreciază cum se cuvine gestul părintesc al Prea Feridirii Sale și toți, ca fii iubitori și plini de recunoștință, îi sărută respectuos dreapta și-L încredințează că și pe viitor își vor împlini cu dragoste datoriile lor de buni creștini și buni fii ai Bisericii noastre strămoșești.

La sfârșit ia cuvîntul P. C. Pr. Consilier Petre F. Alexandru, care după ce își mărturisește bucuria că a luat parte la această sărbătoare a credincioșilor din parohia Bălțești, arată credincioșilor prezenți rostul bisericii într-o obște creștinească. Îi îndeamnă să cerceteze biserica unde au de învățat numai lucruri folositoare atât pentru viața lor sufletească și mîntuirea lor, cit și pentru viața lor pămîntească. Îi îndeamnă să fie, de asemenea, buni cetățeni ai Patriei noastre dragi. Lăudîndu-i pentru dragostea de care au dat dovadă, cînd au răspuns la apelul preotului lor de a contribui pentru înfrumusețarea bisericii, le aduce din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian binecuvîntări părintești. Scoate în evidență apoi vrednicia, dragostea pentru misiunea preotească și aprecierea de care se bucură în fața Centrului Eparhial preotul lor, Părintele Vasile Sardi, pe care îl felicită pentru realizarea acestei frumoase lucrări.

La sfârșitul cuvîntărilor se oficiază un Polihroniu, după care credincioșii se îndreaptă către casele lor, mulțumiți sufletește că au o biserică înnoită, frumoasă, pe măsura dragostei lor de cele sfinte.

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA PUCHENII MOȘNENI, JUDEȚUL PRAHOVA

Duminică 24 Iunie 1973, a avut loc redeschiderea bisericii din parohia Puchenii Moșneni, județul Prahova.

Așezată pe șoseaua București — Ploiești, parohia Puchenii Moșneni are, pe măsura ei, o biserică mare și frumoasă. Doi preoți vrednici: Victor Rădulescu și Nicolae Hanumolu păstoresc această comună, despre existența căreia se amintește în hrisoave vechi, de sute de ani. Biserica însă, în curgerea vremii, începuse să se slăbească și pictura să se deterioreze. Cei doi preoți, nu de mult veniți în această parohie, au luat măsurile ce se impuneau și biserica a fost radical restaurată și consolidată, pictura înnoită, împrejmuirea bisericii și a cimitirului executată din nou. Toate aceste lucrări de o valoare însemnată au fost executate cu fonduri provenite din contribuția credincioșilor, la care s-a adăugat și dania Sfintei Arhiepiscopii.

Lucrările fiind terminate, Consiliul parohial cu cei doi vrednici preoți au cerut binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca ele să fie inaugurate prin tradiționala slujbă de resfințire oficiată de un P. S. Episcop, în care scop Prea Fericirea Sa a dat delegație P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul — Vicar Patriarhal.

Și astfel, în duminica sus amintită, Prea Sfinția Sa, însoțit de PP. CC. Consilieri Petre F. Alexandru și Octavian Iatan de la Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor și N. Diaconu de la Administrația Patriarhală, la ora 9,00 a sosit la biserică ce urma să fie resfințită. La ora 10,00 a început slujba de redeschidere a bisericii și de sfințire a picturii, după ritualul nostru ortodox. La ora 11,00 a început Sfânta Liturghie, oficiată de P. S. Episcop Antonie, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. La sfârșitul ei, în fața sfințului altar, P. C. Protoiereu Marin Cîlă de la Ploiești, salută pe P. S. Episcop Antonie și face un raport asupra stării bisericilor din Protoieria Ploiești, arătând grija deosebită a preoților și credincioșilor pentru bisericile lor, grijă care este pornită din dragostea cea mare a credincioșilor din acest Protopopiat pentru credința străbună și din exemplul pe care îl iau de la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care se ocupă de înnoirea tuturor mănăstirilor și monumentelor istorice. «Vă rugăm, Prea Sfințite, — a încheiat P. C. Protoiereu — să asigurați pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian că preoții și credincioșii din Protopopiatul Ploiești sînt strîns uniți în jurul bisericilor lor și că ei își iubesc credința străbună, precum ei sînt strîns uniți în jurul Conducerii noastre de Stat, pentru că ei își iubesc Țara și muncesc cu drag pentru împlinirea idealurilor ei de progres și pace».

La cuvîntul apoi părintele paroh Victor Rădulescu care arată bucuria preoților acestei biserici și a întregii obști creștine din parohia Puchenii Moșneni, pentru că strădaniile lor au fost încununuate prin această slujbă de sfințire. Mulțumește apoi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a ajutat parohia cu o sumă de bani pentru terminarea lucrărilor și a dat binecuvîntarea ca P. S. Episcop Antonie să officieze astăzi această slujbă. Mulțumește P. S. Episcop Antonie pentru dragostea pe care a arătat-o venind aici. «Dumnezeu ne-a ajutat să împodobim biserica cu pictură aleasă. Aici, în acest sfînt lăcaș, credincioșii noștri vin să asculte cuvîntul lui Dumnezeu și învață să fie buni creștini și buni cetățeni ai Patriei. Aici ei învață să se iubească unii pe alții, să fie mai buni, mai drepti». Mulțumește apoi Consiliului parohial și enoriașilor care au ajutat cu toată dargostea cu munca și dania lor ca lucrările să se împlinească la vreme.

După cuvîntul părintelui paroh, P. S. Episcop Antonie își arată bucuria că a putut lua parte la această solemnitate, la care, toți am înălțat rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu, pentru că El v-a ajutat să împliniți această lucrare de înfrumusețare a Casei Sale. «Am ascultat cu interes raportul P. C. Protoiereu asupra bisericilor din acest Protopopiat și mi-am dat seama de grija pe care preoții și credincioșii o poartă pentru biserici și pentru cimitirele în care odihnesc cei dragi ai lor, trecuți către Domnul. Mi-am dat seama, iarăși, cu câtă dragoste preoții și credincioșii iau parte la atîtea munci obștești pentru propășirea Țării noastre. Felicit pe Părintele Protoiereu pentru activitatea pe care o desfășoară, îndrumînd și indemnînd pe preoți la munca aceasta și pentru ajutorul pe care l-a dat și acestei biserici în timpul lucrărilor de restaurare și repictare a ei. Am ascultat raportul părintelui paroh cu pivere la activitatea preoților de aici. Lucrările executate la această sfîntă biserică sînt o mare realizare pe care preoții acestei parohii au reușit să o împlinească cu ajutorul Dumneavoastră al tuturor alt de substanțial, încît nu a mai fost nevoie decît de o mică contribuție bănească, mai mult simbolică, a Centrului Eparhial.

Felicit pe părintele Victor Rădulescu și pe părintele Nicolae Hamumolu care-și încununează astăzi strădaniile lor depuse pentru înfrumusețarea acestui sfânt locaș. Țin să vă aduc la cunoștință că amândoi preoții Dumneavoastră au fost răsplătiți cu Crucea Patriarhală acum câteva zile de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Îi felicit și pentru această distincție acordată de Întistătătorul Bisericii noastre pentru vrednicia lor. Vă felicit și pe Dumneavoastră, toți, pentru sprijinul material și munca pe care ați depus-o aici.

Ați făcut un lucru bun. Noi ne rugăm mereu în biserici «pentru ctitorii sfântului locașului acestuia», iar Dumneavoastră prin dania și strădania Dumneavoastră sînteți ctitorii acestei biserici, ca și cei care au zidit-o. Ei v-au lăsat pe Dumneavoastră, după moartea lor, rugători către Dumnezeu. Tot așa și pentru Dumneavoastră se vor ruga urmașii, pentru că ați rectătorit această biserică.

«Veniți la Mine», zice Domnul. Veniți în Casa Sa, aici, să vă rugați lui Dumnezeu. Toate slujbele noastre și cărțile noastre sfinte vă învață să vă verificați sufletele și să vă apropiați de Biserică cu credință în Dumnezeu, cu credința dreaptă, așa cum ne învață Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție.

Mai sînt unii care momesc pe credincioșii noștri spunînd că nu în biserică găsiți învătătura adevărată. Să nu vă lăsați amăgiți de unii ca aceștia, să nu vă lăsați amăgiți că îi vedeți că umblă cu Sfînta Scriptură în mînă. Scriptura adevărată este cea păstrată și explicată de biserică, așa cum au interpretat-o Sfîntii Părinți ai Bisericii.

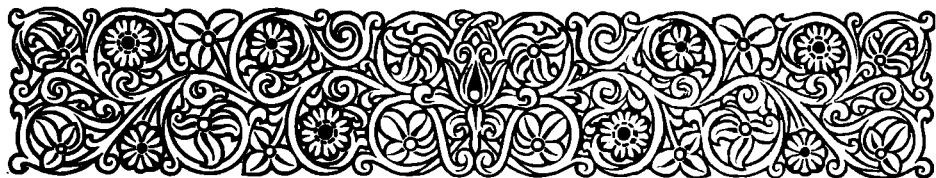
Veniți la biserică cu credința și cu nădejdea că rugăciunile dumneavoastră vor fi primite de Dumnezeu, dar să nu uitați că o credință se verifică prin fapte. Să nu uitați, iarăși, că pe Dumnezeu nu-L putem înșela niciodată: în fața Lui apărem așa cum sîntem. Noi ne rugăm: «și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri». Cum vom îndrăzni deci să cerem ajutor lui Dumnezeu și să ne rugăm pentru iertarea păcatelor noastre, dacă noi nu iertăm pe aproapele nostru și dacă noi nu sîntem buni, plini de dragoste creștină? Să fim încredințați că Dumnezeu are grijă de sufletele noastre și că în toate necazurile noastre El este cu noi, că El vrea binele nostru, chiar dacă ni se pare că El n-a rînduit bine unele lucruri ce ne privesc pe noi. Să nu fim ispitiți să judecăm înțelepciunea și dreptatea lui Dumnezeu. Să fim încrezători în purtarea Lui de grijă. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă să stăm cu mîinile încrucișate, ci sîntem datori să muncim mereu și să facem tot ce putem pentru a împiedica răul...

Încă o dată, felicitîndu-vă pentru această înfăptuire sărbătorită astăzi, vă împărtășesc bine cuvîntările și urările de bine pe care vi le trimite Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, și dragostea lui Dumnezeu Tatăl, și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți, Amin !».

După cuvîntul P. S. Episcop Antonie, se rostește Polihroniu. Apoi, binecredincioșii creștini merg la casele lor, mulțumiți sufletește că au luat parte la această slujbă arhierescă și că Dumnezeu le-a ajutat să aibă acum o biserică frumoasă în care vor intra cu drag să-și împodobească sufletele cu virtuțile creștine.

ASISTENT

CHIPURI DE PREOȚI

† PREOTUL ION I. POPESCU — VULTUREȘTI

S-a stins din viață, pe un pat de spital, la vârsta de 63 ani, după o scurtă dar grea suferință, preotul Ioan I. Popescu de la parohia Vultureștii de Sus, protopopiatul Cîmpulung, județul Argeș, figură aleasă, plină de bunătate și vrednicie preotească.

Moartea l-a răpit la numai 3 luni de la pierderea scumpei sale soții.

S-a născut pe plaiurile însorite ale Argeșului, de care nu s-a despărțit pînă în clipa din urmă, din părinți buni, credincioși și gospodari, rămînind orfan de tată — căzut în război — la vârsta de numai 7 ani.

Alături de ceilalți frați ai săi, a fost crescut în spiritul ascultării, al muncii și al fricii de Dumnezeu. Această zestre sufletească avea s-o cultive și s-o îmbogățească în anii de studii la Seminarul orfanilor din Cîmpulung Muscel, pe care l-a terminat printre cei mai buni elevi.

Alcătuitorul acestor pioase rînduri și-l amintește pe Ion I. Popescu, ca omul deplinei ascultări și modestiei absolute, trăind o puternică și plină de puritate viață spirituală. Încă de pe atunci, fața sa iradia bunătate, dar și severitate creștină. De altfel, întreaga-i viață și activitate și-a desfășurat-o în cadrul acestor coordonate, preoția fiindu-i fericit prilej de manifestare a acestor alege însușiri sufletești. L-a fost străin duhul mîndriei, luxului și răutății, păstrindu-și ființa sa morală neîntinată de tot ce este vanitate omenească.

Intr-o atmosferă de adîncă tristețe, și unanime regrete, condus de obștea de credincioși ai parohiei și a satului, a fost înmormîntat lângă biserica pe care-a slujit-o și îngrijit-o cu toată dăruirea ființei sale, în ziua de 29 mai 1973.

Soborul în frunte cu P. C. Protoiereu Dudu Gh. Gheorghe, a prohodit cu jafe pe fostul lor confrate, conducîndu-l pe ultimul său drum.

Au rostit cuvîntări, aducînd omagiu defunctului și consolare celor 6 copii îndurerăți: Preotul Spiridon Dumitrache-Bîrzești, Preotul Pîrvu Ion-Dragoslavele, Preotul Spiridon Nițescu-Rucăr în numele foștilor colegi, învățătorul pensionar Ion Diaconescu. În numele enoriașilor și P. C. Protoiereu Dudu Gheorghe care a adus omagiu preoției din Protoieria Cîmpulung Muscel și a evidențiat înaltele calități de păstor sufletesc, bun duhovnic și bun chivernisitor al sfintei Biserici.

ASISTENT

† PREOTUL VASILE POREMSKI

La 5 mai 1973 — vineri, în săptămîna luminată, a încetat din viață, preotul Vasile Poremski, în ultimul timp, pensionat de la parohia Scheiu II, comuna Ludești, județul Dimbovița, pe care a păstorit-o aproape un sfert de veac.

Sosit pe aceste meleaguri cu douăzeci și cinci de ani în urmă, a știut să se încadreze în ritmul vremii și în același timp, a știut să-și atragă atât slăma, cât și colaborezarea enoriașilor pe care i-a angajat în tot felul de realizări gospodărești. Greutățile cărora avea să le facă față, nu l-au descurajat. A pornit să strîngă fonduri pentru construirea unei biserici și cu aprobarea respectivă, i-a turnat temelie și elevația. Inițial a construit o capelă, pe care a folosit-o pînă la pensionare, pentru nevoile spirituale ale credincioșilor săi. S-a aflat întotdeauna în fruntea acțiunilor obștești. A organizat un mare și frumos cîmîlir, aliniat și bine îngrijit pe porțiunea rezervată înhumărilor și plantat cu pomi fructiferi pe restul suprafeței.

În ziua de 6 mai 1973, s-a săvîrșit ceremonia înhumării. Un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Protoiereu Nicolae V. Popescu de la Protoieria Găești, au prohodit pe iubitul lor coleg și prieten, de față fiind familia și credincioșii pe care i-a păstorit și care — prin participarea lor și-au arătat dragostea și stîmă păstorului și îndrumătorului lor, atât de mult prețuit de ei.

P. C. Protoiereu Nicolae Popescu, în cuvinte alese a adus omagiul Centrului Eparhial și al preoțimii din Protoieria Găești, prezentînd familiei și credincioșilor condoleanțe și mîngîierii. Apoi, a înfățișat înaintea asistenței vrednicia, priceperea, stăruința, cinstea, modestia și toate virtuțile cu care era înzestrat preotul Vasile Poremski. La vîrsta de 68 ani, părăsește această viață, încărcat de roadele activității sale bogate și curate. Dumnezeu care chiamă la Sine «pe cei osteniți și împovărați» l-a chemat să-l răsplătească pentru împlinirile din această viață.

Soborul preoțesc a ridicat sicriul cu rămășițele pămîntești ale pr. Vasile Poremski și, purtîndu-l pe umeri, au înconjurat biserica și l-au condus la criptă.

În veci să-i fie pomenirea și Dumnezeu să-l ierte.

ASISTENT

† PREOTUL IOAN GUGUIANU

În dimineața zilei de 25 iunie 1973, a încetat din viață, în plină putere de muncă, neobositul slujitor al sfîntului altar, preotul Ioan Guguianu, de la parohia Ulmi-Ilfov.

Preotul Ioan Guguianu s-a născut în ziua de 20 decembrie 1908, în comuna Nicorești-Tecuci, într-o familie numeroasă, ca fiu al unor vrednici gospodari, Ion și Profira Guguianu.

În anul 1930 a absolvit Seminarul Central din București, după care urmează cursurile Facultății de teologie din București, luîndu-și licența.

La 23 aprilie 1932, este hirotonit preot pe seama parohiei Șerbănești, fostul raion Liești. În anul 1942, s-a transferat la parohia Ivești din același raion.

Activitatea pastorală de aici este încununată de construirea unei biserici catedrale pe dealul Iveștilor, care va constitui până în ultima lui clipă, mândria vieții sale.

Pentru bogata și rodnică sa activitate este distins cu rangul bisericesc «Econom». La 1 august 1956, este angajat la parohia Nămoloaș-Galați.

Și la această parohie desfășoară o bogată activitate încununată cu restaurarea sfântului locaș și înfrumusețarea lui cu pictură nouă.

La 1 noiembrie 1961 se transferă la parohia Roșiori-Urziceni, iar de aici, la 1 octombrie 1968 la parohia Ulmi-Ilfov, pe care o păstorește cu vrednicie și tact pastoral, până în ultimele zile ale vieții sale.

La această parohie face reparații generale sfântului locaș pe care îl împodobește cu pictură nouă și-l înzestreață cu multe obiecte necesare cultului.

Moartea îl găsește pe Preotul Ioan Guguianu în plin lucru.

Așa cinstește Dumnezeu pe cel vrednic !

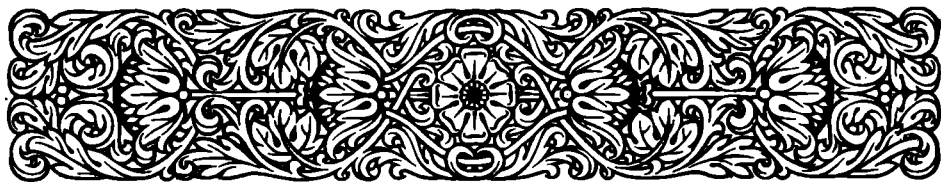
Slujba de prohodire s-a săvârșit în biserica Sfânta Vineri-Nouă, din București, de un sobor de preoți având în frunte pe P. C. Părinte Protoiereu al Protoieriei I Ilfov, Năstase Napoleon, care a vorbit în emoționante cuvinte despre viața și lucrarea preotului Ioan Guguianu.

Preotul Chiriac Gheorghe, de la biserica Sf. Vineri-Nouă, a adus din partea P. C. Părinte Vicar, Alexandru Ionescu, cuvinte de aleasă prețuire față de cel decedat, sentimente de compasiune pentru îndurerata lui familie și regretul că nu a putut să participe la slujba de înmormântare, fiind bolnav.

Ultimul a vorbit P. C. Părinte Costin Aurel, din partea colegilor și a prietenilor depănând în emoționante cuvinte momente din viața și lucrarea pastorală a mult regretatului dispărut.

Sicriul cu trupul neînsuflețit al preotului Ioan Guguianu, a fost coborât, pe brațele preoților, în cavoul familiei din cimitirul Sfânta Vineri.

ASISTENT

EPISCOPIA BUZĂULUI

PREOȚIMEA EPARHIEI BUZĂULUI OMAGIAZĂ PERSONALITATEA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Conferința de orientare din luna mai 1973, care a dezbătut subiectul *Biserica Ortodoxă Română în ultimul sfert de veac — cu prilejul a 25 ani de activitate a Prea Fericitului Patriarh Justinian ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române*, a fost un prilej fericit pentru clerul Bisericii noastre de a face un bilanț al activității duhovnicești și administrative, depuse în cei 25 ani de slujire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Fiind un preludiu al serbării organizată de Sfântul Sinod pentru ziua de 6 iunie 1973 — data înscăunării Prea Fericii Sale —, această conferință de orientare a fost organizată cu toată grija. La un asemenea popas evocator nu s-a mers la amănunte. Din bogatul material al bibliografiei s-au ales acele elemente care grăiau adînc despre omul pe care-l sărbătoream. Delegații eparhiali, care au prezidat conferințele, au avut grija ca totul să se desfășoare în nota de sobrietate impusă de caracterul sărbătorii.

La toate conferințele a participat P. S. Episcop Antim Angelescu al Eparhiei Buzăului. Cuvîntul omagial, rostit de Prea Sfințitul Episcop, cuvîntările delegaților eparhiali și ale P. C. Protopopi, referatele susținute de cei șase preoți, desemnați de comitetele de lectură, ca și discuțiile purtate au scos în evidență faptul că Prea Fericitul Patriarh este «un om de credință, de inimă și de acțiune», «un om al faptelor». Părintele Patriarh este un caracter de o rară noblete sufletească, asociind la opera sa constructivă pe toți slujitorii Bisericii, de la membrii Sfîntului Sinod, pînă la preotul de sat Prea Fericea Sa a zis: «Meritul îl îndrept asupra preoțimii căreia îi revine cea mai mare parte din muncă... Sărbătorirea mea este sărbătorirea muncii preoțești»...

Preoțimea a dat expresie sentimentelor de respect și devotament față de Întâistătătorul Bisericii, trimițînd telegrame care exprimă convingerea că patriarhatul Prea Fericitului Justinian este un dar al Proniei cerești, și că Biserica prosperă și strălucește în toate laturile ei, ca niciodată în trecut.

Iată cum s-au desfășurat cele șase conferințe de orientare din luna mai în Eparhia noastră.

La 16 mai 1973 s-a ținut conferința protopopiatului Focșani, avînd delegat de la Centrul Eparhial pe P. C. Pr. Marin M. Negulescu, inspector bisericesc. Referatul a fost prezentat de P. C. Pr. Vasile Dănilă, parohia Dumitrești. La discuții au participat: Pr. Nicolae Boldeanu, parohia Milcovul, Pr. Nicolae Bălanuță, parohia Donie etc. Rapoarte de activitate au prezentat P. C. Preoți: Gh. Tomescu, parohia Sf. Mina-Focșani și Radu Sașalovici, parohia Poaia Cristii, județul Vrancea.

La 17 mai 1973 s-a ținut conferința protopopiatului Pătirlage, județul Buzău, prezidată de delegatul eparhial P. C. Preot Gabriel Cocora, vicarul Episcopiei. Referatul s-a susținut de P. C. preot Marcel Ionescu, parohia Corbu, iar la discuții au participat preoții: Ioan Briciu-Nehoiși, Nicolae Chivoiu-Mlăjeț etc. Au prezentat rapoarte de activitate P. C. Preoți Ioan Brebenel, parohia Lunca Frumoasă și Nicolae Avram, parohia Berca.

La 23 mai 1973 a avut loc conferința preoților din județul Brăila, cu delegatul eparhial P. C. Preot Gheorghe Guță, consilier economic. S-a citit referatul de Preotul Dumitru Staicu-Lacu Sărat și au luat parte la discuții P. C. Preoți: Dobrin Bănuț, slujitor la biserica greacă, Ioan Petrescu parohia Plopu etc. Rapoarte de activitate au prezentat c. preoți: Costache Axente-Roșiori și Ștefan Custură-Viziru de Sus.

La 24 mai 1973 s-a ținut conferința Protopopiatului Buzău, prezidată de P. C. Preot Marin M. Negulescu. A citit referatul c. preot Radu Ardeleanu, parohia Sf. Ingeri, orașul Buzău. Discuțiile s-au purtat cu preoții: Vasile Sibiescu, parohia Sf. Gheorghe, oraș Buzău, Ion Alexandrescu-Saringa etc. C. preoți Robe Moroianu și Ioan Constantin au raportat asupra activității desfășurate în parohie.

La 30 mai 1973 au ținut conferință preoții din Protopopiatul Panciu, județul Vrancea, sub președinția delegatului eparhial P. C. Vicar Cocora Gabriel. Referatul l-a susținut c. preot Lăzăr Drug, parohia Tufele, angajîndu-se la discuții preoții: Ioan Poede-Ciorani, Gheorghe Pătrășcanu, parohia Băținești etc.

În sfîrșit, la 31 mai 1973 s-a ținut conferința la Rîmnicul Sărat, județul Buzău, prezidată de delegatul eparhial, P. C. Preot consilier Gh. Guță. a vorbit c. pr. Nicolae Drogeanu, parohia Moșești, iar la discuții s-au înscris preoții: Vasile Gheorghe — Băbeni, Ioan Platon-Sf. Apostoli, oraș R. Sărat etc. Au dat rapoarte de activitate preoții: Ioan Galbenu-Perișoru și Const. Morlu-Pleşești.

Ecourile conferinței din luna mai 1973 s-au răsfrînt și asupra credincioșilor din parohiile noastre, cînd preoții au vorbit în biserici vestind tuturor munca, frămîntările și izbînzile Prea Fericitului Patriarh Justinian. În îndrumarea vieții noastre bisericești pe parcursul ultimilor 25 ani. Ruga noastră a clerului s-a unit cu rugăciunea credincioșilor Bisericii noastre și cu lotii ne-am înălțat inimile către Dumnezeu milostivitorilor, cerînd să răsplătească dragostea și devotamentul pe care Părintele Patriarh le are față de credință și popor, cu îndelungare de zile, cu sănătate și cu bun spor în lucrarea de servire a lui Dumnezeu și a omului. Ne-am rugat ca bunul Dumnezeu să încununeze fruntea Prea Fericirii Sale cu aureola biruinții pentru pace și bună înțelegere între oameni.

PR. MARIN M. NEGULESCU

— ȘTIRI DIN EPARHIE —

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA BUDA — CORBIȚA

Biserica din parohia Buda, comuna Corbița, din protopopiatul Panciu, a fost pictată din nou în tehnica frescă și renovată în exterior, fondurile fiind procurate din daniile credincioșilor, din donația Sfintei Episcopii a Buzăului și a unor ajutoare date de alte eparhii.

P. S. Episcop, Dr. Antim Angelescu, fiind reținut la reședință de interese superioare bisericești, a delegat ca slujba de redeschidere să fie oficiată de P. C. Părinte Vicar, Gabriel Cocora, împreună cu P. C. Părinte Protopop de Panciu, Vasile Văcăreanu.

Aceasta s-a făcut în ziua de 24 iunie a.c., de către un sobor de preoți, format din preoții parohiilor vecine și de către arhidiaconul D. Stoica, de la Sfinta Episcopie.

La sfârșit, părintele paroh, Gheorghe Pruteanu, un vrednic preot din părțile de răsărit ale eparhiei, parohia fiind așezată pe Valea Zeletinului, a făcut o scurtă dare de seamă despre modul cum s-a desfășurat lucrările, subliniind în special, rîvna enoriașilor săi și mai ales larga înțelegere a fiilor satului, plecați aiurea, care, strînși într-o comuniune de interese sufletești, și-au dat cu largă bunăvoință ajutorul material pentru realizarea acestei acțiuni.

Părintele protopop de Panciu, Vasile Văcăreanu, salută prezenta delegatului eparhial, scoțînd în evidență sentimentele religioase și fondul sufletesc al credincioșilor de pe plaiurile moldovene.

La sfârșit, părintele vicar împărtășește arhierestile binecuvîntări și în numele Prea Sfințitului Episcop, mulțumește tuturor pentru strădaniile depuse ca să se poată ajunge la acest mare praznic din viața parohiei. S-a subliniat apoi religiozitatea acestor enoriași, dovadă elocventă fiind faptul că din această comună s-au ridicat peste zece preoți.

În continuare, P. C. Sa a înfălișat învățămintele ce se desprind pentru credincioși din tripla sărbătoare: Duminica Tuturor Sfinților, Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul și slujba de redeschidere a bisericii, subliniind importanța acesteia ca adevărat locaș de închinăciune. În încheiere, s-a dat un călduros îndemn ca și pe viitor enoriașii acestei parohii să fie buni creștini și loiali cetățeni, sprijinind cu entuziasm orice lucrare de interes obștesc, așa cum au făcut și pînă acum, necesară ridicării materiale și spirituale a comunei.

Închiderea cursurilor la Seminarul teologic

În ziua de 29 iunie, praznicul sfinților apostoli Petru și Pavel, școala de cîntăreți bisericești și seminarul teologic de pe lângă Episcopia Buzăului, dînd urmare cuvintelor sfîntului apostol Pavel: «lupta cea bună m-am luptat (...) de acum aștept cununa», și-au încheiat cursurile printr-o serbare pentru a se încununa premianții care, în cursul anului, s-au luptat lupta cea bună cu cartea.

După săvârșirea sfinteii liturghii în catedrale episcopală, la care au asistat: Prea Sfințitul Episcop, dr. Antim Angelescu, P. S. Arhiereu, Gherasim Constanțeanul și părintele consilier administrativ, N. Grosu, ca reprezentanți ai Eparhiei Dunărea de Jos, care are elevi la aceste școli, întreaga asistență, formată și din personalul de conducere al cancelariei Centrului eparhial, în frunte cu P. C. Părinte Vicar, Gabriel Cocora, alți invitați și părinți ai elevilor, au luat loc în sala de festivități a seminarului, unde s-a desfășurat serbarea de sfârșit de an.

Programul a cuprins corurile: *Republică, măreață vatră*; *Intii pomenește Doamne*; în primă audiere, de pr. Radu Antofie, de la biserica Broșteni, din Buzău; *Clopotele de seară*; *Pe a binelui cărare*; *Imn școlăresc* și *Gaudeamus*. S-a recitat din: Psalmii mitropolitului Dosoftei, Eminescu, Coșbuc și Beniuc.

La sfârșitul programului, care a fost răsplătit cu aplauze, părintele director, D. Luca, a făcut o amplă dare de seamă asupra întregii vieți școlare, cit și a modului de administrare al școlii, pe anul școlar încheiat. S-au constatat rezultate foarte bune la învățătură și aceasta în ciuda lipsei manualelor școlare. Pregătirea intelectuală a elevilor a fost constatată și de către președintele Comisiei de diplomă, domnul Profesor Iorgu Ivan, cit și de cei ce au făcut inspecții în cursul anului. O deosebită atenție s-a dat educației religioase, cit și celei cetățenești-patriotice.

La sfârșit, părintele director a adus prinos de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh, ctitorul învățământului teologic, conducerii Departamentului Cultelor, precum și celor doi ierarhi oblăduitori ai acestui lăcaș de cultură teologică și în special Prea Sfințitului Episcop Antim, care zi de zi veghează direct la buna desfășurare atât a procesului de învățământ, cât mai ales a educației religioase.

A luat apoi cuvântul absolventul Banu, care, în numele colegilor săi, aduce respectoase mulțumiri celor ce au vegheat ca ei să poată ajunge cu bine la această sărbătoare.

A vorbit apoi P. S. Arhiereu Gherasim, care a împărțit salutări și întru Hristos Iisus îmbrățișări P. S. Episcop Antim din partea P. S. Episcop Chesarie și arhieresti binecuvântări elevilor. Adresându-se în continuare acestora, P. S. Sa le-a amintit că preoția are sarcini grele însă onorabile, dar Dumnezeu prin harul său ne întărește în misiunea noastră dacă intrăm în comuniunea dragostei cu El. Cei ce se pregătesc pentru preoție să ia îndemn de la cele două icoane vii, sfinții apostoli, pe care îi prăznuim azi, și să le urmeze pilda vieții și mai ales îndemnul sfântului Apostol Pavel pe care le dă în epistolele pastorale.

Festivitatea s-a încheiat prin cuvântul P. S. Episcop Antim care arată că prezența sa la această bucurie este o îndatorire, pentru a lua cunoștință de strădaniile unui an întreg, în cursul căruia într-adevăr, s-a interesat de bunul mers al acestei școli teologice.

Amintind cuvintele Sfântului Apostol Pavel, adresate preoților din Efes: «luați seama de voi înșivă», P. S. Sa subliniază că preoția este o slujire de veghe, ca Biserica Mântuitorului Iisus să-și poată îndeplini menirea ei ca organ de sfințire.

După ce face frumoase și interesante considerații despre vocație, pentru că o școală teologică trebuie să se bazeze pe vocație, P. S. Sa amintește că această serbare școlară se desfășoară într-un timp când încă nu s-au slins ecurile de smerit omagiu adus Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh pentru cei 25 de ani de rodnică osîrdie la cîrma Bisericii noastre strămoșești.

În acest pătrar de veac, Prea Fericirea Sa s-a dovedit om providențial, om nou la vremuri noi, omul epocii sale prin lansarea fericitei formule a «Apostolatului Social», pentru care îi mulțumim și ne rugăm ca Domnul Dumnezeu să-l țină îndelung înzilit.

Mulțumind pentru ostenele corpului didactic și Departamentului Cultelor, în frunte cu domnul Președinte Prof. D. Dogaru pentru înțelegerea pe care neconținut o dovedește pentru ca aceste școli să-și desfășoare viața în condiții optime, binecuvintează asistența și mulțumește lui Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit să mai vedem un rod al secerișului duhovnicesc în această școală.

Conferință protopopească

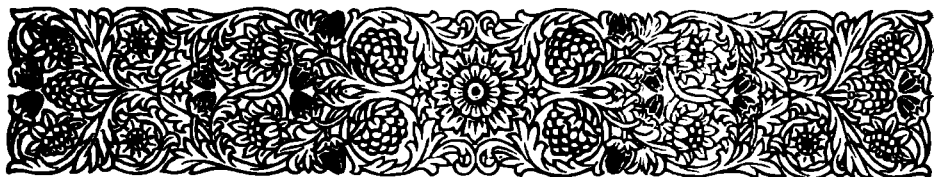
Un mijloc eficace pentru cunoașterea vieții religioase din parohii și pentru o oălăuzire mai atentă în munca de îndrumare și control a părinților protopopi, îl constituie conferințele protopopești.

P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu, a convocat această conferință din trimestrul al doilea, în ziua de 20 iunie a.c., la care au luat parte cei șase protopopi și personalul de conducere superioară a Centrului eparhial.

P. S. Episcop a analizat în spirit critic problema picturii bisericilor, a inspecțiilor la parohii, a organelor parohiale, a bisericilor și cimitirilor, cancelariilor protopopești, precum și activitatea sfințitoare a preoților, dând îndrumări în spiritul sfințitelor canoane și al legiuirilor bisericești.

Fiecare părinte protopop a citit o dare de seamă asupra vieții religioase din protopopiat, cu aspecte pozitive și negative, la care P. S. Episcop a făcut din nou unele sublinieri judicioase.

Pr. GABRIEL COCORĂ

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

ȘTIRI DIN EPARHIE

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA MAI 1973. — Într-o atmosferă sărbătorească s-au ținut la toate protoierile din Eparhie, conferințele de orientare cu subiectul: *Biserica Ortodoxă Română în ultimul stert de veac, — cu prilejul a 25 ani de activitate a Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române.*

TimpuL prevăzut pentru dezvoltarea conferințelor de orientare s-a dovedit îndestulător măcar pentru trecerea în revistă a mărețelor realizări ale Bisericii Ortodoxe Române în acești 25 de ani de patriarhat al Prea Fericitului Patriarh Justinian. Pe lângă datele ce se găsesc în revistele noastre teologice, asupra activității și realizărilor Bisericii Ortodoxe Române sub conducerea Prea Fericirii Sale, fiecare preot a putut cita cazuri inedite, când s-au găsit în apropierea Prea Fericirii Sale și le-au fost rezolvate diferite probleme personale sau ale bisericilor unde păstureau. S-au scos în evidență note ale complexei personalități a Întâistătorului Bisericii noastre, — ca perspicacitatea, clarviziunea, ușurința de-a găsi soluțiile cele mai potrivite tuturor situațiilor, spiritul de largă înțelegere pentru nevoile și durerea fiecăruia.

S-a subliniat de către vorbitori că realizările Bisericii Ortodoxe Române sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, se datoresc și sprijinului larg venit din partea Conducerii de Stat.

Cu prilejul jubileului a 25 ani de Patriarhat al Prea Fericitului Patriarh Justinian, clerul și credincioșii din Eparhie se angajează să-l urmeze cu deplină dragoste și ascultare pe calea atîtor realizări mărețe de pînă acum, pentru a merge mereu înainte, în pas cu prestigiul și prețuirea pe care deja, de mult, le-a dobîndit peste tot, țara și Biserica noastră.

S-au trimis telegrame omagiale de la toate protoierile. Referatele au fost ținute de Pr. V. Berezescu, parohia Sfîntul Vasile, la Protoieria Galați; Pr. V. Stratan, parohia Valea Mărului, la Protoieria Tecuci; Pr. I. Mîntoiu, parohia Istria, la Protoieria Constanța; Pr. V. Chiru, parohia Tortoman, la Protoieria Medgidia; Pr. Dumitru Andone, parohia Sfîntului Gheorghe-Isaccea, la Protoieria Tulcea și Pr. D. Popescu, parohia Topolog, la Protoieria Babadag. S-a evidențiat prin traterea cuprinzătoare a subiectului referatul Pr. V. Berezescu-Galați.

Din partea Centrului Eparhial au participat ca delegați: Arhim. Ieronim Motoc vicar administrativ, la Protoieria Tecuci; Pr. N. Grosu, consilier administrativ, la Protoierile Medgidia și Constanța; Pr. D. Capaciurea, consilier economic, la Protoierile Tulcea și Babadag și Pr. Hr. Postelnicu, secretar eparhial, la Protoieria Galați.

P. S. Arhiepiscopul Vicar Gherasim a luat parte la conferințele de la Protoiereiile Medgidia și Constanța.

SFINȚIRI DE BISERICI. — *Duminică, 13 mai 1973*, s-a sfințit biserica parohială Adormirea I, din orașul Constanța, în urma reparațiilor și a refacerii picturii.

Slujba sfințirii și Sfânta Liturghie au fost oficiate de P. S. Arhiepiscopul Vicar Gherasim, însoțit de consilierii eparhiali Pr. Nicolae Grosu și Pr. Dumitru Capaciurea, de protoiereul locului, Preot Dumitru Stănescu și de alți preoți.

La sfârșit, după raportul prezentat de Pr. Stănescu Dumitru, protoiereu și de Pr. Gh. Brătășanu, paroh, P. S. Arhiepiscopul Vicar Gherasim a adus arhieresti binecuvântări din partea P. S. Episcop Chesarie, — preoților parohiei, pictorului Pr. Constantin Lembrău, ce a realizat o frumoasă restaurare și completare a vechii picturi, credincioșilor parohiei și din oraș, pentru dragostea arătată bisericii lor, precum și mulțumiri organelor locale, municipale și județene, pentru sprijinul acordat.

Duminică, 20 mai 1973, s-a sfințit biserica din parohia Băneasa, județul Constanța, care a fost reparată și pictată în întregime, de către pictorul Adolf Cantini-Focșani.

După sfințirea bisericii și oficierea Sfintei Liturghii, P. S. Arhiepiscopul Vicar Gherasim, a scos în evidență dragostea pentru biserică a credincioșilor ortodocși din comuna Băneasa, care au ținut ca biserica lor să fie împodobită cu aleasa haină a picturii. Ei au dovedit grija pentru biserică, așa cum se îngrijesc de muncile agricole și de înzestrarea comunei lor cu clădirile necesare propășirii obștești.

La sfârșit, vrednicia Preotului Paroh Găureanu Dumitru a fost recunoscută înaintea credincioșilor prin acordarea rangului de sachelar.

VIZITE CANONICE. — Prea Sfințitul Arhiepiscopul Vicar Gherasim a vizitat în ziua de 21 mai 1973, biserica Sfinții Împărați I, Constanța, asistând și la hramul bisericii.

La sfârșitul slujbei, P. S. Sa a împărtășit credincioșilor prezenți arhieresti binecuvântări și urări de bine, arătându-le rostul Bisericii ca îndrumătoare pe calea cinstii, muncii, a păcii și bune înțelegeri între oameni și a ascultării și sprijinirii Conducerii de Stat, pentru progresul și înflorirea Patriei.

În ziua de 22 mai 1973, P. S. Sa a vizitat parohii din Protoieria Medgidia.

La parohia Cochirleni, a constatat, cu bucurie, roadele observațiilor și îndrumărilor date cu câteva săptămâni mai înainte. Biserica se găsește, în bună rânduială și curățenie, gardurile refăcute, iar curtea îngrijită și plantată cu flori.

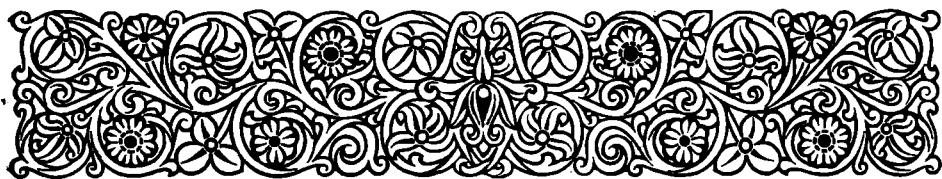
La parohia Peștera se lucra la repararea și vopsirea turelor mici. Curtea bisericii este bine îngrijită.

La 23 mai 1973, a fost vizitată parohia Moșneni, jud. Constanța. În această parohie casa de rugăciuni unmează să fie mutată într-o clădire mai mare de la intrarea în cimitirul parohiei.

În ziua de 24 mai a.c., a fost vizitată biserica parohială Ovidiu, păstorită de Pr. Codreanu Nicolae. Biserica este bine întreținută, la fel și casa parohială. Sint în curs de executare îmbunătățiri la curtea bisericii și la cimitirul parohial.

P. S. Sa a apreciat grija pentru înfrumusețarea bisericilor din jud. Constanța și a dat îndrumări pentru mai multă grijă față de cimitirile parohiale.

ASISTENT

R E C E N Z I I

Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, ediție revăzută și completată, Editura enciclopedică română, București, 1972, 380 p.

Semnalăm în cele ce urmează recenta apariție despre istoria dacilor în perioada de apogeu economic, politic și cultural. O facem cu sentimentul că autorul a reușit să realizeze o lucrare de popularizare, accesibilă cit mai multor cititori. Scrisă cu pasiune și dăruire, stilul lucrării captivează, edifică și încălzește inimile cititorilor.

Pasiunea D-lui Hadrian Daicoviciu de cercetare asupra vestigiilor civilizației dacice ne duce cu gândul la cea dintâi semnalare în acest domeniu a harnicului cercetător și care a făcut obiectul volumului apărut în cele două tiraje — Editura Științifică, 1965 și Editura pentru literatură, 1968. Calda primire făcută atunci îndreptățește «curajul — după cum însuși autorul mărturisește — de a oferi publicului larg o nouă ediție revăzută și considerabil sporită.

Lucrarea are materialul împărțit pe capitole :

Primul capitol se intitulă « Cei mai viteji și mai drepti dintre traci. În negura timpului, cercetătorii, în special arheologii, reușesc să stabilească, grație materialului descoperit, amănunte privind o societate de mult dispărută și despre care de multe ori nu se cunoaște nici măcar numele acelei populații. Așa este cazul cu cultura de la Cucuteni sau cu urmele păstrate în peștera de la Baia de Fier, reprezentând pe vânătorii paleolitici. Este puțin probabil că se va ști vreodată — precizează autorul.

Cetățile din Munții Orăștiei erau locuite odinioară, pe aceste meleaguri, de geto-daci. Așa menționează operele vechilor scriitori greci și latini.

Nu se poate preciza primul contact al geților epocii de bronz sau ai vârstei fierului cu grecii. Un lucru este sigur — continuă autorul — că în secolul al 8-lea, i.e.n., corăbiile grecilor au început să înfrunte valurile Pontului Euxin, în căutare de noi ținuturi, populate, pentru desfacerea de mărfuri grecești. Prima colonie greacă a fost cea de la Histria, de la sfârșitul secolului al VII-lea i.e.n. veniți pe corăbiile din Milet, oraș înfloritor pe atunci, de pe coasta apuseană a Asiei Mici.

Primele știri despre daco-geți le avem de la un logograf din Milet pe nume Hecateu, om politic, istoric și geograf. Din lucrarea sa *Inconjurul pământului*, din care ni s-au păstrat numai fragmente, se află consemnați *crobyzii și trizii (sau tirzii)* ca făcând parte din neamul goților.

Cine sînt daco-geții? Despre daco-geți vorbește Herodot în *Istoriile* sale. El spune că geții sînt «cei mai viteji și mai drepti dintre traci». Herodot, «Părintele istoriei» cum mai este numit, semnalează pe geți ca apartenență etnică la o ramură nordică a marelui neam tracic.

La sfârșitul secolului al VI-lea i.e.n., geții erau prezenți în ținuturile noastre după informațiile date de Herodot și Hecateu.

Autorul precizează că pe la anul 1700 i.e.n., (la începuturile epocii bronzului), ținuturile carpato-dunărene erau locuite de o populație din care se va naște daco-geții. Aceștia, după anticul Strabo «vorbeau aceeași limbă».

Geții și dacii vor fi fost două din pomeniții *crobyzi* și *trizi*.⁶ Geții — după spusele autorului — și-au extins numele asupra regiunii extracarpatică ale Munteniei, Moldovei sudice și Dobrogei, iar dacii asupra triburilor, din partea apuseană a țării (Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș poate și Oltenia).

Grecii venind dinspre sud și sud-est, pe meleagurile noastre, au întâlnit mai întâi pe *geți* iar romanii, mai târziu au venit în contact mai ales cu *dacii* dinspre apus.

Autorul precizează că dacii aparțineau marelui familii a populațiilor indo-europene. Lingvistic vorbind, dacii se înrudeau îndeaproape cu scythii, cu vechii indieni și cu populațiile balto-slave și chiar cu grecii și latinii.

În ceea ce privește limba vorbită a geto-dacilor aceasta era una singură, traco-dacica, cu două dialecte ale ei: geto-dacic și traco-dacic propriu-zis.

Lipsesc texte aproape cu desăvârșire. Frigenii din Asia Mică, înrudiți cu tracii, au lăsat cîteva înscrispții religioase și funerare, însă nu sînt hotărîtoare pentru studiul și cunoașterea limbii traco-dacilor.

În cele din urmă, autorul conchide că limba traco-dacică se încadrează grupului satem, și e înrudită cu limbile: sanscrită, iranice, balto-slave, dar mai ales cu illtra vorbită în partea de apus a Peninsulei Balcanice și în ținuturile Calabriei și Apulei din Italia sud-estică.

Capitolul al doilea al lucrării intitulat: *Pe calea către închegarea statului*, tratează aici viața pe aceste meleaguri ale strămoșilor noștri — începînd din secolul al VI-lea î.e.n. pînă în secolul I î.e.n., popor pe care Herodot îl socotea «*cel mai viteaz și cel mai drept dintre toți tracii*».

Elementele cele mai bogate de cultură spirituală ni le furnizează arheologia în legătură cu riturile de înmormîntare (înhumatie sau incineratie) și cu ceremoniile pe care le însoțesc. Concluziile furnizate de acestea duc la concluzii edificatoare asupra anumitor credințe ale geto-dacilor.

Primul rit în epoca halstatiană era cel al inhumatiei — deasupra gropii se ridica o movilă de pămînt, un tumul.

În veacul al VI-lea î.e.n. — geto-dacii trec la incineratie. Schimbarea ritului — precizează autorul — corespunde unei transformări în credințele religioase ale daco-geților.

După o informație dată de Pompeius Trogus, istoric roman, la începutul secolului al II-lea î.e.n., crește puterea dacilor prin (sau sub) regele Rubobostes. Acesta va fi fost un urmaș al lui Oroles sau un contemporan al său dintr-un alt ținut transilvănean. Această afirmație o interpretează ca pe un proces de început al strămutării centrului de greutate al puterii daco-geților din cîmpia munteană în Transilvania. Apogeul acestui proces însă va fi marcat de apariția statului dac cu centru în Munții Orăștiei.

Statul dac apare «în toată puterea lui», precizează autorul, în timpul lui Buerebista.

Existența statului dacic este dovedită de descoperirile din Munții Orăștiei, situat în mînașă vale a Muresului mijlociu. O zonă de circa 200 km² adăpostește cel mai bogat complex de cetăți și așezări dacice din cîte există pe teritoriul patriei noastre.

Fortificațiile de la Costești, Blidaru, Virful lui Vilepe, Piatra Roșie, Bănița au avut scopul de a proteja marea centru economic, politic și religios-cultural de la Sarmizegetusa.

Ordonarea acestui sistem fortificat, spune Hadrian Daicoviciu, n-a putut fi conceput decît de o puternică autoritate centrală de stat.

La anul 82 î.e.n., peste daco-geți stăpînea nu Buerebista ci tatăl său — subliniază autorul. Cît despre ocuparea tronului Daciei de către Buerebista, aceasta este plasată între perioada anilor 70 și 60 î.e.n.

Din Decretul Dionysopolitan, aprobat de sfatul și de poporul cetății pe la anul 48 î.e.n., aflăm că Buerebista era în ultima vreme acel dintîi și cel mai mare dintre regii Traciei și stăpîn peste tot ținutul de dincolo și de dincoace de fluviu».

Centrul politic se afla la Costești, în cetatea de aici își avea reședința Buerebista. Centrul religios însă a continuat să rămînă, mai departe, la Grădiștea Muscelului.

Cunoștințele despre structura societății dacice, în epoca lui Buerebista-Decebal, sînt foarte puține.

Un rol de seamă în conducerea statului l-a avut, pe vremea lui Buerebista ca și mai târziu, preotimea. Strabo vorbește de marele preot Deceneu, principal sfetnic al lui Buerebista. El îndeplinea și funcția de vicerege. De altfel după moartea lui Buerebista, tocmai Deceneu îi urmează la tronul statului.

Capitolul IV al lucrării este intitulat: *Dacia de la Buerebista la Decebal*.

După moartea lui Buerebista încep frământări în rîndurile ținuturilor pe care acesta le stăpînise. Cetățile grecești încetează să mai recunoască autoritatea statului dac, iar tot ceea ce fusese făurit cu sabia începe acum să se destrame «de îndată ce sabia căzuse pentru totdeauna din mîna energicului rege».

În perioada de timp de la moartea lui Buerebista și urcarea pe tron a lui Decebal (87 e.n.), opera lui Iordanes, consemnează patru regi: *Deceneu, Comosicus* (ambii avînd acumulate atribuțiile juridico-militare cu cele religioase), *Coryllus* și *Doropaneus*.

Într-o ștampilă, pe pereții unui vas descoperit la Sarmizegetusa apare DECEBALUS și PER SCORILO, ceea ce, după interpretarea lui C. Daicoviciu, ar însemna «Decebal, fiul lui Scorilo».

Este greu de stabilit o cronologie absolută a regilor daci. Dacă Buerebista domnește între circa 82 și 44 î.e.n., iar Decebal între 87—106 e.n., despre ceilalți se pot face doar presupuneri.

Chiar după moartea lui Buerebista, dacii rămăseseră, spune autorul, un adversar de temut al romanilor. Ca dușman al romanilor este amintit în documente, regele Catiso. Istoricul Florus spune la un moment dat: «Dacii stau aninați de munți». «De acolo, sub conducerea regelui Cotiso, de cîte ori Dunărea înghețată lega cele două mări, obișnuiau să năvălească și să devasteze ținuturile vecine».

Atacurilor întreprinse de daci, Roma le răspundea prin expediții care pătrund în nordul Dunării.

Odată cu creșterea pericolului roman, se naște imperativul unirii tuturor daco-geților, liberi într-un singur stat. Acest proces de reunificare a daco-geților sub o singură stăpînire este posibil să fi început sub Scorilo, continuat de Deeras-Diurpaneus și desăvîrșit sub Decebal «cînd statul dac ajunge la cel mai înalt nivel de dezvoltare și la o considerabilă putere militară».

Capitolul V al lucrării este intitulat o «călătorie prin inima Daciei».

Dacă se pornește pe apa Grădiștii se întîlnește prima cetate de la Costești, fortăreață a unei mari așezări civile, reședință obișnuită a lui Buerebista și a urmașilor imediați ai acestuia. Valea îngustîndu-se aici, era locul cel mai bun de apărare al drumului către Sarmizegetusa.

Părăsind cetatea Costeștilor, pe înălțimea Blidaru (703) m se află cea mai puternică fortificație ce străjuiește valea. De fapt, sînt două cetăți cu șase turnuri.

Pe Dealul Grădiștii se află Sarmizegetusa cea mai mare așezare dacică cunoscută. Era o cetate de refugiu pentru populația din împrejurimi.

Terasa a X-a și a XI-a a Dealului Grădiștea cuprind urmele monumentale ale sanctuarelor dacice. Ultima terasă (a XI-a), în partea vestică, păstrează cel mai vechi sanctuar, construit, probabil, precizează autorul, chiar în timpul lui Buerebista. El n-a fost «distrus de cuceritorii romani, ci a fost desființat chiar de daci, pe locul lui ridicîndu-se un sanctuar nou». Sanctuarul cel vechi prezenta 60 de coloane de lemn așezate pe bazele lor rotunde de piatră înălțat pe coasta de sud. Aceste coloane, în a doua jumătate a secolului I. e.n., au fost îndepărtate.

Tot pe terasa a XI-a, în partea estică, a ei, se găsesc alte două sanctuare patru-laterale. Unul este foarte rău conservat, al doilea, mai mic, patru-later și este alcătuit din 18 coloane de andezit aliniat pe trei rînduri.

De ceea ce impresionează pe această terasă de la Sarmizegetusa sînt cele două sanctuare rotunde. Cel mai mare are un diametru de 30 de metri. Stîlpii sînt grupați: 6+1 grupare pe care academicianul C. Daicoviciu o interpretează ca avînd legătură cu calendarul. În centrul sanctuarului, stîlpii de lemn erau dispuși în formă de pot-coavă.

La sanctuarul mic rotund de 11 m diametru însă apar 11 grupuri de 8 + 1 stâlpi, unul de 7 + 1 stâlpi, unul de 7 + 1 și altul de 6 + 1. Deocamdată gruparea aceasta nu a primit nicio explicație din partea specialiștilor. Autorul este de părere că ea trebuie pusă în legătură cu «anumite fenomene cerești».

Lângă marele sanctuar rotund se află «unul din cele mai interesante monumente ale incintei sacre și constă din lespezi de andrezit dispuse în formă de raze în jurul unei lespezi rotunde, din același material. Circonferința pavajului circular măsoară un diametru de 7 m. și poartă denumirea de «soare de andezit». Era întrebuintă ca altar de sacrificii.

Terasa a XI-a, pentru a nu se prăbuși, era dublă ulterior, pe anumite porțiuni, de un zid. Ea a adăpostit «cel mai mare sanctuar cunoscut de tipul aliniamentelor patrulatere». Sub Decebal a fost ridicat marele sanctuar pe care-l vedem astăzi, prevăzut cu postamente de andrezit de peste 2 metri diametru fiecare, în număr de 60, dispuse pe șase rânduri. Lucrările nu au fost terminate din cauza războiului.

Ultimul capitol al lucrării poartă denumirea *Cultura spirituală a daco-geșilor*. Istoricul din Halicarnas, Herodot, dă cea mai completă și mai cuprinzătoare știre despre credințele geto-dacilor.

Șeful religiei dacice, numit și marele preot, dispunea de o «organizație preotească» bine organizată și slujeau cultelor diferiților zei. Știrile pe care le furnizează Strabo și Josephus Flavius vorbesc de o tagmă de anahoreți (călugări.)

Cel mai important zeu era Zamolxis și apare ca zeu al pământului, al fertilității. La anul 85 e.n., Dacia era stăpînită de bătrînul Duras Diurapaneus, și care în timpul războiului din 85—89 e.n. cu romanii, cedă tronul lui Decebal, fiul lui Scorilo.

După pacea din 89 e.n., statul dac avea să se întărească avînd să răspundă romanilor prin cele două războaie (101—102 și 105—106 e.n.).

Prada romanilor luată atunci din Dacia a fost transportată la Roma împreună cu comorile regelui Decebal ce fuseseră îngropate în albia râului Sargetia. Aceste bogății răpîte, au fost așa de substanțiale, încît cu ajutorul lor s-au înălțat edificiile Forul lui Traian și monumentul de la Adamclisi. Au fost organizate serbări, petreceri, totalizînd 123 de zile și s-a cumpănit balanța finanțelor zdruccinate ale Imperiului.

Odată cu biruința Romei asupra Daciei, în viața poporului dac, începea un nou capitol, acela al romanizării. Cu toate acestea, continuitatea dacică în cei 165 de ani, de stăpînire romană este evidentă. Autorul precizează că Dacia, începînd cu Traian și pînă la mijlocul secolului al III-lea, a furnizat Imperiul cele mai multe trupe. Erau cunoscute, de altfel, calitățile războinice ale dacilor.

În anul 117 e.n., dacii, ajutați de aliații lor de odinioară, raxolanii, se răsculară împotriva stăpînirii romane.

Continuitatea este argumentată pînă și de toponomastică. Cele mai multe din denumirile orașelor Daciei Romane poartă nume dacice — Apulum, Napoca, Drobeta, Potaissa, Tibiscum —, denumiri pe care romanii au fost nevoiți să le adopte de la autohtonii. Cert este — se spune în continuare — că această romanizare între anii 106—271 e.n. nu se știe exact cît s-a extins și cît a fost de profundă. Un lucru este evident, și anume că, ea a fost «destul de puternică pentru ca, după părăsirea Daciei de către împăratul Aurelian să nu mai dea înapoi».

Dar, dacii din istorie nu au dispărut dintr-o dată. Asistăm la un proces lent, complex. De aceea, veacul al VI-lea «păstra numai amintirea dacilor». Dacia, acum, era locuită de o populație romanică, vorbind însă latina populară, vie «transformată, îmbogățită cu anumite ale limbii dacice».

Din această populație romanică, în secolele ce au urmat, va lua ființă poporul român și limba ei — limba română.

Lucrarea are marele merit de a ne introduce într-un mediu de istorie privind primele începuturi de milenii ale moșilor și strămoșilor noștri.

Parcînd fielele cărtii, rămînem cu ideea nestrămutată a dăinuirii pe aceste meleaguri ale acestor viteji de pe platourile nalte ale Carpaților meridionali — dacii.

Știrile așa de importante despre aceștia, se datoresc uimitoarelor descoperiri arheologice făcute în ultimii 20 ani, descoperiri ce dau o nouă lumină asupra civilizației și istoria dacilor.

IOAN F. STĂNCULESCU

Josef Nolte, *Dogma in Geschichte, Versuch einer Kritik des Dogmatismus in der Glaubensdarstellung*, Freiburg, 1971, 286 p.

Autorul își propune cercetarea fenomenului dogmatismului în Biserică și teologie dintr-un punct de vedere critic. Este o operație la care — așa cum spune Hans Küng, prefăcătorul cărții — pacientul nu moare. Ci, dimpotrivă. El este repus în drepturile sale în măsura în care îi sînt cunoscute fundamentele și limitele. Același prefăcător susține că într-o epocă ca aceea, a noastră, dogma poate subzista în Biserică numai dacă nu o privim într-un mod dogmatist. Pentru Josef Nolte, orizontul acestui mod nedogmatist îl oferă metadogmaticul, asupra căruia stăruiește în partea finală a cărții sale. Această perspectivă se leagă de o înțelegere istorică a dogmei, de aplicarea metodei istorico-critice asupra dogmei, în felul în care această metodă a fost aplicată de o întreagă școală de teologi privind Vechiul și Noul Testament.

După Nolte, numai o hermeneutică istorică poate să țină cont de realitatea existentă; și numai o asemenea hermeneutică poate înțelege dogmele cu adevărat. Nolte este tot timpul interesat de a curăți terenul pentru a ne arăta ființa dogmei, adică realitatea dogmei fără apendicele ei care este dogmatismul, și care-i întindecă realitatea proprie. De fapt, el caută un drum de mijloc, evitînd extremele. Și acum: el nu vrea să susțină nici un concept anistoric al dogmei, — dar nici nu vrea să adopte în conținutul de credință creștină un istorism dogmatic. El încearcă un fel de dogmatist. El încearcă un fel de dogmatizare a dogmei, prin care se respectă însă funcția strict defensivă a dogmei, caracterul ei de a păstra conținutul vestirii creștine în statu confessionis. Întreg demersul lui Nolte, din acest punct de vedere, este în esență o încercare asupra temeiurilor și a limitelor dogmei și a dogmatismului prin filiera unei reevaluări a raportului dintre dogmă și istorie, — demers care izvorăște în concepția autorului dintr-o criză a conștiinței dogmatice. Criză care i-a dovedit evidentă studiul teologia istorică, dar mai ales teologia ecumenică. Acolo unde realitatea discontinuităților ca și a transformărilor a pătruns în exegeza și studiul istoriei dogmelor și a Bisericii ca o experiență permanentă, se naște întrebarea dacă nu cumva dogmele sînt interpretări secundare al unor date primare de credință.

În prima parte se descrie întregul orizont al dogmaticului. Scopul este de a arăta antagonismul permanent ca și criza permanentă dintre conștiința dogmatică și cea istorică, și pe de altă parte de a oglîndi stadiul teologiei catolice din acest punct de vedere. În această ordine de idei, Nolte este încredințat că teologia catolică încearcă să se despartă de un anumit dogmatism unilateral și devenit ca atare prea evident.

Partea a doua a lucrării lui Nolte reprezintă o abordare în verticalitate a problemei enunțate, cuprinzînd implicațiile antropologice. Teza fundamentală a lui Nolte este următoarea: dogmatica și conștiința dogmatică nu trebuie să așeze nici deasupra istoriei, nici dedesubtul ei și nici alături de ea, ci, — ambele trebuie să se reîmpanteze în istorie, pentru că în felul acesta să ni se dezvăluie din nou orizontul atotcuprinzător al metadogmaticului. Dar, în același timp, prin aceasta, — și aici este esențial, — trebuie evitat un noudogmatism în sensul că metadogmatismul ar putea să fie considerat fie ca un imperativ, sau fie chiar ca o realizare; în loc de a privi metadogmaticul doar ca un corectiv. Dacă dogmă înseamnă prescurtare, recapitulare, fixare printr-un discurs care face logic un adevăr revelat, fiind parametrul a ceea ce trebuie să credem, — dogmatismul înseamnă exagerare. Fie în funcție de un ton decretatoriu sau declarativ. Dogmatismul înseamnă ceva unilateral, nedialectic, nerespectîndu-se antagonismul dintre dogmatism și criticism. Se subliniază neutralitatea din punct de vedere axiologic a dogmei.

În Noul Testament dogmatismul nu este bine apreciat. Ca exemplu de asemenea apreciere negativă este citat Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către Galateni (împotriva falsului legalism) ca și în Epistola către Corinteni (în funcție de dreapta învățătură a Duhului). Sfîntul Apostol Pavel întrebuițează formule diacritice prin care dobindește un instrument spre a combate diferitele forme ale exaltării — forme socotite ca echivalente al dogmatismului. Nolte arată că, oricum, literatura patristică tîrzie ne prezintă tabloul unui raport fluent, labil, dintre dogmă și dogmatism. Acolo unde nu este respectată funcționalitatea unei decizii ca și legătura ei cu realitatea

respectivă, dogma ajunge într-o formă de izolare și absolutizare, și atunci putem vorbi despre o trecere spre dogmatism. Despre un asemenea fel de dogmatism, — în mare, — încă nu pare să fie vorba în Noul Testament.

Problema dogmatismului în cuprinsul catolicismului modern este mai complexă. Pentru un anumit liberalism teologic vulgar, catolicism și dogmatism sînt sinonime. Nolte subliniază că după Vatican II, se poate vorbi în sinul catolicismului despre o criză a conștiinței dogmatice, întrucît catolicismul pare să fi ajuns actualmente într-un stadiu al unei reexaminări autocritice privind propriile sale premise de gîndire; pare să fi ajuns la o anume distanță față de propriile sale poziții. În acest sens, aici, Biserica ajunge să se înțeleagă pe sine, conform documentelor lui Vatican II, ca un pelerin care se află pe drum, în condiția de «homo viator», drept popor al lui Dumnezeu care-l într-un exod. Numai că, ripostează Nolte, cît timp enciclicile au stilul unor «ordine de cabinet» (p. 135), fără o consultare prealabilă cu reprezentanții Bisericii, ea este însă foarte departe de înțelegerea sa de sine.

Între accentuarea unui anumit voluntarism și un hiperdogmatism există o strînsă legătură. Aceași strînsă legătură există între anume pragmatism teologic și dogmatism (teologic). Nolte ține să vorbească despre acestea numai pentru a dezvălui multiplicitatea formulelor dogmatiste. Temeiul dogmatismului insinuează aproape în-săși limita dogmatismului. Pentru autor există o întemeiere teologică a metadogmatismului: în funcție de Revelație ca interpretare a istoriei: Tradițiile creștine delimitează în felurite chipuri poziția dogmatismului și ele au ca efect final o depășire metadogmatică a conștiinței dogmatice. Unde *dogmata fidei* sînt conținute într-o analogia *fidei*, se poate vorbi despre o irupere a metadogmatismului. Acolo unde formulele de credință se afirmă în raport cu multiplicitatea situațiilor dialogice intersubiective, și unde se reexaminează mereu aplicabilitatea dialogică, — acolo s-ar putea vorbi despre o concepție metadogmatică a dogmei. Dar acolo unde definițiile de credință sînt legate de un domeniu de aplicare descriptivă încă nu se poate vorbi despre o exagerare dogmatică, — respectiv dogmatism. Ori de cîte ori ne întrebăm dacă un articol de credință este dogmatic sau metadogmatic, trebuie să lărgim întrebarea, în sensul de a vedea în ce fel (conform funcției și funcțiunii) este structurat acel articol de credință. În creștinismul primar simboalele botezului permit să se vorbească despre o uzanță metadogmatică a vechilor simboale ale botezului. Dogmele primelor concilii încă nu au un caracter dogmatic, fiind măsuri dictate de necesități. Din punctul de vedere al diferenței dintre dogmatist-metadogmatic, se poate spune că dogmele primare ale creștinismului se află la mijloc, și anume între formulele de credință ale Noului Testament și dezvoltările tendențioase ale credinței din epoca modernă.

VICTOR ILIESCU

Ed. Lipinski, *La royauté de Yahwé dans la poésie et le culte de l'ancien Israël*, Bruxelles, 1970, 560 p.

Problema regalității sacre a început să preocupe pe savanți, cam dinaintea celui de al doilea război mondial, iar astăzi este una dintre cele mai desbătute. Întrucît ea a fost întinsă și asupra cărților Vechiului Testament, este necesar să facem un scurt rezumat asupra ei.

Începînd cu anul 1943 și după aceea, trei profesori ai universității suedeze din «Upsala» I. Engnell, G. Fidengren și A. Haldar au întocmit «schema regalității divine» (Divine Kingship pattern), schemă ce s-ar fi aflat peste tot, în vechiul Orient Apropiat și, deci și în regii celor două state ebraice: Iuda și Israel, din antichitate. După această schemă, regele pămîntean poate fi luat în considerare din trei puncte de vedere: 1. de sine-stătător; 2. în raport cu zeii și 3. în raport cu subordonații lui.

1. Considerat de sine-stătător, persoana regelui era privită ca divină (după școala din Upsala). În persoana lui umană, muritoare, regele purta în sine esența nemuritoare, de proveniență divină. Deoarece vechiul Orient, în ce privește pe Dumnezeu, nu făcea distincție între esență și funcțiune, de aceea practic, regele era pus pe aceeași treaptă cu zeii (în teologia mesopotamiană, regalitatea omenească era o

parte din demnitatea sau ființa zeului suprem, *Anu*). Foarte adesea, în textele orientale antice, regele este numit alături de zei, el este înconjurat de nimbul divin; cuvântul lui este puternic ca și cel al zeilor etc. Această asimilare a regelui cu zeii, în Egipt, a fost cea mai dezvoltată. În această țară, faraonul nu era numai un muritor îmbrăcat cu demnitate regală, ci el era un zeu în sens propriu, tratat ca un egal, în adunarea altor zei. Caracterul divin al regelui se descoperă în ceea ce s-a numit stilul de curte (Hofstil, la R. Kittel dar mai ales la H. Gressmann). În acest stil hiperbolic, au fost aplicate din abundență persoanei regelui epitelele divine (regele este soarele sau regele este zeul, soare, pentru subordonații lui). Spre a demonstra caracterul divin al suveranilor, autorii scandinavi de astăzi fac apel la determinativul divin (un semn pe care scrierea cuneiformă îl așează înaintea numelui regelui), apoi la cultul ce s-a dat anumitor regi, apoi la filiațiunea lor în raport cu anumiți zei, apoi la ritualul hierogamiei ect. Totuși, este de observat că, în Mesopotamia, chestiunea nu este identică cu cea din Egipt. Aici, regalitatea nu este de esență divină permanentă, trecind de la un rege la altul, ci este o favoare divină pasageră. Numai în Egipt (a cărei civilizație a fost mai stabilă), faraonul pare să fi aparținut mai mult de lumea neschimbătoare a divinului.

2. În Orient, regele terestru era mandatarul zeului național. El îl reprezenta, adică îl făcea prezent printre subordonații lui. Vechiul cuvânt sumerian *ensi* (în accadiană *ișakku*) înseamnă loctiitor. Văzute prin acest unghi, toate prerogativele regelui terestru ca: puterea legislativă, judecătorească și executivă, își aveau originea lor în alegerea divină. Toți zeii contribuiau să legitimizeze pe rege, atât cei cosmici (divinitățile vegetative), cât și zeii naționali (fiecare țară își avea zeul său: Babilonienii pe Marduk, asirienii pe Assur etc).

3. În raport cu poporul, regele era cel care aducea salvarea; el era «canalul grației și al dăruirilor divine» (Mowinckel); regele era reprezentantul tainic și real al comunității, incarnarea ideală a sufletului poporului. Darurile divine erau destinate mai întâi regelui, nu ca individ izolat, ci ca «personalitate corporativă». Cauza regelui se identifica cu cauza poporului. Izbăvirea, scăparea de necazuri, justiția, victoria militară, chiar meditația sacerdotală, erau în primul rând lucrarea regelui, a «marelui om», cum este el numit în limba sumeriană (*lugal*). Această concepție a regalității, eminentamente socială, este în opoziție totală cu părerea curentă despre caracterul despotice și violent al regilor orientali. Regele aducea mintuirea de la Dumnezeu ca «rege al justiției». A face dreptate și a răzbuna călcarea dreptului era o importantă funcție religioasă a regelui. În rezumat, regele era instrumentul binecuvântării divine; pentru supușii săi el era «prințul păcii», adică cel care aducea adevărata fericire pentru toți. În sensul cel mai real al cuvântului, regele era garantul națiunii. Tot ce i se întâmpla regelui i se întâmpla și poporului, fie nenorocire, fie mulțumire. În acest înțeles, regele era «omul-tip», către care toți își înălțau ochii și a cărui desăvârșire se răspindea peste toți. Aceasta în Orient.

II. În Israel, ideea regalității era alta. Cînd se compară concepțiile vechiului Orient cu cele ale anticului Israel, în ce privește instituția regalității, se constată că ideea unui Dumnezeu personal schimbă total schema ideologică schițată mai sus.

1. În Israel nu există nici cea mai mică aparență a divinizării regelui. Israelii aveau o conștiință foarte netă despre tot ceea ce desparte pe Dumnezeu unic și personal de regele uman. Chiar dacă regele se consideră ca «reprezentantul prin excelență al sfințeniei și al lumii supranaturale» (Mowinckel), în același timp și fără echivoc, se vede distincția dintre Dumnezeul milostiv al legământului și figura umană a regelui terestru. Toate argumentele invocate pentru a descoperi în Israel vreo urmă de divinizare a regelui (de exemplu legătura lui Yahweh cu regele, filiațiunea divină a regelui, urme ale cultului regelui), toate acestea reușesc să demonstreze că, regalitatea israeliană a existat numai prin «grația lui Dumnezeu». «În minile Domnului este guvernarea lumii. El ridică la momentul potrivit, pe căpetenia cea de folos» (Sirah, X, 4).

2. După concepția babiloneană, regalitatea a venit pe pămînt, din cer. Regii erau născuți din împreunarea zeilor cu muritorii. În Vechiul Testament, nu se vede nimic din toate acestea. La început, evreii n-au avut regi, ci ei s-au rugat lui Dumnezeu să le dea un conducător, care să țină piept atacurilor inamicilor. La insistența poporului, prin profetul Samuel, Dumnezeu le-a dat rege pe Saul (I Samuel VIII—X).

Dacă regii israeliți au avut autoritate la templul din Ierusalim aceasta s-a întîmplat, nu pentru că ei erau «mari preoți», ci fiindcă ei întrețineau templul și personalul

cultului. Dacă Solomon a jertfit și chiar a rostit o rugăciune la inaugurarea templului ridicat de el, aceasta n-o face ca preot, ci personal, ca o mulțumire lui Dumnezeu, că i-a ajutat să împlinească promisiunea tatălui său, David (I Regi, VIII, 23—66).

Carnea profesorului Lipinski, cu titlul: *Regalitatea lui Yahweh în poziția și cultul vechiului Israel*, arată că adevăratul conducător al evreilor nu era regele văzut, ci Dumnezeu pe care toate cărțile Vechiului Testament îl laudă ca pe creatorul și purtătorul de grijă pentru întreg poporul. Cu exemplificări din Psalmi și celelalte scrieri ale Vechiului Legământ, autorul arată cu ce cuvinte alese era preamărit Dumnezeu de către Israel. Dacă între aceste laude și felul cum erau ele aduse la templu există unele asemănări cu cele ce întâlnim în textele orientale antice, acestea se datoresc modului de exprimare semit. Israelii fiind semiți au ieșit din mediul mesopotamian, încât era natural să existe asemănări între modul de a concepe pe Dumnezeu și lucrarea lui în lume. Regele israelit a fost numai un slujitor al lui Yahweh.

Pr. ATHANASE NEGOIȚĂ

E. W. Heaton, *The Hebrew Kingdoms, The New Clarendon Bible, Old Testament, Vol. 3*, London and New York, Oxford University Press, 1969, XX + 437 p. 3 ilustrații și 2 hărți.

Cunoscuta editură, *Clarendon University Press*, îndată după primul război mondial, dăduse la iveală o serie de publicații care să ajute la înțelegerea Sfintei Scripturi, printre care și o istorie a poporului evreu. Seria aceasta a fost bineprimată, dar epuizându-se, se simțea necesitatea rețipării ei. Deoarece studiile biblice au cunoscut mari progrese, în urma noilor descoperiri arheologice, editura a recunoscut că nu mai poate ține publicații, ci dimpotrivă ediții noi, puse la zi cu ultimele cercetări. Fiindcă autorii primelor publicații sînt astăzi decedați, editura a recurs la specialiști în viață și astfel, istoria poporului Bibliei a fost încredințată la trei autori: P. Ackroyd, D. S. Russel și E. W. Heaton. Istoria lui Israel este începută cu perioada lui David (1000 î. e. n.) și terminată cu căderea Ierusalimului sub Tit (70 e. n.). P. Ackroyd a tratat istoria evreilor sub babiloneni și perși, D. S. Russel se ocupă de istoria iudeilor de la Alexandru cel Mare pînă la Irod (sec. I e. n.), iar E. W. Heaton tratează despre «regatele ebraice», adică Israel și Iuda, pînă la desființarea acestuia din urmă de către Nabucodonosor.

Volumul lui Heaton este binestructurat. El începe cu o introducere ce vorbește despre cele două regate ebraice, apoi despre scena internațională a epocii, de evoluția socială și economică și despre tradițiile religioase ale celor două principate. După aceea urmează, în 62 de pagini, tratarea istoriei perioadelor respective, unde autorul își justifică expunerea cu remarcabile note și cu pasaje luate din cărțile I și II Regi, ce ilustrează emoționantele momente, care au avut loc între 922—587 î. e. n. Autorul utilizează rezultatele arheologice recente care aruncă lumină asupra vieții economice și sociale a poporului evreu. Desigur, istoria este făcută în mod succint, dar nu sînt lăsate afară nici unul din elementele esențiale.

De un interes deosebit este cap. III (despre religie) și cap. IV (despre literatura gnomică și sapiențială). Deoarece editura *Clarendon University Press* are o publicație specială asupra religiei lui Israel, cea a lui G. W. Anderson (*The History and Religion of Israel*, 1966), de aceea capitolul al treilea, din opera de care ne ocupăm, tratează numai anumite laturi, care contribuie la o mai bună înțelegere a cultului israelit. După Heaton, cultul de la altarele locale, într-un anumit sens, nu era decît continuarea practicilor canaanite de pe locurile înalte, preluate de către israeliți. După el, ar exista o strînsă legătură între unele sacrificii ebraice și prinoasele canaanite. Fără îndoială, profetii erau conștienți de aceasta, cînd ei se opuneau la o bună parte din ele, în special la riturile fertilității (prostituția sacră și alte practici păgînești). Secțiunea din cap. III, ce vorbește de cultul de la Templu este mulțumitor alcătuită și poartă pecetea unui nou accent asupra uzului de psalmi în ritual, apoi locul ocupat de rege, cum și oficierea sacrificiilor de la Templu.

Tratarea cap. IV (despre gnoză) este și ea reușită și reflectă tendințele și străduințele cărturarilor din domeniul Vechiului Testament în anii recentii, mai ales în

ce privește călțul și relația lui cu profetismul. Este bine lămurit că, deși profetii au fost adesea în dezacord cu cărtunarii și atacau pe sftnicii regali, totuși ei erau produsul aceleiași școli, cum se vede din limbajul utilizat și metodele folosite de profeti. Autorul ne pune în față câteva excerpte alese din cartea Proverbe.

Capitolul ce vorbește despre Lege (Tora) se ocupă pe larg de Cartea Legământului, apoi de aplicarea Legii de către tribunalele locale și de către sanctuare și în fine, de tratarea problemei Deuteronomului, în special chestiunile care privesc originea și interpretarea lui. Deuteronomistul (scriitorul așa-numitului izvor biblic desemnat cu sigla D), la baza lui, a fost un învățător de lege care, deși n-ar putea merge pe de-a întregul în concordanță cu susținerile profetilor independenți cum că Yahweh trebuie înțeles în istoria contemporană, totuși el credea că «Legea era mijlocul prin care Yahweh al Exodului este cel prezentat în mijlocul poporului său» (p. 211). Locul profetiei în perioada celor două regate ebraice este arătat pe larg. Autorul consacră 158 de pagini acestei probleme esențiale din domeniul Vechiului Testament. Heaton concludă că «profetii independenți sau de vocație, spre deosebire de cei de carieră sau salariați ai curților regale, au fost o clasă aparte și diferențiată net de profetii de «meserie» (p. 243), erau pe «făgașul tradiției religioase a lui Israel».

Totului tot, opera lui Heaton este o satisfăcătoare tratare a perioadei dintre 922—587 înainte de Hristos. Din ea se poate scoate o autentică zugrăvire a fiecărei faze a vieții lui Israel, a culturii lui și religiei sale, de la regele Rehobom până la Zedekia. Desigur nu toată lumea va fi de acord cu fiecare afirmație a autorului ori cu toate sugestiile de ordin exegetic, dar aceasta nu pledează contra cărții în sine. S-ar putea spune dezideratul ca ilustrațiile să fi fost mai numeroase, așa cum a existat cazul în prima serie de care am amintit. Dar și astfel, lucrarea lui Heaton aduce o reală contribuție la luminarea istoriei poporului Bibliei.

Pr. ATHANASE NEGOIȚA

NOTE BIBLIOGRAFICE

F. B o u w e n, *Tradition orthodoxe et monde contemporain. Symposium interortodoxe de théologie*, Thesalonique, 12—16 sept. 1972, în «Proche Orient Chrétien», t. XXIII, fasc. I, 1973, p. 33—54.

Natura acestui simpozion a fost clar definită de către profesorul Fundulis, decanul Facultății de teologie din Tesalonie, președintele acestui simpozion. El trebuie să fie considerat ca un preambul în calea unui congres de teologie ortodoxă, următor celui din 1936 de la Atena. În comunicarea sa, profesorul Fundulis a spus că opera lui Hristos perpetuată în Biserică, grație Tradiției, trebuie să devină viața credincioșilor. Această tradiție nu trebuie să rămână un tezaur îngropat, nici o lumină acoperită. Mitropolitul Leonidas a pus în lumină o seamă de accente pastorale. El a insistat asupra necesității de a ieși din izolare, și de a face schimb de experiențe în domeniul gândirii teologice, al liturgicii, al spiritualității. În acest sens, viziunea ecume-

nică este o necesitate a momentului. El a atras atenția că Tradiția nu este un obiect arheologic și nu aparține trecutului. Ea reprezintă calea Bisericii în lumea de azi pe linia reînnoirii sale. El a conchis arătând că Sfinții Părinți ai secolelor V și VI au riscat de a fi considerați ca inovatori.

Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, a ținut comunicarea *Esența Sfintei Tradiții și concepția et istorică*. El a început prin a remarca faptul că dacă Tradiția este, în general, așezată în capitolul privind izvoarele Revelației, prin esența sa ea aparține ecleziologiei, căci ea cuprinde întregul tezaur de credință și de viață al Bisericii, viața lui Hristos în Biserică. Tradiția se lasă dificil definită, căci ea este în principal viața

și conștiința unui organism viu și este deci inepuizabilă. Prin aceasta, ea nu este orientată exclusiv asupra trecutului, ci înglobează și fecundează de asemenea și prezentul; un prezent în care sălășluiește deja viitorul. Astfel, Tradiția se înscrie în istorie, în aceea care este a omului și a Bisericii. Despre tezaurul revelațional, autorul nu exclude dezvoltarea lui. Tradiția fiind vie, nu se mobilizează ci se deschide și se orientează în viitor de-a lungul experienței Bisericii, reinnoind continuu forța sa.

Mitropolitul Hrisostom a prezentat comunicarea: *Cererile Bisericilor Ortodoxe față de un viitor Sfânt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe din Orient în cadrul semnificației tradiției ortodoxe*. După ce a retras marile etape de pregătire ale marelui Sinod a încercat să răspundă la întrebarea fundamentală: ce așteaptă ortodocșii de la acest Sinod. Autorul a grupat în opt puncte elementele răspunsului. 1) Crearea unei adevărate conștiințe sinodale, legată de aprofundarea pnevmatologiei care se încheie cu o eclezologie mai puțin instituțională. 2) O pregătire adecvată a credincioșilor. 3) Curajul de a aborda adevăratele probleme nu printr-o vană grijă de actualitate, ci pentru că sînt de importanță vitală pentru Biserica Ortodoxă, ca: a) problema diasporei, a autocefaliei, locul patriarhatului ecumenic. 4) Revizita catalogului problemelor de Rhodos în această perspectivă, punîndu-se următoarea problemă: este Tradiția un element de moderație și de încetinire, sau o forță de reînnoire? 5) Eliminarea oricărui fel de manifestare spectaculară, Sinodul fiind o realitate spirituală trebuie să rămînă sobru, modest, umil, servind persoana credinciosului nu «persoanele», și tot așa Biserica, și nu «Bisericile». 6) Respingerea tuturor compromisurilor ecleziaștice, căci Duhul Sfînt nu suflă asupra prefabricatelor umane. 7) Adoptarea de soluții radicale și definitive. 8) Respectul absolut pentru tot ce constituie Tradiția, dar nu respect care se inspiră dintr-un spirit de reînnoire.

În cursul dezbaterilor care au urmat, Părintele Prof. D. Stăniloae și-a exprimat convingerea că lucrările preparatorii Sinodului s-au preocupat prea mult de probleme practice și canonice și nu au așezat în față o temă dogmatică putînd să intereseze lumea, contrar practicilor vechilor Sinoade. El s-a întrebat dacă Sinodul n-ar trebui să se ocupe de unitatea Bisericilor, prezentînd ideea unei Biserici putînd facilita unitatea, și pe de altă parte, studiîndu-se mijloacele concrete pentru a realiza această unitate. Este adevărat că Sinodul trebuie să rămînă modest, dar el trebuie să aducă un mesaj Bisericii și lumii.

Prof. Aguridis a remarcat că actuala problematică nu mai este aceea a vechilor Sinoade. Se pune problema secularizării, antropologia teologiei.

Părintele Prof. D. Stăniloae a ținut următoarea comunicare: *Caracterul static și dinamic al Tradiției ortodoxe*. El a prezentat Tradiția drept «Hristos prezent și continuat» în Biserică. El a făcut distincția între conținutul Tradiției și formele în care se exprimă acest conținut. Dacă aceste forme nu permit ajungerea pînă la conținut, atunci acele forme trebuie reînnoite. Dar adesea lipsa de credință este aceea care împiedică de a se sesiza sensul profund al Tradiției. Să începem deci prin a însușiți credința atunci vom putea reinterpretă conținutul Tradiției pentru credinciosul de astăzi. Trebuie să ne păzim de a pune prea repede sub semn de întrebare formulările tradiționale.

Prof. Sava Aguridis a ținut o comunicare cu titlul: *Progresul uman așa cum este văzut de Biserică*. Dacă Biserica vrea să facă față problemelor de astăzi, ea trebuie să se elibereze de orice concepție hierocratică asupra trecutului, dînd la o parte orice fel de nostalgie după puterea temporală a papalității sau privind un anume atașament anti-istoric de pregnanță bizantină. Teologia creștină trebuie să vadă mersul umanității în lumina credinței în Hristos. Spiritul este sursa adevăratului progres: el face cu putință o aprofundare și o lărgire a cîmpului cunoașterii și a acțiunii. Identitatea și schimbarea, continuitatea, posesia și revelația sînt notele distincte ale activității Bisericii însușițite de spirit. Comunicarea Prof. Aguridis a trezit o animată dezbateră. I s-a reproșat nefolosirea unui limbaj biblic și altele.

Progresul uman și situația Bisericii a fost tema comunicării Prof. Pavel Ales (Presov) citită de P. E. Melia. Omul, fiind culmea cosmogenezel, el se află în virtul progresului, colaborînd în mod activ cu el, extinzîndu-și dominația asupra naturii, înainte de a deveni stăpînul propriului său destin. Rolul Bisericii este de a ajuta pe credincios să se orienteze în situația actuală. Mîntuitorul nu ne va întreba dacă au fost prezervate toate formele istorice ale Bisericii, ci dacă noi am lucrat pentru binele fraților noștri.

Din seria de comunicări, am reținut pe aceea a Prof. C. Draskovic (Belgrad) cu subiectul: *Libertate și restricții din punct de vedere al Tradiției, privind adaptarea Ortodoxiei la lumea modernă*. În istoria Bisericii autorul distinge înfruntarea a două tendințe: una rigoristă, atașată aplicării stricte a legilor

(akrivia) și alta mai suplă, acceptînd adapta-rea unui bine superior (oikonomia).

Adaptarea trebuie să se întindă între «akrivia și oikonomia». Este necesar stabilirea unui echilibru între aceste două atitudini. Fiecare avînd avantaje și dezavantaje.

Prof. A. Delicostopoulos a vorbit despre *Evaluarea problemelor care ocupă teologia ortodoxă*. Teologia ortodoxă posedă notele catolicității și ale unicității. Biserica are nevoie de teologie, problemele teologiei sînt ale Bisericii și viceversa. Teologia trebuie să studieze chestiunile puse de contactul cu lumea, inspirîndu-se în această privință de la Sfinții Părinți. Prima exigență este elaborarea unei ecologiei. Se pune și problema helenismului în teologia ortodoxă, mișcarea ecumenică ș. a. Părintele Prof. D. Stăniloae, deschizînd dezbaterile asupra temei, a subliniat că atunci cînd prezentăm teologia, trebuie să avem în vedere legătura dintre ea și rugăciune. Teologia trebuie să ființeze în Dumnezeu, într-un stadiu de rugăciune.

Prof. I. Kalogiru (Thesalonica) a vorbit despre *Semnificația ecumenicității Ortodoxiei în raport cu Bisericile autocefale naționale; actualele lor relații și perspective de colaborare*. Geneva, s-a spus — Bisericilor autocefale naționale nu a slăbit cu nimic conștiința pe care Biserica o are cu privire la ecumenicitatea ei, că Biserica întregii oikumene constituie Corpul lui Hristos. Autocefalia permite grupurilor și etnilor care intră în Biserică de a-și conserva personalitatea lor fizică și spirituală. În cursul discuțiilor Părintele D. Stăniloae a relevat că unitatea Bisericii rezidă în spirit, care este sufitul Tradiției. Importă de a nu situa unitatea într-un factor de putere, așa cum a făcut-o Biserica romano-catolică cu papalitatea. Autoritatea forței nu poate face o unire în profunzime.

Comunicarea Prof. A. Yeromicleas, *Poziția Bisericii Ortodoxe contemporane a Greciei față de tendințele ecumenice* (citită de altcineva) a relevat printre altele o seamă de greutăți pe care le întîmpină Biserica ortodoxă a Greciei ca și alte Biserici ortodoxe în ceea ce privește participarea lor la mișcarea ecumenică, lipsa de coordonare între Biserici, pregătirea teologică insuficientă, lipsa de experiență pentru acest gen de întîlniri, la care se adaugă neajunsurile unui prozelitism și al unui unitarism în detrimentul Ortodoxiei.

Prof. E. Mella (Paris) a vorbit despre *Sensul și tendințele mișcării ecumenice contemporane*. În mișcarea ecumenică se poate vorbi de două tendințe. Unii, vînd să se limiteze la o colaborare pe plan practic, alții fiind partizanii unei confruntări teologice în care ortodocșii

pot avea avantaj. Ar fi de elucidat semnificația eclezială a ecumenismului și sensul participării ortodoxe. Ecumenismul este conceput în sensul interior al plenitudinii Revelației sinonimă Ortodoxiei, care conține o universalitate potențială care tinde către una de fapt. Prin definiție Ortodoxia este ecumenică. Eczeziologia ortodoxă, cu caracterul său euharistic și colegial, permite înlocuirea unui afront doctrinar-ideologic printr-un contact misteric. Ortodoxia trebuie să se orienteze după un ecumenism propriu, și nu a se mulțumi a răspunde solicitărilor din afară.

Comunicarea Prof. E. Teodoru (Atena), *Poziția teologică a Bisericii ortodoxe în fața mișcării ecumenice contemporane și atitudinea diferitelor Biserici Ortodoxe Autocefale*, în esență reprezintă o încercare de explicare a problematicii ecumeniste, care se pune azi Bisericii și teologiei din Grecia. Expozeul Prof. V. Istavridis (Chalki) *Noile tendințe ale Bisericii catolice în raporturile ei cu Bisericile ortodoxe* după ce face un excurs istoric asupra cauzelor și consecințelor schismei, analizează factorii și manifestările schimbărilor la care asistăm astăzi pe acest teren. În toate aceste schimbări trebuie să vedem un semn al vremurilor, dar și opera Spiritului, care singură este aceea care trebuie să ne ghideze în dialogurile cu romano-catolicii.

Discuțiile declanșate au fost cele mai animată ale întregului simpozion. Părintele D. Stăniloae s-a întrebat dacă Biserica Ortodoxă a cîștigat sau a pierdut angajîndu-se în mișcarea ecumenică. El a constatat certe rezultate pozitive: înfîlniri care au îmbogățit trăirea creștină, apariția unui anumit limbaj reinnoit, o anumită priză mai mare pentru o serie de probleme care se pun tuturor. În același timp, P. C. Sa a deplorat faptul că Ortodoxia nu a știut să se apere de tendințele secularismului care se afirmă în mediul ecumenic, fiind determinată a adopta o certă manieră protestantă în privința modului de a privi unele probleme; insistînd asupra necesității unei participări mai active a delegaților ortodocși la redactarea diferitelor texte.

O ultimă secțiune a simpozionului a fost consacrată raportului dintre Tradiție și reinnoire liturgică. În acest cadru, o remarcabilă parte a discuțiilor a fost consacrată problemei limbii liturgice. Episcopul Dimitrios de Vresthena a insistat asupra interpenetrării limbajelor biblice, liturgice și teologice. S-a subliniat în această temă că reinnoirea liturgică rămîne o sarcină a Bisericii, care trebuie îndeplinită cu multă înțelepciune pentru a regăsi spiritul profund al Tradiției.

La acest simpozion vorbitorii s-au axat în primul rând pe specialitatea lor, întreaga desfășurare a simpozionului a dat mărturie despre existența unei Biserici vii cu multiple preocupări, îndreptate spre a găsi un echilibru just între inovație, noutate, progres, — și Tradiție. Dacă temele ecumenismului și acele

privind reînnoirea liturgică au suscitât cel mai viu interes, lucrul este lesne de explicat. Din cele relatate s-a putut vedea și aportul delegației Bisericii Ortodoxe Române la simpozionul de la Tesalonica.

VICTOR ILIESCU

Michel Van Parys, *L'évolution de la doctrine christologique de Basile de Séleucie*, în «Irenikon», 44 (1971), p. 93—511.

Lucrarea pe care o prezentăm este o comunicare făcută de autor la *A șasea Conferință internațională de Studii Patristice*, în septembrie 1971, la Oxford (Anglia).

Tema: *Evoluția doctrinei hristologice a lui Vasile de Seleucia*, care face obiectul cercetării patrologului Michel Van Parys, prezintă un interes deosebit pentru stabilirea poziției adoptate de mitropolitul Vasile de Seleucia, în timpul discuțiilor hristologice precalcedoniene.

Plecând de la constatarea că cercetările patristice moderne au manifestat puțin interes pentru mitropolitul Vasile de Seleucia (Isauria), mort la puțin timp după anul 468, autorul subliniază două puncte: 1. predilecția acestui ierarh pentru retorică și 2. atitudinea lui echivocă și nestatornică în cursul controverselor hristologice, din anii 448—451. Într-adevăr, în anul 448, el condamnă pe Eutihie; revine asupra condamnării la sinodul ecumenic din Calcedon (451) apărând punctul de vedere ortodox.

Michel Van Parys citează aprecierile unor teologi cu renume cu privire la Vasile de Seleucia. Fote, în *Biblioteca sa* (cod. 168), se referă mai mult la stilul figurat, obositor, și lipsit de grație, folosit de Vasile în *Omitiile sale*; Tillemont este sever în aprecierile sale; Vasile, spune el, a arătat slăbiciune și lașitate în timpul discuțiilor precalcedoniene, iar scrierile lui vădesc dorința de a-și etala elocința mai de grabă, decât de a instrui pe auditorii săi. Aceași severitate o arată și patrologii B. Marx, B. Altaner și A. Stuber, care depreciază clarviziunea teologică și stilul retoric ale mitropolitului Vasile de Seleucia.

Michel Van Parys consideră că aceste critice nu sînt decît în parte adevărate, deoarece în actele Sinodului local din 448 de la Constantinopol se găsesc formulări hristologice ale mitropolitului Vasile, care anticipă formularea dogmei de la Calcedon.

Primul capitol, intitulat: *Hristologia sinodală*, se ocupă cu declarațiile doctrinale ale

lui Vasile de Seleucia, la sinoadele din Constantinopol (448), Efes (449) și Calcedon (451).

La Sinodul permanent din noiembrie 448, episcopul de Seleucia, n-a ezitat să condamne pe Eutihie. În luna aprilie 449, cu prilejul revizuirii actelor sinodului permanent din anul precedent, a sprijinit pe Flavian, Patriarhul Constantinopolului și pe Eusebiu, episcop de Dorylea. Totuși, cîteva luni mai tîrziu, la sinodul numit «tîlhăresc» din Efes, Vasile de Seleucia a semnat depunerea celor doi ierarhi ortodocși amînțiți, ca și reabilitarea lui Eutihie. Moartea împăratului Teodosie II (28 iulie 450) și venirea la tron a lui Marcian au schimbat profund situația politico-religioasă a imperiului, ducînd la convocarea sinodului de la Calcedon. Către sfîrșitul primei sesiuni (8 octombrie 451), Vasile de Seleucia este trecut printre cei șase episcopi depuși din pricina atitudinii pe care au avut-o cu doi ani mai înainte, dar în sesiunea a IV-a (la 17 octombrie 451), el sînt reintegrați în funcția lor, cu excepția lui Dioscur de Alexandria.

Autorul redă mărturișirile de credință ale lui Vasile de Seleucia spre a se vedea oscilația gîndirii sale privind unirea ipostatică a fiilor divină și umană în Persoana Domnului Iisus Hristos. La sinodul permanent din 448, Vasile subliniază că cei care se opun doctrinei hristologice a Sfințului Chiril de Alexandria, «sînt dușmani ai Bisericii». Iar la revizuirea procesului lui Eutihie, la 8 și 27 aprilie 449, el își menține mărturișirile de credință, rezumată în formula: *ἀχωριστους καὶ ἀσυγχύτους τὰς δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Κυρίου καὶ μετὰ τῆς ἑνότητος* (= cele două naturi într-un singur Domn sînt nedespărțite și neamestecate și după sinte).

Vasile de Seleucia retractează însă mărturișirea aceasta de credință, la sinodul «tîlhăresc» din Efes (449), condamnînd pe cei care *împart* pe singurul Domn Iisus în două naturi, fără să condamne și pe cei care recunosc aceste naturi.

La Calcedon (451), mitropolitul Vasile de Seleucia deplînge atitudinea pe care a avut-o la Efes, dar 'nu-și retrace anatemele pronunțate acolo. Totuși, el specifică încă o dată concepția sa personală cu privire la doctrina hristologică pe care o consideră identică, deși formulată altfel, cu cea a Sfîntului Chiril al Alexandriei. Formularea hristologică a mitropolitului de Seleucia, constată autorul, datorită caracterului relativ al vocabularului și al expresiilor folosite, îi îngăduie lui Vasile să-și disimuleze gîndirea (p. 502).

În capitolul al II-lea, autorul analizează *corespondența dintre Vasile de Seleucia și Teodoret de Cîr*. În timpul cînd Teodoret scrie lui Vasile, acesta din urmă era deja episcop, fiind renumit pentru elocința sa. În Epistola 85, scrisă în 448, se vede că cei doi erau în relații de prietenie și că erau preocupați de situația unui prieten comun al cărui nume nu este redat, prins în mrejele gîndirii lui Eutihie. Autorul notează preocuparea lui Teodoret, în cadrul discuțiilor generale conciliare, de a se depărta atît de nestorienii cît și de eutihienii, după cum apare în următorul fragment: «Căci, într-adevăr, noi respingem deopotrivă și pe cei care îndrăznesc să spună că este o singură natură a trupului și una a divinității, ca și pe cei care împart în doi Fii pe Unu Domnul nostru Iisus Hristos» (p. 503).

De asemenea, în Epistola 102, scrisă la începutul anului 449, în momentul în care partizanii lui Eutihie exercitau o puternică influență, Teodoret se plînge de tăcerea prudentă și tactică a lui Vasile. Din scrisoare reiese că încă înainte de anul 448, Vasile de Seleucia era frămîntat de problemele hristologice.

În capitolul al III-lea, intitulat: *Scrierile lui Vasile de Seleucia*, autorul urmărește evoluția gîndirii mitropolitului din Seleucia cu privire la problema hristologică, în opera literară și oratorică a acestuia și anume: 1. *Epistola către împăratul Leon I*; 2. *Viața și minunile Sfîntei Tecla* și 3. *Omiții*.

Către sfîrșitul anului 447, împăratul Leon I ceruse tuturor episcopilor din Imperiu să exprime în scris opinia lor cu privire la credința de la Calcedon și la pretenția lui Timotei Aelurul de a ocupa scaunul patriarhal din Alexandria. Răspunsurile episcopilor s-au păstrat într-o traducere latină. Răspunsul

Mitropolitului de Seleucia, dă posibilitatea să se constate fermitate în apărarea credinței calcedoniene, arătîndu-ne pe de o parte că gîndirea lui Chiril de Alexandria a bruiat erezia lui Nestorie ca și cea a lui Eutihie, iar pe de altă parte, că sinodul ecumenic de la Calcedon nu este decît o interpretare și o explicitare a primelor trei sinoade ecumenice.

În opera: *Viața și minunile sfîntei Tecla*, redactată între 432 și 445, se găsesc numeroase pasaje hristologice, care se referă la «comunicatio idiomatum». O oarecare omogenitate și constanță în concepția hristologică a lui Vasile se vede între anii 432—451.

Partea cea mai întinsă din opera literară a mitropolitului Vasile de Seleucia, o constituie *Omițiile*. Pentru a fi în măsură să tragă o concluzie cît mai veridică asupra reflecției teologice a lui Vasile din *Omiții*, autorul socotește că este necesar să studieze pe scurt *autenticitatea*, *Cronologia* și *hristologia* acestor *Omiții*, întreprindere destul de anevoioasă ținînd seama că autenticitatea unor *omiții* ale lui Vasile de Seleucia a fost pusă la îndoială de anumiți patologi (p. 508—509).

În concluzie, Michel Van Parys subliniază că deși Vasile de Seleucia n-a manifestat o atitudine constantă în discuțiile hristologice precalcedoniene și calcedoniene, totuși el a dovedit o maturitate de reflecție, teologică, puțin comună, în acest rîstimp de căutări ale unor formulări doctrinale adecvate.

Cu toate scăderile semnalate, mitropolitul Vasile de Seleucia rămîne un martor de seamă al evoluției doctrinale originale, care s-a produs între anii 435—451, în cercurile teologice din preajma Constantinopolului. «În acest sens, contribuția neîndoielnică la sinodul ecumenic de la Calcedon, arată că dogma «două firi într-o ipostază» nu reprezintă nici victoria unei școli teologice, nici un simplu compromis, ci este rodul unei maturizări autentice a credinței» (p. 514).

Studiul atent, judicios și documentat al autorului, pune într-o nouă lumină pe scriitorul bisericesc, mitropolitul Vasile de Seleucia. Așa cum de altfel socotește și Michel Van Parys, rămîne ca ipotezele sale să fie confirmate prin noi studii de specialitate.

Pr. Conf. ȘTEFAN C. ALEXE

AXION

LA DOMINICA FLORIILOR

Clas IV Leghetos

prelucrare și armonizare de
NICOLAE LUNGU

Moderato

S
A
T
B

Dum - ne - zeu es - te Dom

Dum - ne - zeu es - te Dom

Dum - ne - zeu es - te Dom

Dum - ne - zeu es - te Dom

nul și s-a a - ră - tat no

nul și s-a a - ră - tat no

nul și s-a a - ră - tat no

nul și s-a a - ră - tat no

uă. Tac - miți prăz nu re și bu - cu -

uă Tac - miți prăz - nu re și bu - cu -

uă Tac miți prăz nu re și bu - cu -

uă Tac - miți prăz - nu re și bu - cu -

rin — du — ne, — Ve — niți — să mă —

rin — du — ne, — Ve — niți — să mă

rin — du — ne, Ve — niți — să mă

rin — du — ne, — Ve — niți — să mă

rim — pe — Hris — tos, — cu —

rim — pe — Hris — tos, — cu —

rim — pe — Hris — tos, — cu —

rim — pe — Hris — tos, — cu —

ra — muri — și — cu — stil — pări — și

ra — muri — și — cu — stil — pări — și

ra — muri — și — cu — stil — pări — și

ra — muri — și — cu — stil — pări — și

cu cîn — tări; stri — gin — du-i

cu cîn — tări; stri — gin — du-i

cu cîn — tări; stri — gin — du-i

cu cîn — tări; stri — gin — du-i

Lui, stri-gin-du-i Lui: *f* Bi - ne es - te cu - vin - tat

Lui, stri-gin-du-i Lui: *f* Bi - ne es - te cu - vin - tat

Lui, stri-gin-du-i Lui: *mf* Bi - ne - cu - vin - tat

Lui, stri-gin-du-i Lui: *mf* Bi - ne - cu - vin - tat

Cel ce vi

Cel ce vi

f Bi - ne - cu - vin - tat Cel ce vi

f Bi - ne es - te - cu - vin - tat Cel ce vi

IV

ne in - tru nu - me - le Dom - nu - lui,
 ne in - tru nu - me - le Dom - nu - lui,
 ne in - tru nu - me - le Dom - nu - lui,
 ne in - tru nu - me - le Dom - nu - lui,

Min - tu - i - to ru - lui nos
 Min - tu - i - to ru - lui nos
 Min - tu - i - to ru - lui nos
 Min - tu - i - to ru - lui nos

tru Min - tu - i - to ru - lui nos - tru!
 tru Min - tu - i - to ru - lui nos - tru!
 tru Min - tu - i - to ru - lui nos - tru!
 tru Min - tu - i - to ru - lui nos - tru!

AXIOM

LA SCHIMBAREA LA FAȚA A DOMNULUI (6 August)

Glas IV Leghetos

prelucrare și armonizare de
NICOLAE LUNGU

Moderato

S. *mf* Mă - reș - te su - fle - tul

A. *mf* Mă - reș - te su - fle - tul

T.

B.

meu pe - Dom - nul Cel ce s-a schim -

meu pe - Dom - nul Cel ce s-a schim -

Cel ce s-a schim -

bat - la - fa - ță în mun - te -

bat - la - fa - ță în mun - te -

bat la fa - ță în mun - te

le Ta - vo - ru - lui. Naș

le Ta - vo - ru - lui. Naș

le Ta - vo - ru - lui. Naș

Naș

te - rea Ta nes - tri - ca

te - rea Ta nes - tri - ca

te - rea Ta nes - tri - ca

te - rea Ta nes - tri - ca

tă S-a a - ră

tă S-a a - ră

tă S-a a - ră

tă S-a a - ră

tat, Dum - ne - zeu din
 tat, Dum - ne - zeu din
 tat, Dum - ne - zeu din
 tat, Dum - ne - zeu din

pin - te - ce - le tău a ie - șit; Că
 pin - te - ce - le tău a ie - șit; Că
 pin - te - ce - le tău a ie - șit; Că
 pin - te - ce - le tău a ie - șit; Că

s-a a - ră - tat pur - tă - tor de trup pe
 s-a a - ră - tat pur - tă - tor de trup pe
 s-a a - ră - tat pur - tă - tor de trup pe
 s-a a - ră - tat pur - tă - tor de trup pe

pă mint și cu
 pă mint și cu
 pă mint și cu
 pă mint și cu

oa me nii a pe
 oa me nii a pe
 oa me nii a pe
 oa me nii a

tre cut. Pen - tru a -
 tre cut. Pen - tru a -
 tre cut. Pen - tru a -
 pe - tre - cut. Pen - tru a

ceas ta, pe ti ne de Dum-ne -

ceas ta, pe ti ne de Dum-ne -

ceas ta, pe ti ne de Dum-ne -

ceas ta, pe ti ne de Dum-ne -

zeu năs-că toa-re toți-te

zeu năs-că toa-re toți-te

zeu năs-că toa-re toți-te

zeu năs-că toa-re toți-te

rall. mă-rim, te-mă-rim!

mă-rim, te-mă-rim!

mă-rim, te-mă-rim!

mă-rim, te-mă-rim!

AXIOM

LA ADORMIREA MAICII DOMNULUI (15 August)

Glas I

prelucrare și armonizare de
NICOLAE LUNGU

Andante

S.
A.

Nea — mu — ri — le toa — te te fe —
ri — cesc pre — ti — ne,
U — na, de Dum — ne — zeu

S.
A.
T.
B.

năs - că - toa re. Bi - ru -
năs - că - toa re. Bi - ru -
năs - că - toa re. Bi - ru -
Bi - ru -

es — cu se ho —
es — cu se ho —
es — cu se ho — ta —
es — cu se ho —

ta re le fi rii,

ta re le fi rii,

ta re le fi rii,

ta re le fi rii

in-tru ti-ne, cu-ra ta fe-cioa

in-tru ti-ne, cu-ra ta fe-cioa

in-tru ti-ne, cu-ra ta fe-cioa

in-tru ti-ne, cu-ra ta fe-cioa

ra; ca naș te rea

ra; ca naș te rea

ra; ca naș te rea

ra; ca naș te rea

fe — cio — reș — te și moar — tea ar — vu —
 fe — cio — reș — te și moar — tea ar — vu —
 fe — cio — reș — te și moar — tea ar — vu —
 fe — cio — reș — te și moar — tea ar — vu —

neș — te vi — a — ță. — Ce — ia
 neș — te vi — a — ță. — Ce — ia
 neș — te vi — a — ță. — Ce — ia
 neș — te vi — a — ță. — Ce — ia

ce — ești du — pă naș — te — re fe — cioa — ră și du — pă —
 ce ești du — pă naș — te — re fe — cioa — ră și du — pă —
 ce ești du — pă naș — te — re fe — cioa — ră și du — pă —
 ce ești du — pă naș — te — re fe — cioa — ră și du — pă —

moar-te, vi e min-tu-est

moar-te, vi e min-tu-est

moar-te, vi e min-tu-est

moar-te, vi e min-tu-est

pu-ru-re, nă-s-că-toa-re de Dum-ne

pu-ru-re, nă-s-că-toa-re de Dum-ne

pu-ru-re, nă-s-că-toa-re de Dum-ne

pu-ru-re, nă-s-că-toa-re de Dum-ne

rit zeu, maș-te-ni-re, maș-te-ni-re, ta!

rall zeu, maș-te-ni-re, maș-te-ni-re, ta!

zeu, maș-te-ni-re, maș-te-ni-re, ta!

zeu, maș-te-ni-re, maș-te-ni-re, ta!

AXION

LA ÎNĂLTAREA CINSTITEI CRUCI (14 Sept.)

Glas VIII

prelucrare și armonizare de
NICOLAE LUNGU

Andantino *mf*

S. Rai de tai nă ești, Năs - că -
A. Rai de tai nă ești, Năs - că -
T. Rai de tai nă ești, Năs - că -
B. ești, Năs - că -

toa - re de Dum - ne - zeu, Ca - re ai
toa - re de Dum - ne - zeu, Ca - re ai
toa - re de Dum - ne - zeu, Ca - re ai
toa - re de Dum - ne - zeu, Ca - re ai

p
o - drăs - lit ne - lu - crat pe Hris
o - drăs - lit ne - lu - crat pe Hris
o - drăs - lit ne - lu - crat pe Hris
o - drăs - lit ne - lu - crat pe Hris

tas, în - tru ca re lem - nul

cru - cii cel de vi - a - tă pur - tă

tor, pre pă - mint s - a să - dit. Pen - tru a -

ceas — ta, a — cum — i — năl — țat — fi —
 ceas' — ta, a — cum — i — năl — țat — fi —
 ceas — ta, a — cum — i — năl — țat — fi —
 a — cum — i — năl — țat — fi —

ind, în - chi - nîn — du - ne lui, pre ti —
 ind, în - chi - nîn — du - ne lui, pre ti —
 ind, în - chi - nîn — du - ne lui, pre ti —
 ind, în - chi - nîn — du - ne lui, pre ti —

ne te — mă — rim, te mă — rim!
 ne te — mă — rim, te mă — rim!
 ne te — mă — rim, te mă — rim!
 ne te — mă — rim, te mă — rim!

rall.